

Marginea, la răscrucea legendelor

Tabla de materii:

Despre itinerariile mărginene, mărturisite de Nicolae Iorga
Despre Marginea și oaspeții ei
Despre numele cel vechi și cel de acum al așezării Marginea
Despre Drumul sau Plaiul Tătarilor, drumul lui Dragoș Vodă
Despre istoria Marginii, la răscrucea legendelor
Despre istoria bucovineană a Marginii
Despre itinerariile haiducului Darie, drumurile lui Iraclie Porumbescu
Despre legendarul haiduc Darie din Marginea
Haiducul Darie, în obiceiurile bucovinene
Despre ocupațiile mărginenilor
Despre meșteșugurile mărginene. Olăritul
Despre casele Marginii, comori de artă românească
Despre portul, cântecul și jocul mărginenilor
Despre spiritul exponențial al Marginii, Vasile Gherasim
Marginea, o minunăție atemporală

Bibliografie

Iconografie

Despre itinerariile mărginene, mărturisite de Nicolae Iorga

Marginea este și o răscruce a itinerariilor turistice consacrate de istorie drept „drumuri rădăuțene” (Drumul Tătarilor, de la est, spre vest, și Drumul Împărătesc, de la nord, spre sud), din centrul comunei desprinzându-se de drumul împărătesc drumul care duce la Rădăuții primei necropole domnești a Moldovei, biserica mănăstirii Bogdania, dar și cel care, străbătând mândrele așezări ale Horodnicului, Voitinului, Remezăului și Vicovului de Jos, poposește în Putna, acolo unde încă mai există cea mai veche biserică moldovenească de lemn, durată, la Volovăț, de Dragoș Vodă și mutată, la Putna, de Ștefan cel Mare, dar și mănăstirea Putna, cea de-a doua necropolă domnească, întemeiată de Ștefan cel Mare („Drumurile rădăuțene văd procesia măreață a sfințirii mănăstirii Putna, dar curând văd și îngropăciunea marelui Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, plâns de întreaga nație românească. ... Rantiile colbăite și toiegele de tisă bat drumurile cu sârg spre biserici și mănăstiri, dar și spre schituri și

sihăstriei, ascunse în întuneric nepătruns de codru și-n creier neumblat de munte... Drumuri rădăuțene, drumuri de pelerinagii, drumuri de hram și drumuri de mănăstiri”¹).

Itinerariile marginene, mărturisite de sacerdotul culturii române, Nicolae Iorga, cu „tabără” de măcar o săptămână, precum, odinioară, Dragoș Vodă și oștenii săi, la Marginea, urmează, spre sud sau spre nord, drumul împărătesc de la începuturile Bucovinei istorice, cu „evadări” necesare, la răscruci, spre alte locuri de legendă ale Bucovinei, întotdeauna însoțiți, cu vorbă sfătuitoare și molcomă, de Nicole Iorga:

BOGDANIA, „biserica cea veche a Domnilor Moldovei (...) a fost croită în proporții de tot largi și are, astăzi, o formă ce nu-și găsește perechea aiurea. Prin ușa cu multe arcuri sfârâmate în cadrul ei se intră într-un pronaos, și, de la acesta, o altă ușă, încunjurată cu linii de arc sfârâmat, duce la biserica însăși. Și pronaosul și naosul sunt împărțite în trei, prin două șiruri de stâlpi greoi, făcuți din zid. E, deci, o biserică cu trei nave, așa cum se mai întâlnește o alta la Argeș, în biserica domnească. Lumina pătrunde prin câte cinci ferești de fiecare parte. Așa fiind, catapeteazma se întinde numai, în parte, înaintea altarului, sprijinindu-se, la dreapta și la stânga, pe două bucați de zid.

Câte cinci contraforturi, de fiecare parte, sprijină pereții. Turnul lipsește, dar în zid se făcu loc unei scări, care duce în acoperiș. Clopotele atârnă într-o clopotniță cu două rânduri, ce se înalță la o parte.

În naos se întinde, lângă zidul din dreapta, un șir de pietre, frumos săpate, pe care Ștefan puse să le facă în amintirea tuturor acelor înaintași și strămoși ai săi, care-și găsiseră sau trebuiau să-și găsească odihna în Rădăuți. Pe rând se citește, pe umeda piatră neagră, pătată de picurile de ceară și acoperită de un praf cleios, numele lui Bogdan, lui Lațco, lui Roman, tatăl lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan, fratele lui Roman și biruitor al ungarilor, lui Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, tatăl noului ctitor. Lângă dânșii, își aflare, apoi, locul rude domnești și fruntași ai țării din timpurile noi”².

În apropierea mănăstirii Bogdania, cu tradiție multiseclară, încă se mai ține târgul săptămânal, în fiecare zi de vineri, târg în care, precum odinioară, nu lipsesc nici astăzi ceramica de Marginea, iile înflorate, covoarele și scoarțele țărănești, ciopliturile în lemn, bundițele și cojoacele lucrate în satele din zonă. Odinioară, „când venea, vinerea, ziua de târg săptămânal, se strâneau de prin împrejur o mulțime de oameni, de împleau ticsit piața cea foarte spațioasă din mijlocul orașului”³.

În preajma Bogdaniei, Rădăuții încă mai păstrează stilul burgului bucovinean, conturat în vremea Bucovinei istorice, atunci când „s-au făcut, ce-i drept, lucruri mărețe la Rădăuți și pe toată întinderea fostei averi mănăstirești. S-au croit drumuri late și pietruite, sădite tot cu ploi mari pe de lături, de vedeai bine cum și ce departe se întinde meleagul cârmuit de oamenii stăpânirii, pusă sub oblăduire ostășească. Iar dintr-un capăt al șirului de ploi, în celălalt, se ridicau gospodării falnice cu căsoaie, grajduri și cu hambare de piatră, locuri chibzuite de muncă aprigă de tot soiul (...). Când am început să-mi îndreptez întâii mei pași de copil mic spre grădina bisericii episcopoești, înconjurată de tot felul de clădiri trufașe, în care se aflau cântălarile și locuințele diregătorilor împărătești de la herghelii, îmi aduc aminte că nimic nu mă

¹ REZUȘ, PETRU, *Drumuri rădăuțene*, în *Revista Bucovinei*, nr. 11-12/1944, pp. 345-348

² IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, pp. 78, 79

³ SBIERA, I. G., *Amintiri din viața autorului*, Cernăuț, 1899, p. 27

bătea atât de mult la ochi ca chipul calului de fer argintit, ce sclipia de sus, de pe școala mare de călărie, înfipt pe ascuțitul de oțel al acoperișului. Pe vreme de furtună, vântul întorcea puțin căluțul, cu picioarele ridicate copac, împrejurul ferului, și zbârnâiala șuerătoare pătrundea până în pridvorul casei unde locuiam. De acolo și până la piața târgului nu erau decât ca la douăzeci de pași, și aici s-au ieșit amintirile cele mai adânci.

Ce înfățișare liniștită și curată avea, pe atunci, această piață! Mare și îndemânatică cum e, în parte și în ziua de azi, cu troci largi de adăpat de-a lungul fântânilor, ea se întindea de la un capăt la celălalt al târgului”⁴.

PUTNA își are rădăcinile în vechile cronici moldovenești, acolo unde istoria și mitul intră într-o deplină armonie. „Vă leato 6978 (1470) rădicatu-s-au multă mulțime de oaste tătarască și au intratu în țară, să prade, cărora prinzându-le de veste Ștefan vodă, le-au ieșitu înainte. Și la o dumbravă ce să chiamă la Lipinți, aproape de Nistru, i-au lovit Ștefan vodă cu oastea sa, avgust 20, și dându războiu vitejaște, i-au răsipit și multă moarte și pierire au făcut într-înșii și mulți au prinsu în robie și le luo tot pleanul. De care lucru cunoscând Ștefan vodă că ajutorul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu și de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă și izbândă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Deacă se întoarse Ștefan vodă de la acel război cu noroc ce izbândi pre acei tătari, spre lauda aceia, mulțămind lui Dumnezeu, au sfințit mănăstirea Putna, carea era zidită de dânsul, septevrie 3 zile (stil vechi, deci 15 august stil nou – n.n.), întru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul și Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul și igumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi și episcopi și preoți și diiaconi 64 la jirtăvnic”⁵.

Biserica mănăstirii Putna, ruinată de vitregiile vremii și reconstruită în câteva rânduri, ultima oară, până în 1904, pe temeliile bisericii originale, de arhitectul vienez Karl Adolf Romstorfer, a fost „menită pentru îngroparea Domnilor”. „În această biserică se coborâră, pe rând, în mormântul lor, sub lespedea de marmură sau de piatră moale moldovenească, Ștefan cel Mare, în acele zile de înălțare a sufletului său, în Iulie 1504 („Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna care, era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângeau toți ca după un părinte al său, că cunoșteau toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi, îi zic sveti Ștefan vodă, nu pentru suflet, ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceia, l-au ajuns”⁶). Apoi Doamna sa cea din urmă, cea mai frumoasă și mai iubită, Maria Radului Vodă Munteanul. Și ei își aflară locul lângă cei doi copii, morți tineri, înainte de aceasta, copii din flori cu mame necunoscute, și lângă a doua soție a Voievodului, împărăteasa Marie din Mangup, pe care un acoperiș de mormânt, țesut din fir de aur pe mătasă, o înfățișează dormind, cu mâinile pe piept, purtând cunună grea pe capul subțire, și înfășurată în brocard scump ca într-un giulgiu mareț”⁷.

⁴ GRIGORIVITZA, EM., *Cum a fost odată*, București, 1911, p. 48

⁵ URECHE, GRIGORE, *Letopisețul țării Moldovei*, București, 1967, p. 98

⁶ Ibidem, p. 121

⁷ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, p. 83

În curtea mănăstirii Putna, se află bustul lui Mihai Eminescu, dezvelit „duminică, 8 August 1926, (...) în prezența AS Regale Principesa Ileana”⁸, iar în vecinătate, biserica de lemn a lui Dragoș Vodă, adusă de la Volovăț de Ștefan cel Mare, după construirea bisericii de piatră din Volovăț („O poveste zice că ar fi fost aici o biserică de lemn ce s-ar fi strămutat, apoi, la Putna de însuși Ștefan Vodă. Cu adevărat, Ștefan va fi dărâmat o biserică de lemn, când a ridicat, în ultimii ani ai vieții sale, de la 1500, la 1502, lăcașul cel nou, care se vede și astăzi”⁹).

Despre „Altarul mănăstirii Putna” ne-a lăsat un superb poem și Ciprian Porumbescu, cel care, în 15 august 1871, la Putna, a „cântat Daciei întregi”:

Domnul Ștefan, viteaz mare, ce-a dat groază prin păgâni
Locaș sfânt creștinătății astăzi vrea să facă dar,
Și pe malurile Putnei, cu vitejii săi Români,
Merge să aleagă însuși locul sfântului altar.

Mare obște îl urmează și pe culme se lățește,
Pe-ai lor cai sirepi și mândri, ca la semnul de război
Precum aburi de pe baltă, când lumina asfințește,
Buciumul vuieste-n munte, sună valea de cimpoi.

Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier,
Al Moldovei steag de fală fâlfaie cu fală-n cer.
Iată că lângă-o movilă Domnul Ștefan s-a oprit,
Totul tace, ochii țință, stă poporul neclintit.

Trei ostași cu arce-n mână, pe movilă cum se urcă;
Doi ca zimbrul, ageri, mândri, nalți ca bradul de la munte,
Pe-ai lor umeri poartă glugă, la brâu paloș, și pe frunte
Cu-a lor lungi și negre plete se coboară-o neagră țurcă.

Ei ades cu-a lor săgeată, repezită sus în nor,
Printre-a fulgerului focuri au oprit vulturul-n zbor.
Multe fiare din cei codri, mulți dușmani tineri, semeți,
Drept în inimi, drept în suflet au simțit a lor săgeți.

Căci ei sunt ostașii vrednici ai lui Ștefan, Domn cel Mare,
Ce-și gătește-acum săgeata, s-o izbească-n depărtare.
„Copii, trageți, eu voi astăzi să mă-ntrec în arc cu voi!”
Astfel zice Domnul Ștefan, iar voinicii, amândoi

Se pleacă, arcele-și încoardă, trag, săgețile lor zboară,
Spintecă repede vântul ce dă foc și vâjâiește,
Se tot duc ca gândul și de-abia ochiul zărește
Pe câmp departe locul unde se coboară.

Ura-n ceruri se ridică! Urlă dealul, clocotește!
„Să trăiți, copii!”, le zice Ștefan, ce-acum se gătește.

⁸ CALENDARUL *Glasul Bucovinei*, Cernăuți 1927, p. 179

⁹ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, p. 104

Zbârnâie coarda din arcu-i, fulgeră săgeata-n vânt,
Piere, trece mai departe și-ntr-un paltin vechi s-a frânt.

„Acolo va fi altarul!”, zice falnicul monarh,
Ce se închină și se pleacă pe războinicul său arc.
„Să trăiască Domnul Ștefan!”, mii de glasuri se ridică
Și poporul, jos, pe vale, umilit în genunchi pică.

Din Marginea pornește, urmând „apa albăstrie și săpotoasă a Suceviței”¹⁰, cu popas, aproape de cer, pe muntele Palma, drumul spre mănăstirea Moldoviței, drum care trece pe lângă superba și legendara mănăstire a Suceviței.

SUCEVIȚA „se vedește, deodată, în acel fund, în care pare că se întâlnesc, închizând orice cărare, zece-douăspezece muncel, acoperite, în cea mai mare parte, cu brazi. Apa Suceviței, pe care am trecut-o (la Marginea – n.n.), venind spre mănăstire, lunecă mai departe, spre Suceava.

Toată mănăstirea iese, acum, ca din pământ: ziduri cu feresruici de împușcat, case egumenești, turn de intrare, cu un lung acoperiș ascuțit, firește nou, care seamănă cu cel de la Dragomirna, patru bastioane în colțuri, biserica mănăstirii, ițindu-și frumoasa turlă peste multele hogeaguri albe, cele două turnulețe de pe biserica parohiei, clădită fără stil prin anii 1770, în afară de ziduri (...). Biserica, însă, robește de la început privirile prin întinderea, prin frumusețea, prin păstrarea desăvârșită a zugrăvelii sale din afară, ca și prin simplitatea impunătoare a proporțiilor. Coperământul e din șindrilă neagră, din care se desface turnulețul, săpat cu două rânduri de ocnițe, ocrotește încă toate icoanele pe care le cere datina într-o biserică românească, și sfinții se desfac întregi, strălucitori de noutate (...).

Deocamdată, nu pot face alta decât să pătrund în pridvor și pronaos. Cel dintâi e făcut în chip original, neobișnuit nici înainte, nici pe urmă în bisericile Moldovei și luat, poate, prin înrăurirea stăpânirii lui Simion Movilă în Muntenia, din această țară. El e alipit la clădire, privind spre poartă și dând, astfel, o intrare laterală: are trei deschideri, dintre care una e ușa, iar celelalte două fereștile, toate din arcuri sfărâmate. Din el se trece, printr-o ușă, cu aceleași arce sfărâmate, obișnuite mai ales după 1500 și care încadrează, aici, și deschizătura fereștilor, în pronaosul frumos zugrăvit, unde dorm, în dreapta, morții încununați, pe când locurile copiilor lor, o fetiță a lui Ieremia și o fetiță a lui Simion, Zamfira și Teodosia, sunt la o parte.

Mormintele lui Ieremia și Simion Movilă sunt acoperite cu lespezi mari de marmură, măiestru săpate, care sunt puse pe înalte mede de piatră (...).

Când pătrund, mai târziu, în naos, luminat de trei ferești la stranele rotunjite în abside și prinse, pe dinafară, între două contraforturi, lumina bucuroasă a Lunii Paștilor de Aprilie (1904 – n.n.) ivește frumusețea vechiului alai domnesc, zugrăvit pe peretele din dreapta, pentru pomenirea, și prin chipuri, a ctitorilor. În cap stă Ieremia, încununat, în haine arhieresti de mătăasă roșie, cu gulerul alb și mânecare roșii – ca și pe perdeaua mormântului –, frumos, ochios, sprâncenat și bărbos. Dreapta lui întinde, către Mântuitorul, ca prinos, clădirea bisericii, din care nici un amănunt nu s-a schimbat până astăzi. Stânga i se razimă pe creștetul copilului Constantin, încă mărunțel, venit în urma fetelor. Cea mai mare dintre ele se vede în veșmânt numai de aur, tot încoronată, pe când Domnițele vechi n-au decât cercurele de mărgăritare,

¹⁰ GRIGOROVITZA, EM., *Nunți și ciocli*, în volumul *Chipuri și graiuri din Bucovina*, București, 1905, p. 197

lângă tatăl ei. Frumoasă, tânără, foarte asemenea cu Ieremia, se vede maica lui, Maria; de supt coroană, scapătă în valuri un văl alb, rochia ei e din brocard de aur pe roșu, tivită cu dungi de aur, prin care trec, la mijloc, trei cusături negre. Elisaveta, Ilisafă, Doama Ieremie, femeie lacomă de putere și pedepsită în cel mai crunt chip pentru neogoita ei râvnă de stăpânire, răsare, acum, ținând în mână crucea evlaviei. O șuviță de păr bălan mărginește fruntea albă, deasupra minunaților ochi negri, și un văl de mătase roșietică se coboară pe umeri ei. Și prin frumusețe, ea era dintre acelea care risipesc împărățiile și pier supt ruinele lor. Apoi șiragul urmează prin capete oacheșe, cu ochi mari, coborându-se tot mai jos – fetele celelalte ale acestor soți: Maria, Ecaterina, Zamfira, Stana, cu cercei de aur mici în urechiușe și cozile lăsate pe spate. Între ele se află un frate, mort mai de mult, Alexie, băiețuș cu părul creț supt aurul coroanei.

Între multele odoare, lăsate de Ieremia (păstrate, și astăzi, în muzeul mănăstirii – n.n.), cruci de abanos, iconițe de fildeș alb, nespuse de răbdător lucrate, tăvi, anaforițe – se află și cărțile cele scumpe, prinse în legături, unele mai vechi decât cuprinsul, cu țesături de lanțuri și plăci de argint lucrat cu ciocanul. Una e de hârtie, vine de la Neagoe Vodă Munteanul; o alta, cea mai frumoasă, a fost lucrată, supt Ieremia, poate de meșterul miniaturist, încondeietor, care a fost Mitropolitul Anastasie Crimca. Aproape fiecare foaie are câte un mărunț lucru în culori strălucitoare, închipuind fapte din Scripturi. Într-un loc, vezi iar pe Ieremia, cu maică-sa, cu Doamna, cu o fată, al cărei nume nu s-a scris, și acum cu trei băieți: Constantin, Alexandru și micuțul Bogdan, lucrați fin, cu condeiul muiat în culori. Constantin a fost Domn și-a perit înecat în Nistru, când îl duceau tătarii, care-l robiseră; Alexandru s-a împărțășit și el de Domnie, dar, într-o zi nenorocită din anul 1617, el fu prins, cu mezinul Bogdan, și dus în tabăra lui Schender-Pașa; iar, împreună cu copiii și mama lor deznădăjduită. Doamna Ieremie, mândră, poruncitoare, învinuită că ar fi dat otravă cumnatului Simion, numai ca ea, fiii ei, trupul și sângele ei, să domnească, suferi în tabăra păgână cea mai mare rușine. „Boieri, boieri, rușinatu-m-au păgânul!”, strigă ea, a doua zi, înaintea boierilor, veniți să vadă cum pleacă în robie la Constantinopol aceia care-i stăpânise. Ea își tăie cozile, în semn de nemărginită durere, și le trimise, prin cine știe ce credincios, la Sucevița, unde ele se păstrează încă”¹¹.

Un superb poem, scris de poetul iconar Teofil Lianu, trăiește liric tragica întâmplare, rememorată de Nicolae Iorga:

În mănăstirea de la Sucevița,
Precum și spune-ngălbenita filă,
Domnița Voevodului Movilă
Spre pomenire și-a lăsat șuvița.

Și urma gândurilor de mătasă
Și-a degetelor albe și trudite
Rămas-au pe ștergarele-nflorite.

Și-era Domnița strașnic de frumoasă!

¹¹ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, pp. 97-102

Sucevița, celebră prin verdele ei inimitabil, prin ampla desfășurare de culoare și de simboluri ale uriașei fresce exterioare, „Scara spre ceruri”, înseamnă o fărâma de dumnezeire, din care fiecare român este dator să se împărtășească.

Drumul, odată pornit din Marginea, începe să șerpuiască înspre „muchia Furcăului”, biruind „peretele înalt și păduros al Dealului Rău, ce-ți închide calea năprasnic și amenințător, întocmai ca un val uriaș, ridicat până la nori, de crezi că nici cu aripi de vultur nu te mai ridici peste el”¹². Drumul acesta, tăiat prin munți urieșești, în 1957-1958, de ostașii români, conduși de colonelul Arcadie Pruteanu, originar din Marginea, poartă povești dramatice, din vremurile în care încă era doar o potecă greu accesibilă, străjuită, mai întâi, de haiducii mărgineanului Ioan Dari, iar peste un veac și mai bine, de partizanii anticomuniști ai lui Vladimir Macoviciuc, cel care păstra obcinile Bucovinei, împreună cu naționaliștii lui Bandera din Putila, cu partizanii lui Dumitru Marțincu din Burla și cu cei ai lui Tcaciuc din Ropcea Storojinețului, încă nepângărite de cizmele Armatei Roșii. Din vremuri vechi, drumul acesta, potecă inaccesibilă, lega Rădăuții de Câmpulung Moldovenesc, dar abia din 1959, încoace, drumul acesta înseamnă un itinerariu de vis, dinspre Marginea și drumul ei împărătesc, înspre Moldovița minunatei mănăstiri.

La **MOLDOVIȚA**, „biserica se datorește evlaviei lui Petru Rareș. El a ales acest loc, la oarecare depărtare de mănăstirea cea veche a bunicului său, Alexandru cel Bun, și cu cheltuiala lui s-a făcut tot lucrul. Moldovița cea nouă, rareșească, poate sta alături cu Probota aceluiași ctitor. Dar ea se deosebește de aceasta prin multe amănunte de clădire. La început e un pridvor de trei ori boltit, care se razimă pe patru stâlpi de zid, pătrați. De aici treci într-un pronaos destul de mare. Mai departe e cămăruța întunecoasă a mormintelor, și aici doarme, sub un chivot ciudat, tivit cu ciubuce și răzimat de patru stâlpi pătrați, „prea-sfințitul părintele nostru Efrem episcop de Rădăuți”, mort în anii 1925-6. El pornise din Moldovița ca și alți doi ierarhi moldoveni, ale căror rămășițe au fost aduse de la Scaunele lor vlădicești și astrucate aici.

Biserica însăși, naosul și altarul, urmează, rotunzindu-se în trei abside, care sunt hexagonale, pe dinafară, și împodobite, pe partea aceea, cu ocnițe și lungi nervuri. Cadre de piatră înconjură toate ușile, în arc sfârâmat la cea dintâi, iar la celelalte în unghiuri drepte.

Lumina vine pe câte două ferești gotice și două altele mai mici, pătrate, de fiecare latură, afară de fereștrua altarului. Contraforturi sprijină pereții. Un singur turnuleț, ca acela al Voronețului, se ridică deasupra naosului.

Dar minunată e și aici, ca și la Voroneț și, în parte, la Humor, zugrăveala, despre care se spune că a fost făcută în anul 1536, cu un an înainte ca ctitorul să-și piardă Domnia. Ea seamănă așa de bine cu aceea de la celelalte două biserici pomenite, încât trebuie să se creadă că a fost făcută de aceiași meșteri în tustrele lăcașurile. Păstrarea e desăvârșită, și luptele pentru cucerirea Țarigradului, atacat de ieniceri călări și spahii cu cealmale, par zugrăvite ieri. Au suferit numai peretele pe care, de obicei, îl bate ploaia și acele locuri unde și-au zgâriat numele atâția drumeți care, neputând lua o amintire frumoasă, s-au simțit datori să lase una urâtă (...).

Între ctitorii, zugrăviți pe peretele din dreapta ai naosului, se vede Rareș, cu coroana înaltă, împletită, în haine lungi și largi de brocard, cu florile de aur țesute pe

¹² GRIGOROVITZA, EM., *Nunți și ciocli*, în volumul *Chipuri și graiuri din Bucovina*, București, 1905, p. 197

galben. Doamna lui, Elena, Sârboaică, fată de Despot, poartă, cu aceleași veșminte scumpe, coroană grea de aur, cu cincisprezece ramuri, împodobită cu pietre scumpe și mărgăritare ca și marginile aurite ale rochiei. Gâtul e prins într-un guler roșu, colțurat, și un lung vâl cade pe amândouă laturile trupului. Copiii se văd amândoi, în vârstă de vreo zece ani: Ilie și Ștefan. Asemănarea între aceste chipuri domnești și cele de la Umor arată că Domnii nu se zugrăveau cu o față oarecare, ci că meșterul căuta să prindă însușirile deosebite ale chipului lor. Elena are, aici, față lungărească, dar plină, și ochii mari, cu coada prelungită.

Dacă nici aici nu sunt odoare, multe din podoabele vremii vechi s-au păstrat, și ele sunt întocmai ca acelea de la Voroneț. Deasupra ușilor se văd încă grinzile originale, săpate și acoperite cu aur. Strănilor de tisă, tari și lucii, ca de un fildeş galben, cu aceleași săpături, făcute de un călugăr din veacul al XVI-lea, care și-a scris numele pe o foaie de pergament, lipită de lemn și, astăzi, foarte ștearsă. Scaunul vlădicesc e lucrat, și aici, în roate și colțuri, frumos colorate; de două ori se vede și stema bourului, așa cum se făcea pe vremea lui Petru Rareș, cu întregul cotor al gâtului. Măsuțele în muchii, foarte dezgolate, însă, de stucul lor aurit, s-au păstrat, și aici, amândouă. Catapiteazma e, însă, mult mai nouă și, deci, mai prejos decât cea de la Voroneț; e din aceeași vreme cu icoanele împărătești, lucrate cu o îngrijire deosebită. În altar se mai ține un frumos pomelnice în triptic, făcut pe la anul 1600 și împodobit cu stucaturi aurite.

Moldovița veche e ceva mai încolo, pe un tăpșan de supt dealurile înalte, chiar deasupra apei Moldoviței, ce gâlgăie la vale – pânză ușoară, ce tremură. S-a păstrat mult din zidurile cu totul grosolane, făcute dintr-o îngrămădire de lespezi de toată mărimea și culoarea, legate cu ciment slab. Îți dai seama că era un pridvor cu ferestruici rotunde, câte două de fiecare parte, un pronaos cu două ferești mai mari și cu două bolți de gropniță, apoi un naos, cu alte două ferești, și altarul. Se mai vede ceva din temeliiile unui turnuleț. Icoana hramului, Buna-Vestire, se cunoaște bine, pe o ușă, ca și câteva chipuri de sfinți.

Aceasta a fost una din cele mai vechi biserici de zid ale Moldovei¹³, folosită, cândva, și ca schit, de ierarhul-poet Dosoftei, ruinată, încetul cu încetul, de la Nicolae Iorga încoace, și refăcută, în ultimii ani, la întâmplare, dar cu funcționalitate.

Coborând spre sud, dinspre Marginea – recomandabilul cartier general pentru un sejur cultural-turistic în Bucovina, pe drumul împărătesc sau drumul sării, cum i s-a mai spus la începuturile Bucovinei istorice, și trecând de Dealul Ederei, pe care a fost spânzurat, în 1816, legendarul haiduc mărginean Darie, apoi și de Dealul Clitului, drumulețul are de făcut un popas la biserica Arbore a vestitului Portar de Suceava Luca Arbure, apoi la Solca sângerosului domn Ștefan Tomșa al II-lea, înainte de a răzbi, urmând parcursul drumului împărătesc, spre Mănăstirea Humorului și Voroneț. Îl va însoți, când ursuz față de contemporaneitatea sa, când entuziasmat de mărturiile trecutului, strașnicul sacerdot al neamului românesc, Nicolae Iorga.

Biserica **ARBORE**, „acea creație unică: desen, culoare, compoziție sublimă a maestrului Coman”¹⁴, înseamnă cântecul de viață, de moarte și de îndumnezeire a nefericitului Portar de Suceava Luca Arbure.

Cariera militară și dregătorească a fiului fostului mărunț diac domnesc Ivan

¹³ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, pp. 64-66

¹⁴ GRECULESI, ELENA, *Puținătăți*, Ed. Mușatinii, Suceava, 2011, p. 77

Arbure pare să fi început „în 19 zile ale lui octomvrie, joi, leat 7005 (1497)”¹⁵, odată cu bătălia, și ea legendară, de la Codrul Cozminului, cel care s-a ocupat cu „săciuirea” pădurii, după cum povestește cronicarul, fiind Luca Arbure, care ar fi beneficiat de mari danii din partea Voievodului, pentru că, „dupre aceia, au dat cuvânt Ștefan vodă a toată oastea să să strângă la Hârlău, în zioa lui sfeti Nicolae. Și așa s-au adunat cu toții la Hârlău, într-aceia zi, și acolo Ștefan vodă au făcut ospăț mare tuturor boierilor și tuturor vitejilor săi și cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Și deci i-au slobozit cine și pre la casa sa, dându-le cuvânt ca toți să dea laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile sunt de la Dumnezeu”¹⁶.

Aflat în plină glorie, iubit de Ștefan cel Mare ca un fiu, dar și de Bogdan-Vlad, cu care se aseamăna în multe privințe, inclusiv în cea a vârstei, Luca Arbure, proaspăt căsătorit cu cneaghina Iuliana (strănepoata lui Bogdan Întemeietorul), a cumpărat, de la „neamul lui cel mai apropiat”, pe linie maternă, „sluga noastră Sima și sora lui, Nastasia, copiii Stanei, nepoții lui Cârstea Horaț”, „un sat, anume Solca, jumătatea de jos, și a cincia parte din jumătatea de sus din același sat”, iar de la „Ivul și sora lui, Nastea, copiii lui Mihul, și verii lor, Fădor, fiul Malei, și Dragotă și sora lui, Stana, copiii lui Ivul, toți nepoții lui Șandru Gherman... patru părți din jumătatea de sus a aceluiași sat, anume Solca”¹⁷, urmând să construiască, pe moșia Solca Mică, curți și o biserică de piatră, în jurul căreia se va încheia un sat nou, numit, după ctitor, Arbure sau Arbore.

Biserica a fost construită imediat, în mai puțin de un an fiind sfințită, iar curtea pârcalebului înflorea și, odată cu ea, și satul din jurul bisericii.

Tragedia arbureștilor avea să înceapă în 23 aprilie 1523, când Cozma Șarpe, postelnicul, fugea în Polonia, stărnind bănuielile lui Ștefăniță Vodă, nepotul lui Ștefan cel Mare și fiul lui Bogdan-Vlad cel Orb, cum că bătrânul Arbure ar unelti să-l înlăture de la domnie; câteva zile mai târziu, „în cetatea Hârlăului, Ștefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pe carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucrul adevărat nu să știe. Numai atâta putem cunoaște că norocul, fie unde are zavistie, a ales un om ca acela, ce au crescut Ștefan vodă pre palmile lui, având atâta credință și în tinerețile lui Ștefan vodă toată țara otcârmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflat, cu multe cuvinte rele l-au îmbucat în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă și cred cuvintele cele rele. Și acea plată au luat de la dânsul, în loc de dulceață, amar, pentru nevoința lui cea mare, că nici judecat, nici dovedit, au pierit. De care lucru mulți înspăimântați din lăcuitorii țării au început a gândi cum vor lua și ei plată ca și Arburie, că nu multă vreme după aceia, într-același an, au tăiat și pe ficiorii lui Arburie, pre Toader și pre Nichita...

Văzând boierii și lăcuitorii țării Moldovei moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi și a ficiorilor lui, știind ce bine au avut Ștefan vodă de la dânșii și mai apoi cu ce plată le-au plătit, cu toții s-au întristat de vrăjmășia lui Ștefan vodă, socotind că și ei vor lua acea plată, care au luat și Arburie, cu toții s-au rădicat asupra lui, septevrie șapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos și înspăimat, știindu-și moartea de-a pururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de război. Și văzând că lui Ștefan vodă i-au venit țara întru ajutor, s-au răsipit printr-alte țări, lăsându-și ocinele și moșiile. Iară pre Costea pârcalebul și pre Ivanco logofătul și pre Sima vistiernicul și pre alții pre mulți, i-au prins vii și le-au tăiat capetile în târg, în

¹⁵ URECHE, GRIGORE, op. cit.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE, Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. III, pp. 477-480

Roman”¹⁸.

În ciuda faptului că urmașii, pe linie bărbătească, ai lui Luca Arbure au sfârșit sub securea călăului, fetele lui și ale cneaghinei Iuliana, Sofița, Nastasia, Stanca, Odochia, Maria călugărița, Tudosia, Ana Plăcsoaie și Cheldoaei, aveau să scape cu viață, iar moșiile părințești le-au moștenit, prin urice de folosință, încă din vremea lui Petru Rareș, ginerii lui Luca, precum Gavril Troțușan, mare vistier și vameș, comisul Plaxia (Praxia, adică Plăieșul), Grigore Udre sau Toader Turcea, păstrându-și capetele, slujbele domnești și averile. Desigur că Ștefăniță confiscase o parte din moșiile Arbureștilor, așa cum se întâmpla, de regulă, în cazul „hainirii”, adică al trădării de țară și de domn, dar vinovăția lui Luca, pusă la îndoială și în acele vremi, și mai târziu, nu s-a putut solda cu confiscarea brutală și irevocabilă a moșiilor, toate revenind, datorită Anei, jupâneasa comisului Praxia, în folosința familiei, Ana fiind cea care, în aprilie 1523, ceruse lui Ștefăniță Vodă rămășițele pământești ale părintelui ei, pe care, obținându-le, le-a și înhumat creștinește, în ctitoria lui de la Solca Mică, biserica Arbure.

Biserica, satul și moșia Arbure aveau să devină proprietatea mănăstirii Sucevița, din 20 martie 1589, apoi, din 3 octombrie 1614, mănăstirii Solca, Ștefan Tomșa al II-lea considerând, în baza propriului său interes, „cum că Arbure au fost hain, au ucis pre stăpânul său și pentru aceia satul Solca au umblat din mână în mână”¹⁹.

În primăvara anului 1904, când Nicolae Iorga trece prin „Arburea”, în ceas târziu, de noapte întunecoasă, „aici sunt lumini în multe case, dar nu lumini de lampă atârnată, ci lumini de policandre cu cinci ramuri. Spre acele case luminate se urcă cete de oameni negri în caftane, cu brăie lungi și cizme, cu fețe prelungi albe supt căciuli de blană de vulpe. Ei stau în loc și se uită foarte caraghios la trăsura care trece. Iar jos, în vale, e o căsuță care strălucește toată și din care, unul câte unul, se strecoară cei cu căciuli blănite cu vulpe. E havra: Evreii au intrat în sărbători în satul lui Arbure Hatmanul, care atârna de ei”²⁰.

Biserica mănăstirii **SOLCA**, ctitorită în 13 mai 1615 de Ștefan Tomșa al II-lea, este „foarte frumoasă și bine păstrată. Ferești, când mai sus, când mai jos, patru la număr, străbat pereții înalți. Două uși sunt deschise: una, care duce, din pridvor, în pronaos, are un cadru de piatră puternic și bogat, alcătuit din arcade cu arcul sfârâmat, cealaltă, care vine după un contrafort, are linii ca pe vremea lui Ștefan, tăindu-se în ungi drept și, ca podoabe, rozete. Modelul a fost vădit Dragomirna, pe care n-o poate ajunge nici în îndrăzneala și înfrumusețarea bolților, nici în marea îngrijire a turnului, care, aici, în aceleași proporții suptiratece și elegante, e însă simplu, având numai obișnuitele ocnite, în locul rozetelor și ramelor săpate.

Frumusețea, și aceea luată de la Dragomirna, este însă în ciubucele care tivesc, împodobind, toate liniile cu încolăcirile lor, și, tot așa, poarta largă, ce duce din pronaos în naos, și marginile absidei stranelor, și bolta din altar. Zugrăvite cum erau la început, între zugrăvelile sfinților, ele trebuie să fi avut mai mult alt rost decât acel de astăzi, când le acoperă albeața de toate zilele a varului”²¹.

Asemănarea, într-o frumusețe, a bisericilor mănăstirilor Solca și Dragomirna a

¹⁸ URECHE, GRIGORE, op. cit.

¹⁹ MAZEREAN, VARTOLOMEI, *Condica mănăstirii Solca, scrisă de părintele Vorftolomei archimandrit, și am scris eu aice în zilele părintelui Meftodi igum. Solcăi, 1775 Noem. 10*, publicată, pentru prima dată, de Simion Florea Marian, în *Revista Politică*, Nr. 7, 1889, p. 23

²⁰ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*, Rădăuți, 1999, p. 45

²¹ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, p. 47

determinat și apariția unei superbe legende, care merită reprodusă aici pentru că se află la răscrucea legendelor mărginene, și prin toponime, dar și prin un spirit al vremurilor vechi comun, dar inconfundabil:

„Când omul e în pace, când e liniștit, sănătos și nu duce nici o nevoie, atunci nu-și prea aduce aminte de Dumnezeu, de la care îi vin toate bunătățile; dar când e amenințat din toate părțile de primejdii, când neajunsurile îl împresoară și o rea soartă îl urmărește pas în pas, atunci inima și cugetul se îndreaptă spre Dumnezeu, de la care așteaptă scăpare, alinare și mângâiere în suferințe și dureri.

Erau, odată, niște timpuri când oamenii erau cu mult mai evlavioși și cu frica lui Dumnezeu, decât cum sunt astăzi. Atunci, dacă-și puneă cineva gând la Dumnezeu, orice ar fi avut să facă făcea și orice întreprindea o și îndeplinea, căci Dumnezeu totdeauna era cu dânsul.

În timpurile mai de demult nu era, ca acum, pace și liniște în țară, ci tot răzmerițe și bătălii ca acelea, că nu mai știai ce este și de ce să te apuci...

Câți păgâni, câte lifte rele, toate năpădeau ca lăcustele în Moldova, prădând și jefuind pe bieții Români, chinuindu-i și luându-le toată averea, lăsându-i numai cu suflul, de multe ori scurtându-le viața...

Pe acele timpuri viforoase, unii Domnitori români, voind ca să scape poporul și țara de biciul cel barbar și înspăimântător al păgânilor, puneă gând la Dumnezeu că, după ce le va ajuta a învinge pe dușmani, vor face, în cutare loc al țării, o biserică sau mănăstire, unde să i se aducă laudă și mulțămită de către popor pentru ajutorul, ocrotirea și binefacerile revărsate.

Din acest îndemn sau poate că și din altul, a început și Ștefan Vodă Tomșa a zidi mănăstirea Solcii, sub poalele munților din Bucovina, care mănăstire se află, încă și astăzi, în partea dinspre apus a târgușorului Solca.

Spun bătrânii că Ștefan Vodă Tomșa, după ce a sfârșit de zidit această mănăstire și după ce a zugrăvit-o și a înfrumusețat-o cu toate odoarele cele trebuincioase, a chemat pe Mitropolitul Anastasie Crimca să vină, dimpreună cu alți preoți și călugări, ca s-o sfințească.

Mitropolitul Crimca, se zice, că să nu fi trăgănat nicidecum, ci îndată cum i-a venit știrea, a și pornit spre Solca, luând cu sine pe mai mulți preoți și călugări... Ajuns în Solca, fără să mai trăgăneze ceva, a și început cu sfințirea mănăstirii cu cea mai mare serbare, după cum știa el că-i mai frumos, și credea c-a fi mai bine și mai pe plac Domnitorului.

După ce se sfârși sfințirea mănăstirii, dădu Ștefan Vodă Tomșa o masă mare, la care pofti mulțime de boieri, pe Mitropolitul Anastasie și pe alți oaspeți aleși.

La masa aceea, după multe alte cuvântări și vorbiri, cum e, adică, datina la mesele Domnitorilor, unde sunt o mulțime de oaspeți și boieri adunați, care de care mai vorbăreți și mai căpățânoși, după ce ospătară de-ajuns și băură cum se cade, zice Ștefan lui Crimca:

– Să deie Dumnezeu ca mănăstirea Prea Sfinției Tale să fie beci la mănăstirea mea!

Mitropolitul Crimca, care cam, în același timp, zidise mănăstirea Dragomirnei, se zice că s-a uitat lung în fața Domnitorului și a început a zâmbi, dar nu-i răspuns nimic.

Ștefan Tomșa, însă, crud din firea sa și foarte pizmăreț pe tot omul ce-l întrecea cumva, nu voi să tacă și să deie pace Mitropolitului, pentru că nu i-a răspuns nimic, ci, știind că mănăstirea acestuia e cu mult mai frumoasă și mai iscusit lucrată

decât a sa, ba, drept să mărturisim, fiind unica, în felul său, în toată țara, îi mai zise încă o dată:

– Să deie Dumnezeu ca mănăstirea Prea Sfinției Tale să fie beci la a mea!

Mitropolitul tăcu și de astă dată.

Iar Vodă repetă tot aceste cuvinte și de-a treia oară...

Acuma, Mitropolitul, văzând că Vodă nu mai înceată de a-i spune aceste cuvinte, în fața tuturor oaspeților, nu mai putu răbda, ci, supărându-se amar, îi zise:

– Ba să deie Dumnezeu ca mănăstirea Măriei-Tale să fie beci la mănăstirea mea, căci Măria-Ta ai făcut-o din prisosință, iar eu am făcut-o pe a mea cum a dat Dumnezeu, din banii hărăziți de văduve și alți bieți creștini și oameni de omenie, care s-au îndurat și m-au ajutat a face această sfântă mănăstire, spre lauda Celui de Sus!... (N.N.: Banii proveneau, în realitate, de la boierul Șeptilici).

Ștefan se roși și se cam supără, când auzi aceste cuvinte împungătoare, dar se stăpâni și nu zise nimic bătrânului Mitropolit... El tăcu, acum, ca și cela, mai înainte.

Mitropolitul Crimca, însă, văzând însuși că ceea ce a spus n-a fost bine și temându-se ca să nu i se întâmple ceva, căută toate mijloacele să iasă, cum mai degrabă, de la masă și să fugă, cât se poate mai iute, din acest loc. Și avea toată dreptatea să se teamă, căci Ștefan Vodă Tomșa, când se mânîia pe cineva, era foc și pară și nimeni nu scăpa cu viață din mâinile lui...

Așa era Ștefan Vodă Tomșa.

De aceea, și mitropolitul Crimca nu făcu multă tărăgănare, ci porunci, pe furiș, vizitiilor să înhame caii iute la trăsură, ca să pornească.

Vizitii îl ascultară, înhămară degrabă caii și Mitropolitul, luându-și seara bună de la Domnitor și de la oaspeți și spunându-le că are foarte multă trebuință, se porni spre Dragomirna.

Domnitorul voia să-l mai oprească, el, însă, nu voi nicidecum să rămână.

Pe când s-a pornit Mitropolitul spre Dragomirna, înnoptase acuma cum se cade și se făcuse așa de întuneric că nici mâna nu se putea vedea.

După plecarea Mitropolitului, Doamna lui Ștefan Vodă Tomșa nu tăcu ca o femeie înțeleaptă, care nu se amestecă în trebile bărbaților, mai ales știind prea bine că Vodă nu-i ca alți bărbați, cugetător la toate cele ce le face și mai răbdător cu cei ce-i greșesc sau îl supără cu ceva; nu, ea trebui să se amestece și să zică ceea ce n-ar fi trebuit; ea zise către Vodă:

– Cum de te-ai lăsat tu batjocorit de un călugăr, înaintea tuturor oaspeților?... Nu ți-a fost ție oarecum să te lași înjosit de dânsul, să zică el – mă rog! – ca mănăstirea ta să fie beci la a sa!... Nu-ți e rușine de oaspeți?... Ce mai aștepti? Caută și răsplătește cu pedeapsă îndrăzneala acestui călugăr, ori, de nu... mai mult să nu mă numești domnița ta!...

Auzit-ați vorbă de muieră!...

Ștefan Tomșa, care încă de mai înainte era cam mânios, fiind, acuma, mai atârțat și de doamna, se înfurie până într-atâta, încât nu mai stete pe gânduri, să vadă ce face și ori de este bine ceea ce voiește să facă, ci îndată strigă surugiiilor săi să prindă caii la rădvan.

Surugiii nu așteptară să le mai spună și a doua oară, ci, cât ai bate în palmă, caii erau înhămați la rădvan și rădvanul tras dinaintea ușii, de unde avea să iasă Vodă.

Ștefan Vodă, văzând că rădvanul stă dinaintea ușii, își luă, în grabă, buzduganul și, fără să mai spună ceva oaspeților care rămaseră, ieși afară din casă, se aruncă în rădvan și porunci surugiiilor să mîne tot într-o fugă, pe urma Mitropolitului (Unii istorisesc că să nu se fi luat Ștefan Tomșa după Crimca, ci să fi trimis pe niște

oameni de-ai săi, ca aceștia să se ieie după dânsul și, unde l-or ajunge, acolo să-l omoare).

Zbura Vodă cu rădvanul său, dar și Mitropolitul nu mergea numai în pași, ci, cum ieșise din ograda mănăstirii, poruncise vizitiilor să mâne caii cât le-or putea lua picioarele, pentru că o presimțire pare că-l tot îndemna să fugă cât ce putea, îi spunea că Vodă n-are să-l lase în pace, ci are să-l fugărească și, apoi, vai și amar de acela ce cădea în mâna acestui Domn fără inimă și cruțare.

Deși Mitropolitul fugea cu trăsura sa cât putea, totuși Ștefan Vodă Tomșa îl ajunsese, în depărtare ca la vreo jumătate de milă spre răsărit de Solca, în mijlocul drumului dintre Solca și Arbure, și, cum îl ajunsese, sări din rădvan și, repezindu-se asupra Mitropolitului, îi dădu vreo câteva lovituri cu buzduganul în piept și, când socoti că i-a fi de-ajuns și că n-are mult s-o mai ducă, se sui, iarăși, în rădvan și se întoarse îndărăt spre Solca.

Mitropolitul Crimca, mai mult mort decât viu, fu ridicat de către vizitiile săi în trăsură și dus până la Dragomirna.

După ce ajunsese la Dragomirna, cine știe la câte ore din noapte, se zice că Mitropolitul Crimca îndată să fi poruncit să se scoale toți călugării, să-i aducă vestmintele și să se înceapă a sfinți mănăstirea, până ce mai trăiește.

Călugării, auzind aceasta, săriră îndată, cu toții, să vadă ce este, ce s-a întâmplat că Mitropolitul voiește să sfințească mănăstirea mai înainte de-a fi gata și, apoi, încă noaptea, când toată lumea doarme.

Văzând, însă, ce este, nu mai stătură mult pe gânduri, ci care din care mai degrabă alergară speriați prin chilii, își luară cele trebuincioase, intrară în mănăstire, aprinseră luminile și – ca de când vă istorisesc – toate erau gata pentru sfințire. Poftiră, acuma, pe Mitropolitul să vină și să înceapă sfințirea. Însă acesta nu mai era în stare să se scoale din loc... Loviturile de buzdugan ale lui Tomșa Vodă îi slăbiră mai de tot puterile și de-abia mai putea răsufla.

Ce era de făcut?

Văzând călugării cum că Mitropolitul nu se poate urni din loc și e mai gata să-și deie sufletul, ca să nu rămână mănăstirea nesfințită de dânsul, de cel ce, cu atâta muncă, a zidit-o și înfrumusețat-o, îl luară, vreo câțiva, și, după ce l-au îmbrăcat în vestmintele sale, îl purtară, de subsuori, și așa sfinți el mănăstirea, mai mult numai purtat pe sus sau șezând pe scaun.

Se zice că, după ce a sfârșit Mitropolitul Anastasie Crimca de sfințit mănăstirea, să nu fi trecut mult, ci, îndată după aceea, să-și fi dat sufletul în mâinile lui Dumnezeu. Iar când murea, să fi zis:

– Mulțămesc Ție, Doamne, că m-ai ținut în viață până ce mi-am sfințit mănăstirea mea!...

Și, cu aceste cuvinte, muri.

Călugării îl puseră în biserică și-i făcură prohodul și, a treia zi, îl înmormântară.

Mulțime mare de boieri și alți oameni de prin tot ținutul să fi fost venit la înmormântare și mulți plângeau după dânsul, căci foarte bun om era și pe oricine venea la el, de era boier, îl primea și cinstea ca pe un boier, de era vreun călător, îl adăpostea ca pe un frate, de era țăran, se purta cu dânsul ca un părinte, iar de era vreun sârman, niciodată nu-l alunga de la ușa sa, fără să-l miluiască.

Așa era Mitropolitul Anastasie Crimca.

Și tocmai de-aceea și pentru că a făcut și înfrumusețat mănăstirea Dragomirnei, mai dihai decât toate mănăstirile și bisericile din țară, boierimea și cei mai mari, văzând cruzimea lui Ștefan Tomșa, cum a ucis, fără nici o dreptate, pe

Mitropolitul, se sculară, cu toții înfuriați, asupra lui Tomșa Vodă și asupra Doamnei și stăruiau să-l deie jos de pe tronul Moldovei și să-l alunge din țară, ca să nu-i mai audă de nume.

Ștefan Vodă Tomșa, văzând aceasta și știind bine că, când se răscoală țara întreagă, nu e lucru de șagă, își luă pe seamă și fugi, pe neștiute, la Solca, și, acolo, se ascunse, spre apus, din sus de mănăstire, într-un munte, care și până astăzi se numește „Muntele lui Vodă”. Acolo, pe muntele acela, petrecu el până ce se mai molcomiră boierii...

Pe locul acela, unde lovise Ștefan Vodă Tomșa cu buzduganul pe Mitropolitul Crimca, puse, mai pe urmă, cine a fi pus nu știu, o cruce mare de stejar, care se mai poate vedea și astăzi (1875).

De e tocmai crucea aceea, care s-a pus îndată după moartea Mitropolitului Crimca, nu pot spune, dar cum crucea aceasta e tare veche, poate să se încredințeze orișicine, mai ales că și partea cea mai împlântată în pământ se mai află și este roasă de ploi...

Ce-or fi făcut boierii cu Doamna lui Tomșa nu se știe, căci de la nimeni n-am înțeles nimic... De bună seamă că și ea n-a fi fost lăsată în pace, ci trebuie să i se fi răsplătit și ei, după cum adică i-a fost inima și vorba...

Un lucru prea adevărat și pe care nimeni nu-l poate tăgădui este că mănăstirea lui Tomșa Vodă a rămas beciul mănăstirii celei din Dragomirna.

Mănăstirea din Dragomirna stă, și astăzi, frumoasă, că ți-i mai mare dragul să te uiți la ea. E împrejurată, din toate părțile, cu ziduri tari și călugării se roagă, neîncetat, pentru sufletul bunului Mitropolit Anastasie. Pe când mănăstirea lui Ștefan Vodă Tomșa e părăsită de părinți, zidurile de prin preajma bisericii, precum și chiliile călugărilor, ce au fost oarecând aici, sunt așa de risipite, de ți se frânge inima de durere... Zău!, ți-i mai mare greul să stai și să te uiți la aceste risipituri, pline de spini și pălămidă...

Se vede că Dumnezeu nu trece cu vederea fapta nedreaptă.

Dacă Ștefan Tomșa ar fi fost om ca toți oamenii cei de omenie, bun la inimă, îngăduitor și ceva mai cugetător, să nu fi cășunat atâtea morți de om, atunci, de bună seamă că Dumnezeu nu lăsa ca mănăstirea lui să se desfacă, ci ar fi scutit-o de timpurile cele vitrege, precum a scutit și mănăstirea Dragomirna”²².

Această ultimă referire vizează secularizarea averilor mănăstirești și desființarea celor mai multe dintre mănăstirile bucovinene, care capătă statut de biserici obștești, începând cu anul 1785, dar desființarea obștii călugărești de la Solca nu se datorează crimelor făcute de Tomșa (și mai există o eroare, cea a morții lui Crimca, petrecută cu aproape două decenii mai târziu decât moartea lui Tomșa), odinioară, ci proastei gospodăriri a lăcașului și a degradării neconținute, pe care avea să o oprească târziu, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în baza unor planuri exemplare, un arhitect vienez, pe nume Karl Adolf Romstorfer, cel care avea să reconstruiască Putna și să scoată din moloz și gunoaie vestigiile mărețe ale Cetății Sucevei, pentru a întâmpina cum se cuvine comemorarea celor patru veacuri de la înveșnicirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt al Moldovei, în 2 iulie 1904. Dar asta-i altă poveste, care trebuie spusă doar la timpul și la locul potrivit.

Urmând unduiosul drum împărătesc, drumețul pornit din Marginea, poate

²² MARIAN, SIMION FLOREA, *Ștefan Tomșa și Mitropolitul Crimca*, în *Tradiții populare române / din / Bucovina*, București, 1895, pp. 145-153

ajunge, în aceeași zi, în care a vizitat bisericile Arbore și Solca, și la **MĂNĂSTIREA HUMORULUI**, în vecinătatea locului larg, de pe pâraul Humor, în Dragoș Vodă, la nivel metaforic, a ucis bourul, înfrângându-i pe tătarii mârzacului de trei tuiuri Kutlu-Buga (Bourul Norocos), conduși în luptă de cumnatul acestuia, mârzacul dobrogean Atlamîș (și se va vedea cum ni se poate dezvălui metafora până la elementele realității istorice, la locul potrivit).

„Acum văd mănăstirea, pe care o cutreier îndată, dus de părintele Boca. Clopotele atârnă într-un turn puternic, ca acela de la Piatra. Lângă dânsul stă biserița, care nu mai e încunjurată de vechile ziduri, din care n-a rămas decât o ruină de turn, făcut în vremea lui Vasile Lupu. Clădirea seamănă cu cea de la Reuseni și Părhăuți, căci n-are turlă.

Și aici nu se mai vede nimic din vechea zestre, pe care a dat-o, în argint și aur, ctitorul de la 1530, Toader Logofătul lui Petru Rareș și unul din vechii boieri ai țării. Mormintele stau, însă, la locul lor și, pentru a cuprinde rămășițele lui Teodor și ale soției sale Anastasia, s-au lăsat două adăposturi boltite într-o încăpere anume, care se află între pronaos și naos; el se odihnește supt o piatră de marmură, frumos săpată și coșcovită la mijloc ca un sicriu; ea, supt o lespede obișnuită, în stânga. Chipurile amândurora se văd pe perete și ele arată cum se îmbrăca, pe atunci, boierimea.

Logofătul are un fel de căciuliță ca o beretă de marină, cu fundul albastru și marginile galbene. Poartă un guler roșu și altul albastru, o lungă haină galbenă cu brandenburguri albastre; pe lature, e o deschizătură cu aceleași brandenburguri.

Ea, în genunchi, înaintea Fecioarei, poartă o pălăriuță viorie cu dungi, asemenea cu pălăriile de paie din timpurile noastre; pe fundul ridicat e o dungă albastră și roate albastre se înșiră pe margine. De supt pălărie cade un vâl în colțuri, dintr-o stofă cu liniuțe și puchiței viorii. Rochia, în falduri lungi, e de brocard de aur, cu mâneci roșii, având triunghiuri de aur.

La locul de cinste al ctitorilor, aceștia au zugrăvit, însă, familia domnească. Petru Rareș, purtând pe cap coroana de aur cu cinci ramuri: are fața rotundă, barba tânără, părul lung; veșminte arhieresti bogate îl acopăr. Elena Doamna apare de o frumusețe rară, supt aceeași coroană măreață, în haine de brocard de aur, pe fond verde, cu mâneci roșii. Un colț de lemn al corului acoperă, desigur, chipul fiului celui mai mare al soților domnești, acel Ilie care s-a turcit, lepădând de la dânsul Domnia. Ștefan, cel mic, care a pierit ucis, după multe isprăvi ticăloase, apare aici ca un foarte cuminte copilaș încoronat.

Humorul se mândrește, însă, cu zugrăveala sa, care a rămas neatinsă și pe dinăuntru, și pe dinafară, unde numai un perete a fost dezgolit de ploaie. Albastru seninului stăpânește, smălțat cu aurul cununilor și cel ce străbate cu ochii multele chipuri, înșirate răbdător după vechi datine, capătă o înaltă părere despre meșteșugul zugrăvelii în timpurile mării noastre.

Din vechime a mai rămas catapeteasma, strălucită sculptură în lemn, bogată și amănunțită, care, împunsă de cari, ar fi menită însă pieirii”²³.

„Pe lângă fresca admirabilă, o grădină de trandafiri de toate nuanțele. / O floare plină de farmec e trandafirul”²⁴.

VORONEȚUL, albastrul de dincolo și de dincoace de cer, este o întrupare cosmică pe pământ, un fel de netimp care-și freamătă, gânditor, vremelniciile. Nu clipele, ci milenii sunt vremelnicii. „Biserica celui pe care-l cântă, în pomenire

²³ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*, Rădăuți, 1999, pp. 53, 54

²⁴ GRECULESI, ELENA, *Puținătăți*, Ed. Mușatinii, Suceava, 2011, p. 77

veșnică, clopotele sale, înalță un turnuleț cu firide dintr-un coperământ de șindrilă, care era, altădată, împărțit în patru culmi și-l scotea, la mijloc, mai bine la iveală. Două contraforturi sunt în față, două la altar. Ele nu erau la început, ci au fost adause pe vremea lui Ilie Rareș, poate, de acel Mitropolit Grigorie („Portretul Mitropolitului Grigorie este un portret extraordinar, o realizare deosebită”²⁵), care este îngropat ca un ctitor, supt piatra ce-și pregătise, în pridvorul pe care el l-a înădit la clădirea lui Ștefan cel Mare, împodobindu-l cu două mari ferești gotice, ce întrec cu mult îngustele ferestruici ale bisericii vechi, încadrate acestea în ramuri de piatră săpată. Și, la rândul său, Ștefan ridicase zidirea sa de piatră cu trei abside, în locul bisericii de lemn, unde trăise în schimnicie acel Daniil Sihastrul, din care poporul a făcut sfetnicul zilelor de nenprocire ale marelui Domn, îndemnătorul lui spre luptă și evlavie. Între frumoasele pietre de mormânt, se vede aceea care acoperă rămășițele umilului călugăr, sfânt țărănesc târziu, pe care l-a dat Moldova noastră.

În trei rânduri s-a zugrăvit Voronețul. O dată, Grigorie a chemat meșterii pentru pridvorul său; altă dată, s-a zugrăvit un șir de sfinți pe peretele de lângă intrare; dar zugrăveala cea mare e și cea bună, și ea acoperă cea mai mare parte din afară și tot lăuntru bisericii.

Niciodată nu s-a făcut la noi o mai desăvârșită artă bizantină, sfinți mai luminoși și mai blânzi decât aici. Luni întregi ar trebui cercetat cu râvnă fiecare colț de zugrăveală, fiecare unghi de împodobire măiastră: nici un pictor străin n-avu această răbdare, până acum (ulterior, a avut-o Picasso, dar nu a dezvăluit rețeta albastrului de Voroneț – n.n.), nici unul din pictorii noștri, înstrăinați ca suflet și vânduți iubirii de argint, nici unul dintre ei n-a călcat aici pentru a se însufleți din cea mai de preț moștenire artistică a străbunilor (...).

Dar nu e aici numai zugrăveala ca să mărturisească despre simțul de frumuseță al înaintașilor noștri. Strane lucruri în lemn de tisă de un călugăr din veacul al XVI-lea (1577) te întâmpină în pronaos. Deasupra ușii ce duce, de acolo, în naos, e prinsă cu fire o grindă aurită, săpată cum nu se poate mai frumos, și o bucată din alta, cu zugrăveli pe fond de aur, aplicat pe lemn, e acum răzimată de strane.

Alt rând de strane, în biserică, sunt darul unui Mitropolit din veacul al XVI-lea și ele se impun prin felul săpăturii și prin acela al zugrăvelii. Măsuțele octogonale aveau chipuri de sfinți, a căror frumusețe se mai cunoaște încă. Catapiteasma scânteie în aur și toate amănuntele ei sunt minunate. Icoanele mari și mici sunt destul de vechi și, spălate deunăzi, ele s-au destăinuit de o nespusă frumusețe – cele mai frumoase icoane din câte s-au păstrat până astăzi.

În locul îndătinat al ctitorilor văd pe Ștefan, cu păr bogat bălan, cu ochi căprii, Doamna Maria, frumoasă, oacheșă, Bogdan, icoană a tatălui său, și o mică domniță fără nume, cu cerc de mărgăritare pe cosițe – toți în brocard greu de aur”²⁶.

Pășind pe urmele lui Nicolae Iorga și înspre celelalte comori bucovinene ale artei medievale moldovenești, inclusiv spre Cetatea de Scaun a Moldovei din Suceava sau spre bisericile de mir, și Mirăuții, și cea care adăpostește moaștele Sfântului Ioan cel Nou, cu hramul Sfântului Gheorghe, pășind spre Slatina, spre Râșca, spre Probota, Spre Dragomirna, spre Pătrăuți sau spre Biserica Albă din Baia, drumețul care-și stabilește, precum Dragoș Vodă, odinioară, la începuturile istoricizării noastre, tabăra de vară în Marginea va pricepe, acolo, pe treptele templului montan, de ce susținea Lucian Blaga cum că veșnicia s-ar fi născut la sat.

²⁵ GRECULESI, ELENA, *Puținătăți*, Ed. Mușatinii, Suceava, 2011, p. 77

²⁶ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Rădăuți, 1996, pp. 57, 58

Despre Marginea și oaspeții ei

„Călătorul doritor să vadă mănăstirea Sucevița pleacă din vechiul oraș Rădăuți, care prin secolii a fost reședința Episcopiei de Rădăuți, iar astăzi este capitala românescului județ cu același nume, spre sud-vest, pe neteda și cu bătrâni plopî țărnută șosea districtuală Dornești-Marginea și ajunge, după o plăcută cale de 5 km, la **mândrul sat românesc Marginea**. Aici, amintita șosea dă în excelent întreținutul și așa numitul „drum împărătesc” sau „șoseaua acoperită a imperiului”, construită între anii 1780-87. Ea își ia începutul de la satul rutenesc Dubouț, situat pe malurile Prutului, și duce peste orașul Storojineț, comuna Vicovu de Sus, Solca, la orașul Gura Humorului”²⁷.

Ca și Dimitrie Dan, și Nicolae Iorga, avea, în luna Paștelui anului 1904, o deosebită admirație pentru „Marginea, cu așezările multe și bune, răspândite până foarte departe”, fiecare gospodărie în parte plăcându-i prin faptul că „aici... totul e rânduit și curățit, cum se cuvine în Luna Paștilor; câte un copil, o femeie în haine albe se ivesc după gardurile de răchită. Cei mai mulți s-au dus, însă, cu flori în pălărie, pentru tineri, cu plete bine unse, și ștergarul frumos desfășurat, pentru ceilalți, la mănăstire”²⁸.

Ca sat amplu și luminos, așezat la poalele obcinilor bucovinene, sat care armonizează, în gospodării temeinice, și case tradiționale moldovenești, din lemn, chenăruit cu var la ferestre, cu înalte acoperișuri, în patru ape, din șindrila întreținută cu smoală, păcură și petrol, dar și case moderne și frumoase, cum numai în munții Austriei și Elveției poți întâlni, Marginea încântă, prin ea însăși, ca întotdeauna, și astăzi.

Marginea, precum în străvechile colinde românești, este o „luncă a Soarelui”, un teritoriu sacru, o răscruce a întâmplărilor mitice și a aderenței noastre la mit, iar mărgineanul, om harnic și chibzuit, priceput, încă din vremea străbunilor lui, în tot felul de meșteșuguri arhaice, meșteșuguri care țin și de ritual, dar și de artă, precum olăritul sau rânduirea lemnului în funcționalități deja descifrate în fibra lui inefabilă, asigură Marginii o identitate distinctă și irepetabilă, și ea desprinsă din mit, pe calea tradiției, deci a legendei, dar și a datului primordial, pe care îl numim datină.

Există o respirație artistică a pământurilor Marginii, imposibil de explicat, dar care capătă concretețe ba într-un veac, ba în altul, de monument, de templu zidit, în perpetua nevoie a civilizației umane de a intra în armonie universală. Doar respirația aceasta a pământului a putut ademeni trecerile personajelor exemplare prin aceste locuri și continuă să ademenească, și va ademeni veșnic. În fond, Marginea există pe vatra Zeiței Pământului, Uța – în anumite vremuri, fiind locul luminos de popas de pe Valea Uței.

Din Marginea pornesc, ba pe Drumul Împărătesc, ba pe drumurile construite mai târziu, ba pe tainice itinerarii montane, călătoriile împlinite sau doar visate și spre vatra primei biserici de lemn din Moldova, cea a lui Dragoș Vodă, de la Volovăț

²⁷ DAN, DIMITRIE, *Mănăstirea Sucevița / Cu Anexe și Documente ale Suceviței*, Tipografia Bucovina, București, 1923, p. 19

²⁸ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Ed. Inst. Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1996, p. 96

(mutată de Ștefan cel Mare la Putna, unde există și astăzi), și spre prima necropolă domnească a voievodatului, biserica mănăstirii Bogdania din Rădăuți, și spre mănăstirile din Putna, din Arbore, din Solca, din Humor, din Voroneț sau din Vatra Moldoviței, și spre fostele capitale moldave Baia, Siret și Suceava.

În Marginea a poposit legendarul Dragoș Vodă și oștenii lui maramureșeni, în 1334. „Ajungând la Gura Dragoșinului, apucară, pe malul Suceviței, în jos, și nu steteră mai mult locului, până nu ajunseră în marginea despre răsărit a munților, adică pe locul unde se află, în timpul de față, satul Marginea. Aice, steteră iarăși locului și poposiră”²⁹.

În Marginea au poposit toți voievozii Moldovei, după cum o dovedesc unele toponime, deși înscrisurile, atât de rare la români, îi menționează doar pe Movilești, ba chiar și moaștele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava au poposit și în Marginea, în anul 1612, când au fost strămutate, de la Suceava, la Sucevița, de către mitropolitul Anastasie Crimca, de frica unei noi invazii cazace, dar tot aici au poposit și oștiri vrăjmașe, ba polone sau cazace (în 1610, 1615, 1695), ba rusești (în 1711, 1915 și 1944).

În Marginea s-a născut, în 1784, și s-a săvârșit, în 1816, legendarul haiduc Ioan Darie, spânzurat, pe Dealul Edrei, din capătul imașului satului, pe urmele lui pășind, ca luptător împotriva bolșevismului, ultimul „haiduc modern al Bucovinei”, Vladimir Macoviciuc, ucis la Vicovul de Jos, în 7 iulie 1947.

Prin Marginea a trecut, în 1808 și 1810, ca însoțitor al arhiducilor Ludovic și, respectiv, Rainer, pictorul silezian Franz Jaschke, primul acuarelist care a pictat în Bucovina, inclusiv o mărgineancă.

Prin Marginea a trecut, în 1817, când a vizitat Bucovina, împăratul Francisc I, iar tragicul prinț austriac de coroană Rudolf, victimă misterioasă a viitoarei tragedii de la Mayerling, a trecut prin Marginea sâmbătă și duminică, 9 iulie și, respectiv, 10 iulie 1887.

Cărturarul bucovinean I. G. Sbiera, de loc din Horodnic, mărturisea că a poposit în Marginea în „a doua zi de Paști, în anul 1856”³⁰, iar cei doi Porumbescu, Iraclie și Ciprian, împreună, în 1871, Iraclie fiind om din partea locului, inițiat în tainele buchiilor la Voivodeasa, și deci oaspete spornic al Marginii.

Nicolae Iorga a trecut, mărturisitor, prin Marginea, în drumul lui dinspre Putna și Straja, înspre Sucevița, în luna Paștelui anului 1904.

De-a lungul anilor ultimelor decenii, datorită atelierului celebrei ceramici negre de tip Kutty, au poposit în Marginea Împăratul Japonie, Akihito, Regina Olandei, Juliana, Regele Spaniei, Juan Carlos și Regina Sofia, Regina Fabiola a Belgiei, fostul șahinșah al Iranului Reza Pahlavi Aria Mehr, Regele României, Mihai I, Guvernatorul Canadei, toți ambasadorii străini la București, precum și personalități politice românești precum Traian Băsescu, Ioan Rațiu, Petre Roman, Radu Câmpeanu, Radu Vasile, Theodor Stolojan sau Gelu Voican Voiculescu, actorii Ilarion Ciobanu, Florin Piersic, Radu Beligan, Draga Olteanu-Matei, Tamara Buciuceanu, Jean Constantin, Sebastian Papaiani, Dionisie Vitcu, Vasile Murariu, Adrian Păduraru, Radu Duda (actualul prinț), precum și folcloriști de calibrul lui Tancred Bănățeanu sau a lui Ioan Vlăduțoiu.

În fiecare zi, din fiecare an, din fiecare deceniu, poposesc la Marginea convoaiele de turiști români și străini care vizitează mănăstirile Bucovinei și care nu

²⁹ MARIAN, SIMION FLOREA, *Dragoș Vodă*, în *Tradiții populare din Bucovina*, București, Imprimeria Statului, 1895, p. 40 și urm.

³⁰ SBIERA, I. G., *Amintiri din viața autorului*, Cernăuț, 1899, p. 103

pot rata șansa de a cunoaște o vatră autentică de sat românesc și o artă tradițională autentică.

Marginea este și o răscruce a itinerariilor turistice

Despre numele cel vechi și cel de acum al așezării Marginea

Încă din vremuri imemorabile, platoul înalt (cu o altitudine de circa 450 metri), întins, armonios și neted, de la poalele obcinilor bucovinene, pe care îl știm drept moșia așezării Marginea, aparținea Zeiței Pământului, marea vrăciță Cula, soția Cerului („bărbatul cel mai integru Anu, cel care a stabilit regulile, în orașul arbore, de lângă râul cu apă”³¹), Zeiță care, mai târziu, avea să se numească Hestia, ea oferindu-i lui Zalmoxis legile pelasgilor (pelasgine sau belasgine, și nicidecum belagine), pe care neamul nostru avea să le păstreze neclintite, ca drept valah (valaskim), până pe la anul 1800 după Hristos. Pentru că asta am fost și am rămas noi, urmași ai legendarilor și divinilor pelasgi, chiar dacă, din inițiativa șugubeață, dar necesară la timpul ei, a Școlii Ardelene, încă ne mai dăm urmași ai Romei, valorificând, printr-o speculație semantică, confuzia dintre „rumânul” iobag și legendarul stăpânitor roman. În vremurile imemorabile, platoul armonios al Marginii se numea Vadul sau Prundul Culei, apoi Vadul sau Prundul Hestiei, și-abia mult, mult mai târziu i s-a zis Vadul sau Prundul Uței, de pe Valea Uței, atunci când Zeița Pământului s-a numit Uța (milos cum mă știu, îi rog pe istorici să ia câte o ceașcă de ceai de tei; nu de prune, ci de tei!), ursit fiind platoul acela, încă de la începutul începuturilor, drept podea astrală, pe care să îngenuncheze și oamenii, și soarele, și luna, și stelele în fața mărețului templu al obcinilor bucovinene.

Conform mărturiilor sporadice și târzii ale unui popor nemărturisitor, Marginea s-ar fi ivit în istorie abia cu puțin înainte de venirea austriecilor în viitoarea Bucovina, generalul Gabriel von Spleny³² notând, cu ocazia recensământului din 1775, că trăiau, în bordeiele de la „Volovățul cu Prundul Volovățului”, doar 1 popă și 105 țărani.

La rândul lui, superbul cărturar și preot bucovinean Dimitrie Dan postula, fără drept de apel, cum că, „pe Prundul teritoriului Volovățului, s-a format, în anul 1776, satul Marginea”³³.

Spleny pare să fi premeditat, în 1775, ca și Dimitrie Dan, în 1923, să-mi spulbere afirmațiile din paragraful anterior, spre bucuria domestică a istoricilor contemporani, numai că primul guvernator militar al Bucovinei și vrednicul cărturar și preot bucovinean erau niște oameni cumsecade, dar necunoscători ai comorii noastre de spiritualitate preistorică și, deci, absolut neistoricizantă, așa că nu știau că numele străvechi al Marginii era, în fond, Prundul Uței, vatra de sat adăpostindu-se în vecinătatea vadului (unde se formează prundul) râșorului Volovăț (Olhoveț,

³¹ Tăblițele de la Tărtăria

³² SPLENY, GABRIEL VON, *Descrierea districtului Bucovina*, în „Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice”, București 1998, pp. 236-266

³³ DAN, DIMITRIE, *Mănăstirea Sucevița / Cu anexe de documente ale Suceviței*, Tipografia Bucovina București, 1923, p. 108

Olohoveț sau Volohăț – deci al flacilor sau al valahilor, în slavonă, cu referire directă la pelasgi), cunoscut, în zilele noastre, drept pârau Sucevița („pârâul Volovățul, care acum se cheamă Sucevița”³⁴). Pe argumentul acestui citat din documentele lui Teodor Balan se poate concluziona că numele târziu al așezării din vecinătatea vadului și prundului Suceviței înseamnă, de fapt, Marginea așezării Sucevița, și ea proprietate, ca și satul dintre Sucevița și Volovăț, dar ca și Volovățul, a mănăstirii Sucevița.

Și Nicolai Grămadă, în superbul lui studiu toponimic³⁵, descifrează începuturile așezării Marginea „către sfârșitul secolului al XVIII-lea”, precizând că, „la 1776, era un cătun al Volovățului”, grafiat în registrele germane de stare civilă, între anii 1787-1830, drept „Marginea oder Brundul”. Informația este interesantă, din moment ce numele nou al așezării datează din 1787 (1776, după Dimitrie Dan).

Un megieș al mărginenilor, cărturarul horodnicean Em. Grigorovitza, care lucrase, la îndemnul lui G. G. Tocilescu și al lui George Ioan Lahovari, un dicționar geografic al localităților bucovinene, publicat în seria „Dicționarele geografice ale țărilor locuite de români / în afară de regat”³⁶, mărturisea despre cele două moșii Marginea ale vremii sale, cea cu administrație la Rădăuți și cea administrată de „comuna rurală” Marginea, „așezată pe ambele maluri ale Suceviței, între localitățile Sucevița, Furstenthal, Horodnicul de Sus și Volovăț, și înspre S.E. de Rădăuți”.

Moșia administrată de Rădăuți avea o „suprafață de 95,04 kmp; populația 265 locuitori, în majoritate germani romano-catolici, restul români, ruteni, poloni și altele. Mai existau 15 case, cu 96 locuitori, pe moșia administrată de comună, moșie cuprinzând „pe lângă moșia Marginea propriu-zisă, și târla Șoarece; are 13 case și 67 locuitori, precum și ferma Arșița”. Suprafața totală a satului și a moșiilor Marginea era de 36,82 kmp, iar populația număra și „3.203 locuitori români, de religie greco-ortodoxă”.

Cam în aceeași vreme, Torouțiu³⁷, folosindu-se de evidențele recensământului german din 1910, consemna, pentru Marginea, 3.819 locuitori români, 1 ucrainean, 61 evrei și 213 germani. Datele sunt ușor, dar premeditat diferite, motivațiile timpului fiind arhicunoscute.

Pe la anul 1900, Marginea avea „o școală populară cu 2 clase (atât mai rămăsese din cea cu 6 clase, inaugurată în 1857 – n.n.); o biserică parohială cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril (construită între anii 1840-1849, fiind sfințită în 1859 – n.n.) și o casă de economie.

La 1776, era numai un grup de case, pe teritoriul așa numit „Prundul”, pendinte de comuna Volovăț (nu existau comune în 1776, ele fiind înființate în 1786 – n.n.) și ca atare aparținea mănăstirii Sucevița.

Fiind așezată la marginea pădurei, i s-a dat și numele de Marginea.

Se află aici o fabrică de scânduri cu 8 gatere (la care țăranii aduceau, de pe Dealul Rău „încet, la vale, la ferăstrăul de la Marginea... butucii de brazi doborâți de secure”³⁸).

³⁴ BALAN, TEODOR, *Documente bucovinene / vol. IV / 1720-1745*, Editura Mitropoliei Bucovinene, Cernăuți 1938, p. 229, documentul din 18 septembrie 1744

³⁵ GRĂMADĂ, NICOLAI, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Ed. Anima, 1996, p. 337

³⁶ GRIGOROVITZA, EM., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 136

³⁷ TOROUȚIU, I. E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, Biblioteca Bucovinei, București, 1916, p. 70

³⁸ GRIGOROVITZA, EM, *Nuntași și ciocli, în Chipuri și graiuri din Bucovina*, București, 1905, pp. 197-215

Populația, formată din coloniști veniți din Transilvania, se ocupă cu agricultura și mai ales cu creșterea de vite și cu exploatarea pădurilor (pe la anul 1900, trăiau în Marginea și peste o sută de olari – n.n.).

Comuna posedă 1.447 hectare pământ arabil, 639 hectare fânașuri, 33 hectare grădini, 680 hectare imașuri, 4.074 hectare păduri”.

Pădurile, menționate și de monografia toponimică a lui Nicolai Grămadă se numeau, în hărțile cadastrale ale secolului al XIX-lea, Arșița Bună, Arșița Mare, Dealul Porcăriei, Floca, Korczenicz, Pădurea Ivaneștilor, Pădurea Pinului, Pădurea Roszky, Pădurea Rusului, „Piatra Mulieri”, „Piatra Mulierilor”, Pleșa, Plopina, harta cadastrală a Ocolului Silvic Marginea menționând, în 1912, pădurile Floca, Hașca, Havriș, Iaslovăț, Slatina Rea, Șoarece, Ursoaia, Volovăț și Vultur, dar și toponimele Pietrele Muierilor (spre Solca), Poiana Pietriș, Poiana Treșoara și Slatina.

Pâraiele Marginii se numeau Andronache, Floca, Gârla Morii, Havriș, Hârbovăț, Iaslovăț, Mihalescul, Obadarie, Pârâul Turturichii, Pârâul Volovățului, Slatina Rea, Sucevița, Șoarecul Mare, Șoarecul Mic, Tudorachii, Ursoaia Mare și Ursoaia Mică, toponimele acestea înveșnicind nume de localnici, stăpâni peste poieni, fânețe sau păduri.

Țarinile Bahna, Câmpul Horodnicului, Crușin, Delnița, Dumbrăvița, Fodoroaia, Lunca, Poiana Curții, Poiana Fătului, Ocoale și Șuvar, la care se adaugă Arșița, Cainovăț, Delnița, Dumbrăvița, La Stejărie, Lunca, Pe groapă, Poieni și Șoarece, determină extinderea și zonificarea satului Marginea în părți de sat, precum Bahna de Jos, Bahna de Sus, Crușin, Valea în Jos și Valea în Sus, la care se vor adăuga, în deceniile ce vor fi să vină, părți noi de sat, deja schițate de o modernizare și extindere rapidă a vetrei satului acestuia cu oameni de o neasemuită hărnicie.

Toponimele, unele păstrate cale de veacuri sau poate chiar de milenii (Floca, de pildă, care derivă din Flacea, adică pelasgul), permit o reconstituire, în baza documentelor de cancelarie domnească, dar și în baza legendelor (ca fantezii creatoare ale memoriei colective), a istoriei vechi și neștiută a locului și a vetrelor străvechi și mai noi de locuire, unele întrezărite de arheologi, altele uitate în vechi înscrisuri, dar și în taințele platoului armonios, care constituie teritoriul comunei Marginea. În fond, deși este o localitate relativ nouă, Marginea înseamnă, totuși, o legendă contemporană, dar și o intersecție astrală (în sens mitic) a legendelor celor vechi.

Ca poziționare geografică și geologică („plastica solului”, cum formulează Grigorovitza), Marginea face parte din „linia Vijnița – Capu-Codului (care) nu este numai o limită geografică, ea reprezintă și o frontieră geologică: în lungul ei, Vijnița, Berhometele, Bănila Moldovenească, Vicovul, Marginea, Solca, Cacica, Capul Codrului și Valea Seacă se țin riguros la îmbinarea formațiunilor de gresia carpatică (terțiar cretaceu), cari constituiesc, în cea mai mare parte, solul muntos al Bucovinei, cu cea a formațiunilor terțiare și quaternare ce constituiesc regiunea deluroasă. Aceasta, la rândul ei, se întrupează în așa zisul podiș moldovean. Tot în lungul acestei linii se înșiră cele mai numeroase izvoare sau abundente mine de sare gemă a Bucovinei”³⁹.

Într-o altă formulare, datorată unui specialist, primul specialist în geografia României, profesorul Ion Simionescu, Marginea se află la interferența unor depresiuni, care vin în prelungirea „depresiunii de la Baia, (cele) de la Cacica și dubla depresiune de la Horodnic, subcarpatică, și, mai ales, cea apropiată, intracolinară, de la Rădăuți, formând singurul câmp întins (631 kmp) din Bucovina, în care apa

³⁹ GRIGOROVITZA, EM., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 23

Suceviței, abia ieșită din munți, curge în largi coturi, cu multe bahne, ca un râu îmbătrânit.

În depresiunea de la Rădăuți, se înscrie o temperatură medie anuală mai joasă (7-9 grade Celsius), decât în restul țării.

Populația e veche, după urmele preistorice. Satul Volovăț datează dinaintea întemeierii Principatului Moldovei. Densitatea populației este de 120 locuitori pe kmp⁴⁰.

Și, desigur, odată cu satul Volovăț, existau și satele și cătunele Volovățului, inclusiv Vadul sau Prundul Volovățului (deci ale râșorului Sucevița), cum s-a numit, cândva, Marginea, după cum rezultă și din legende, deci din memoria artistică a românilor, dar și din documentele de cancelarie voievodală.

Despre Drumul sau Plaiul Tătarilor, drumul lui Dragoș Vodă

Anterior cu veacuri drumului împărătesc, cel ce străbate Marginea de la Nord, la sud, este drumul tătarilor, numit Drumul sau Plaiul Tătarilor după 1241, drum care coincide cu itinerariul de campanie militară al legendarului Dragoș Vodă și care poate constitui, astăzi, un inegalabil itinerariu montan pentru drumeție pedestră sau călare, un itinerariu în care frumusețea desăvârșită a locurilor clocotește de legendă și de inefabil, inefabilul fiind, în fond, starea aceea de comuniune mitică (uneori, și mistică), dintre om, natură și cosmos, trăită poetic, indiferent de vocația lirică a fiecăruia dintre noi.

„Și plaiul, despre care ni-e vorba, avea, la intrarea sa în munții Bucovinei, două brațe: unul care începea la orașelul Solca și se urca, în sus, la Pietrele Muierilor, și da în Sihliță, de unde da în Târșiciori și, apoi, ieșea în Poiana Mărului; iar celălalt braț se începea de la satul Marginea, trecea, în sus, pe pâraul Șoarecului, până spre Pietrele Muierilor, da în Târșiciori și, de aicea, ieșea, ca și cel dintâi, în Poiana Mărului.

Din Poiana Mărului cobora în Craci, unde se întâlnește Pârâul Poienii Mărului cu al Smidovaticului.

De aicea, a apucat în jos, pe apa Dragoșei, a mers până în Zăvoaiele din Mijloc și-a ieșit în Câmpul Dragoșei, iar de aicea a apucat, mai departe, pe Câmpul Dragoșei, alături cu Dragoșa, până cam spre revărsarea Dragoșei în Moldovița.

De la Gura Dragoșei, a făcut în sus, pe malul stâng al Moldoviței, până pe locul unde se află satul de azi Vatra Moldoviței.

De aicea, ieșea la orașul de azi Câmpulung, de unde ducea, apoi, pe la Piatra Străjii, până ce da pe locul unde se află satul Pojorâta.

De la Pojorâta, începând în sus, ducea, apoi, mai departe, tot cam peste vârful munților, adică până la Piatra Sterpariului, nu departe de satul de astăzi Ciocănești.

De aicea, se desfăcea, iarăși, în două brațe, un braț, de la Ciocănești, trecând apa Bistriței, apuca muntele Suhard și, de aicea, ducea tot pe Suhard, până aproape de

⁴⁰ SIMIONESCU, ION, *Țara noastră*, Fundația pentru literatură și artă Carol, ediția a doua revăzută și adăugită, p. 153

Poiana Coșnei, nu departe de satul Coșna, apoi pe muntele Cucureasa, de unde scobora spre Rogna Nouă, în Ardeal, iar altul, de la Piatra Sterpariului, în dreapta, peste alte culmi de munți, ducea în Maramureș”⁴¹.

Descris invers, itinerariul legendar al lui Dragoș Vodă, care se sfârșea la Marginea, pe Dealul Arșița, unde, lângă sălașul Zeității Pământului (Uța), maramureșenii au durat o fortăreață, coincide, în cea mai mare parte, cu Drumul Tătarilor, devierile fiind determinate de necesitatea de a zdrobi garnizoanele tătare din munți, precum cea de la „Ymor filius Molday” (menționată de un călugăr catolic, în 1286), adică de la vărsarea Repedei (Homor, în tătară, Ymor, în scriere latinească) în Vale (Molda, în celtică), deci de la Gura Humorului, redescoperită în vara anului 2010, dar cu cercetări arheologice abia începute.

„Dragoș Vodă și tovarășii săi, vrând-nevrând, cutreierară, mai multe zile de-a rândul, cei mai înalți munți dinspre Maramureș, precum Bratila, Fluturica, Iedul, Țapul, Lucina, Tătarca, Opcioara, Dârmoxa, Dadul, Mănăila, Lefe, Senatorii, Orata, Botoșul Mare, Botușul Mic („botuș” înseamnă locul în care se pasc oile „bote”, adică sterpe, „botușanii fiind păstorii turmelor de cârlani și oi sterpe – n.n.), Runcul și Runculețul”, întâlnind un „Săhastru cucernic, care ieși din desișul unei păduri” de pe Obcina Mestecănișului.

„Ajungând la Gura Boului, care trece alături cu munții Senatorii și cu Runcul Boului și se varsă în Moldovița, trecură în iastalaltă parte și apucară, apoi, pe țărmul stâng al Moldoviței, în jos, și merseară până la Gura Dragoșei, care curge din munții dinspre răsărit și se revarsă, în dreptul muntelui Scăuelele, asemenea în Moldovița. Aice, văzând ei că, dacă s-ar duce mai departe, la vale, ar merge mai mult spre amiază și nu, după cum le-a fost spus Sihastrul, spre răsărit, stătură locului, se odihniră puțin și, apoi, după ce dete locului acestuia numele de Popasul lui Dragoș, apucară pe pâraul la care au fost ajuns, în sus, și, în mai puțin de trei pătrări de oră, ajunseră într-o câmpie largă și frumoasă”, unde au făcut o întăritură de lemn, pietre și pământ („lagăr”, cum zice Simion Florea Marian), numind locul Câmpul lui Dragoș (locurile din vecinătate, cercetate de Dragoș: Macrișul, Bâtea Macrișului, Bobeica Frumosului, Runcul Frumosului, Smidovaticul, Fusa, Lupoaia, Cucureasa și Arșița Tanului, cu precizarea că „bâtcă” înseamnă deal rotund, „runc” – deal despădurit, iar „smidă” – deal despădurit, dar coplesit de târșuri de brad).

„A doua zi, apucară pe apa Moldoviței, în sus, și, trecând pe locul unde astăzi se află Vatra Moldoviței (...) merseară până aproape de obârșia Moldoviței, adică până nu departe de Argel, și cercetară dealurile, munții și văile care se-ntind de-a dreapta și de-a stânga acestui râu, precum Ionul, Ciocanul, Dămăcușa, Valcanul, Boulețul, Măgura, Strigoiul, Pietrosul, Făgețelul (...).

A treia zi apucară, pe apa Moldoviței, la vale, merse până pe locul unde se află, astăzi, satul Frumosul și începură a cutreiera dealurile și munții de prin împrejurimea acestuia, până spre Poiana Mărului, precum Arșicioara, Hâga, Arsura, Comarnicul, Rotunda, Dealul Bradului și Dealul Mărului”.

Pe Bobeica, Dragoș avea să întâlnească un ceambul tătăresc („bourul” legendar și se va vedea, la momentul potrivit, de ce descifrăm în bour un corp de oaste tătăresc), pe care îl urmărește prin munți, până aproape de Gura Humorului de astăzi,

⁴¹ MARIAN, SIMION FLOREA, *Plaiul Tătarilor, în Tradiții poporane române din Bucovina*, Imprimeria Statului, București, 1895, pp. 236, 237

bătălia victorioasă dându-se pe câmpul larg al apei Humorului, pe locul care avea să se numească Bouri sau Boura, astăzi cartier nordic al orașului Gura Humorului.

După victoria împotriva tătarilor lui Kutlu-Buga (Bourul Norocos), conduși în luptă de mârzacul dobrogean Atlamâș, care avea să fie ucis în luptă, Dragoș Vodă a revenit, pe Dragoș, la Poiana Mărului.

„De aici, cârmind spre miezul-noptii, se duseră mai departe, până ce se apropiară de munții de pe malul drept al Suceviței (care, pe atunci, după cum se va vedea, se numea Voloh-vățul, adică Românul).

Aici, dând iarăși de-un pârau, care se revarsă în Sucevița și fiind foarte obosiți de drum, se opriră într-o prelucă de pe malul acestui pârau, se odihniră puțin și, după aceea, porniră, iarăși, mai departe, la vale, pe pârauul acesta, care, de când a poposit Dragoș și cu oamenii săi lângă dânsul, s-a numit și se mai numește încă și astăzi Dragoșinul, iar muntele, pe lângă care curge acest pârau, Piciorul și Dealul Dragoșinului.

Ajungând la Gura Dragoșinului, apucară pe malul Suceviței, în jos, și nu steteră mai mult locului, până nu ajunseră la marginea dinspre răsărit a munților, adică pe locul unde se află, în timpul de față, satul Marginea.

Aici steteră iarăși locului și poposiră”⁴².

Tradițiile, cum se numeau în vremea lui Simion Florea Marian (până în 1907) legende, aduc, mereu și mereu, în calea autohtonilor spiritele locului (Sihastrul, deci simbolul Cerului, și Zeița Pământului, Uța sau Volohuța, deci Româna, precum în legenda întemeierii mănăstirii Sucevița), care să îndrume, care să le descifreze, și ca prorocire, legile, soarta, iar în calea nechemăților, în loc de spirite malefice, tradițiile românilor postează păstori, care, după trecerea primejdiei, cu deplină biruință, aleg „să se așeze fiecare pe câte un pârau”, devenind, astfel, stăpânii munților, din obcină în obcină, deci de pe culme pe culme, astfel fiind obiceiul hotarului în vremurile vechi, o tradiție abandonată abia în timpul lui Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, care convenea, în 13 decembrie 1433, împreună cu regele polon Vladislav, ca hotarul dintre cele două țări să se mute, de „pe obcină”, pe firul apei (Ceremuș), noua practică hotarnică interstatală urmând să fie adoptată, încetul cu încetul, de-a lungul veacurilor și în cadrul moșiilor moldovenești.

Itinerariile marginene urmează, de regulă, reperele spiritualității noastre obștești, Marginea fiind un imens urcior din lut ars, în care freamătă, întru împărtășire, apa veșnic vie și tămăduitoare a adevăratei noastre identități. Câtă vreme pășim pe itinerariile memoriei străvechi, împărtășindu-ne din ea, nimic din identitatea noastră reală nu se poate pierde.

Despre istoria Marginii, la răscrucea legendelor

Istoria Marginii se află la răscrucea legendelor și cum, după datină, la fiecare răscruce, pe pământ românesc, există și câte o fântână, în apele „fântânilor” (cum numea Hajdeu documentele medievale) va trebui să întrezărim chipuri și adevăruri.

⁴² ⁴² MARIAN, SIMEON FLOREA, *Dragoș Vodă*, în *Tradiții populare din Bucovina*, București, Imprimeria Statului, 1895, p. 40 și urm.

Cei drept, există și mărturii arheologice, drept rezultate ale unor cercetări ocazionale, condiționate de încrâncenarea cu care pământul scoate la iveală, în fireasca lui respirație, tot felul de cioburi, dar arheologia, știință fiind, luminează glacial și enigmatic, răscolind prin măruntaiele timpului cu bisturiul insensibil al regulilor prestabilite și deja impuse de știință. Arheologii⁴³ aveau să investigheze, în verile anilor 2001 și 2002, „în Poiana Slatinei din bazinul Șoarecu (com. Marginea), plasată la circa 800 m sud de Vârful Pleșu (835,1 m), caracterizată printr-o serie de alunecări de teren, dar și printr-o vegetație ierboasă deosebit de abundentă”, identificând o groapă de ardere a chirpicilor, „de forma neregulată, de dimensiuni modeste, având drept conținut pământ amestecat cu cenușă, cărbuni și ceramică din Hallstatt”, deci cioburi de ceramică preceltică, din epoca timpurie a fierului, ceramică străveche europeană, dar ale cărei ornamentații dreptliniare se mai păstrează doar în motivele populare ale țărilor din estul Europei („De altfel, chiar cercetătorii artei noastre populare ne spun că geometrismul dreptliniar al ornamentelor populare are o continuitate de-a lungul secolelor, care înapoi, în timp, ne-ar duce până în mileniul doi sau trei înainte de era noastră. Acest geometrism este de aproape înrudit cu acela al culturii preistorice de tip Halldatt, care, printr-o ramificație, a pătruns și în ținuturi vechi grecești, pe la anii 1000 î.e.n.”⁴⁴). Celții nu erau, pe atunci, percepuți ca un popor (grecii aveau să numească populațiile europene din nordul celui mai nordic oraș grecesc, Keltoy, celți, sinonimul latin fiind denumirea de gali), ci o cultură, cea meșteșugărească, individualizată ca atare doar de Hesiod și de Homer, dar ignorată de istorici și de filosofi ai culturii, din pricina exaltărilor naționaliste, care au cultivat doar mitul celor două culturi comunitare (mitul lui Cain și Abel), cea agrară și cea păstorească (mitul herodotian al sciților nomazi, din care ne-am trage noi, românii, și al sciților plugari, din care s-ar trage slavii). Meșteșugarii preistoriei reprezentau o cultură aparte (nu se lăsau plugarii sau păstorii de îndeletnicirile tradiționale pentru a se face mineri, fierari sau olari), încredințată din tată în fiu (chiar și în vremea lui Alexandru cel Bun sau a lui Ștefan cel Mare se aduceau obști de meșteșugari sași sau unguri, care onorau comenzile, dar fără a încredința tainele meșteșugurilor și băștinașilor, meșteșugul însemnând, în fond, viitorul descendenților direcți ai meșteșugarului). Prin urmare, existența cioburilor de ceramică Hallstatt la Marginea nu presupune o locuire, temporară sau durabilă, celtică, în sensul de trib sau popor, ci una ocupațională, care ține de cea de-a treia cultură a preistoriei (mitul lui Hefistos, care este și primul mărturisitor al omenirii). Celții, deci meșteșugarii, impun, nepremeditat și indirect, numele lor ocupațional unor populații vest-europene abia atunci când fierarul (precum Brenus, Siegfried sau... Bogdan Cuhea – cuhe înseamnă, în slavonă, fierărie), fiind și cel mai bun mănuitor al armelor pe care le producea, se pune în fruntea populațiilor, în mijlocul cărora trăiau, pentru a face față agresiunilor unor populații mărturisitoare și deja statalizate (grecii, macedonienii, romanii etc.). Deci prezența meșteșugarilor, în perioada preceltică, la Marginea nu înseamnă o locuire celtică, localnicii hiperborei și, apoi, pelasgi, păstori și, mai rar, agricultori, determinând, în fond, stabilirea temporară sau durabilă a meșteșugarilor prin acele locuri. Din nefericire, știința, inclusiv arheologia, cântărește trecutul din perspectivele epocii noastre, impunând șabloane aparent infailibile și ignorând, ba chiar

⁴³ ANDRONIC, MUGUR; URSU, EMIL, *Voitineli, com. Gălănești, com. Marginea, jud. Suceava*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România / Campania 2002*, editată de Ministerul Culturii și Cultelor / Direcția Arheologie, cIMeC – Institutul de Memorie Culturală, 2003, p. 341

⁴⁴ BLAGA, LUCIAN, *Trilogia cosmologică*, București 1988, p. 388

desconsiderând legenda (tradiția, cum o numea Simion Florea Marian), care este, de cele mai multe ori, o mărturie încifrată, pe care anevoie o mai putem înțelege, chiar și atunci când legenda vizează timpuri apropiate de zilele noastre, precum cele prefeudale și feudale, cu care preferăm să ne lustruim patriotard, dar refuzând tentativele de deciptare, de înțelegere din perspectiva epocilor respective. Chiar și legenda descălecării Moldovei, în care Marginea își are locul ei, îmbrânțește în uitare fapte reale, pentru a face loc nu mitului străvechi, ci mitizării trufașe a unui inexistent patriotism.

Legenda spune că, în vremurile vechi ale viitoarei Moldova, pământul neamului nostru ar fi fost un „loc pustiu” (în sensul absenței unei organizări statale, cum rezultă din documentele cancelariei papale). Ce-i drept, nici oameni prea mulți nu se statorniciseră dincoace de Carpați, unde băteau vânturile cele reci, Leahul și Rusul, așa că, pe vremea aceea, așa cum spun tradițiile românilor, „puteai merge, cu săptămânile, oriîncotro ai fi voit, că nu mai dai de nici un oraș sau sat, ci numai, unde și unde, câte-un păstor, care-și păștea turma sa prin cele preluci și poeni. Și tuturor păstorilor, câți erau, le mergea foarte bine, căci aveau toate cele trebuincioase, atât pentru dâșii, cât și pentru turmele lor”⁴⁵.

Pe vremea aceea, când peste tot, în Moldova, puteai întâlni „poieni drăgălașe, acoperite cu iarbă verde ca buraticul și-naltă până la brâu, și presurate cu tot felul de flori, unele mai frumoase decât altele”⁴⁶, când „stăpânirea... în comun a oilor a transmis în zilele noastre o rămășiță folclorică, așa-numita „sâmbra a oilor” (Oile se aduc la un loc numit „obcină” și se mulg în comun”⁴⁷), Dragoș Vodă și oștenii lui, după ce ucisese bourul legendar, „se duse mai departe, până ce se apropie de munții de pe malul drept al Suceviței”⁴⁸.

Înainte de a-l însoți mai departe pe miticul Dragoș, spre Vadul Uței, cum se numea teritoriul întins, de la ieșirea din munți, pe actuala vale a Suceviței, și de a ajunge, împreună cu Dragoș Vodă, la Marginea de atunci, cred că e necesar să identificăm, mai întâi, cine și ce era acel „bourel murg cu trei stele în frunte, care-și lua cursul spre răsărit”⁴⁹, care ieșise în calea voievodului maramureșean.

După 1241, până prin 1365, Moldova se afla sub stăpânire tătară, în jurisdicția mârzacului de trei tuiuri Kutlu-Buga (Bourul Norocos, în traducere), care își avea reședința la Orheiul Nou, numit în tătară Şehr al-cedid.

În vremea dependenței tributare față de Hoarda de Aur, existau, în Moldova, două tipuri de sate, funcție de ocupația și de statutul locuitorilor: românești, răsfirate, cu case durate pe înălțimi și cu ocupație principală creșterea animalelor, și tătare și slave, „curți”, „sălașe” sau „seliști”, adunate pe văi sau șesuri, în jurul unei ape, cu ocupația principală cultivarea cerealelor. Ambele tipuri de sate erau conduse de cneji, deci de o nobilime gentilică a unor „stăpâni de sate dinainte de fundarea statului feudal”⁵⁰.

⁴⁵ MARIAN, SIMEON FLOREA, *Tradiții poporane române din Bucovina*, București, 1895, pg. 9

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ PANAITESCU, P. P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova / Orânduirea feudală*, București, 1964, pg. 32

⁴⁸ MARIAN, SIMEON FLOREA, *Dragoș Vodă*, în *Tradiții poporane din Bucovina*, București, Imprimeria Statului, 1895, p. 40 și urm.

⁴⁹ MARIAN, SIMEON FLOREA, op. cit, pg. 38

⁵⁰ P. P. PANAITESCU, op. cit., pg. 39

Pe la anul 1334, așa cum spune cronicarul Ureche, tributari cronicarilor poloni, „să sfădea... domnii de Ardeal cu Crăiia Leșască, care de care să cuprinză țara, să fie supt ascultarea sa”⁵¹, dar ungurii s-au mișcat mai repede și, așa cum „scrie letopisețul... Laslău craiul... gonindu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, carii au fost lăcuiitori la Moldova, de i-au trecut apa Siretiului... Și, după multă goană ce au gonit pre tătari, i-au gonit și i-au trecut preste Nistru, la Crâm, unde și până astăzi trăiesc”⁵². Cronicarul exagerează, desigur, știut fiind faptul că ungurii, conduși de comitele secuilor, Andrei Lackfy (voluntarii maramureșeni, aflați sub comanda generală a lui Lackfy, îl aveau drept căpitan pe voievodul maramureșean Dragoș din Bedeu, cel legendat ulterior, și prin atribuirea faptelor descălecătorului real, Bogdan Cuhea, drept întâiul descălecător de țară, Dragoș Vodă).

La bătălia de la Boura, aproape de Gura Humorului, în care ungurii i-au învins pe tătari, nu a participat și Kutlu-Buga (Bourul Norocos), tătarii fiind conduși de mârzacul dobrogean Atlamâș, numit de cronicarul ungur⁵³ Athalamos, cumnat, dar și rob, după obiceiul tătar, al lui Kutlu-Buga, Atlamâș fiind capturat și ucis (spânzurat, deci dezonorat) de oștile comisului secuilor, Andrei Lackfy. Acest Atlamâș, care purta scutul cu blazonul (bourul) lui Kutlu-Buga, ca toți tătarii, și care avea să cadă rănit în luptă, a fost mitizat simbolic drept legendarul „bourel murg cu trei stele în frunte, care-și lua cursul spre răsărit”, pe care l-a răpus Dragoș din Bedeu, deși „bourul” real, Kutlu-Buga, nu participase la bătălie, dar avea să revină în istorie pentru a recuceri și a încredința ținuturile de dincoace de Carpați fratelui lui de vitejie, voievodul maramureșean Bogdan din Cuhea.

Mârzacul de la Orhei (Şehr al-cedid) era o personalitate a epocii, redescoperită, în baza ignoratelor documente islamice de... numismați, și asta pentru faptul că mârzacul bătea monedă proprie, de aramă, pe revers având un bour, văzut din lateral (cum se întâmpla cu toate reprezentările heraldice), același blazon fiind pictat și pe scuturile ostașilor săi. „Prezența numelui lui Kutlubuga pe emisiunile de cupru de la Şehr al-cedid ridică unele probleme. Un înalt demnitar al Hoardei de Aur, cu acest nume, este atestat în 1347 și 1358, ca semnatar al tratatelor încheiate cu venețienii, ca oponent al lituanienilor, în lupta de la Sinie Vody, în 1362 sau 1363, iar după 1381, ca unul dintre apropiații lui Toktamâș, care-i va încredința guvernarea Crimeii (funcție în care este cunoscut în perioada 1382-1387). Istoricii români consideră că este vorba despre un singur personaj, caz în care lansarea monedelor de la Şehr al-cedid ar marca desprinderea sa de Mamai (adevăratul deținător al puterii, în spatele lui Abdalah), cu mult înainte de a trece de partea lui Toktamâș. După părerea noastră, este vorba de două personaje cu același nume, unul decedat pe la 1367 (fratele de arme al lui Bogdan – n.n.), celălalt cu o carieră la vârful ierarhiei, începută cu peste un deceniu mai târziu. Acest Kutlubuga va fi încercat să împiedice instalarea lui Dragoș la conducerea Moldovei tributare și este posibil ca tradiția să fi transmis deformat acest fapt. Ne referim la episodul vânării și ucideri bourului”⁵⁴.

Bogdan, cneazul românilor din Cuhea, Vișeu și Moisei, recunoscut, încă din 21 octombrie 1343, „ca un necredincios față de rege”⁵⁵, avea să cucerească marca ungurească din Moldova subcarpatică încă înainte de 1 aprilie 1350, când se

⁵¹ MIRON COSTIN, *Letopisețul...*

⁵² GRIGORE URECHE, *Letopisețul...*

⁵³ Ioan de Târnave (Kukulo), în *Documente privind istoria românilor*, București, 1967

⁵⁴ NICOLAE, EUGEN, *Monede de cupru bătute în Orașul Nou (Şehr al-cedid)*

⁵⁵ MIHALY, I., *Diplome maramureșene din secolul XIV, XV*, pg. 468

înregistrau, în Maramureș, „invasores de Muldwa”⁵⁶, Descălecatul fiind descris de notarul regelui maghiar Ludovic I, Ioan de Kukulo (de Târnave): „Bogdan, voievodul românilor din Maramureș, adunând românii aceluia district, a trecut în taină în Țara Moldovei, care era supusă coroanei regatului maghiar, dar, din cauza vecinătății tătarilor, de mult părăsită de locuitori. Și, deși el a fost combătut de mai multe ori de oastea regelui, totuși, crescând numărul românilor locuitori în această țară, ea s-a extins și s-a constituit ca stat”.

Extinderea și constituirea ca stat s-a făcut, fără îndoială, și cu sprijinul lui Kutlu-Buga, care-i încredințează prietenului său, Bogdan, același semn heraldic, bourul, dar văzut din față, precum în semnul zodiacal islamic din reliefurile selgiucide cu cap de bour de pe moscheile de la Diyarbakir (sec. XII) și Cardakhan, Denizli, anul 1230⁵⁷, semn heraldic transformat în stema Bogdaniei, cum se va numi Moldova, în toate documentele islamice de după Bogdan Întemeietorul. Drept mărturie stă și inelul cu petece, descoperit în necropola domnească Bogdania, pe care pecete, sub însemnul zodiacal islamic, este scris, în arabă, numele lui Alah, ca o dovadă că acel inel și acea pecete heraldică reprezintă darul lui Kutlu-Buga, făcut fratelui său de vitejie, Bogdan. Odată cu pecetea, Bogdan prelua și satele de robi tătari și slavi ale lui Kutlu-Buga, pe care urmașii săi aveau să le încredințeze, pentru credință și slujbă (principiile de bază ale feudalismului), unor mănăstiri, dar și unor boiarini, termenul denumind, pe atunci, pe cneazul care putea veni la oaste călare și însoțit de măcar patru pedestrași.

Revenind la Dragoș din Bedeu, deci la legendarul Dragoș Vodă, aflăm din legendă că, în drumul lui spre apa Suceviței, întâlnește în cale „un părau, care se revarsă în Sucevița, și, fiind foarte obosiți de drum, se oprirea într-o prelucă de pe malul acestui părau, se odihnea puțin și, după aceea, pornea iar mai departe, la vale pe pâraul acesta, care, de când a poposit Dragoș și cu oamenii săi lângă dânsul, s-a numit și se mai numește și astăzi Dragoșinul (pâraul se va numi, mai târziu, înspre vărsarea în Sucevița, pâraul Șoarec, de pe teritoriul Marginii – n.n.), iar muntele, pe lângă care curge acest părau, Piciorul și Dealul Dragoșinului.

Ajunghând la Gura Dragoșinului, apucară, pe malul Suceviței, în jos, și nu steteră mai mult locului, până nu ajunseră în marginea despre răsărit a munților, adică pe locul unde se află, în timpul de față, satul Marginea. Aice, steteră iarăși locului și poposiră.

După ce s-au odihnit și aici de-ajuns, se porniră iarăși mai departe, tot spre răsărit, până ce ajunseră în partea despre apus a satului de astăzi Volovăț, și anume pe dealul care se numește Arșița. Ajunși aice, se puseră iarăși în cale să stee mai multe zile, ca și-n Câmpul lui Dragoș de lângă Dragoș, și să cerceteze cu de-a mărunțul locurile de prin prejurime.

Și, cum se hotărâră, făcură și aice un lagăr.

Sfârșind lagărul de făcut, așeză Dragoș străji, jur, împrejurul lui, iar el și cu ceilalți tovarăși ai săi, adică cu sftnicii, căpitanii oștilor și alți boieri și fii de boieri, cari veniră cu dânsul, după ce cinară și se veseliră plini de bucurie că au ieșit, cu ajutorul lui Dumnezeu, la țară, se puseră ca să se odihnească.

A doua zi, dimineață, cum se sculară, trimise Dragoș Vodă pre trei inși dintre cei mai aleși, mai iscusiți și mai viteji căpitani în părțile de prin apropiere, ca să

⁵⁶ GRIGORAȘ, NICOLAE, *Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare / 1359-1457*, pg. 23

⁵⁷ ROUX, JEAN-PAUL, *Syria*, 1980, pg. 309, figura 4, și ONEY, GEORGE, *Bulleten*, 1970, pg. 133

iscodească țara în care au intrat, și anume pre unul spre amiazi, pre al doilea spre miazănoapte, iar pre al treilea și pre cel din urmă spre răsărit.

Cei doi căpitani dintâi, după ce meraseră în părțile în care li s-a spus și după ce cutreierară, timp de mai multe ore, adică pe cât li-a fost cu putință, locurile pe unde trecură, se-ntoarseră înapoi, cu vestea că locurile cercetate de dâșșii sunt foarte frumoase și mănoase, dar nicăieri nu deteră preste vreo urmă de om”.

Înterupem, iarăși, firul legendei, pentru că însuși cronicarul Ureche o contrazice, înșelându-se, la rândul lui, sugestionându-se, pe fond mitologic valah, cu unele informații aproximative, preluate din cronicile polone:

Cum precizări de genul „scrie Bielschii cronicariul leșesc” sau „scrie cronicariul leșesc Marțin Pașcovichii”, menționează Ureche, în proprie formulare: „Scrie la letopisețul cel moldovenesc, la predoslovie, de zice că dacă au ucis acei vânători acel buor, întorcându-se înapoi, văzând locuri desfătate, au luat pre câmpii într-o parte și au nemerit la locul unde acum e târgul Sucevei. Acolo aminosindu-le fum de foc și fiind locul despre apă, cu pădure mărunță, au pogorât pre mirodenia fumului la locul unde este acum mănăstirea Ețcanei. Acolea pre acelaș loc au găsit o priseacă cu stupi și un moșneag bătrân, de prisăcărea stupii, de seminție au fost rus și l-au chiebat Ețco. Pre carele dacă l-au întrebat vânătorii ce omu-i și den ce țară este, el au spus că este rus den Țara Leșască. Așijderea și pentru loc l-au întrebat, ce loc este acesta și de ce stăpân ascultă? Ețco au zis: este un loc pustiu și fără stăpân, de-l domnesc fierile și pasările și să tinde locul în gios, pân’ în Dunăre, iar în sus pân’ în Nistru, de să hotăraște cu Țara Leșască, și este loc foarte bun de hrană. Înțelegând vânătorii acest cuvânt, au sânguit la Maramorăș, de ș-au tras oamenii săi într-această parte și pre alții au îndemnat, de au descălecat întâi supt munte și s-au lățit pre Moldova în gios. Iar Iațco prisecariul, dacă au înțeles de descălecarea maramorășenilor, îndată s-au dus și el în Țara Leșască, de au dus ruși mulți și i-au descălecat pre apa Sucevei în sus și pre Siretiu despre Botoșani. Și așa de sârg s-au lățit rumâni în gios și rușii în sus” (Ureche, *Letopisețul...*).

În realitate, Dragoș, voievodul maramureșean din Bedeu, nu a ajuns prin părțile Sucevei, ci doar prin cele ale Rădăuților, iar confuzia se datorează identității de nume dintre Iațco, ctitorul și proprietarul mănăstirii din Ițcani și a bisericii Sfântului Dumitru din Suceava (cea veche, din lemn), pe care le va închina, în mai 1395, patriarhului Constantinopolului, Antonie al IV-lea, cu Iațco de Voitîn, tatăl lui Iațco din Ițcani și al lui Herman de la Voitîn. În 1334-1340, probabil că Iațco din Ițcani nici nu era născut, nicidecum să fie „un moșneag bătrân”.

Că Dragoș din Bedeu îl întâlnește, la Voitinul (Voitin), deci aproape de Marginea și de Volovăț, pe Iațco din Voitîn, tatăl lui Iațco din Ițcani, o probează uricele de mai târziu, precum cel din 18 august 1427, prin care Alexandru cel Bun întârea lui Herman și fratelui său, Iațco, „ocina lor și le-am dat satul lor, unde este casa lor, la Voitinu, unde acesta iese din poiană și unde este mănăstirea lor și vechiul lor loc de cosit, sub brădet”, dar, mai ales, cel din 16 mai 1490, prin care Ștefan cel Mare cumpăra, de la „Bogdan de la Voitin și fratele lui Ion Miciorna, și surorile lui, Ilca și Mușa, copiii lui Hărman, nepoții lui Iațco”, cu 500 zloți tătarești, „un sat, anume Voitinul, unde a fost casa tatălui lor, Hărman, și a bunicului lor, Iațco, unde iese Voitinul din pădure și din poieni, unde a fost mănăstirea lor și fânașul lor cel vechi, sub codru”, sat pe care Ștefan cel Mare l-a dăruit mănăstirii Putna.

Deci, uricele confirmă legenda trecerii lui Dragoș Vodă prin Marginea (și câți voievozi, prinți, regi și împărați, până la Împăratul Akihito al Japoniei nu aveau să o mai facă, de-a lungul vremii!), așa că revenim la „tradiția” relatată de Simion Florea Marian, exact acolo unde am întrerupt-o, pentru că mai avem multe lucruri de aflat și, mai ales, de înțeles:

„Cel din urmă, însă, cum s-a pornit la iscoadă, nu ajunsese departe și dete de-o preluță, răsfățată și împrejurată de tot felul de pomi. Iar în mijlocul preluței aceleia erau niște pietre frumoase, cu tot felul de scrisori și împestrituri pe dânsule, și-ntre pietrele acelea se afla o colibioară.

Căpitanul nostru, cum zări colibioara, se și apropie de dânsa și intră înăuntru, ca să vadă de este cineva întrînsa ori e părăsită și deșartă. Și cum intră înăuntru, dete de-o bătrână, care sta înaintea icoanei Maicii Domnului și se ruga. Uimit de ceea ce văzuse, se opri, deodată, locului, neștiind ce să înceapă: să înainteze mai aproape și să vorbească cu dânsa ori să aștepte până-și va sfârși rugăciunea.

Dară bătrâna, cum simți că a intrat cineva la dânsa, de-a una își întoarse capul, ca să vadă cine-i, și, cum dete cu ochii de dânsul, se și ridică în picioare și, întorcându-se cu fața către el, începu a spune, cu de-a mărunțul: cine și de unde este el, cu cine și cum a venit până acolo și că ea îi așteaptă, acum, de mult să vie. Iară după ce-i spuse toate acestea, îl rugă ca s-o ducă îndată la Dragoș.

Căpitanul, mirându-se de ceea ce le văzu și auzi, crezu, la început, că se află înaintea unei vedenii și, de aceea, nici nu mai cuteză a o întreba de unde vine ea acolo, cine este și cum se cheamă, ci o duse, îndată, la Dragoș.

Dragoș Vodă, cum o văzu, se miră și el ca și căpitanul ce-o aduse de unde a răsarit, deodată, femeia aceasta. Apoi o întreabă cum se cheamă, cine este și de unde vine, să locuiască în acele locuri singuratic.

– Numele meu e Uța!, răspunse bătrâna. Sunt născută în munții Bradului și-s fecioară de când trăiesc. Părinții mei au fost boieri de neam, dar răutățile și nestatorniciile timpului m-au făcut să părăsesc lumea încă din tinerețe și să trăiesc aici singură, în rugăciuni, că doară s-a îndura bunul Dumnezeu și ne-a mântui de liftele cele spurcate și rele. Pe tine, Doamne, te știu cine ești; știu de ce ți-ai părăsit țara și moșia strămoșească și de-aceea vin, acuma, să-ți spun, în numele Domnului ce m-a trimis, că te așteaptă mare mărire. În scurtă vreme, ai să ajungi Domn și stăpânitor peste întreaga țară în care ai intrat și neamul tău are să fie mare și vestit, și numele lui nu se va șterge niciodată, cât timp va mai fi urmă de creștin în țara noastră. Deci, locul pe care ți-ai pus piciorul, când ai ieșit din țara părintească, să nu-l mai părăsești, ci să-l cuprinzi și să-l stăpânești, că nime n-are să ți se poată pune împotrivă!

Și cum rosti bătrâna cuvintele acestea, un nor negru, cu fulgere și tunete, o cuprinse și, cât ai clipi din ochi, se făcu nevăzută și, de-atunci, încoace, nime nu i-a mai dat de urmă, nime n-a mai văzut-o, măcar că Dragoș Vodă puse oameni anume ca s-o caute în toate părțile.

Și era femeia aceea în vârstă cam de o sută de ani, la față cam slută și urâtă, la privire însă blândă, și cine-a văzut-o i se părea că vede o minune înaintea sa.

Și mai stând Dragoș Vodă, cât timp va mai fi stat (Grigore Ureche susține, în baza erorilor cronicarilor poloni, că domnia lui Dragoș ar fi început nu în 1335, ci în „leatul 6867 (1359), când au stăut domn Dragoș vodă... au domnit doi ani, apoi au murit” – n.n.), după întâlnirea și vorbirea ce-a avut-o cu bătrâna Uța, pe locul unde și-a fost așezat el lagărul din urmă, cercetând toată țara în care a intrat în lungiș și-n curmeziș. Iară după ce s-a încredințat că e mai mult deșartă decât împoporată, dar

foarte întinsă, frumoasă și mănoasă fiind, pe lângă aceasta încă și împănată cu tot felul de păduri și codri, dumbrăvi și rediuri, și adăpată cu o mulțime de râuri și pâraie cu apă limpede ca lacrima și pline cu tot felul de pești, s-a hotărât ca să se pue luntre și punte s-o cuprindă toată, și-apoi să se facă el Domnitor și stăpânitor peste dânsa. Dar fiindcă el a fost venit, de astă dată, numai ca s-o iscodească și avea numai foarte puțini oameni cu dânsul, de-aceea, ca să aibă cu cine o cuprinde și stăpâni, cum a iscodit-o de-ajuns, s-a întors îndărăpt în țara sa, în Maramureș, și a prins a îndemna pre supușii săi și pre alți Români ca să vie și ei cu dânsul.

Și nu mult după aceasta, iată că s-au și ridicat mai mulți boieri și popor de rând și s-au pornit cu toții și au venit ca să se așeze de istalaltă parte de munți, în țara cea nouă, adică în Moldova, căci așa s-a numit țara aceasta după ce a cuprins-o Dragoș.

Și de astă dată Dragoș Vodă și cei ce au venit cu dânsul nu porniră de-acasă în chip de vânătoare, ca-ntâia oară, ci ei luară și toată averea lor cu dânșii și ținură calea drept spre locul unde a stătut Dragoș Vodă de vorbă cu Uța.

Și după ce au sosit și au descălicat pe locul acela, a pus Dragoș Vodă să facă o întăritură pe dânsul, adică o cetățuie, ca, la timp de rebelie, de mare cumpănă și nevoie, să aibă unde a se retrage și de unde a se apăra împotriva dușmanilor.

Și-au făcut o întăritură cu cinci șanțuri, din sus de satul de astăzi Volovăț, și anume sub poalele dealului Arșița (deci, înspre Marginea – n.n.). Și întăritura aceea, ale cărei urme de ziduri se mai pot vedea încă și astăzi, s-a numit Fortăreț”.

Există, în legendă, un amestec de fapte ale lui Dragoș și ale lui Bogdan, Bogdan Cuhea fiind, în fond, descălecătorul real, dar asimilat de mitul lui Dragoș din Bedeu. Chiar și cronicarul Grigore Ureche preia această legendă, înveșnicind-o („și noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă... de păstorii nemeriți, că umblând păstorii de la Ardeal, ce să chiamă Maramoroș, în munți, cu dobitoacile, au dat de o hiară, ce să chiamă buor, și, după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la șesul apei Moldovei. Acolea fiind și hiara obosită, au ucis-o, la locul unde să chiamă acum Buorenii, dacă s-au discălicat sat. Și hierul țării sau pecetea cap de buor să însemnează. Și cățea cu care au gonit fiara aceea au crăpat, pre care o au chiebat-o Molda, iară apei de pre numele cățelii Moldii i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajișdirea și țării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova”), legenda cunoscută, deci, reprezintă un mit ulterior lui Grigore Ureche, care a scris despre vremurile vechi nu în baza unei tradiții orale moldovenești, ci sugestionându-se, pe fond mitologic valah, cu unele informații aproximative, preluate din cronici polone.

În realitate, Moldova are un singur Descălecat, cel din 1359-1365 (1349-1365, după alte surse și, în special, după cele germane), săvârșit de Bogdan, voievodul maramureșean din Cuhea, Ieud, Bocicoel, cele două Vișeie, Moisei, Borșa și cele două Seliște, sate care, în 2 februarie 1365, aveau să fie confiscate, de Ludovic al Ungariei, „de la voievodul Bogdan și fiii săi, necredincioși înveterați ai noștri, pentru blestemata lor vină de necredință... care... plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească, uneltesc să o păstreze spre paguba noastră”⁵⁸. Bogdan, frate de vitejie cu Kutlu Buga (Bourul Norocos), avea să îi izgonească pe unguri peste munți, cu sprijinul Hanului Hoardei de Aur, care a numit noua țară Bogdania, nume păstrat, peste vremuri, în toate documentele islamice,

⁵⁸ AȘSP a RSR, *Documenta Romaniae Historica*, I, pag. 89

încredințându-i, printr-un inel, descoperit în necropola de la Rădăuți, și pecetea cu semnul zodiacal islamic pentru „Stâlpul Bourului”, precum și cu numele lui Alah, scris în arabă, și asta din pricină că el, hanul, avea ca însemn heraldic bourul văzut din lateral (cum se poate vedea pe monedele de cupru, bătute de el la Orheiul Nou sau Şehr al-cedid), stema Bogdaniei aflându-se cioplită, în secolul al XII-lea, ca relief selgiucid pe moscheea de la Diyarbakir⁵⁹ și, din anul 1230, pe moscheea de la Cardakhan, Denizli⁶⁰.

Cât despre toponimul Moldova, el are o rădăcină celtică („mulda” înseamnă „vale”), multe dintre toponimele noastre având aceeași proveniență (Cerna și toate variantele vin de la Cernunos, de la Cerul Îndepărtat, cel întunecat, din care „cerne” zăpada, simbolul lui mitic și, parțial idolatru, fiind Capricornul, cu datina Cerbului, deci a morții și a învierii Timpului).

Dimitrie Cantemir susținea, parcă și cu întemeierile din „Urătură” și din străvechile noastre colinde, cum că, și în Moldova vremii sale, „țărani moldoveni adevărați nu sunt deloc. Cei pe care îi aflăm se trag din ruși sau din ardeleni sau ungurieni, cum avem obiceiul să le zicem. Căci, în veacul cel dintâi după descălecătul Moldovei, Dragoș o împărțise toată între ei, cei ce-au venit cu el, când a găsit țara cea nouă pustie de locuitori. Dar, fiindcă se părea că nu e cu dreptate ca un boier să muncească la alt boier (pentru că toți cei ce se trăgeau din sângele lui Roman se socoteau boieri) și fiindcă neamul, deprins cu armele, se socotea prea bun pentru ca să fie folosit la lucrarea pământului, atunci urmașii lui Dragoș au fost nevoiți să aducă, cu învoirea domnului, oameni din țările învecinate (unde șerbia țăranilor era în obicei) și să-i așeze pe moșiile lor. Că lucrul acesta este adevărat o dovedește însăși numele de țăran, care, în graiul moldovenesc, se zice „vecin” și din care se vedește că aceia pe care armele moldovenești învingătoare i-au silit să muncească pământul au fost, mai întâi, vecini. Tocmai din această pricină în Țara de Sus, cea dintâi unde s-au așezat Drăgoeștii, se află multe așezări țărănești; iar în Țara de Jos, unde s-au așezat mai în urmă, nu sunt alți țărani decât aceia pe care boierii din acest ținut i-au cumpărat cu bani din Țara de Sus și i-au adus pe moșiile lor sau aceia pe care i-au cumpărat dintre răzeșii care și-au înstrăinat moșia strămoșească, din pricina sărăciei, și care, asemenea, au fost siliți cu strâmbătate să-și pună grumazul în jugul șerbiei”⁶¹.

Din păcate, în ceea ce privește istoria noastră, nimeni nu poate formula teze definitive, oricât de științifice i-ar fi orgoliile, datorită „leneviei” spirituale „a străbunilor noștri”⁶², condamnată și de Neculce, atunci când avea să constate că „nu să află letopisește scrisă de pământeni vechi”⁶³, dar este de preferat ca și în încercările noastre de repovestire a istoriei, „să nu ne orbim noi înșine prin lingușiri și înălțări peste aceea ce suntem în adevăr”⁶⁴. În aceste condiții, tentativele de recuperare de memorie obștească, bazate pe urice și ispisoace, deci pe întăriri și cărți de judecată echivalente cu un cadastru primitiv, dar și pe relatări diverse (literare, gazetărești), dominate nu numai de subiectivismul autorilor, ci și de cel al epocilor de care țin, se contaminatează, la rândul lor, de subiectivism, dar și peste acesta, ca și peste firava

⁵⁹ ROUX, J. P., *Syria*, Paris, 1980, pag. 309, fig. 4

⁶⁰ ONEY, G., *Belleten*, 1970, pag. 133, fig. 28

⁶¹ CANTEMIR, DIMITRIE, *Descrierea Moldovei*, București, 1967, pp. 199, 200

⁶² CANTEMIR, DIMITRIE, op. cit., pg. 218

⁶³ NECULCE, ION, *O samă de cuvinte*

⁶⁴ XENOPOL, A. D., *Cuvântare festivă*, Iași, 1871, pg. 20

memorie a românilor, trebuie trecut cu înțelegere și cu îngăduință, căci, iarăși vorba lui Cantemir, „dragostea ce avem pentru patria noastră ne îndeamnă, pe de o parte, să lăudăm neamul din care ne-am născut și să înfățișăm pe locuitorii țării din care ne tragem, iar pe de altă parte, dragostea de adevăr ne împiedică, într-aceeași măsură, să lăudăm ceea ce ar fi, după dreptate, de osândit”⁶⁵.

Iar în acest spirit, trebuie precizat că, datorită deselor pustiiri și repopulări de așezări moldovenești, de-a lungul veacurilor, nici un bucovinean de astăzi nu-și va putea identifica moș-strămoșul în protopărinții uneia sau alteia dintre străvechile noastre așezări, deși, în unele cazuri de pribegie prin locuri și vremuri, această genealogie tănuită nu se poate exclude în mod categoric. Pentru că este posibil ca, mânați de un lăuntric și neînțeles alean, să ne tot întoarcem, măcar o dată la zece generații, pe vatra celui mai îndepărtat străbun și să rămânem, acolo, cale de măcar câteva generații. Este posibil, dar nu și obligatoriu.

La aceeași răscruce a legendelor, în care Marginea ocupă un loc central, se mai află una, cu referire la aceleași vremuri, care trebuie relatată înainte de a dovedi că zona subcarpatică rădăuțeană, incluzând și Marginea, era populată și în perioada stăpânirii tătare (până în secolul al XVII-lea, rar sat care avea mai mult de zece case, iar un cătun, mai mult de cinci case, dar răspândite și durate pe înălțimi), și în cea a întemeierii statului feudal moldovenesc. Legenda respectivă relatează, în felul ei încifrat, despre întâmplări vechi, care justifică un toponim care are legătură și cu mărginenii, dar și cu solcanii, Piatra sau Pietrele Muierilor, consemnate și în hărțile cadastrale ale Marginii, atât în secolul al XIX-lea, cât și în cel următor, datorită unor proprietăți mărginene prin acele locuri.

Pietrele Muierilor sau ale Femeilor, numite astfel într-un uric din 6 august 1583, prin care Petru Movilă Vodă înzestrează mănăstirea Sucevița (stabilind hotarele moșiei, sunt menționate „opcina la Piatra Femeilor și, de acolo, la Dealul Vulturilor, la capătul Somi și opcina la Dealul Solcin, și iarăși opcina, până unde se întâlnește cu drumul slatinii și, de acolo, tufișul la capătul pârauului și tot drumul Olhovețului, unde iese drumul din pădure, la colțul lui Jurj”⁶⁶), au parte și de legende, dar și de descrieri interesante.

Legenda, repovestită de Simion Florea Marian, care o auzise de la solcanul Victor Vasilescu, „ascultant la tribunalul din Suceava”, dar o și citise, într-o variantă germană, datorată lui Stauffe-Simiginowicz, din opera căruia luase, de fapt, și alte legende, este însoțită, în cartea marelui folclorist bucovinean și de un text al farmacistului solcan Alexandru Braha, text care, după o succintă descriere a itinerariului și a monumentului naturii, legendează pe seama haiducului Darie (cu care ne vom reîntâlni, pe larg, peste câteva zeci de pagini):

„Pietrele Muierilor se află la apus de orașelul Solca și sunt așezate pe vârful unui munte, numit „La Pietri”.

Din Solca, până la Pietrele Muierilor, trebuie să mergi ca la trei ore, și anume se merge pe la biserica ortodoxă-orientală, pe țărmul pârauului Solca, în sus, până ce ieși în Sihlișoara, într-un șes numit Șesul lui Mitrașcu, de unde se începe, apoi, muntele pe care se află Pietrele Muierilor.

⁶⁵ CANTEMIR, DIMITRIE, op. cit., pp. 203, 204

⁶⁶ BALAN, TEODOR, *Documente bucovinene*, vol. I / 1507-1653, Cernăuți 1933, pag. 89

Ajungând pe vârful muntelui, dai, mai întâi, de o stâncă mare, în formă rotundă, care se află la răsărit și care se numește Pietrele Mici.

De la Pietrele Mici, se merge, printr-un tufiș des de brazi și fâgani, ca la 200 pași, și dai de Pietrele Mari sau Pietrele Muierilor.

Aici se văd două grupe pe pietre. Grupa primă seamănă, după forma lor, cu Pietrele Mici, sunt, însă, cu mult mai mari decât acestea. Pietrele din grupa a doua se trag, spre apus, în formă lungăreată și sunt foarte mari și impozante. Dinspre miazănoapte, se ridică din pământ, drept în sus; dinspre miazăzi, însă, se ridică treptat, așa că, din partea aceasta, se poate, dar cu mare băgare de seamă, ajunge pe vârful lor, unde este așezată o cruce de piatră.

Bătrânii din Solca povestesc că pietrele acestea poartă numele Pietrele Muierilor de-aceia, pentru că, îmblând un hoț, Ion Darie, cu tovarășii săi, la prădăciuni, muierile lor petreceau printre dânsese, fiind sigure de orișice primejdie.

Chiar și Darie singur, când era strâmtorat de poterași, încă se retrăgea între aceste pietre, unde petrecea, apoi, cu săptămânile.

Spun, mai departe, bătrânii că-ntre crăpăturile acestor pietre se află o pivniță. În pivnița aceasta să se fi slobozit, înainte de 40 de ani, mai mulți Solcani, legați cu funii și să fi aflat într-însa o masă de piatră, de doi stânjeni de lungă, și, împrejurul mesei, mai multe scaune rotunde ca berbințele și, asemenea, de piatră.

În sfârșit, mai povestesc oamenii că, înainte vreme, să fi văzut, în apropierea pivniței, încă o chingă, cioplită în patru muchii, care era așezată între doi copaci. Capetele chingii se puteau vedea, înainte de 40 de ani, mijlocul, însă, nu, fiindcă a fost putrezit. Cu timpul, au putrezit și capetele și au picat din copaci, așa că, astăzi, nimic nu se mai poate vedea.

Crăpăturile, prin care puteau intra în lăuntru pivniței, rupându-se, în decursul timpului, bucăți mari de pietre, s-au astupat și, astăzi, nu mai este nimeni în stare să afle locul pivniței, fiindcă bucățile picate jos sunt cât niște case de mari.

Priveliștea de pe Pietrele Muierilor e minunată. Din trei părți, păduri fără capăt și, dintr-o parte, spre Solca, se vede întreg șesul Sucevii, începând de la comuna Straja și până la orașul Suceava”.

Legenda „Pietrele muierilor”, publicată de Simion Florea Marian, se referă, cu „tragere” spre Solca (doar de acolo era naratorul popular, de la care Marian culegea legenda) la vremurile vechi ale plaiurilor humoreano-rădăuțene, poate că la cele când întreaga Moldovă se afla sub stăpânirea tătarilor sau poate că la vremuri de după Descălecat, dar amestecă întâmplări posibile, din vechime, cu pățanii mai recente ale cetașilor lui Darie, fără să se facă, însă, vreo referire la celebrul personaj bucovinean:

„Nu știu de s-a aflat ori de se mai află undeva, pe fața pământului, vreo țară care să fi fost de atâtea ori cutreierată, prădată și pustiită de către atâtea limbi străine, păgâne și creștine, de câte ori a fost țara noastră. Și iarăși nu știu de se mai află undeva vreun popor, care să fi avut atâtea de suferit din partea nenumăraților și cumpliților săi dușmani, ca Românii.

Dar, cu toate că Românii avură, în decurgerea timpului, de-a se lupta cu atâția dușmani, unii mai nesățioși, mai lacomi, mai năprasnici și mai răi decât alții, care nu numai că le sugeau și scurgeau țara de toate bunățile, nu numai că-o prădau și-o pustiau, ci, de multe ori, voiau să-i stârpească chiar și pe dânsii, totuși ieșiră, din toate luptele acestea, învingători și-o duc, bine, rău, cum o duc, și astăzi, pe când partea cea mai mare dintre neîmpăcații lor dușmani se stinse de mult de pe fața pământului, ca și când nici n-ar mai fi fost.

Unul din mulțimea acelor dușmani neastâmpărați și înverșunați, din partea căruia, în multe rânduri, și mari daune, neplăceri și neajunsuri au trebuit să sufere Românii, au fost Tătarii. Nu apucau bine a scăpa de dânșii, a se mai înfiripa și într-arma puțin și numai ce se trezeau că iarăși au venit asupra lor. Și, când veneau, era varga lui Dumnezeu, pe unde treceau și ce făceau!

Așa o pățiră, într-o vară, cine știe câți ani vor fi de-atunci, Românii din ținutul Solcii. Când cugetau ei că nimeni nu i-a mai supăra, că cel puțin vara aceea vor petrece-o în pace și liniște, tocmai atunci se treziră, de-odată, cu știrea că o mulțime de Tătari au trecut râul Suceava, pe la Gura Solcii, și, apucând pe pâraul Solca, în sus, s-au îndreptat spre dânșii.

Solcanii, știind prea bine cine-s Tătarii și ce sunt ei în stare să facă, cum au prins de veste despre această năvălire neașteptată, îndată s-au adunat, cu toții, la un loc, și, înarmându-se care cu ce a putut și cum a putut, voiră să se pornească împotriva lor, ca să lupte cu dânșii și, de le va fi cu puțință, să-i fugărească îndărăpt, de unde au venit.

Bine!... Ei s-au înarmat și, ca bărbați, puteau să iasă înaintea Tătarilor și să lupte cu dânșii! Dar ce era să-nceapă și să facă muierile lor? Să le lase singure, acasă, numai cu copiii, nu le venea la socoteală, căci ei nu știau, încă, câți Tătari vin asupra lor și cum vor scoate-o cu dânșii la capăt: învinge-i-or ori poate vor fi învinși? Și, ferească Dumnezeu, dacă vor fi învinși, ce să facă, atunci, cu muierile? Cum să se apere ele de Tătari? Deci, cugetară ce cugetară și, apoi, spuseră muierilor să ia copiii cu sine, să părăsească, cât mai degrabă, satul, să apuce pe valea Solcii, în sus, și, până ce se vor înturna ei din luptă, să caute și să se ascundă undeva, prin fundoaiele munților, ce se întind în partea dinspre apus a Solcii.

Muierile nu steteră mult pe gânduri, ci, ascultând de bărbații lor, luară degrabă copiii în brațe, se porniră pe apa Solcii, în sus, trecură pe la Piciorul Dealului, Dealul lui Vodă și Tocilele, care se află pe țărmul drept al pâraului Solca sau Ciurgăul-Mic, cum se numește Solca în acest loc, precum și pe lângă Pinul Mic, Cerbul, Pinul Mare, Piciorul Cireșului, Piciorul Bun și Ciurgăul Mare, care se află pe țărmul cel stâng al Solcii, urcară, apoi, un deluț mititel și ieșiră la Sihlișoara. De aici, mai mergând cale de vreo jumătate de oră, spre apus, se treziră, deodată, pe un munte, pe culmea căruia se află mai multe stânci înalte și ascuțite.

Nu apucară, însă, bine a ajunge aici, a se sui pe munte și a se adăposti, cu copiii, printre stâncile de pe culmea acestuia, când iată că Tătarii se și apropie de Solca, c-o falcă-n cer și cu alta în pământ, gata numai să prade, să omoare și să nimicească tot ce le va sta în cale.

Românii, care îi așteptau, cum îi zăresc că se apropie de satul lor, îi lasă în pace, să vadă ce vor face: se vor apuca de pradat și pustiit ca și prin celelalte părți ale țării, pe unde au trecut, ori vor pleca mai departe?... Iar după ce intrară în sat și văzură că Tătarul tot Tătar rămâne, prădători și pustiitori ca totdeauna, săriră, de-odată, din două părți, asupra lor, și anume unii, dinspre Dealul Coman și din așezăturile Slatinei Mari, iar alții de sub Dealul lui Vodă, unde erau ascunși, și, luându-i la ochi, prinseră a-i culca, cu arcurile, la pământ.

Tătarii, văzându-se pe neașteptate înconjurați și bătuți din două părți, de-odată, și neștiind cam cât de mare e numărul Românilor care s-au repezit, cu atâta furie, asupra lor, se temură că vor fi învinși și omorâți. De aceea, nu stătură mult la luptă cu dânșii, ci o apucară, din cu bună vreme, la sănătoasa, pe valea Solcii, în sus, pe unde apucară, cu puțin mai înainte de aceasta, și Solcancele, cugetând că, dacă vor intra în munți, nimeni nu-i va mai urmări și, așa, vor scăpa cu obraz curat din cursa în care au fost căzut.

Dar amar se-nșelără, căci, ajungând în apropierea muntelui, printre stâncile căruia erau muierile Solcanilor ascunse și voind să urce muntele și să treacă mai departe... urcă, dacă poți, și treci, dacă ai cum!

Muierile, dintre care cele mai sprintene și mai inimoase erau acățarate pe vârful stâncilor, cum îi văzură, de departe, că se apropie de dânsule, începură, în spaima și groaza lor cea mare, a țipa de se clocoteau văile de prin împrejurime și a-i întâmpina c-o parte de pietre, pe care le răsturnau și le aruncau asupra lor.

Tătarii, văzându-se, și din această parte, loviți și măcelăriți, și încă cum!... pe-o sută și pe-o mie de ori mai rău decât la poalele munților în care au intrat, se băgară în toate răcorile. Și ca nu cumva să le fie acolo sfârșitul, deteră dos la față și începură a fugi care încotro, doară scapă mai degrabă, trecându-le tot gustul de luptă și de pradă.

Românii, care îi urmăriră până aice, văzând că se împrăștie ca niște pui de potârniche, în toate părțile, se luară, și mai departe, în urma lor și-i fugăriră, pe sub poalele muntelui Cerbul, la vale, spre răsărit, mai până lângă satul Căjvana, și pe care Tătar, cum îl ajungeau și unde îl prindeau, acolo îl mântuiau de zile.

Și așa scăpară Românii solcani, de astă dată, de Tătari!... Și de când au fost muierile lor ascunse printre pietrele, de pe vârful cărora s-au luptat ele cu Tătarii, de atunci se numesc pietrele acelea Pietrele Muierilor. Și tot de atunci, se zice că, uneori, noaptea, se văd mai multe muieri, alergând încolo și încoace printre dânsule, cu capul despletit, cu părul zburând în aer și țipând de se răsună munții și văile de prin împrejurime. Se vede că acestea sunt știmele muierilor care au căzut în luptă cu Tătarii”⁶⁷.

Legenda aceasta povestește un episod de luptă românească, la care puteau participa locuitorii din toate satele de la răsărit de Carpați, inclusiv cei așezați lângă vadul Suceviței (lângă vad se formează prundurile), care vatră de sat sau cătun se numea, pe atunci, Apa Uței sau Oloveț. Dar era locuită vatra actualei comune Marginea, pe atunci? Răspunsul nu poate veni decât din documentele de cancelarie voievodală, care încep să se emită ceva mai târziu, abia în vremea lui Petru Mușat și capătă o adevărată funcție cadastrală abia în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, pentru că abia „acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în țară, și au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale...

Și dacă au așezat vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le-au pus scaunele, de șed den dreapta domnului, înaintea tuturor svetnicilor, aproape de scaunul domnesc...

Tocmit-au și boieri mari în svat, de chiverniseala țării ș-a pământului Moldovii:

Logofăt mare, giudecătoria și alesătoria de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sunt curteni și giudecătoria tuturor, cine-s cu strâmbătăți în țară și luător de samă tuturor, ispravnic celor ce sunt la curtea domnească.

Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoria tuturor den țară, cine au strâmbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Bârladului.

Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoria tuturor den țară, cine au strâmbătăți și globnic de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Dorohiului.

Pârcălabul de Hotin, la acea margine despre Țara Leșască și Căzăcească, giudecătoria tuturor la acel ținut.

⁶⁷ SIMION FLOREA MARIAN, Ștefan Tomșa și Mitropolitul Crimca, în „Tradiții populare române / din / Bucovina”, București, 1895, pp. 255-259

Hatman și pârcălab de Suceava și ispravnic pe toate oștile țării.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pârcălab de Iași și tâlmaci a limbi străine.

Spătariu mare și staroste de Cernăuți, și cu obiceiul îmbrăcat la dzile mari cu haină scumpă domnească și dvorbitoriu, cu arme domnești încins, la spatele domnului, într-acele dzile.

Paharnic mare și pârcălab la Cotnariu și ispravnic viilor domnești de la Cotnariu și de la Hârlău și cu obiceiul să dreagă domnului, la dzile mari, cu păhar la masă.

Visternic mare, ispravnic pre socotele ce să fac, să ia den țară și grijind și dând lefe slujitorilor și purtătoriu de grijă a toată cheltuiala curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastijile țării pre mâna lui.

Stolnicul cel mare, cu obicei, la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocmește pre masă, înaintea domnului, cu tipsiile și dvorbitoriu într-acele dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici și pre toți cai domnești și împodobind povodnicii în podoabe domnești și mărgătoriu înaintea povodnicilor ș-a domnului.

Medelniceriu mare, cu obiceiul îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului, la dzile mari, și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloanele, ce vin de la orașă, la Născut lui Hristos.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții, de carne și la oșpeți ce vin în țară.

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pâne ce să dau la curtea domnului și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Vameș mare, ce țâne scările țării pentru vămășie; duc dulceți și cofeturi la masă domnului, la dzile mari, și ispravnic pre neguțatori.

Șetrar mare pre corturile domnești și-n oști, și-ntr-alte căli, și purtătoriu de grijă tunurilor.

Ușer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor și tâlmaci străinilor la giudeț.

Armaș mare, ispravnic și purtătoriu de grijă pentru toți ceia ce fac rău și cad la închisoarea țării, la temniță, și pedepsitoriu acelora tuturor, și cei giudecați de moarte, dați în mâna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani și pre târg, pre Iași, giudeț.

Logofăt al doilea, hotărâtoriu de ocine în toată țara.

Postelnic al doilea, în toată vremea dvorbitoriu înaintea domnului și ficior de boieriu ales.

Logofăt al treilea, cărturari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lângă domn, credincios la toate tainele domnului și cărți ori den țară, ori de la prietini, de unde ar veni, toate în mâna lui mărg și cu învățătura domnului de la dânsul iese răspunsurile și pecetea țării în mâna lui. Și orice giudețe și îndreptări să fac oamenilor, fără pecetea domnului nu poate fi, carie-i în mâna logofătului al treilea, credincios în toate la domn.

Postelnici den al doilea, înainte câți va domnul să facă, deprindându-să la aceia cinste, iese și la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea și al treilea; al doilea zvorește, când nu zvorește cel mare, și el îmbrăcat, cu spata încins și cu buzduganul a mână, la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvorește peste toată vremea.

Păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare, dvorește la masă și derege păhar cu băutură la domn.

Păharnicul al treilea, iar când nu derege al doilea, derege și el la masa domnului”⁶⁸.

În vremea lui Alexandru cel Bun se menționează, indirect, existența cătunului Prundul (Marginea), uricul din 13 decembrie 1421 menționând „Volhovățul și cu satele și cătunele, cu morile și cu iazurile”⁶⁹, „satele și cătunele” fiind Volovățul, Marginea (Prundul) și Burla, după cum o confirmă documentele ulterioare, care individualizează doar aceste toponime din închegările de case răzlețite de pe valea râulețului Sucevița (Volovăț, pe atunci). Alexandru cel Bun și fiul său Iliaș, asociat la domnie, specificau, atunci, că „au dat Târgul Siret și Volhovățul și cu satele și cătunele, cu morile și cu iazurile și cu vămile și cu plățile și cu dările, cu câștigul și cu veniturile și cu toate foloasele care se țin de acest târg de Siret și de Volhovăț, neluându-ne nimic îndărăt, și pentru viitor le-am dat, cât va fi în viață, surorii domnului nostru, Craiul Poloniei și a altor țări, și marelui cneaz Alexandru, astfel numit Vitovt, cneaginei Rimgalia, fosta soție a noastră”.

Volovățul și cătunele sale aveau statutul de moșie voievodală („drept domnesc”), deci de proprietate a coroanei, statut reafirmat, în 1 octombrie 1455, atunci când Petru Aron depunea, la Hotin, jurământul de fidelitate față de Regele Poloniei și când promitea să dea zestre principesei Maria, văduva lui Ilie Vodă, „târgul Sirete cu suburbia și satele ce se țin de ea, și satul Olchowicz cu satele care-i aparțin din vechime, cu toate veniturile din tot locul”, dar și în 29 iunie 1456.

Peste doar 33 de ani, la Volovăț existau două biserici, una zidită de Ștefan cel Mare, în locul celei de lemn, a lui Dragoș Vodă, mutată de Ștefan la Putna (poate fi văzută și astăzi), precum și o a doua biserică de lemn, situată ori în Volovăț, unde s-ar părea că s-a întrezărit o temelie, ori Burla, ori în Marginea (o vor localiza, vreodată, arheologii?), documentul de cancelarie domnească din 15 martie 1490 menționând, printre bisericile întărite de Ștefan cel Mare Episcopiei de Rădăuți, și „a 36-a biserică, cu popă, la Vâlhovăț; a 37 biserică, cu popă, la Vâlhovăț”⁷⁰.

Un document, datat în 14 iulie 1466, în care să fie menționat „un scaun de judecată” la Solca, la care să vină cu jelanii și „răzeșii din Marginea” nu există (nici răzeși nu existau în Marginea, pentru că proprietatea era domnească și nicidecum răzeșească), ficțiunea lui Radu Theodoru, din cartea „Strămoșii” rămânând doar o ficțiune entuziastă, dar imposibilă, pentru că statutul de moșie domnească pe care l-au avut Volovățul, Marginea, Burla și celelalte plăpânde vetre de sat avea să se mențină până în 20 iunie 1589, când Petru Movilă dăruia stolnicului Nicula „un sat, anume Holovățul, în ținutul Sucevii, care acest sat, anume Holovățul, a fost al nostru drept domnesc, ascultător de ocolul Bădeuților, și l-am miluit pe dânsul, pentru slujba lui drept credincioasă, ce ne-a slujit nouă și țării noastre, alta pentru că ne-a dat nouă șasezeci de mii de aspri, când ne-a trebuit pentru treaba țării și când am plătit datoria lui Iancul voievod și alte nevoi.

Și apoi, asemenea, a venit înaintea noastră și înaintea boierilor noștri moldoveni, mari și mici, credinciosul nostru pan Nicula stolnic, de bună voia lui,

⁶⁸ URECHE, GRIGORE, *Letopisețul țării Moldovei*

⁶⁹ ACADEMIA RPR, *Documente privind istoria românilor / Veacul XIV, XV / A. Moldova / vol. I (1384-1475)*, p. 43

⁷⁰ AȘSP a RSR, *Documenta Romaniae Historia / A. Moldova / vol. I*, Ed. Academiei RSR, 1975, p. 138

nesilit de nimeni, nici asuprit, și a schimbat acest sat sus scris, anume Holovățul, cu părintele și rugătorul nostru, chir Gheorghe, mitropolit de Suceava”, primind, la schimb, Stănileștii Hotinului, Gheorghe Movilă dăruind noua moșiei ctitoriei sale, mănăstirea Sucevița.

Toponimul Sucevița, dar și o vatră monahală cu acest nume, au atestări anterioare. „Timpul când s-a înjghebat mănăstirea Sucevița este foarte greu de fixat. Cert este că ea a existat deja în secolul al 15-lea, căci aflăm că, în mănăstirea Sucevița a egumenului Pahomie, până la anul 1504, când s-a suit pe scaunul episcopesc de Rădăuți, iar în anul 1539 Ioan Movilă dăruie numitei mănăstiri un clopot”⁷¹.

Importanța acestui schit, ridicat între „dealurile Pleșul, Cel Rău și al Crucii, mai jos de Șipot, adică de cataractul Suceviței”, încă din vremurile lui Ștefan cel Mare are importanță și pentru Marginea, pentru teritoriul acesta de la răspântia legendelor, care putea asigura și un necesar cerealier de hrană inclusiv pentru călugări, dar și un necesar de materiale de construcție pentru a doua biserică și pentru cele care vor urma, culminând cu biserica pe care toți o știm, cea a Movileștilor.

În vremea lui Ștefan cel Mare, după cum descifrează Dimitrie Dan în documentele vechi ale mănăstirii, Sucevița era „un simplu schit”, cu puțini rugători, dar deja mitizați, dacă, în 1 septembrie 1551, hatmanul Ioan Sturzevici și soția sa Ana au dăruit mănăstirii o evanghelie ferecată în argint. „În 10 Iunie 1560, era Sucevița deja o mănăstire bine populată, deși avea numai o bisericuță de lemn, ceea ce este evident dintr-o știre a orașului Bistrița, care raportează că, la acea dată, călugărul Sava de Sucevița a fost prădat”. Informația aceasta este și ea greu de crezut, din moment ce documentele bistrițene, după cum susține Constantin C. Giurescu și o confirmă inexistența lor ulterioară lui Iorga, ar fi doar pure invenții, dar extrem de bine născocite, adică parțial confirmate, ca informație, de alte documente.

A doua bisericuță a Suceviței, cea zidită, după cea de lemn, care nu mai putea satisface nevoile, după ce „vestea acestui schitișor se lăți, în acele timpuri înclinate spre misticism, prin întreaga Moldovă”, are, la temelie două tradiții, din care Zeița Vetrei (Uța sau Pelasga fiind numită, acum, Româncea, deci Voloha, în textul slavon) nu putea lipsi, ea având, și astăzi un monument discret în mănăstirea Sucevița (se va vedea unde anume), tradiții pe care Dimitrie Dan le-a salvat de la dispariție:

„Tocmai când bieții călugări, călăuziți de mult lăudabila lor dorință (de a construi o biserică de zid – n.n.), își frământau mintea cum și în ce chip să facă, ca să-și vadă cu ochii visul împlinit, se ivi, prin aceste locuri sălbatice, o tânără nevastă româncă, cu un car tras de bivoli înjugați. Româncea zice că veni înaintea soborului mănăstirii și se îmbie să care cu carul și bivoli ei piatra (de la Prundul Volovățului, deci de la Marginea? – n.n.) și tot materialul trebuincios pentru o mănăstire zidită (liantul medieval cuprindea nisip și var, deci iarăși era nevoie de resursele Marginii – n.n.). Și pentru această muncă nemaipomenită și uriașă pentru o femeie, ea nu dorea altă plată sau desdăunare, decât numai favorul ca, după moarte, să fie înmormântată în locul ctitorilor din biserica cea nouă.

Soborul, după mai multe și îndelungate sfaturi și chibzuiri, făgădui nevestei că fierbintea ei dorință va fi împlinită.

⁷¹ DAN, DIMITRIE, *Mănăstirea Sucevița / Cu Anexe și Documente ale Suceviței*, Tipografia Bucovina, București, 1923

Și Româncea zice că s-a apucat de cărat materialul trebuincios pentru biserica ce avea să se zidească. Zi și noapte ea a cărat, fără odihnă, numai cu cea a popasului bivolilor, prin 30 ani, pietre, cărămizi, nisip, var, bârne, leături, șindrile ș.a., și biserica se zidi.

Prin 30 ani, biata femeie nu și-a cruțat nici sănătatea, nici averea, ci a cărat tot mereu, fără întrerupere, afară de duminici și sărbători, tot materialul trebuincios pentru o astfel de clădire măreață.

Îndată după ce biserica a fost zidită, bunul Dumnezeu se îndură de dânsa și-i curmă suferințele, mântuind-o din această lume plină de chin și necazuri, unde atât de greu își ispășise necunoscutu-i păcat, la locul de repaus, unde nu este nici întristare, nici durere, nici suspinare (...).

Biserica mănăstirii se zidise și fiindcă nevasta, care cărase materialul trebuincios, murise, soborul mănăstiresc, aducându-și aminte de făgăduința făcută nevestei, întrebă de mitropolitul și episcopul țării ori de dau învoirea ca să fie îngropată în biserică, după cum dorise.

Sinodul episcopilor, adunat, însă hotărî că răposatei nu i se cuvine înmormântarea ctitorilor în biserică, dar orându-i ca amintirea ei să rămână veșnic neștearsă și strâns legată de zidirea mănăstirii, prin aceea ca chipul nevestei să se cioplească în piatră și să se așeze într-un colț de la unul din cele 4 turnuri din zidul care înconjură mănăstirea. Și așa se și făcu.

Chipul nevestei Românce, al cărei nume însă tradiția nu l-a păstrat, s-a săpat în piatră și s-a așezat în vârful contrafortului estic, care sprijinește turnul-clopotniță, aflător la apus – miază-noapte, în zidul care înconjură mănăstirea.

Acolo stă chipul acelei Românce, cu capul acoperit c-o învelitoare de o sută de ani și acolo va sta, cât timp vor sta zidurile mănăstirii Sucevița și amintirea ei legendară va trăi în mijlocul conventului călugăresc, istorisindu-se de fapta ei din călugăr în călugăr” (pp. 7, 8).

Dimitrie Dan precizează, în subsolul paginii, că, „acoperindu-se clopotnița, înainte de câțiva ani, cu eternit, s-a ridicat acoperământul contrafortului celui cu chipul femeii ceva pre sus, așa că astăzi din acel chip se vede numai o jumătate de cap. La stăruința scriitorului acestor șire, comisiunea monumentelor istorice a dispus îndreptarea acelei scăderi, ca bustul femeii să fie vizibil”.

Mitul acesta, care amintește de „Meșterul Manole”, dar într-o formulă adaptată., Ana, Zeița Vetrei, fiind soția Cerului (Anu), face parte dintr-o veche datină pelasgă, moștenită de români, cu adaptări, până la îngroparea umbrei unui om, în colțul temeliei unei case, prin care construcția, Cort al Cerului sau Cortul lui Dumnezeu, în cazul bisericilor și templelor, trebuie logodită cu spiritul pământului, Româncea din această tradiție, ca și Uța, ca și Hestia, fiind spiritul acela pământesc, numit Zeița Vetrei.

„Există credința că fiecare casă nouă cere jertfirea unui suflet. Nefăcându-se aceasta, se crede că trebuie să moară stăpânul casei. De aceea, în cornul temeliei de către răsărit, zidesc meșterii, de viu, un cocoș negru, punându-i de mâncare și apă pe trei zile (această credință există în ținutul Câmpulungului). După o altă versiune, auzită în ținutul Humorului, se pune în temelie numai un cap de cocoș negru.

La clădiri mai monumentale, ca biserici, mănăstiri, există, iarăși, credința cum că numai atunci poate să fie dusă la un bun sfârșit clădirea, dacă se aduce o jertfă mai mare. La atari clădiri, măsoară meșterii, pe furiș, umbra unui om, cu un stânjen sau cu

o ață, și o îngroapă, apoi, în temelie, iar omul căruia i s-a îngropat umbra trebuie să moară”⁷².

Deci legenda celei de-a doua biserici din Sucevița preia, asimilează în creștinism un mit precreștin, până la compromisul „jertfirii” unui chip cioplit (ceva mai puțin decât umbra, care înseamnă inefabil).

A doua tradiție, de data asta scrisă, inclusiv de cronicarul Miron Costin, se referă la neamul ctitoricesc al Movileștilor și nu este, în sensul strict al cuvântului, o tradiție, ci o tentativă de glorificare a unor fapte creștinești ale fraților Movilă, cei care au durat mănăstirea Sucevița pe care o putem vedea și admira și astăzi.

Începerea lucrărilor de construcție ale mănăstirii Sucevița datează din 1582, fiind finalizate în 1584, iar cei doi frați ctitori, Ieremia Movilă Vodă și Gheorghe Movilă, Mitropolitul Moldovei, au înzestrat noua ctitorie cu o moșie a domeniului domnesc, satul Sucevița, ascultător de ocolul Bădeuților:

„Am întărit nou ziditei mănăstiri zisă Sucevița pe care am început a o zidi... un sat din satele noastre care au fost drepte domnești ascultătoare de curtea noastră de Bădeuți, anume Sucevița, și cu loc de moară la Sucevița și cu poieni pentru fânețe și cu munți, și cu slatine cari sânt pe acești munți, și cu izvoare cu pești și cu tot venitul”.

Practic, odată cu satul Suceviței, după cum rezultă din uricul din 6 august 1583, au fost închinat mănăstirii și cătunul și moșia Marginea, hotarul noii moșii, menționat în uric, și toponime mărginene, hotarul „începând din câmp dela gura Horodnicelului, dela izvorul lui Mihail, la mocirla curată și alătura cu ele la Teșcioara; și alătura la Prăpădenia la capătul însemnat; și pe povârnișul opcinei la semnul mare, la dealul Horodnicului, dară opcina și la vale, pe vărvul Pietroasa și de acolo spre Sud la dealul Voitinul, la Prislopul Vițelului; și la dealul Săcărei, la capătul Voevodesei, și de acolo la Dealul Crucii, la vărvul Berchiașului și la Stăna Secheraș, la vărvul Ruscăi și acolo se întâlnesc hotarele Moldaviței, ale Putnei și ale Suceviței, și de acolo drept cu opcina la Stănișoara și iarăși opcina la Stăna Ursului, și iarăși la cărarea călugărească dela Moldavița și de acolo la Răsărit, la Prislopul Preoților și în opcina, la Poiana Mărului; și opcina la Târgușor și iarăși alături cu opcina la Valea Homorului și alătura, la izvor la Dealul Homorului și la cel dintâi prislop care s-a coborât dela Dealul Homorului, care este pentru a petrece vara; și iarăși opcina la Piatra Femeilor și de acolo la Dealul Vulturilor, la capătul Somi și opcina la Dealul Solcin; și iarăși opcina până unde se întâlnește cu drumul slatinii și de acolo tufișul dela capătul păraului și tot drumul Olhovețului (Volovăț), unde iese drumul prin pădure la colțul lui Jurj, la poiana Hirevul și vadul Verboveț dela Olvovăț; de acolo în susul drumului printre țarina Olhovețului și printre cea a Suceviței și, la vale, la fântâna unde este crucea și stălpul lui Ștefan Vodă; și de acolo la colțul Brădățelului, la iazul lui Dănicu, și de acolo la heleșteul lui Mihail”.

Hotarul moșiei mănăstirii Sucevița conține toponime vechi, întâlnite și în hotarnicele unor sate anterior atestate (Marginea, Volovăț, Horodnic, Solca), dar și nume de localnici, împrumutate unor proprietari („izvorul lui Mihail”, „iazul lui

⁷² ȘTEFUREAC, ION, *Casa țaranului român din Bucovina*, Junimea Literară, Anul VI, Nr. 2, Februarie 1909, pp. 31-36, Nr. 3-4, Martie-Aprilie 1909, pp. 74-79

Dănicu”, „Stăna Secheraș”, „Stăna Ursului”, „colțul lui Jurj”), nume anonimizate în istorie, așa cum se întâmplă, de regulă, la un popor pentru care doar prezentul contează. Nici măcar fântâna lui Ștefan cel Mare, cândva înzestrată cu cruce și stâlp hotarnic, aflată în hotarul Suceviței, nu mai supraviețuiește în memoria locurilor.

Mult mai probant, în privința delimitării Marginii de Volovăț, dar și de celelalte sate megieșe, cu excepția satului Sucevița, este documentul numit „Actum, în Sucevița la 5 August, 13, 14 și 15 Octomvrie 1783”⁷³, din care vom cita doar pasajele care ne interesează, din perspectiva temei acestei cărți, adică părțile de hotar ale moșiei mănăstirești care fac referire la teritoriul Marginii și la locuințe aflate, încă din vechime, pe acest teritoriu:

„Fiindcă satele Horodnicul de sus și de jos, Sucevița și Volovățul, cari sunt proprietatea mănăstirii Sucevița (de fapt, nu era vorba de proprietate, ci de o folosință, numită „ctitoria” și care avea să se transforme, tot ca folosință, în fundație imperială – n.n.), se țin la un loc, că formează, așa zicând, o moșie sau un domeniu, de aceea ele au fost hotărâte la un loc și numai de către satele învecinate, fiindcă între ele aceste moșii, cari au un stăpân, certe nu se pot isca”

Partea de hotar cu moșia mănăstirii Moldovița nu ne interesează, ci aceea dintre moșia mănăstirii Solca și a moșiei Suceviței, deci partea sudică a hotarului Marginii, care începea de la Pietrele Muierilor, „de unii numite și Brazii Muierii, unde se întâlnesc moșiile a trei mănăstiri, Sucevița, Homor și Solca”, hotarul continua până la izvorul pâraului Iaslovăț, care devenea „hotarul natural între Sucevița și Solca până la Poiana Grozii, unde ambele hotare părăsesc hotarul și merg, în stânga, până la capătul de sus al Poienii Grozii”, apoi „ambele hotare merg alături spre miază noapte prin Pârâul Pietros”, apoi trece „prin pârâul Sucha sau Pârâul uscat” până la Dolina, Dolina însemnând, în slavonă, vale (moldovenii înțelegeau și numeau, prin acest cuvânt, „rădăcina”). Apoi urma dealul Feșețel și valea pâraului cu același nume, până „mai sus de casa lui Ștefan Ciobotar, care stă pe trotarul Rădăuțului, însă este așijdere proprietatea mănăstirii Solca, mai jos de cârșma de pe hotarul Volovățului, care este proprietatea mănăstirii Sucevița, unde țăranii din Rădăuți au mărturisit că se cheamă Znamen, care înseamnă semn.

Țăranii din Volovăț însă voiau să aibă pe baza hotarnice, ca punct de hotar, locul unde pâraiele Ferșețel și Sucevița se împreună în curs, neconsunând, însă, factica posesiune a ambelor mănăstiri cu sub No. 89 alăturata hotarnică, de aceea ambii interesați au primit, de bună voie, acest punct, de aceea merge, de aici, Sucevița lângă Solca sau Volovățul, lângă Rădăuți, pe șesul Suceviței, în jos, și, prin pârâul Sucevița, pe vârful lui Traian sau pe marginea malului celui vechi”.

Odată cu includerea Volovățului în moșia mănăstirească a Suceviței, în 20 iunie 1589, se confirmă și statutul de localități anterioare întemeierii statului feudal moldav (formula hotarnică „pe unde din veac au folosit”) pentru Volovăț și cătunele sale, inclusiv Prundul (Marginea), în uric precizându-se ca „hotarul acestui sat, anume Holovățul, să fie, din toate părțile, după vechiul hotar, pe unde din veac au folosit. Și astfel, Marginea, ca și Volovățul, ca și mai noul sat Sucevița, pierdea statutul de

⁷³ DAN, DIMITRIE, *Mănăstirea Sucevița / Cu Anexe și Documente ale Suceviței*, Tipografia Bucovina, București, 1923, pp. 161-165

moșie domnească, pentru a deveni moșie mănăstirească, inventații „răzeși din Marginea” neexistând niciodată.

Cu siguranță, platoul înalt, neted și roditor al Marginii a fost locuit și exploatat agricol și în perioada prestatală, și în cea feudală, dar dovezile lipsesc, ca și în cazul Bădeuților (atestați documentar, ca sat, abia în 6 august 1583, deși Ocolul Bădeuților beneficiază de o puzderie de menționări), datorită faptului că Marginea, ca sat sau cătun la vadul (prundul) Vâlhovățului (Suceviței), nu și-a modificat, practic, consecințele regimului de proprietate cale de veacuri, cât a fost proprietate voievodală sau mănăstirească. Beneficiind de condiții geografice mai neprielnice, satele din preajmă, aflate în proprietate răzeșească, până a fi cumpărate de voievozi și dăruite mănăstirilor, beneficiază de urice noi, la fiecare schimbare de proprietari, deci, indirect, și de atestări.

Voitinul (Voitin) are parte de prima atestare în 18 august 1427, când Alexandru cel Bun întărea lui Herman și fratelui său, Iațco, „ocina lor și le-am dat satul lor, unde este casa lor, la Voitin, unde acesta iese din poiană și unde este mănăstirea lor și vechiul lor loc de cosit, sub brădet”, dar dispare din urice și, indirect, din istorie, după 16 mai 1490, atunci când Ștefan cel Mare cumpăra, de la „Bogdan de la Voitin și fratele lui Ion Miciorna, și surorile lui, Ilca și Mușa, copiii Hărman, nepoții lui Iațco” cu 500 zloți tătarești, „un sat, anume Voitinul, unde a fost casa tatălui lor, Hărman, și a bunicului lor, Iațco, unde iese Voitinul din pădure și din poieni, unde a fost mănăstirea lor și fânațul lor cel vechi, sub codru”, sat pe care l-a dăruit mănăstirii Putna.

Satele Horodnic beneficiază de atestare în 1 august 1444, atunci când obține uric de folosință (confundată, în timpurile noastre, cu proprietatea) stareța Antonida, de la mănăstirea Horodnic, dispărută în timp, dar cu temeliile adăpostite, probabil, de vatra fertilă a satului Călugărița, anomizarea celor două sate Horodnic producându-se după anul 1577, an în care frații Ion, Trifon, Ștefan, Sturza, Vasutca, Parasca, Fădora și Anușca Cupcici, vindeau moșia străbună voievodului Ieremia Movilă, care le-a dăruit Mănăstirii Sucevița, „cu iazuri și cu mori pe Părăul Horodnicul și pe Părăul Pozinul și cu poiene și curături într-a lor hotară”.

Solca intră în istorie în 15 ianuarie 1418, atunci când urmașii lui Șandru Gherman, Vlad și Cârstea Goraet, au fost chemați în fața divanului domnesc de Maicoalea, fiica lui Stoian, de fiii ei, Cozma și Sân, și de nepoții Balotă și Dragoș, pentru revendicarea moștenirii, dar dispare, ca sat, din memoria obștească, începând cu 11 august 1615, atunci când Ștefan Tomșa desfăcea dania mitropolitului Gheorghe Movilă, care cumpărase satul Solca, cu 300 ducați, de la Udrea cel Orb, către mănăstirea Sucevița, și își înzestra ctitoria și cu satul Solca, despăgubind, totuși, mănăstirea Sucevița cu „două fâlcii de vie la Cotnar”, cu odoare, cu bani și cu bijuterii.

Nici măcar legendarul și miticul (doar adăpostea Zeița Vetrei, pe Uța) Volovăț nu mai lasă urme în istorie, după ce devine moșie mănăstirească, în 20 iunie 1589.

Toate aceste megieșii mărginene, inclusiv Prundul Volovățului sau al Suceviței, cum i s-a zis mai târziu, nu s-au mai dezvoltat, n-au prosperat, ci s-au pustii adesea, de-a lungul vremii, datorită fugii iobagilor, care nu mai puteau îndura exploatarea călugărească. Mereu și mereu, prin vremuri și vremuri, s-au înfățișat

înaintea Divanului Domnesc al Moldovei, precum în 5 mai 1627, „părinții și rugătorii noștri, călugării de pe la toate sfintele mănăstiri, și s-au jeluït cu mare plângere” (parcă-i aud jeluindu-se și plângând, și vărsând amare lacrimi fierbinți, de dorul, de mila și de dragostea profund creștină față de robii lui Dumnezeu – nu ai lor, ci ai lui Dumnezeu – pe care „nu pot să-i stăpânească”, pentru că „ei s-au împrăștiat și au fugit în alte țări și au rămas mănăstirea fără ei”).

Iar cucernicul voievod, „cu inimă curată și luminată, din tot sufletul nostru și cu ajutorul lui Dumnezeu”, arunca, fără voia minții lui, cu pietre în Iisus Hristos, stabilind că „doar călugării să aibă a lucra cu ei și să-i pedepsească pe fiecare după fapta lui” pe semenii noștri, ai călugărilor și, mai presus de toate, așa cum ne-a încredințat El, ai lui Iisus Hristos.

Vremuirile, dar și vremurile ne-au fost adesea potrivnice, mitizând spaimile unui popor înlănțuit în beznă. S-au înregistrat fenomene astronomice și climaterice care au umplut ba de uimire, ba de spaimă, și pe strămoșii marginenilor, unele dintre acestea fiind consemnate de cronicari, altele de însemnările vechi de pe cărțile bisericești.

Astfel „vă leato 7025 (1516) noiembrie 8, semnu mare s-au arătat pre ceru, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătat multă vreme și iară s-au ascunsu în văzduh. Așijdirea, curundu după același semnu, într-aceiaș lună, au fostu cutremur mare de pământu, într-o luni”⁷⁴.

Între cele două domnii ale lui Petru Rareș, a stat în scaunul voievodal de la Suceava un boier, pretins vlăstar domnesc, ucis în decembrie 1540, dar care avea să rămână în istorie datorită unei nefericite întâmplări, petrecută în vara aceluiași an: „în zilele acestui Ștefan vodă, fost-au foamete mare și în Țara Moldovei și la unguri, că au venit lăcuste multe, de au mâncat toată roada, pentru aceia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă”⁷⁵.

În întregul cuprins al anului 1585, „vă leato 7093, domnind Pătru vodă Țara Moldovei, mare secită s-au tâmplatu în țară, de au secat toate izvoarele, văile, bălțile și unde mai nainte prindea pește, acolo ara și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secită, dobitoacile n-au fostu avându ce paște vara, ci le-au fostu dărâmând frunză. Și atâta prafu au fostu, cându să scornia vântu, cât s-au fostu strângându troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornitu ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea ș-au fostu oprind sărăcimea foametea, că-i cuprinsese pretutinderea foametea”⁷⁶.

În 1655, „s-au întunecat soarele într-acel anu, la luna lui iunie, cu mare groaze, cât perise soarele cu puțin nu toată lumina, tocma amiadzădzi și mulți oameni, neștiindu a să feri de o întunecare ca aceia și privindu la soare multu, au pierdut vederea în toată viața lor”⁷⁷.

⁷⁴ URECHE, GRIGORE, *Letopiseșul țării Moldovei*

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Ibidem

⁷⁷ COSTIN, MIRON, *Letopiseșul țării Moldovei, de la Aaron-Vodă încoace, de unde este părăsitu de Ureche vornicul de Țara de Giosu, scosu de Miron Costinu vornicul de Țara de Giosu, în orașul Iași, în anul de la zidirea lumiei 7183, iar de la Nașterea Mântuitorului lumii, lui Iisus Hristos, 1675*

În 1699, „în luna lui septemvrie în 13 zile... când au pierit soarili, au dat turcii Camenița”. „Când au îmblat văleatul 1737, sara, după cină, spre ziua Sfântu' Nicolae, s-au arătat un semn pe cer, despre miazănoapte, roșu ca sângele și lat, și au fost 2 ciasuri și s-au despărțit în doao, apoi iar s-au împreunat și s-au așezat iar spre apus”⁷⁸.

În 14 iulie 1748, „au fost întunecare de soare atât de înfricoșată, cât spun unii că s-au văzut și stelile pe cer... 3 ciasuri au fost întunecat”, iar în 22 octombrie 1769, „s-au arătat o stea cu coadă și sta cu capul cătră răsărit și cu coada cătră apus”⁷⁹.

Anomaliile climaterice, pe care le credem specifice doar contemporaneității, fiind provocate, cică, de poluare, s-au produs întotdeauna. Astfel, în 1781, la Înălțarea Domnului, „fost-au un omăt, mărime lui de cinci palmaci, cât și cii di neamu slăvit l-au măsurat”, iar în noaptea de 5 spre 6 mai a anului 1782, „toată noaptea au nins tare, cu vifor, și până la prânz și mult omăt cu căzut, dară până sara l-au luat”. În 23 septembrie 1784, „s-au tâmplat ploi și, pe urmă, au ninsu ca di doao degite ș-au ținut trei zile. Cari nime n-au apucatu încă a culegi viile pe multe locuri ș popușoi, un lucru care nu ținū minte să mai fi fostu altă dată la aciasă vreme”⁸⁰.

În 1794, a fost secetă mare, apoi o iarnă grea, cu viscole cumplite. Patru ani mai târziu, începând de duminică, 15 martie 1798, și până miercuri au fost șase cutremure mari, „cât să spărieze creștinii”. În 15 septembrie 1807, a fost văzută pe cer, spre apus, o stea cu coadă impresionantă, dar și minunată, o altă stea arătându-se, spre sud, dar în lunecare lină spre apus, în 1812. În 1817, a început o iarnă fără omăt și a continuat așa până în mai 1818, când au început ninsorile și ploile reci, care au conținut abia în 29 mai, după mare pagubă produsă oamenilor și dobitoacelor. În 1819, o altă stea cu coadă a aprins imaginația oamenilor, în vreme ce, în 1821, a fost atât de cald, încât, după Crăciun „fetele de la țară au giucat, afară, desculțe, în cămeșe”.

Existau, desigur, și pe acele vremi, explicații pentru astfel de anomalii, care fie că erau menite să prevestească o schimbare, fie că însemnau o pedeapsă divină pentru păcatele mult prea multe ale pământenilor (explicația ecleziastică), iar neliniștile insinuate de aceste două perspective înviorau înserările, în care străbunii aveau multe de discutat și de dezbătut, iar plăcerea vorbei lungi și cu dichis însemna farmecul acelor vremuri de eres, dar și de o metafizică irepetabilă.

Despre istoria bucovineană a Marginii

Cu puțin timp înainte de ocuparea Bucovinei și, practic, delimitarea ei ca provincie europeană, pe când Marginea (Prundul) era doar un sat al mănăstirii Sucevița, împreună cu satele Sucevița și Volovăț, recensământul generalului rus

⁷⁸ CORFUS, ILIE, *Însemnări de demult*, Ed. Junimea, 1975

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ Ibidem

Rumeanțev⁸¹, din 1772-1773, înregistra, în satele acestei moșii mănăstirești, la Volovăț și la Prundul Volovățului (Suceviței) sale, sate cu salvogvardia preînălțatului Graf, fără alte precizări, „141 – toată suma caselor”, însemnând 77 scutelnici ai mănăstirii Sucevița, 14 femei sărace, 4 popi, 4 ȝigani și 42 cu salvogvarde.

Prima tentativă austriacă de cucerire a nordului Moldovei s-a produs în 1716, când oștile imperiale ale lui Carol al VI-lea, au răzbit, prin Câmpulung Moldovenesc, spre Iași, dar în vremurile acelea tulburi totul avea să sfârșească printr-o sălbatică invazie rusească, în 1739, când trupele generalului Munich aveau să ocupe „partea de sus a Moldovei, cu Bucovina, lăsând populația, orașele, satele și mănăstirile pradă cazacilor sălbatici. Mii de români, mai ales din ținuturile Cernăuților și Hotinului, au fost duși, atunci, precum ne spune cronicarul Neculce, în țara rusească și împărțită ca robi.

De aici, înainte, războaiele Turciei cu Rusia continuă aproape neîntrerupt și, cu ele, invaziunile Rușilor în Moldova, care devine astfel un pământ căutat, acum, din două părți.

Împărțirea Poloniei favorizează și mai mult încă ideea ca principatele dunărene să împărțăsească aceeași soartă.

Războiul ruso-turc de la 1768 adusese cu sine, ca rezultat final, convenția de la 6 iulie 1771, în care Austria ia rolul de împăciuitoare între ambii adversari și-și face, cu această ocazie, și sieși parte, obținând de la Turci, drept compensație, cedarea Bucovinei.

Pentru a găsi, totuși, o formulă la această pretențiune, Austriei pretextară, pe baza unei expuneri a colonelului Baron Seeger, că tot teritoriul aflător între Nistru și șirul muntos, ce se întinde de la Cernăuți și până la Bârgău, sub numele de codrul Bucovinei, ar fi aparținut odinioară regatului Galiției și Lodomeriei, intrat, în 1772, în posesiunea Austriei și, în consecință, urmează a se retroceda de drept monarhiei habsburgice.

Și precum pacea între Ruși și Turci nu întârziase a se încheia la Cuciuc Cainargi (21 iulie 1774), sultanul se învoi, de voie, de nevoie, la 7 mai al anului viitor, a ceda Bucovina Austriacilor, cu toate protestările domnului Moldovei Grigore Ghica, care plăti această împotrivire a sa, în cele din urmă, cu viața (mitizare patriotardă, Grigore Ghica fiind ucis pentru bănuiala de a fi fost colaborator și partizan al țarismului – n.n.).

Planul ocupării era pregătit de mai înainte, precum se vede dintr-o scrisoare a împăratului Iosif, din 19 iunie 1773, pe care o adresă el, pe atunci încă prinț de coroană, într-o călătorie în Transilvania (Reghinul Săsesc), mamei sale, Maria Teresia, în care zice: „Am vizitat munții Ciucului și ai Ghergăului, cu trecătorile spre Moldova, și, cu toată sălbăticia acestor regiuni, ne-am convins ce minunat lucru ar fi dacă am putea să căpătăm colțul de pământ ce se găsește între Transilvania, Maramureș și Pocuția”.

(George Bogdan-Duică⁸² are o „traducere patriotică” și mai convingătoare: „Tocmai am vizitat Ciucul și Giurgeul, cu toate pasurile lor de către Moldova și o parte din teritoriul reocupat (la 1769). Acesta este o adevărată pustietate, acoperit cu cei mai frumoși arbori, care putrezesc încă nefolosiți. Dacă, în schimbul acestor părți de teritoriu, care, fiind nedeștelenite și necolonizate, nu au nici o valoare, am obține,

⁸¹ ACAD. ȘT. RSS MOLD., *Moldova în epoca feudalismului*, VII, I, Chișinău 1975, p. 352

⁸² BOGDAN-DUICĂ, GEORGE, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895, pp. 10, 11

dându-le Moldovenilor, acel colț ce se mărginește cu Ardealul, Maramureșul și Pocuția, s-ar săvârși ceva foarte de folos” – n.n.)...

Guvernul Mariei Teresiei nici n-a întârziat, deci, a studia acel interesant petec de pământ și a trimis, încă în toamna anului 1773, comisarii săi militari ca să cerceteze țara. Unul dintre aceștia, baronul Enzenberg, comandantul regimentului românesc (valah) din ținutul Rodnei și al Năsăudului, cunosător bun al poporului român și care a avut, în urmă, un rol de frunte ca guvernator militar al Bucovinei, administrând-o până la 1786. Astfel, trupele austriace intrară, la 31 august 1774 în Moldova și, ocupând întâi Cernăuțul, unde se stabili comandamentul general al noilor stăpâni, au tras cordonul în jurul teritoriului câștigat și au înfipt stâlpi cu pajură la hotarele noii provincii, Bucovina⁸³.

Bucovina a fost ocupată, în 1 Octombrie 1774, de generalul austriac Gabriel baron de Spleny, cu 3 regimente de infanterie, 12 tunuri și 2 regimente de cavalerie⁸⁴, dar „capitala țării, Cernăuții, se afla, la 31 August, în mâna maiorului Mieg. Seretul și Suceava au fost ocupate imediat după aceea și, la 25 Octombrie 1744, cordonul de ocupațiune era complet⁸⁵.

„Și iată că, de la miază-noapte, de pe lângă neadormitele ape ale Nistrului, până la Pietrele Roșii, unde se întâlneau granițele celor trei țări românești, Ardealul, Moldova și Bucovina, țara gemea, acum, de cătane împărătești, tot Nemți înalți și bine legați, care erau îmbrăcați în tunici albe, roșii și albastre, și purtau cozi și tricornuri pe cap.

Țara gemea, acum, de cătane împărătești, tot Nemți înalți și bine legați, care erau îmbrăcați în tunici albe, roșii și albastre, și purtau cozi și tricornuri pe cap.

Băștinașii începură să mai răsufle o leacă și să se simtă mai siguri, căci legile și dreptățile nu mai atârnav de vârful sabiei, ca pe vremea stăpânirii Turcului. Dar, totuși, se mai arătau făcători de rele, ce ațineau calea bieților drumeți, căci, pe unele locuri, țara era pustie: de multe ori ți se întâmpla să mergi zile întregi, fără să dai de țiipenie de om sau măcar vreun han mai acătării. De drumuri bătute – nici pomină, numai ici-acolo – câte un drumeag plin de hârtopi și mâncat de ploi, iar cale de câteva poște, întâlneai doar vreun bordei săpat în pământ, în vârful căruia atârna, pe o prăjină, un jup de paie sau de strujeni, semn că aici era un fel de conac.

Satele se întindeau prin râpi și pe la marginile codrilor pustii și nepătrunși, îndosite de frica Tătarilor și a altor legi spurcate.

Moldovenii se împăcară îndată cu stăpânirea cea nouă, deși nu puteau pricepe cum de au venit sub cărma împărăției austriece, căci nici învălmășeală de oști n-au văzut, nici sânge să curgă ori măcar pârjol să se plimbe, ca alte dăți, pustiitor prin țară⁸⁶.

Și n-a durat prea multă vreme până ce mărginenii, câți or fi fost, atunci, în Prundul Volovățului, care, împreună cu Volovățul, avea doar 1 popă, 105 țărani, au prins de veste că vor fi împroprietăriți cu pământ, cât aveau prins în lucru, și că obștea lor sătească urma să primească și păduri, și fânețe, și pășuni, ca să poată prinde cheag

⁸³ GRIGOROVITZA, EM., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, Pp. 21, 22

⁸⁴ MORARIU, CONSTANTIN, Școalele românești din Bucovina, *Revista Politică* nr. 7/1890, pag. 12

⁸⁵ BOGDAN-DUICĂ, GEORGE, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895, pag. 10

⁸⁶ GRĂMADĂ, ION, *Jurământul Țării la 1777*, în „Cartea sângelui”, Gr. Edit. „Ion Grămadă” 2002, pg. 195

fiecare gospodar și să fie, astfel, de folos viitor și împărăției. Încă nu pricepeau mărginenii de unde și mai ales cum o să se ia acel pământ de arătură, de pășune, de fânaș sau cu pădure, apoi au auzit de protestul egumenului Solcăi, Artemon, care s-a alăturat celorlalți egumeni, împotriva pravilelor și obiceiurilor noi, cu care „noi, partea duhovnicească, nu ne putem împăca”⁸⁷.

Curândă vreme de la protestul egumenilor, din 25 februarie 1784, „moșiile mănăstirești le luă împăratul sub administrarea statului”⁸⁸, înființând o fundațiune specială, Fondul Religionar, și, astfel „toate veniturile incurg în visteria statului, din care se vor acoperi toate cheltuielile pentru fețele bisericești și pentru școale, iar ceea ce va întrece se va întrebuința numai pentru binele obștesc al clerului, al religiunii și al omenirii”⁸⁹.

„Regimul austriac secularizează, în 1786 (în baza regulamentului din 1785) pădurile și lanurile mănăstirești, iar pe țăranii din satele aparținând mănăstirilor îi împroprietărește pe pământurile unde munciau...

Împroprietărirea țăranilor pe locurile unde munciau a trezit în sufletele populației, sporită, acum, și cu un număr considerabil de emigranți ardeleni o mare dragoste de pământ și a dezlănțuit un elan remarcabil de muncă”⁹⁰.

În 1776, Marginea a fost colonizată cu 106 familii de români ardeleni și de ruteni (Kaindl vorbește doar despre colonii ruteni), iar în toamna anului 1803, douăzeci alte familii germane de tăietori de lemne, conduse de Andreas Schuster, s-au stabilit în sat, cu acceptul administratorului Quirsfeld și a trezorierului Hohenauer. Numele acelor familii, venite din Boemia, s-au păstrat: Anton Aschenbenner, Johann Augustin, Adam Bahr, Sebastian Baumgartner, Georg Beitzl, Josef Druck, Martin Eichinger, Franz Geschwendner, Martin Gnad, Karl Haiden, Wenzel Hoffmann, Georg Klostermann, Kaspar Kohlruss, Georg Kufner, Wenzel Kufner, Martin Schulhauser, Andreas Schuster, Franz Schuster, Johann Schweigl și Peter Wilhelm.

Lor aveau să li se alăture, ulterior, și câteva familii de șvabi, provenite din Franconia.

În martie 1782, o hotarnică a Rădăuților și Volovățului, sunt menționate „drumul care duce de la Sucevița la Rădăuți, de aici tot pe șes până la apa Suceviței, tot în hotar cu Horodnic”⁹¹.

În 1793, consilierul aulic Peithner von Lichtenfels demarase prospecțiunile geologice la Cacica, la Solca, la Marginea și în întreaga zonă, curând după aceea înființându-se, la Solca, Oficiul de exploatare a sării, sub direcțiunea lui Johann Hoffmann, exploatarea sării însemnând, în acei ani, utilizarea celor peste 50 de izvoare și fântâni de slatină dintre Solca și Rădăuți și, mai ales, a celor dintre Solca și Marginea, de la Slatina Mare și din lunca Pleșului.

O importanță deosebită pentru Marginea, atât în plan economic, dar mai ales în formarea mentalității de gospodar și de întreprinzător, a avut-o înființarea, în imediata vecinătate a vetrei mărginene de sat, a coloniei germane Furstenthal (Voivodeasa), în

⁸⁷ MITROPOLIA BUCOVINEI, *Averile bisericești din Bucovina*, Cernăuți 1939, pg. 13.

⁸⁸ PUMNUL, ARUNE, *Privire răpede...*, pg. 17

⁸⁹ NISTOR, ION I., *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți 1921, pg. 23

⁹⁰ JITARIU, PROCOPIE, *Monografie folclorică a satului Berchișești*, pg. 28

⁹¹ DAN, DIMITRIE, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 237

1792, cu germani din Boemia, colonie care avea să permită înființarea unei adevărate industrii zonale.

Încă din 1783, începuse construirea, cu ajutorul armatei și al sătenilor din localitățile din zona de munte, a Drumului Împărătesc (Drumul Sării), cel care ducea de la Storojineț, prin ambele Vicove, de Jos și de Sus, prin Voitinell, Horodnic, Marginea, Solca, prin Cacica, Păltinoasa, până la Dorna și, de aici, prin Poiana Stampei și pasul Tihuța, spre Transilvania – lucrare amplă, efectuată sub conducerea inginerului genist Hora von Ozelowitz și terminată în anul 1808⁹².

În 1802, la Furstenthal s-a înființat o fabrică de sticlă, axată pe producția de geamuri, la care lucrau, sub coordonarea maistrului geamgiu Sebastian Schuster, care, în 1803, se va muta la Marginea, apoi la Rădăuți: Wenzel Feldigel, Anton Fuchs, Joseph Gaschler, Matthias Gaschler, Franz Keller, Martin Stoiber, Franz Weber și Johann Weber.

În 1808 și 1810, prin Marginea trece, ca însoțitor al arhiducilor Ludovic și, respectiv, Rainer, pictorul silezian Franz Jaschke, cel care va realiza primele 9 acuarele cu peisaje și portrete din istoria Bucovinei, inclusiv portretul unei țărănci din partea locului.

În 1817, împăratul Francisc I, vizitând Bucovina, a pășit și pe minunatele plaiuri mărginene, în drum spre Solca, unde, ca și la Voivodeasa, exista o fabrică de sticlă, la care lucrau nemți proveniți din Boemia.

În 23 august 1821, egumenul mănăstirii Sucevița, Filaret, menționează într-o scrisoare „un căruțaș din Marginea”, de serviciile căruia intenționa să se folosească, la o aprovizionare cu cherestea.

Potrivit registrul de evidență a pământurilor, în 1822, parcelele din Furstenthal, dinspre Marginea, au fost folosite de lucrătorii fabricii de sticlă Jakob Stadler, Franz Bauer, Martin Bauer, Paul Fischer, Michael Weinfurter și Christof Gaschler.

După 2 noiembrie 1836, aceste terenuri au fost încorporate în Marginea.

În 26 iulie 1858, prin „Protocolul privind statutul terenurilor în Furstenthal”, se stabilea statutul juridic al domeniilor Fondului Religionar și al parcelelor de teren aflate în proprietatea sticlarilor.

Din protocol, se pot afla numele celor mai vechi membri ai comunității germane, precum Joseph Gnad, de 75 ani, și Franz Geschwentner, de 69 ani, în 1858, amândoi invitați să facă parte din conducerea comunală. Ceilalți germani, înșiruiți în ordinea numerelor caselor și ale terenurilor, erau Jakob Schuster (de 16 ani, sticlar), Michel Hagel (de 11 ani), Martin Mühlhäuser (11 ani), Franz Weber (15 ani), Karl Gaschler 15 ani), Michel Stadler (14 ani), Jakob Gnad (2 ani), Iosif Stadler (30 ani), Simon Fischer (zidar, de 30 ani), Joseph Weber (sticlar, de 24 ani), Johann Gaschler, Karl Gaschler (sticlar, de 35 ani), Johann Pongratz (sticlar, de 25 ani), Friedrich Gaschler (sticlar, de 25 ani), Joseph Gaschler (sticlar, de 23 ani), Karl Gaschler (dulgher, de 7 ani), Ambros Weinfurter, Jakob Neumann (21 ani), Josef Feldigel (12

⁹² IACOBESCU, MIHAI, *Din istoria Bucovinei*, vol I, Ed. Academiei Române 1993, pg. 238

ani), Josef Stadler (geamgiu, de 25 ani), Jakob Gnad (22 ani), Karl Stadler (geamgiu, de 16 ani), Karl Kohlmann (sticlar, de 12 ani),

Primii muncitori ai fabricii de sticlă au fost: Jakob Schuster, Franz Weber, Karl Gaschler cel Tânăr, Michel Stadler, Iosif Stadler cel Bătrân, Simon Fischer, Joseph Weber, Johann Gaschler, Karl Gaschler, Johann Pongratz, Friedrich Gaschler, Joseph Gaschler, Karl Gaschler, Ambros Weinfurter, Joseph Feldigel, Joseph Stadler și Karl Stadler, dintre care Josef Weber și Johann Pongratz⁹³.

Cealaltă colonie germană din apropiere, înglobată, multă vreme, în comuna Marginea, a fost cea din Dealul Edrii, Lichtenberg, fondată, în anul 1835, cu coloniștii germani: Landauer și Stingl din Audechen, Fox sau Fuchs din Aussergefild, Prosser din Budaschitz, Kuffner din Forest, Baumgartner din Gruenberger, Rankel sau Rankl din Kaltenbrunn, Turner din Kundratitz, Rach și Scheinost din Langendorf, Grundner din Mühlspreg, Landauer din Pawinow (Landauer), Pirmayer din Rehberg, Pfeifer din Roisko, Bernhauser din Rothsafen, Hackl din Forest, Winkelbauer, Pscheidl și Wimmer din Schlösselwald, Maurer din Seewiesen, Gebert, Dnad și Schmidt din Stadln și Schaller din Watetitz.

Marginea avea și germanii ei, dar și evrei, ucraineni și poloni, fiecare etnie cu calitățile și cu spiritualitatea ei, românii mărgineni având de la cine învăța cum se construiește o casă nespun de frumoasă și cum se întemeiază o gospodărie demnă de toată lauda, inițierile acelea vechi în multiculturalitate caracterizând și individualizând firea mărginenilor chiar și în peisajul bucovinean de astăzi.

Biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril din Marginea a fost construită între anii 1840-1849, fiind sfințită în 1859. În 1843, altarul bisericii în construcție era slujit de preoții cooperatori Cassian Halip și Andrei Lipetchi, numărul credincioșilor ortodocși fiind de 2.050 suflete. Printre ctitorii bisericii se număra și preotul Isaac, din Horodnicul de Sus, împreună cu soția sa, Rebeca⁹⁴.

În 1876, parohia avea 2.812 enoriași, paroh fiind Grigorie Popescul, iar preot cooperador, Emilian Gribovschi. În 1907, paroh era Meliton Antonovici, născut în 1844, preot din 1870, paroh din 1875, preot cooperador fiind Nicodim Ștefureac, născut în 1862, preot din 1890, iar cantor, din 1900, George Gherasim, născut în 1865⁹⁵.

De-a lungul anilor, altarul bisericii a mai fost slujit de preoții Vasile Mironovici, Modest Lucan, Vladimir de Renei (Renny de Herszany, adică Herșeni, în mica enciclopedie mărgineană menționată), George Banilevici, Gavril Popescu, Ilie Posteuca.

În ultimii ani, în Marginea au fost construite încă două biserici, cea închinată Cuvioase Paraschiva, din „Cotul de Sus”, înălțată între anii 1991-1994, pictată de Petru Schipor și slujită de preotul Nicolae Pițuleac, și biserica cu hramul Sfinților împărați Constantin și Elena, sfințită în 21 mai 2002, cu pictură interioară realizată de

⁹³ KAINDL, RAIMUND FRIEDRICH, *Das Ansiedlungswesen in der Bucovina seit der durch Besitzerergreifung Österreich*, Innsbruck: Verlag der Universitäts Wagner'schen-Buchhandlung, 1902, pp. 535-537

⁹⁴ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, p. 19

⁹⁵ MITROLOLIA BUCOVINEI, *Schematismus der Bukowinaer*, Czernowitz, 1843 p. 42, 1876 p. 45, 1907 p. 124

Horea Petrescu Traian și de soția sa, Maria, slujitor al altarului fiind preotul Vasilică-Nicanor Leuștean.

Există, la Marginea, și un schit, ctitorit, cu sprijinul sătenilor de călugărul Gherontie Botnar, cu pictura realizată de Gicu Hodea și de Vasile Moisa, schit închinat Adormirii Maicii Domnului⁹⁶.

Școala din Marginea, aflată pe locul actualei primăriei, cu 6 clase, funcționa din 1857, cea din Lichtenberg fiind înființată mai târziu, în 1873⁹⁷. Până în 1890, numărul claselor a fost redus treptat, până la doar două clase, apoi la doar una.

Primii învățători ai Marginii, pe care i-a păstrat memoria (datorită lui Daniel Werenka) sunt Nicolai Halip, fiul preotului Cassian Halip, Halip fiind ctitor al învățământului mărginean, pe care l-au slujit până în 1895, și Teodor Leuciuc (în Werenka, Lesciuc în „Mică enciclopedie...”, învățător la Marginea în 1890, conform „Topografiei” lui Werenka, monografii mărgineni menționându-l doar în perioada 1895-1904) .

În memoria locului, la loc de cinste, au rămas numele învățătorilor Dionisie Sorocean (prieten cu George Tofan și cu Iorgu Toma, puternic implicat în viața culturală rădăuțeană, inclusiv în ctitorirea căminului de băieți, 1904-1912), Pancratie Prelipceanu (1912-1916, 1918-1926), Maria Bodnărescu, Aspazia Braha, Anastasia Scripcar, Gheorghe Cojocar, Gheorghe Ichim, Eufrosina Soroceanu și Pamfil Traci (1926-1937).

La loc de cinste⁹⁸, se mai află profesorii Constantin Mihăilescu (1937-1948), Haralambie Burdujan (1948-1949), Arcadie Sfârnciuc (1949-1951), Iustin Pârghie (1957-1958), Chirică C. Tolocariu (1958-1959, director adjunct între anii 1962-1964), Constantin Basarab (1959-1962), Gavril Crăciun (1962-1970), Florin Cerlincă (profesor și director coordonator între anii 1974-1984), Ghiorghe Lăstun (profesor și director coordonator între anii 1984-2005), Felicia Palamaru (2005-2007), precum și învățătorul, director adjunct, Traian Toacă.

Există, la Marginea, pe lângă școala cu îndelungată tradiție, și o școală „nr. 2”, inaugurată „peste apă” în 14 noiembrie 1937, când avea doar două clase, învățători fiind soții Dumitru și Sultana Bondor. Inițial, școală cu 4 clase, până în 1959, apoi cu șapte și, respectiv, 8 clase, ba chiar și cu 10, în anii 1975-1989, școala acesta a fost slujită și condusă de învățătorul Dimitrie Bondor (1937-1944), profesorul Haralambie Burdujan (1945-1948), învățătorul Mihai Iacobescu (1948-1959), învățătoarea Felicia Rotari (Lazu, 1959-1961), profesorii Dimitrie Boghean (1962-1972), Vasile Crăciun (1972-1994), Marcel Colibaba (celebrul ceramist, 1994-1997), Constantin Pavalean (1997), Mihai Babiuc (1998-2006) și Elena Ursache (2006-2007)⁹⁹.

Revenind la cronologia localității, cea care însumează biografii de excepție și biografii comune, pentru a le transforma într-o poveste obștească mai mult sau mai puțin spectaculoasă, vom găsi, totuși, puține însemnări, în documentaristica bucovineană, despre Marginea, satul de la răscrucea legendelor.

⁹⁶ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, pp. 19-23

⁹⁷ MITROLOLIA BUCOVINEI, *Schematismus der Bukowinaer*, Czernowitz, 1843 p. 42, 1876 p. 45, 1907 p. 124

⁹⁸ În monografia scrisă de CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, pp. 27, 28

⁹⁹ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, p. 29

Istoria bucovineană a Marginii s-a desfășurat sub auspiciile unui guvernământ austriac sau ducal eficient, guvernatori ai Bucovinei fiind, în peste un secol și jumătate de istorie, Generalul Gabriel Freiherr von Spleny (octombrie 1774 – 1778); Karl Freiherr von Enzenberg (1778 – 1786); Von Beck (1786 – 1792); Vasile Balș (1792 – 1808); Johann von Platzer (1808 – 1817); Antonn von Stratkerheim (1817 – 1823); Johann von Melczechen (1823 – 1833); Frantz Kratter (1833 – 1838); Eduard von Milbacher (1838 – 1840); Gheorghe Isăcescu (1840 – 1849); Eduard von Bach (februarie – iulie 1849); Anton von Henniger (1849 – 1853); Franz Schmuck (1853 – 1857); Conte Karl Rothkirch-Panthen (1857 – 1860); Cavaler Iacob de Mikuli – șeful guvernului provizoriu al Bucovinei (septembrie 1860 – martie 1861); Wenzel Ritter von Martina – primul președinte al Bucovinei (26 martie 1861 – 2 mai 1862); Eudoxiu Hurmuzachi (1862); Conte Rodolph von Amadei (31 mai 1862 – 30 octombrie 1865); Conte Franz Ritter Myrbach von Rheinfeld (30 octombrie 1865 – 4 octombrie 1870); Felix Pino von Friedenthal (4 octombrie 1870 – 8 iulie 1874); Hyronimus Freiherr von Alessani (18 august 1874 – 8 februarie 1887); Felix Pino von Friedenthal (14 februarie 1887 – 1 august 1890); Conte Anton von Pace (1 august 1891 – 17 mai 1892); Francis Freiherr von Krauss (22 mai 1892 – 13 iunie 1894); Conte Leopold von Goess (15 noiembrie 1894 – 16 decembrie 1897); Friedrich von Bourguignon Freiherr von Baumberg (16 decembrie 1897 – 27 februarie 1903); Prințul Konrad von Hohenlohe-Schillingshurst (25 februarie 1903 – 1 octombrie 1904); Oktavian Ritter Regner von Bleyleben (octombrie 1904 – 1911); Hyronimus Freiherr von Alessani (1911 – 1913); Conte Rudolf von Meran (1913 – 1916); Conte Joseph von Etzdorf (1916 – 15 noiembrie 1918).

În hărțile cadastrale austriece, din a doua parte a secolului al XIX-lea, la Marginea sunt înregistrate următoarele toponime:

1. Țarini: Bahna, Câmpul Horodnicului, Crușin, Delnița, Dumbrăvița, Fodoroaia, Lunca, Poiana Curții, Poiana Fătului, Ocoale, Șuvar.
2. Pâraie: Andronache, Floca, Gârla Morii, Havriș, Hârbovăț, Iaslovăț, Mihalescul, „Obadarie”, Pârâul „Totoriki” (Turturichii?), Pârâul Volovățului, Slatina Rea, Sucevița, Șoarecul Mare, Șoarecul Mic, Tudorachii, Ursoaia Mare, Ursoaia Mică.
3. Păduri: Arșița Bună, Arșița Mare, Dealul Porcăriei („Dialu Borkaiy”), Floca, „Korczenicz”, Pădurea Ivaneștilor, Pădurea Pinului, Pădurea „Roszky”, Pădurea Rusului, „Piatra Mulieri”, „Piatra Mulierilor”, Pleșa, Plopina, Șoarece.
4. Alte numiri: Dealul Ivăneștilor, Fânațele Șoarece, Fânațele Șuvar, Poiana Fătului, Poiana Pleșa, Poiana Trescior („Treszczior”), „Poiana Bilecka”¹⁰⁰.

Sâmbătă, 9 iulie 1887, prințul austriac de coroană Rudolf, victimă misterioasă a viitoarei tragedii de la Mayerling, pe la orele două și jumătate, după-amiază, a trecut prin Marginea, unde „erau construite arcuri de triumf, lângă care așteptau preuțimea și poporul și salutau cu strigăte de „Să trăiască!” pe Alteța Sa Imperială”, îndreptându-se spre mănăstirea Sucevița. Revenind la Rădăuți, peste ceva mai bine de o oră, prințul avu parte de aceleași onoruri, iar a doua zi, duminică, 10 iulie, „în comunele Horodnic, Marginea, Lichtenberg, Iaslovăț, Cașvana, Solca, Arborea, Soloneț, Poieni, Botușana, Ilișești, Cacica, Pârteștii de Sus și de Jos, Păltinoasa și Gurahomorului erau

¹⁰⁰ GRĂMADĂ, NICOLAI, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Ed. Anima 1996, p. 337

aranjate foarte frumoase arcuri de triumf, pe lângă care se afla adunat poporul din comune cu preoțimea și școala”¹⁰¹.

Un an mai târziu, în 1888, „în aducere aminte de prezența Alteței Sale, principele de coroană Rudolf în Bucovina, fu ridicat un monument la Voivodeasa... La dezvelirea monumentului au fost de față Excelența Sa guvernatorul țării, Baron Pino, apoi Baron Musteața, în numele comitetului țării”¹⁰².

Nicolae Iorga, în 1904, avea să relateze sec și caustic despre acest monument: „Trecem pe lângă stâlpul, destul de urât, care amintește, în limba germană, despre oprirea în acest loc, în calea spre gropnița Movileștilor, a nenorocitului arhiduce Rudolf”¹⁰³.

În 1890, comuna Marginea avea 3.563 locuitori, primar fiind Grigorie Balan. Parohi erau Vladimir Renei de Herșeni și Nicolai Țurcan, învățători – Teodor Leuciuc și Nicolai Halip, iar cantor bisericesc – Georgie Gherasim.

În ianuarie 1890 „Pachița a Mariștei lui Tanase Mafteianu din Marginea a fost acuzată de procuratura cezaro-crăiască de stat că și-a ucis pruncuțul. Apărată de avocatul sucevean Dr. Matei Lupu, editorul „Revistei Politice” și viitorul socru al lui Leca Moraru, mărghineanca a fost achitată cu 7 voturi la 5.

Alți doi mărghineni, Pentilei Halip și nevasta lui, Ioana, au fost judecați pentru infracțiunea de omor. Apărați de același Dr. Matei Lupu, cei doi soți mărghineni n-au putut scăpa, totuși, de închisoare, Pentilei Halip fiind condamnat la „3 ani de criminal greu”, iar Ioana Halip, la doar „un an și jumătate de criminal greu”.

Un alt mărghinean, Dumitru Grigorean, fusese acuzat că și-ar fi ucis propriul tată, dar avocatul sucevean Dr. Samuil Ștefan Isopescu, viitorul socru al celui mai longeviv și mai legendar primar al Sucevei, Franz cavaler Des Loges, avea să-i obțină achitarea¹⁰⁴.

O listă de subscripție pentru zidirea bisericii orientale din Cacica, întocmită, în iunie 1891, de „Vladimir de Renei, parochul din Marginea”, menționează, printre familiile comunei, pe: Nicolai alui Casian Mihailescu, preoteasa văduvă Glicheria Levițchi, Palaghia alui Georgie Martinescu, Paraschiva alui Ilie Fundu, Ana alui Ion Berenghianu, cantorii Vasile Berenghianu și Toader Sfârncaciuc, Zaharie Grigoreanu, Gavril Ichim, Dumitru alui Porfirie Lazar, Agripina alui Anton Mihailescu, Zenovia Martinescu, Simion Nichiteanu, Zamfira alui Precob Cuciureanu, Maria alui Nicolai Popescu, Anghelina alui Pentelei Maluș, Ecaterina Lazar, Zamfira alui Toader Sfârncaciuc, Toader Crăciun, Margareta alui David Onufrei, Pavel Onufrei, Domnica alui Precob Niculcea, Smaranda alui Casian Mihailescu, Maria alui Mihai Lupu, Domnica alui Constantin Pomohaci, Domnica alui Dumitru Maluș, Dochim Zaremba, Rachila alui Costan Sorohoniuc, Ștefan alui Dumitru Baian, Floarea alui Ștefan Balan, Daniil Posconiuc, Ileana alui Andrei Mihailescu, Margareta alui Gavril Halip, Domnica alui Ilie Halip, Ana alui Condor Manoli, Matrona alui Pavel Bungeac, Balașa Martinescu și Rachila alui Pahomi Lupu¹⁰⁵.

¹⁰¹ REVISTA POLITICĂ, Anul II, nr. 5 din 15 iulie 1887, pp. 6-7

¹⁰² REVISTA POLITICĂ, Anul III, nr. 14 din 1 august 1888, p. 8

¹⁰³ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Ed. Inst. Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1996, p. 103

¹⁰⁴ REVISTA POLITICĂ, Anul V, nr. 4 din 15 februarie 1890, pp. 13, 14

¹⁰⁵ GAZETA BUCOVINEI, Nr. 31/1891, p. 4

În 1892, Marginea, comuna bucovineană care, datorită multiculturalității ei, răzbătea rar spre coloanele presei naționaliste din Bucovina, are parte, totuși, de o relatare succintă, dar fără reveniri ulterioare asupra subiectului, datorită unei mici escrocherii funciare:

„Comuna Marginea, din districtul Rădăuților, era datoare cu birul pădurii și al toloacei, în sumă de vreo 650 florini v.a.

Comuna, neputându-și achita, cu finea anului expirat, această datorie, inspectorul superior, în înțelegere cu căpitanul districtual, a pus pădurea comunală sub sechestrul. Membrii consiliului comunal, auzind despre această măsură, cinci dintre ei s-au dus, în 10 ianuarie 1892 n., la căpitanatul (prefectura – n.n) districtual, cu rugămintea de a mai amâna termenul de licitațiune.

Căpitanul le-a mai dat un termen de 14 zile pentru plătire. Sechestrul, însă, un anumit Fischer (Emanuel, percepător și proprietar de case în Rădăuți – n.n), se vede că nu a putut aștepta și, peste două zile, adică la 12 ianuarie, a ținut deja licitațiunea asupra pădurii, în casa sa proprie, din Rădăuți.

La licitațiune nu s-a prezentat nici un membru al consiliului comunal, sub cuvânt că căpitanul le-a dat un termen de 14 zile. Și așa s-au vândut vreo 300 stânceni mari de lemne pentru bagatela de 800 florini unui alt onorabil, cu numele de Beer Schaeffler.

Membrii comunali s-au dus, acum, din nou la căpitanul districtual, aducându-i aminte promisiunea. Din atitudinea acestuia s-ar fi părut că el a uitat de ceea ce a promis și, așa, a chemat la sine inspectorul superior, spre a se informa de la el despre starea lucrului.

Acesta i-a răspuns că da, pădurea e deja vândută la licitație și cumpărătorul ei, Schaeffler, a plătit birul restant.

Căpitanul, pesemne neștiind ce să mai facă, propuse oamenilor a se împăca cu cumpărătorul. Ca să scape de belea, oamenii erau gata a se împăca cu el pentru 50 florini; acesta, însă, pretindea suma oribilă de 500 florini – se înțelege, un câștig de peste 3.000 florini nu se dă atât de ușor pentru 50 florini – și așa reprezentanței comunale nu i-a mai rămas altceva decât să facă arătare la guvern asupra acestui caz¹⁰⁶.

În vara anului 1892, izbucnise în Bucovina o epidemie de holeră, minimalizată mediatic din pricina alegerilor din toamnă, o epidemie care avea să dureze vreo cinci ani, stingându-se ici și izbucnind dincolo.

Nicolae Iorga, trecând prin Marginea, în drumul lui dinspre Putna și Straja, înspre Sucevița, în luna Paștelui anului 1904, descrie Sucevița, pe atunci sat al comunei Marginea, în comparație admirativă cu Marginea: „Trăsura străbate Marginea, cu așezările multe și bune, răspândite până foarte departe. De această comună se ține și Sucevița, înaintea căreia este un sătuleț din cele mai mici (Voivodeasa sau Furstenthal – n.n.). Aici, ca și în Margine, totul e rânduie și curățit, cum se cuvine în Luna Paștilor; câte un copil, o femeie în haine albe se ivesc după

¹⁰⁶ GAZETA BUCOVINEI, *O comună înșelată*, Anul II, Nr. 5 din 16/28 ianuarie 1892, p. 3

gardurile de răchită. Cei mai mulți s-au dus, însă, cu flori în pălărie, pentru tineri, cu plete bine unse, și ștergarul frumos desfășurat, pentru ceilalți, la mănăstire”¹⁰⁷.

Și mai era o sărbătoare creștin-ortodoxă mare, care anima și Marginea, și Sucevița, cea a Hramului mănăstirii, Schimbarea la Față (Pobraj), de care își amintea Em. Grigorovitză, cu prilejul unei reîntoarceri în satul străbunilor săi, Horodnic, facinat de drumuri și de petrecerile oamenilor: „părăsind Horodnicul, să apuc pe altă cale și să dau pe drumul mare, ce duce, la stânga, spre Rădăuți, iar în dreapta apucă spre vestita mănăstire a Suceviței, cea durată de neamul domnesc al Movileștilor. Într-acolo tăbărăsc, în ziua de Pobraj, toate satele dinprejur”¹⁰⁸.

„E frumos lucru să privești, în ziua hramului, cum pleacă oamenii noștri, cu nevestele, cu flăcăi și fete, gătiți ca de sărbătoarea cea mai sfântă, cu cai împodobiți cu rămurile verzi, cei mai chiaburi având chiar lăutarii lor în trăsură.

În chiot și în pocnete de bice, duruiesc căruțele pline de oameni veseli, flăcăii aruncându-și pălăriile cu pene de păun în văzduh, iar fetele, cu salbele în vânt și cu capetele fluturând de podoaba florilor, așezate în jurul părului, strâns legat, și a ghiordanelor de mărgelă, împletite în cozi, de tot soiul”¹⁰⁹.

În 22 iulie 1906, s-a înființat și la Marginea, sub președinția preotului Dionisie Sorocean și cu sprijinul primarului Toader Lazăr, o însoțire rurală de credit în sistem Raiffeisen, cu 113 părtași.

Harta Ocolului Silvic Marginea, din anul 1912, cuprinde toponimele:

1. Pâraie: Chiroșcan (= Chiroașan?), Floca, Hașca, Havriș, Iaslovăț, Plop, Șoarece, Ursoia, Volovăț.

2. Păduri: Floca, Hașca, Havriș, Iaslovăț, Slatina Rea, Șoarece, Ursoia, Volovăț, Vultur.

3. Alte numiri: Pietrele Muierilor (spre Solca), Poiana Pietriș, Poiana Treșoara, Slatina (loc)¹¹⁰.

În evidențele cadastrale ale Prefecturii județului Rădăuți, din 1939, deja se individualizează și părțile satului, despre care Iorga spunea, în 1904, că-și desgăsoară gospodăriile dintr-o zare în cealaltă:

1. Părțile satului: Bahna de Jos, Bahna de Sus, Crușin, Valea în Jos, Valea în Sus.

2. Țarini: Arșița, Cainovăț, Câmpul Horodnicului, Dealul Fătului, Delnița, Dumbrăvița, Fodoraia, La Stejărie, Lunca, Ocoale, Pe groapă, Poiana Curtii, Poieni, Șoarece, Șuvar.

3. Fântâni: Izvorul cu Slatină.

4. Pâraie: Crușin, Floca, Hașca, Havriș, Hărbovăț, Horbovățul, Jalomică, Pârâul lui Sârghie, Pârâul Stânei, Pârâul Tocilei, Slatina Rea, Șoarecul, Ursoia Mare, Ursoia Mică, Voievodeasa, Volovăț.

5. Râuri: Sucevița.

¹⁰⁷ IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Ed. Inst. Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1996, p. 96

¹⁰⁸ GRIGOROVITZA, EM., *Cum a fost odată*, București, 1911, pp. 17, 18

¹⁰⁹ EM. GRIGOROVITZA, *Cum a fost odată / Schițe din Bucovina*, București 1911, pag. 65

¹¹⁰ GRĂMADĂ, NICOLAI, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Ed. Anima 1996, p. 337

6. Păduri: Capul Dealului, Floaca, Hașca, Havriș, Pietrele Muierilor, Pârâul Crișului, Pârâul Păvăloaiei, Pârâul Stânei, Pârâul Tocilei, Runc, Șoarece, Ursoaia Mare, Ursoaia Mică, Vârful Pleșei.

7. Dealuri: Capul Dealului, Dealul Arșiței, Dealul Ederei, Dealul Fătului, Dealul Pleșei, Dealul Vulturului, Pietrele Muierilor, Ursoaia Mare, Ursoaia Mică, Vârful Pleșei.

8. Râpi: Cainovăț, Gropile lui Săndulean, Jalomică, Râpa Stânei, Volovăț¹¹¹.

Toponimele mărginene, cu schimbări motivate de întâmplările de peste timp, precum apariția unor meșteșuguri (Pârâul Tocilei, țarina Delnița) sau formarea de proprietăți individuale, pe fostele moșii mănăstirești (țarina Șuvar, Pârâul lui Sârghie, Pârâul Păvăloaiei, Gropile lui Săndulean sau râpa Jalomică) înseamnă, în fond, repere ale unei istorii obștești, păstrată superficial în memoria colectivă.

În perioada austriacă a Bucovinei, perioadă care individualizează străvechea provincie românească din nordul Moldovei, bucovinenii, inclusiv mărginenii, fuseseră integrați într-o civilizație (unii chiar într-o cultură) europeană, care merita apărută, chiar și cu un puhoie de jertfe de sânge, în lungul și epuizantul război din 1914-1918.

Mărginenii au îmbrăcat uniforme austriece, dar s-au jertfit, practic, pentru un standard de civilizație în care se simțeau confortabil, luptând și împotriva italienilor, și împotriva rușilor, dar și împotriva armatei regale românești. Nu s-au ridicat iredentiști din Marginea, care să-l însoțească pe Eroul Bucovinei, Ion Grămadă, în tranșeele sângeroase ale cuceririi viitoarei României Mari, așa cum nu s-au aflat, în întreaga Bucovină, alți români, îmbrăcați în uniformă civilizației europene, care să prefere să-și sape singuri mormintele, la doar nouăsprezece anișori, precum udeșteanul Zamfir Nicoară și poienarul Dumitru Catană, doar ca să nu tragă în frații lor de sânge, ostașii armatei regale românești. Mărginenii își apărau propria civilizație, cea bucovineană, iar sacrificiul lor nu este cu nimic mai prejos decât sacrificiul românilor care s-au jertfit pe altarul României Mari. Categorie, ei nu sunt Ion Grămadă, Iustin Breabăn, Lascăr Luția, Ambrozie Micuțaru, Silvestru Micuțaru, Dumitru Mihalaș, Vasile Popescu sau Teodor Turturean, așa cum nu sunt nici Zamfir Nicoară sau Dumitru Catană, dar fiecare mărginean în parte, căzut în război, în numele viitorului copiilor lui, benemerită respectul evlavios al generațiilor de după ei.

Mărginenii care au crezut, până la sacrificiul suprem, în anii 1914-1918, în dreptul urmașilor-urmașilor lor la viitor sunt:

ANTIMIEI Ion

BALAN Dumitru, Gheorghe și Ion

BERENGHEAN Artemie și Gheorghe

BLASCIUC Dumitru

BODNARESCU Constantin, Doroftei, Gavril, Gavril, Gheorghe, Ion, Ion, Ilie și Vasile

BOICU Florea și Precop

BODALE Artemie și Vasile

BOJĂNIȚĂ Gheorghe

BULIGA Constantin și Ion

BULCEAG Nicodim, Pintilei și Simion

¹¹¹ GRĂMADĂ, NICOLAI, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Ed. Anima 1996, pp. 337, 338

CORACIUC Alexa și Gavril
 COȚOPREA Nicolae
 CRĂCIUN Ioachim și Pavel
 CUREA Avacum și Simion
 DEREVLEAN Alexandru, Arsenie, Gheorghe, Ilie, Precop și Vasile
 FUNDU Toader
 GEANĂ Constantin
 GHELIUC Alexa, Gavril și Gheorghe
 GRIGOREAN Ion și Toader
 GRIGORESCU Gheorghe și Lazăr
 HALIP Gavril, Ion, Lazăr, Petru, Precop și Simion
 HANȚARI Emilian
 HAPCIUC Precop
 HÂRȘAN Dumitru
 HRIȚCAN Gheorghe
 ICHIM Ion și Maxim
 ILIOI Gheorghe
 IRIMIA Gheorghe
 JOLTEA Gavril și Ion
 LAZĂR Constantin, Constantin, Emilian, Gavril, Ion, Ion, Ilie, Precop, Ștefan
 și Toader
 LUNGU Constantin, Gheorghe, și Simion
 LUPAȘTEAN Niculae
 LUPU Ariton, Titus și Vladimir
 MAFTEAN Doroftei Simion, Vasile și Vasile
 MAGOPĂȚ Constantin, Ștefan și Vasile
 MALOȘ Dumitru, Ion, Vasile, Vasile și Vasile
 MARTINESCU Gheorghe
 MIHALESCU Alexa, Alexa, Andrei, Constantin, Gavril, Gavril, Grigori, Ilie,
 Ion, Vasile și Vladimir
 MIRĂUȚĂ Dumitru
 MOLDOVAN Gavril
 MOROHAI Filip
 NICHITEAN Dumitru, Floria, Gavril, Gheorghe, Ifrim, Petru și Teofil
 NICULCEA Artemie, Irime, Pavel și Toader
 OLĂREAN Ilie, Miftodi, Toader și Vasile
 ONOFREI Alexandru, Emilian, Eusebie și Ion
 ONOFREICIUC Nicolae
 PAVALEAN Gheorghe, Toader, Vasile și Vasile
 POMOHACI Irime și Vasile
 POTOLINSCHI Titus
 PRILIPCEAN Vasile
 REPCIUC Tanase
 ROTARI Emilian, Gavril și Ilie
 SFICHI Traian
 SFINTISCHI Valerian
 SFÎRNACIUC Vasile și Vladimir
 SOFIȚCHI Ion
 UNGUREAN Pavel
 VELECIUC Grigorie, Ion, Nicolae și Vasile

VEREȘ Dumitru și Toader
ZAREMBA Gheorghe¹¹².

În tragica vară a retragerii din vara anului 1940, „pe distanța Rădăuți – Gura Humorului, am văzut cum 6 evrei, dintre care 2 îmbrăcați ofițeri, au tras cu armele în armata română, în comuna Marginea, județul Rădăuți, au băgat panică într-o divizie armată, din care cauză s-au calicit caii de trupă, s-au răsturnat tunuri, au căzut pe jos obuze de tun, lăzi cu cartușe, care evrei au alarmat printre soldați că vin tancurile rusești dinspre Gura Humorului”¹¹³.

Al doilea război mondial și-a cules, iarăși, prinosul de sânge și de la Marginea, de data asta mărginenii apărând o patrie și nu doar un mod de viață.

În anii 1941-1945, au căzut, pe fronturile tragice ale României și mărginenii.

ANTIMIE Constantin

BALAN Constantin, Dumitru, Gavril, Gheorghe, Grigore, Orest, Titus și
Valerian

BERINGHEAN Ioan și Vasile

BLASCIUC Iftemie

BODNARESCU Arcadie, Gheorghe, Ilie, Nicodim și Vasile

BONDOR Vasile și Vladimir

BULCEAG Alexa și Gavril

BULIGA Gheorghe, Gheorghe, Ion, Simion și Vladimir

CRĂCIUN Dumitru, Gavril, Grigorie și Simion

DEREVLEAN Pricop și Vasile

FUNDU Ion

GRIGOREAN Arcadie, Ifrim și Orest

GRIGORESCU Vasile

HALIP Gheorghe, Gheorghe, Gheorghe, Niculaie și Vasile

HRIȚCAN Gheorghe și Vasile

ILIOI Victor

IRIMIE Ilie

JOLTEA Gheorghe, Ion și Ion

LAZĂR Aurel, Constantin, Dumitru, Gavril și Gheorghe

LĂZĂRESCU Constantin

LUNGU Gavril și Gheorghe

MAFTEAN Andrei, Gheorghe și Vladimir

MAGOPĂȚ Lazăr

MANOLE Ilie

MARTINESCU Alexandru, Ion, Modest, Petru și Toader

MIHALESCU Alexandru, Gheorghe, Ilie, Mihai, Orest, Ștefan și Vasile

MOLDOVAN Gavril și Vasile

MOROHAI Lazăr

MOȚAC Filaret

¹¹² CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, p. 84

¹¹³ VĂRATIC, VITALIE, *Șase zile din Istoria Bucovinei – mărturia plutonierului Vasile Săvescu, Rădăuți*, 2001, p. 436

NICHITEAN Gavril, Ion, Vasile și Vasile
 NICULCEA Simion și Valerian
 OLAREAN Constantin și Toader
 ONOFREI Gheorghe
 PASCANIUC Ștefan
 PAVALEAN Grigore, Ștefan, Vasile și Vasile
 PÎNZARI Ion și Vasile
 POMOHACI Gheorghe, Toader, Vasile și Vasile
 POPESCU Toader
 PRELICEAN Gavril
 PROCȘ Arsine și Gheorghe
 REPCIUC VASILE
 ROTARI Chirilă, Dionisie, Doroftei, Ilie, Toader și Vasile
 SANDULEAN Dumitru
 SFÎRNACIUC Arcade și Grigorie
 SOROCANIUC Constantin și Ilie
 SUFIȚCHI Ichim
 UNGUREAN Pavel și Vasile
 VASILOVSCHI Ștefan
 VELECIUC Nicolae
 VELNICERI Gavril¹¹⁴.

„În dimineața zilei de 5 iunie a anului 1945”, pe când se întorcea de la Ocolul Silvic Marginea, șeful Legiunii de Jandarmi Rădăuți, maiorul Ioan D. Popescu, Erou al Umanității, originar din Horodnic, a fost capturat de luptătorii anticomuniști ai lui Vladimir Macoviciuc, ultimul haiduc modern al Bucovinei.

„În primăvara anului 1944, Marele Stat Major al Armatei Române a mobilizat pe loc o parte dintre muntenii Bucovinei apți de luptă, în vederea constituirii unei divizii care să lupte în munți cu Armata Roșie, în cazul în care frontul va cădea. Vladimir Macoviciuc făcea și el parte din această divizie, cu gradul de sergent.

În urma comunicatului către țară din 23 august 1944, divizia s-a destrămat, marea majoritate a oamenilor aruncând armele și întorcându-se la casele lor. Unii, însă, aprovizionați de comandamentul german din Câmpulung Moldovenesc, au rămas în munți, continuând lupta. Pentru merite deosebite în luptă, Macoviciuc a fost decorat de nemți și avansat ofițer”.

Neiertător cu ostașii roșii, care soseau, noaptea, cu camioanele în câte un sat din nordul sau din sudul Bucovinei, cu gândul de a muta populația satului respectiv în Siberia (se ivea ca trăsnetul în noapte și lăsa un singur supraviețuitor sovietic), cumplit de sângeros cu comuniștii români și cu colaboratorii lor, Vladimir Macoviciuc, după o discuție cu șeful Legiunii de Jandarmi Rădăuți, l-a lăsat pe acesta să plece, apoi, doar din dorința de nu-i lăsa pe sovietici să ocupe și sudul Bucovinei (cum amenințau că se va întâmpla, dacă nu le este predat „banditul Macoviciuc”), luptătorul comunist și-a organizat o moarte de erou, după o petrecere zgomotoasă în casa natală din Vicovul de Jos, începută în după-amiaza duminicii de 7 iulie a anului

¹¹⁴ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, p. 85

1947, și terminată, a doua zi, în zori, când a murit în luptă, dar nu înainte de a mai răpune „măcar câte un câine de jandarm”¹¹⁵.

În mod ciudat, Marginea nu are parte de mărturisire îndelungă vreme, gloria ei izbucnind, pe neașteptate, abia prin 1970, odată cu reconsiderarea olăritului drept artă.

Până atunci, numele îi este înscris doar într-o listă cu prizonieri de război în URSS, care au trimis scrisori acasă, din Marginea fiind nominalizați, cumva și ca un eșantion de multiculturalitate, Pomohsoi (Pomohaci?) Dumitru a Constantin, Rofer Ifrim a Martin și Rabils Niculcea¹¹⁶, precum și în listele comunelor cu cei mai harnici agricultori, în fiecare an mărginenii fiind cei mai harnici și mai pricepuți.

Nici măcar „dușmani ai poporului”, chiaburi sau moșieri, aduși în fața instanțelor nemiloase de condamnare de la Rădăuți sau Suceava, nu s-au desprins, în mod public, din Marginea, satul acela cu oameni așezați, cumiți și harnici, aflat foarte aproape de Rădăuți, nenemulțumind pe nimeni, de-a lungul timpurilor, nici măcar pe securiștii bolșevici.

Au existat, totuși, victime ale bolșevismului și în Marginea, precum Vasile Derevlean a Z., Mihailescu Toader a Gheorghe, Lazăr Eugenia, Mihailescu Ion a Petru, Lungu Gheorghe a Leon, Mihailescu Vasile a Artemie și Mihailescu Constantin a Simion, cărora li s-au confiscat averile, în urma sentinței nr. 968/56 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a, pentru că ar fi „pactizat” cu luptătorii din munți ai lui Vladimir Macoviciuc¹¹⁷, au mai existat, probabil, și alte victime, cu prejudicii aparent mai mici, deși, atunci când e vorba de victimizare, nu există grade de comparație, ci doar un nemeritat al suferinței, întotdeauna egal cu el însuși, adică nemeritat.

Numele primarilor vechi ai comunei Marginea, de care a aparținut, timp de vreun secol, și Sucevița, nu s-au păstrat, iar legendatul Ion Lup, din Romanul lui Radu Teodoru nu a existat, așa cum n-a existat, pe teritoriul Marginii și un boier Holiman, răzeșismul, inclusiv boieria, care, adesea, decade în simplu răzeșism, fiind inexistent în Marginea feudală, indiferent de numele cătunului, din simplul motiv că pe o moșie domnească și, ulterior, mănăstirească, nu puteau exista răzeși, deci proprietari de pământuri și, implicit, oameni liberi.

Singurii primari mărgineni vechi, consemnați incidental de istorie, sunt Grigorie Balan, menționat de „Topografia” lui Daniel Werenka drept primar în anul 1890 (înainte și după), precum și Toader Lazăr, primar în 1906, când s-a înființat cooperativa rurală de credit.

În „mica enciclopedie” mărgineană, alcătuită, uneori cu mult prea mult entuziasm, de Gavril Crăciuc și Cristina-Violeta Popescu, lucrare remarcabilă și utilă – de altfel, există o „listă” narată de primar, deschisă de primarul liberal interbelic, Vasile Ilioi, cel cu mai multe mandate decât oricare altul (1931, 1932, 1937, 1942 și 1944), în vremea României Mari, fiind primari la Marginea, pentru perioade mai scurte sau mai lungi, funcție de alternanțele la guvernare, și Artemie Vasilovschi (1931), și Dumitru Olărean (1934-1935), și sublocotenentul I. R. Sarman (1938), și Orest Bodnărescu (1939), și Gheorghe Rotari (1940), și Ifrim Crăciun (1941-1942, 1944-1946), apoi lista cu nume de șefi ai obștii lunecă spre deceniile beznei roșii,

¹¹⁵ POPESCU, IOAN D., *Dosarele suferinței*, Suceava, 1999, pp. 160-169

¹¹⁶ LUPA POPORULUI, An. I, nr. 32 din 2 februarie 1947, p. 3

¹¹⁷ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, p. 130

când Marginea a avut și lideri răi, dar și lideri buni, mulți dintre primarii comuniști fiind, în fond, oameni, cu bune și cu rele, dar adesea și cu câte o fărâmbă de suflet.

Înspre tranziția comunistă, primar al Marginii a fost Valerian Martinescu (1946-1947), urmat de primarii comuniști Ioan Curea (1947-1949), Constantin Lazăr (1949-1952, 1953-1954, 1959-1963), Ilie Mărgineanu (1952), Constantin Colibaba și I. Nasadniuc (1957), Vasile Metanie (1957-1963) și Vasile Magopăț (1964-1989).

Notari comunali, reținuți de memoria obștească, au fost Gheorghe Bodnar (1931-1943), Mihai Halip (1944-1946) și Gheorghe Lungoci (1947-1949), misia lor, în privința legalității actelor, fiind preluată, după aceea, din postura de secretari ai comunei, de Dumitru Dari (1950-1951), Vasile Luța (1952-1957), Ioan Suci (1957-1958), Nicanor Mocrei (1958-1972), Vasile Cristuș (1973-1990).

Vicepreședinți ai consiliului popular au fost, după înființarea acestei funcții administrative, Gavril Crăciun (1964-1968), Ioan Maftean (1968-1973) și Gheorghe Pascaniuc (1974-1990).

În 22 decembrie 1989, și la Marginea s-a constituit un comitet de inițiativă, care să suplinească vidul de putere, format din Traian Bodale, minerul Dimitrie Mihalescu, preotul Vasile Vartic, Nicolae Pițuleac și alți câțiva mărgineni, primul birou executiv al Comitetului Comunal FSN fiind format din președintele Dimitrie Mihalescu, din vicepreședinții Traian Bodale și preotul Vasile Vartic, din secretarul Ștefan Sorocaniuc și din membrii Zenovia Nichitean, Artemie Vasilovschi și Ilie Grigorean.

După 1990, până la alegerile din 1992, au fost primari ai Marginii Gheorghe Jacotă (1990-1991) și Ioan Halip (1991-1992, cel care fusese viceprimar, până în noiembrie 1991), secretari fiind Ioan Halip, și după numirea sa ca primar, Vasilică Joltea, iar secretari, Vasile Cristuș, până în ianuarie 1991, apoi Mircea Hapciuc.

Din 1992, până în 1993, a fost primar Gheorghe Irimie, apoi, până în 1996, Vasile Olărean. Viceprimar a fost, pe întregul mandat, ba și pe cel următor, Ioan Onufrei (fost primar de Marginea, actual primar de Sucevița – satul soției sale), iar secretar, pe toată durata democratică a administrației mărginene, Mircea Hapciuc.

În 1996, primar a fost ales Ioan Halip, cel care, din 2000, când primar avea să ajungă Ioan Onufrei, avea să ocupe funcția de viceprimar, funcție de care nu s-a mai despărțit, până astăzi.

Din anul 2004 și până în prezent¹¹⁸, primar al Marginii este Dumitru Lungu, un om oarecum timid, dar cumsecade și însetat de spiritualitate bucovineană.

Despre itinerariile haiducului Darie, drumurile lui Iraclie Porumbescu

Legendarul haiduc bucovinean Ioan Darie pare să-și fi avut sălașul principal prin vecinătatea Pietrelor Muierilor, itinerariul, din Marginea natală, pe pâraul Șoarecului, cum se numește cursul inferior al legendarului pârau al Dragoșinului, spre Pietrele și Peștera Muierilor, fiindu-i cunoscut, probabil, încă din copilărie, știut fiind faptul că una dintre ocupațiile tradiționale ale mărginenilor este păstoritul.

¹¹⁸ CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007, pp. 76-81

Acolo, la Pietrele Muierilor, se află, de fapt, răscrucea îndătinată, încă din vremea tătarilor și, apoi, din cea a lui Dragoș Vodă, a itinerariilor montane bucovinene, iar haiducul Ioan Darie a ținut să valorifice potențialul acestei răscruți, prin preajma căreia se aflau, cu resursele lor de hrană, stânele muntenilor din multe sate, dar și cele ale volovășenilor și ale mărginenilor, așa cum se mai află și astăzi.

Itinerariile lui Darie sunt, de fapt, și itinerariile lui Iraclie Porumbescu, tatăl neîntrecutului muzician Ciprian Porumbescu rememorându-le și încredințându-le, prin intermediul operei sale, veșniciei. În vremurile vechi, itinerariile acelea erau folosite de toți locuitorii munților și dealurilor subcarpatice ale Bucovinei, desfășurarea lină de repere toponimice neîngăduind, pentru cititorii de la sfârșitul secolului al XIX-lea, erori sau omisiuni.

În vecinătatea Suceviței, pe munții din dreapta apei, străbătuți, cândva, și de Dragoș Vodă, se află „o gârlă adâncă, prin care curge un pârâu”, apoi, „de cea parte de gârlă”, în deal, „lângă un brad gros și crengos, sub care era loc gol, bătucit și larg, cum sunt de acele prin păduri și le zic oamenii băтелиști”, se află „o poiană; aceasta era Poiana Mărului; devala de ea, spre apus, erau Pietrele lui Dragoș, sub care se zice că ar fi mari comori: bani, arme scumpe și alte odoare, aduse de acel Vodă, când veni el de dincolo de munți, din Maramureș, încoace, ca să se așeze, cu o mulțime de oameni, aicea, în Moldova, și, neștiind el încă ce se va întâmpla, în treacăt pe la poalele aceluia munte, unde, pe măgura lui, se aflau Poiana Mărului și acele stânci mari, să se fi urcat el acolo și să fi îngropat acele scumpeți (...). La călcâiul acelor stânci, de ceea parte, spre apus, izvorăște pârâul Dragoș, ce dă în Moldovița; iar de astă parte, Dragoșinul, ce dă în Pârâul Șoarecului și acesta, în Sucevița și, cu aceasta, în Suceava. Iar dunga de munte ce se trage de la Poiana Mărului încoace, spre răsărit, se cheamă și astăzi Piciorul Dragoșinului”.

Drumul continuă, de la Poiana Mărului, pe prislop, coborând la pârâul Dragoș, apoi, de-a lungul acestui pârâu, până la vărsarea lui în Moldovița; dincolo de râșorul Moldovița începe „muntele numit Dealul lui Vasile”, spălat, la temelie, pe partea cealaltă, de râul Moldova. De aici, Darie obișnuia să coboare, pe sub poala pădurii, spre Humor sau spre Slatina, iar de acolo, spre satele cu arendași bogați din Moldova.

Descris, dinspre Putna, înspre Sucevița și Marginea, drumul cel vechi al haiducului Darie, străbătut și de Iraclie Porumbescu, merită rememorat, cu întâmplările vremii, așa cum ne-a fost încredințat:

„Trecurăm, apoi, satul, de-a curmezișul, și, de-acolo, pe o cărare, spre pădure, la deal... Pietrișul ascuțit, pe suieș de munte, eu desculț, îmi încrunta picioarele; lanțul greu, pe mine, îmi făcea urcarea la deal aproape imposibilă!

Mă rugai de zbirii mei să ia măcar lanțul de pe mine, că eu n-oi fugi. În zadar, deși cel mai bătrân se ruga el însuși la cei tunși să-mi ia lanțul. „Înainte, hunțute!”, strigă unul dintre cei doi tunși, amețiți de holercă, „că așa ne duse și pe noi tatăl tău, când era vornic, la asentare, de astăzi suntem cătane!”.

Acum pricepui că zbirii mei sunt din locul meu natal și-s trimiși după mine.

Plaiul acesta, pe care mergeam, îmi era știut că duce, de la Putna, prin codru și peste munți, la locul meu natal, Sucevița.

Înnoptase; eu, strivit de necaz, de durere la picioare și de oboseală, căzui, de mai multe ori, jos; tunșii mă ridicară și unul mă împingea de spate, iar altul, cel ce-mi zise cuvintele de mai sus, îmi ajuta cu... ghionturi brutale. „Dați-i pace, măi!”, le zise cel mai bătrân, „nu-l mai chinuiți, că-ți da seamă!”. Nici această admonestare nu folosi nimic. Curgeau sudorile de pe mine, eram pierdut cu totul, când ajunserăm în

vârful muntelui, într-o poiană, numită Poiana Secării. „Stăi!”, îmi strigă tunsul cel mai brutal; se puse pe un butuc, își șterse, cu mâneca, obrazul și-mi zise răstit:

– Tatăl tău n-a știut că unde bate și unde-i răspunde: la bună dimineața lui, îi răspundem, acum, noi.

Scoase, apoi, șipul cu holercă, din tașcă, îl destupă și închină la cel mai bătrân, dete, apoi, șipul acestuia. Ieșise luna de după un nor și eu văzui cum omul mai bătrân, după ce luă în mână șipul de la tunsul, îl întrebă, prin semne, de poate să închine la mine ori ba. Tunsul nu dete nici un răspuns, căuta ba-n pământ, ba la mine, ce stam tremurând de slăbire.

Omul închină la mine, eu luai șipul de la el, nu așa, ca să beau, ci ca să le fac pe voie; adusei șipul la gură, dar, atunci, se repezi tunsul, de pe butuc, la mine și mă izbi cu pumnul în față, de sări șipul din mâna mea cât-acolo și pe mine mă umplu sângele. Atunci, nu știu cum veni, nu știu ce se făcu cu mine; toți nervii mi se părură criță și eu, din cap până în picioare, foc și pară... Apucaî lanțul cu mâna dreaptă și-l smuncii cu așa putere, de ieși veriga de pe cealaltă mână, dar ieși și o bucată de carne și piele (și astăzi e semnul la încheietura mâinii mele) și, cu veriga drept îmblăciu, tocăi pe brutalul în cap de se prăvăli, pe spate, peste butuc și, prăvălindu-se, strigă: „Vai-lío, m-a ucis!”.

Mă repezii, apoi, la celălalt tuns, el, deodată, stete ca îndârjit; însă, văzându-mi furia și mâna ridicată, cu veriga atârând de lanț, gata să-l toc și pe el, stânga-mprejur și fuga în pădure; cel mai bătrân, după el...

Ce mai făcui nu știu; destul că, la anumită vreme, după aceea, mai venit în fire, mă văzui singur într-o poiană, ce se cheamă Poiana Meselor, aproape de Sucevița. În lumina lunii, mă uitai la mine, mă văzui plin de sânge, pe dinainte și pe piciorul stâng, lângă care atârna mâna-mi rănită. Mâna dreaptă îmi era încheștată pe lanț, că nu o puteam desface. O desfăcui cu greu și luai în ea pe cea rănită, care, de multul sânge curs din ea, era amorțită; dădui pielea cu carne la loc și, strângând-o și ținând-o așa, lăsai lanțul să se târâie după mine.

Slăbit de tot, ajunsei, pe la zori, acasă, la părinți. Aici, văzându-mă cum eram, mă întâmpină un strigăt de spaimă, mai cu seamă din partea maicii mele... Lămurirea întregului acestui lucru va urma acuși.

Tatăl meu, necăjit și revoltat peste fire de cele ce se făcură cu mine, aduse, curând, o căruță năimită și, așa cum eram, mă luă cu sine și hai la stăpânire, la Solca!”.

Superb este și drumul cel vechi, care trece prin Ciumârna, prin Vatra Moldoviței și poposește în Breaza, acolo unde Iraclie Porumbescu a fost la doar un pas de a-și găsi perechea:

„Treceam prin sat, oamenii pe care îi întâlneam ne dădeau „Bună dimineața!” și se uitau lung la noi, că cine merge cu tatăl meu așa împodobit și străin, căci pe mine nu mă cunoșteau, nefiind eu mulți ani pe acasă. Ieșirăm din sat și urcarăm pe un plai, la munte, pe acela-l trecurăm, coborârăm, ne suirăm pe altul și, tot așa, până la un sătisor de munte (Ciumârna – n.n.). Acolo, poposirăm la o babă, ce era, cum zise tatăl meu, o vrăjitoare vestită.

– Ia-n spune-ne ceva, mătușă!, zise, către ea, tatăl meu. Scoate-ți cărțile ori bobii și zi-ne din ele!

Hârca se uita la mine și-apoi la tatăl meu, scoase, din ladă, o gămuiață de cărți și, mai uitându-se la mine, zise către tata:

– Ți-i ficior mândrulicul ista?

- Ficior, mătușă.
- Aveți drum?
- Am avea.

Baba mă puse să tai cărțile, după ce făcuse ea, cu palma, cruce peste ele.

– Apoi numai cu bine și cu noroc să vă fie!, zise „mătușă”, după ce cărțile unse și vechi le înșirase în patru rânduri și se uitase la ele cu ochelarii, legați cu o ață. Iată-o mândruță lângă tine, fătul meu, lângă tine să și rămâie!

Să nu fi fost eu vorba tatii către mama, că adică pentru ce mergeam la Breaza, poate că aș fi întrebat pe veașca de baboarnă, ori în adins, ori cu un răs, că de ce fel de „mândruță” vorbește ea că-i lângă mine; dar așa, știind eu ce drum e acesta ce-l facem, nu zic, ca și cu ceva gând la necunoscută mândruță – tăcui, făcându-mă numai că nu bag de seamă ce zice pârhaița de babă.

Tatăl meu îi puse în mână ceva cînste și, apoi, cam vesel, zicând „Mulțămim și rămas bun!”, ne duserăm. Ajunși, de la bordeiul babei, pe drum, îmi zise tatăl meu:

- Acum, dragul meu, să-ți spun la ce mergem noi la Breaza...

Începu, apoi, a spune cum, acolo, e un vornic, îmbătrânit în vornicie și plin de bogății de tot felul, încât, peste zece sate împrejur, n-are seamăn cu dânsul și că are numai un unic copil, o fată, a căreia are să fie întreagă acea avere ca de boier, și-apoi adăugă:

- De am avea noroc să-ți dea el fata, nu ți-ar trebui să fii nici protopop!

Tăcui și acum, că nu mă surprinse ce spuse tata, deoarece auzii, azi, dimineață, ce vorbi el cu mama. Numai după câțiva pași zisei:

- D-apoi, dacă-i așa de bogată, ca un boier, încă nu s-a găsit cine să-i ieie fata?

– O, găsit-u-s-au destui, dar, cum îmi spuse unchiul tău, care este fin de cununie lui Mihalachi, nu i-a plăcut fetei niciunul și tatăl său nu vrea să o mărite împotriva voinței ei.

„Hm! dar oare eu?”, gândii în mine, dar îmi adusei aminte de vorba babei: „Iată mândruța lângă tine, lângă tine să și rămâie!”, și, de-acolo-ncolo, nu știu ce mai gândii.

Ajunserăm, după-amiază, la un alt sat (Vatra Moldoviței – n.n.), în care se afla o mănăstire, însă fără călugări, zidită încă de Vodă Alexandru cel Bun. Întâlnirăm pe un preot, călare, care îl cunoștea pe tatăl meu și care, după „Bună ziua!” și „Mulțumim!”, auzind de la tatăl meu că eu îs feciorul său, cel de la școală, mă angajă să vin la el și să-i învăț copiii, ceea ce eu, însă, se înțelege, cu oareșicare scuze îi refuzai.

Trecurăm și acest sat muntean și, pe la asfințite, ajunserăm la alt sat micuț (Rus pe Boul – n.n.), unde și maserăm de noapte; la cine maserăm, la bietul popă de acolo, ce ședea într-o casă mai că mai maseră decât toate celelalte, ale sătenilor, ce le văzui. Maserăm cum maserăm, numai că părintele avea un copil mic de leagăn, iar leagănu-i era o covată de molid și, în partea dedesubt, nu prea rotundă, lucru ce, în sfârșit, nu mi-ar fi păsat prea mult, dar preoteasa așeză covata cu odorul de copil pe laviță, la capul meu, și, de câte ori plângea burduhul, noaptea, o babă tot îl legăna, ceea ce, știind mai cu seamă cum era covata, nu mă „înliulea” și pe mine ca pe puiul popii.

Ne scularăm eu și tata, încă pe-ntunec, dormind toți cei din casă, și plecarăm în drumul nostru. Când răsărea soarele, ne aflam urcând pe un munte înalt. Pe lângă plai zburau, de printre molizi, ici ierunci, dincolo păturnichi, iar mai dincolo câte un cocoș de munte ori femeiușca cu puii. După multe cotituri, ajunși în vârful muntelui, merserăm pe creasta lui, mai până spre amiază, când, apoi, coborârăm pe un povârniș lung, la a cărui talpă deterăm de o fântâniță, unde ne oprirăm, ne spălarăm și

dejunarăm din merindea noastră de-acasă. Ne suirăm, apoi, pe alt munte. Acela se chema Ionul, cesta Feredeul.

Pe culmea Feredeului, măcar că era în luna lui septembrie, găsirăm o visolă cu omăt și un frig, de gândeam că nu mai ajung să văd „mândruța” babii, era zău, căci acest munte așa e de înalt, încât, uitându-ne, de pe sprânceana lui, în jos, vârfurile molizilor seculari și uriași se vedeau numai abia, colo, adânc, departe, sub noi!

În fine, însă, văzându-ne coborâți de pe munte, spre apus, rămase furtuna cu omătul ca un tavan deasupra noastră; era, aici, parcă altă lume, și-apoi ce priveliște, ce panoramă măreață și încântătoare se înfățișa acum ochilor noștri! Soarele era spre asfințit și privea, încă, cu întreaga-i lucire și mândreță la lume, căreia, în curând, avea să-i zică „Noapte bună!”. Contururile gigantului Ineu, acolo, departe, spre Ardeal, păreau garnisite în foc și mărgăritare, iar aici, în fața noastră, o stână de oi umplea colinele, păscând; oile dinspre soare, parcă cu mițe de aur, iar ciobanii sunau în duiosul buciom, de ți se părea că toată lumea se legăna în dulceața versurilor. Pe când soarele-și arăta încă existența sa prin lungi raze viorii, răsfirate maiestuos de frumoasa boltă a ceriului, ajunserăm pe colnic, de pe care, pe malul râului Moldova, se vedea întins satul Breaza, cu încă necunoscuta mea... mireasă.

– Vezi, colo – zise tatăl meu către mine –, vezi, acolo, peste apă, casa cea albă, cu șură lungă, acolo șede unchiul tău, Ioan. Uită-te, apoi, acolo-n stânga, casa cea care cu cerdac, cu ogradă largă și cu multe heiuri împrejurul ei, acolo șede vornicul Mihalachi.

Ba de dor, ba de sfială, eu începui a tresări la cuvintele aceste, ale tatălui meu, și căutai lung, nu la casa unchiului Ioan, ci la cea mare, cu cerdac și cu multe heiuri împrejurul ei”¹¹⁹.

Despre legendarul haiduc Darie din Marginea

Informații despre celebrul haiduc Ioan Darie din Marginea și despre răgazarile lui pe lângă Pietrele Murierilor, prin Marginea natală și prin celelalte localități rădăuțene se pot găsi și în folclor, dar și în scrierile celor doi mari mărturisitori ai Bucovinei, Iraclie Porumbescu și Simeon Florea Marian.

Iraclie Porumbescu era fascinat de personalitatea haiducului mărginean, mai ales că tatăl lui Iraclie, Tănase Golembiovski din Sucevița, petrecuse ceva timp pe lângă ceata lui Darie, în vara anului 1815, iar depănarea de amintiri târzii, cu care își fascina fiul, a fost repovestită de Iraclie Porumbescu, din perspectiva lui Tănase, în narațiunea „Zece zile de haiducie / Un episod din anul 1815, în Bucovina”¹²⁰.

„Haiducul Darie, născut în satul Marginea, în Bucovina (în 1784 – n.n.), și, mai pe urmă, acolo, adică pe șesul dintre Margine și Dealul Ederii, la anul 1816, și spânzurat, era prin toate comunele, de-a lungul Carpaților bucovineni, ba și ai celor din Moldova, un nume foarte popular”¹²¹.

¹¹⁹ PORUMBESCU, IRACLIE, *Încă însurat nu fusesem*, în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, pp. 145-147

¹²⁰ IRACLIE PORUMBESCU, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, pp. 61 și urm.

¹²¹ IRACLIE PORUMBESCU, *Haiducul Darie și moș Mateiu Bercheșanul*, în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, pg. 80

Și mai există o relatare a lui Iraclie Porumbescu, „Haiducul Darie și Moș Mateiu Bercheșanul”, ambele povestiri însemnând și mărturii, dar și fresce ale satelor de la poala obcinilor bucovinene, inclusiv asupra portului popular de ieșit la horă, specific Marginii și Suceviței, dar și întregii zone rădăuțene („pe vremea mea, fetelor mai jos de șaisprezece și feciorilor de optsprezece ani încă nu le călca piciorul în joc cu ceilalți flăcăi și fete și, când ajungeau ei acea vârstă, pe fecior, grijit bine, în cămașă cu mâneci late, pieptar în mătăși nou, curea, după statura flăcăului, în trei și patru cătărămi, ciobote lungi până la genunchi și încrețite la încheietură, apoi pălăria „retezată” și încinsă în gherdane și cordele mândre, îl aducea, întâiași dată, la joc tata, iar pe fată, tot împodobită cum era mai bine și, afară de papuci galbeni sau negri și călțuni, nu în flendure de târg, ci toate lucrate, în casă, de fată, singură, sub învățătura mamei, o ducea aceasta la horă”), sau asupra portului fecioresc de mers la pețit („cămașa de in cu mâneci largi, pieptarul nou cu primuri de jderi, brâu în ciubuce, sumanul negru de mițe pe umeri, pălăria cu flori, cu păuni și cu gherdane-n cap, iar în picioare ciubote cu tureci lungi, încrețite la încheietură”), în vremea vestitului haiduc mărginean Ioan Dari.

„Venit, într-un an, în timpul feeriilor (vacanței – n.n.) acasă, îmi povesti tatăl meu:

– Eram un băietan în lapte, cam de 17 ani. Țin minte că încă nu ieșisem la horă, căci, pe vremea mea, fetelor mai jos de șaisprezece și feciorilor de optsprezece ani încă nu le călca piciorul în joc cu ceilalți flăcăi și fete și, când ajungeau ei acea vârstă, pe fecior, grijit bine, în cămașă cu mâneci late, pieptar în mătăși nou, curea, după statura flăcăului, în trei și patru cătărămi, ciobote lungi până la genunchi și încrețite la încheietură, apoi pălăria „retezată” și încinsă în gherdane și cordele mândre, îl aducea, întâiași dată, la joc tata, iar pe fată, tot împodobită cum era mai bine și, afară de papuci galbeni sau negri și călțuni, nu în flendure de târg, ci toate lucrate, în casă, de fată, singură, sub învățătura mamei, o ducea aceasta la horă.

Ei,, eram, cum zic, ca de șaptesprezece ani; tatăl meu, Dumnezeu ierte-!l, se bolnăvise și zăcea, de vreo trei-patru săptămâni, în pat. Mama, biata, ierte-o și pe dânsa Dumnezeu!, îl căuta, zi și noapte, ca o soție cinstită, cu o priință și osteneală ca și cum ar fi fost luați numai de o săptămână, două, măcar că erau, acum, amândoi cărunți, căci eu eram copilul lor cel mai mic și aveam două surori mai mari, măritate și cu copii. Dusu-s-au și ele în cea lume, ști-va înduratul Dumnezeu de ele, că aicea și-au lăsat și ele nume cinstit de femei și de găzdoaie cumsecade!

Tata, în boala sa, pofti carne de sălbăticiune: el fusese pușcaș și vânător ghiambăș și umblasem și eu cu dânsul prin cele poieni și preluci ori sărături din moșia lui Dumnezeu, din cei codri pe unde se arătau, serile și diminețile, cerbii și căprioarele.

Auzind eu vorba tatălui către mama – care-l întrebase că n-ar mânca ceva și de ce i-ar fi poftă – că parcă ar mânca ceva sălbăticiune, nu făcui alta, decât ieșii din casă, în tindă, luai pușca și traista din cui și, spre asfințite de soare, eram la Poiana Ursului, unde știam că vine, cam pe aceea vreme, câte ceva bun de țiglă.

Acolo ajuns, mă îndosii după un moș de brad, în partea poienii din preajmățul vântului, cum trebuie la pândă, dacă nu vrei să te trudești degeaba, și-mi gătii, pe încetișor, pușca cu o încărcătură cum se cade la căpriori sau cerbi, adică un plumb dinainte grijit din ciocan, și apoi stătui molcom și neclintit, cu ochii strună spre poiană.

Stătui, cât stătui, așa, când iată că, în cea margine a poienii, se arată, cătând în toate părțile și mișcând din nări și din urechi – de nu-i ceva a om pe aici – un cerb

zdravăn și o ciută. Fără să răsuflu și numai inima bătându-mi-se în piept, de o auzeam, stam stâncă, cu cocoșul tras, și așteptam să-mi vină boul ceva mai aproape ori măcar să iasă dincolo de ciută, care mi-l îndosea.

Aud ceva la spatele meu, foșăind, călcând ceva pr frunzele uscate. „Mai știi? – gândeam eu – poate, fiind aerul lin, vine ceva bun de pușcă și din astă parte, la poiană”; de aceea, stătui ca mort, fără a întoarce ochii îndărăt. Însă, vai!, o mână de om se pune pe pușca mea! Vreau să sar într-o parte, altă mână mă prinde de a mea, cât eram speriat din creștet și până în tălpi, și cel ce mă prinse și mă ținea îmi zicea cu un glas ca de taur, dar nădușit:

– Stai, băiete, nu te teme!

Era căpitanul de hoți, Darii, pe care-l cunoșteam, din treacăt, de mai multe ori, pe la casa noastră, când, după obiceiul lui, ieșea la sat și-și petrecea cu oamenii, fără să-i zică cineva ceva, și în care treacăt pe la casa noastră, dacă era cineva din noi, ori tata, ori mama, ori eu, afară, ne zicea binețe ca și oricare om detreabă și mergea mai departe.

– Ce faci tu, copile, aicea?, mă întrebă el.

Eu, deși cunoscându-l cine-i, dară și știind că ce fel de om este el, tremurul de frică nu mă lăsa și în acea stare îi răspunsei, adică prin plânsete, că sunt feciorul cutăruia și cutăruia din Sucevița, că tatăl meu e bolnav, de mai multă vreme, și că, având el, în boala sa, poftă de sălbăticiune, eu am venit, aicea, la pândă, poate capăt ceva, să duc tatii.

Spunându-i eu aceste, mai veniră câțiva, tot înarmați cu puști și cu pistoale ca și căpitanul Darii; aceștia, cum se vede, ai urmau lui în oareșicare depărtare. Darii, acum, îmi luase pușca din mână, o dete unuia din cei ce veniră după el, iar mie-mi zise:

– Apoi, cum văd, tu, așa tânăr și, acum, vânător și pușcaș prin codrii afunzi: bun! Hai cu mine, te fac eu vânător de altă hiară, nu de asta proastă, ce o aștepți tu, aicea, ca băieții boiștele cu undița, la părau...

Zise și mă luă înaintea sa, îmi puse niște desagi de piele grei, ce-i luă de la unul din tovarășii lui, în spate și du-mi-te, băiete, de acum, numai Dumnezeu știe unde și încotro! Geaba plângeam eu și mă rugam să mă lase să merg acasă, că tatăl mi-i bolnav și n-are cine-l căta.

– L-a căta Dumnezeu, măi copile; și, apoi, nu știu eu – zise Darii – că ai mamă și surori, care mai bine îl vor căta decât tine! Haide tu numai cu noi, că, după vrerea lui Dumnezeu, pe tatăl tău îl vei mai vedea tu și îl vom vedea cu toții, n-ai grijă că ți-om face ceva rău. Tu, băiete, ești, cum văd eu, bun de a fi om, om te voi face; nu-i bănuî nici tu, nici tatăl tău!

„Ce să fac, săracul de mine!”, gândeam eu; vorbele acestea și altele asemenea, și toate ca unse cu miere, dar ale unui hoț, mă speriau și mai mult, gândind acasă, gândind la mine și ce va fi cu mine...

Mergeam, cu desagii în spate: să-i zvârl de pe mine și să o apuc la fugă? Geaba, în urma mea erau, cum presupuneam eu, cu căpitanul Darii, încă vreo zece-unsprezece inși și toți niște hoțomani puternici; de unul nu scăpai, da' încă de toți!

Mergeam, dară, plângând, și încă în glas, că poate mi-or da drumul, văzându-mă atât de brujii și, de aceea, nu de „făcut din mine om”, cum le trebuie lor.

Însă craii de codru și de poteci nu băgau nici într-o seamă semnele bisicniciei mele, ci numai văzui că, după ce spuse Darii unuia dintre tovarășii lui ceva, în taină, rămaseră vreo trei-patru din ei îndărăt.

Mai gândind eu acasă, la bolnavul meu tată și, apoi, la aceea că ce-a gândi el, bietul, dacă va auzi că am părăsit casa și pe dânsul tocmai într-o vreme așa de grea a

bolii sale, ori că ce-oi fi pățit, căci luai și pușca cu mine, fără a spune că încotro mă duc, îmi seca tot sângele din inimă și-mi venea să-mi pierd mințile. Mergeam pe drum mai că lovindu-mă de copaci.

Trecurăm printr-o poiană, unul din tovarășii lui Darii mergea înainte, ceilalți, la spatele mele, și Darii în urmă. Înnoptase, când dădurăm, din poiană, în alt plai, și tot pe creasta pădurii, când se auzi, în depărtare, răsunând prin codri două pocnete, unul după altul, de pușcă ori pistol. Se părea că acel sunet venea din acea parte din care noi veneam. Cel de dinaintea mea stete locului, stătui și eu și steteră și cei de după mine. Auzii, în dosul meu, că Darii nu știu ce spune tovarășilor de lângă dânsul și, apoi, zise, cum pricepui, către mine:

– Mai șezi jos, băiete, mai odihnește, poate ți-i greu sub desagii ceia, că și ei sunt cam grei, dară nu bănuiești de greutatea lor: ce-i întrînșii ți-a fi și ție, numai nu tot scânci, nu fi muiere, ci flăcău cu inimă, că doară cu mine ești!

Eram, într-un adevăr, slăbit și, de aceea, mă și pusei la pământ. Darii veni la mine și-mi dăde o ploscă brașovenească, zicând:

– Ia, băiete, bea și prinde la fire, ca să nu-ți mai zic „băiete”, ci „voinice”!

Băui, era rachiul de cel de perje, tare, de care știam că-și fac numai călugării la mănăstire, la noi. Dete plosca, bând și el, și la ceilalți și, apoi, zise:

– Haid' cu Dumnezeu!

Mergeam numai în pas slab, că era întuneric și cel de dinaintea mea abia ținea plaiul. Mie mi se părea că umblasem, odată, cu tatăl meu pe acest plai: ne duceam spre Pietrele lui Dragoș. Se făcuse târziu, mai poposirăm o dată. Eu nu mai putui bea, dară Darii cu ai săi își mai petrecură plosca de la unul, la altul. Veni, apoi, iarăși la mine și zise:

– Ziua umblă numai bicisnicii care nu văd noaptea: voinicii, măi copile, voinicii ca noi și cum vei fi și tu nu-și împleticesc picioarele ziua, ca cei numai cu o bucățică de suflet, ia, așa, noaptea, care-i ziua voinicului!

Zise, apoi, cugetând poate că-s prea slăbit, să ia altul desagii de la mine și plecarăm mai departe...

Se auzea, acum, Cioful în brazi, când ajunserăm iarăși într-o poiană; aceasta era Poiana Mărului; devala de ea, spre apus, erau Pietrele lui Dragoș, sub care se zice că ar fi mari comori: bani, arme scumpe și alte odoare, aduse de acel Vodă, când veni el de dincolo de munți, din Maramureș, încoace, ca să se așeze, cu o mulțime de oameni, aicea, în Moldova, și, neștiind el încă ce se va întâmpla, în treacăt pe la poalele aceluia munte, unde, pe măgura lui, se aflau Poiana Mărului și acele stânci mari, să se fi urcat el acolo și să fi îngropat acele scumpeți. Au căutat mulți pe acolo, dară comorile zice-se că se află adânc, la talpa stâncilor și între dânsurile, încotro, între două din ele, se vede o crăpătură, prin care abia se poate băga un om. S-a și băgat unul, de aicea, de la noi, pus de un călugăr, dară abia ajunsese ceva mai adânc, în stânci, și, cu țipăt și spaimă, strigă să-l tragă de frânghii înapoi, căci acolo ar fi văzut o mulțime de șerpi. La călcăiul acelor stânci, de ceea parte, spre apus, izvorăște pârâul Dragoș, ce dă în Moldovița; iar de astă parte, Dragoșinul, ce dă în Pârâul Șoarecului și acesta, în Sucevița și, cu aceasta, în Suceava. Iar dunga de munte ce se trage de la Poiana Mărului încoace, spre răsărit, se cheamă și astăzi Piciorul Dragoșinului. Ei, ți-aș spune eu – zise tatăl meu – multe despre acel Vodă Dragoș – oamenii îl numeau, mai demult, Drăguș – apoi și despre alți voievozi, de după dânsul, care au stăpânit țara Moldovei și care toți creștini, cu voinicii noștri de moși-strămoși, au îngrădit, zice că cu piepturile lor, săracii, hotarele acestei țări, ca să nu le ia liftele rele și păgâne, ci să ne lase nouă, neamul lor, sârmea de hrană. Dară acestea tu, dragul meu, le vei ști mai bine din cărți, că zice că toate-s scrise. Noi, țărani, orbi, atâta știm, ce-a spus tata la

fecior și de acolo știm și noi, cei de acum. Dară, auzind ce auzim, socotim și noi că cum e țara aceasta, a Bucovinei, bună sau rea, e munca neamului nostru și încă nu muncă ia, așa, ușoară și ieftină, ci muncă plătită cu sânge și cu mii de vieți de oameni creștini; că, așadară, toți care veniră încoace, mai târziu de aceea muncă a moșilor și strămoșilor noștri, veniră la masa gata; nu s-ar cădea, deci, ca ei pe acei ce au muncit pentru această masă să-i împingă și să-i dea, așa, înapoi, pe la prag, prin tindă.

Dară, acum, despre alta-i vorba: prin Poiana Mărului trecurăm până la jumătate și-apoi făcurăm hăisa, în pădure. Văzui, mai în vale, un foc. Gândeam că ne-om întoarce de pe-acolo, ca să nu dăm de oameni, dar nu: cel de dinaintea mea tot merse, drept, înainte, spre foc, și noi, după el. De departe, zării, printre copaci, un om, dincolo de foc, ce sta cu mână la ochi, ca și când ar vrea să cunoască mai bine, și în alta ținând o pușcă.

– Noi suntem, Iacobe, noi!, zise, în glas, cel de dinaintea mea. Toți buni și cu un adaos, ce poate a fi încă bunișor.

– Ceva îmbucătură, Iacobe, – strigă Darii – că mai c-ar fi vreme de ieri, la amiază!

Cel cu numele Iacob, un brădan de om, cu țurcă în cap și cu niște plete până jos, pe umeri, cu cămașa pe el ca de cioban și cu bumbi galbeni la încheieturile umerilor, cu o curea de la brâu, până mai sub barbă, și în ea, dinainte, teacă-n alămi cu cuțite cu mănunchi sclipicioși, iar de o parte de ea, spre stânga, două pistoale. El se uită la mine – păcatele mele, eram așîși în acea vârstă, de statură cam mașcată – și zise ca pentru dânsul singur:

– Cam abia întărcat, da' s-o face!

„Face-v-ar Dumnezeu gânj și ghem – gândeam eu – pe voi, da' nu pe mine bun de voi!. Văzui, apoi, un ceaun mare, în crăcane, pe foc, curând după aceea, niște felii de caș și de urdă, înșirate pe sumanele întinse prin preajma focului și, pe fiecare suman, pe scoarțe de brad, sare mare, ce-o pisase Iacob, cu muchia toporului, pe un bolovan. Prăvăli din ceaun o mămligă cât un munte, puse iar ceaunul pe crăcană și, până ce se sfârși mămliga cea dintâi, era cealaltă gata. Pe mine mă chemă Darii, lângă sine, și, tot uitându-se din când în când la mine, îmi da singur în mâini felii de caș și de urdă, îmbiindu-mă să mănânc:

– Că tu nu ești – zise el – la noi în robie, ci oaspe și nu între oameni răi. Ah, suntem – continuă el, cu glasul său puternic și-apoi încă și cam apăsător – suntem răi pentru cei răi, dar nu și pentru cei buni; vei vedea, dragul meu... cum ți-i numele?

– Tănasă.

– Tănasă? – bun!

După merinzire – nu știu cum s-o chem, prânz ori cină, că luceafărul de dimineață era, acum, ca de două sulii de sus și zorile, acolo, la marginea luminii, începură acum a se arăta pe cer – după merinzire, zic, se sculară toți, își făcură cruce spre răsărit, de câte mai multe ori, băură, pe rând, dintr-o găleată de la oi și-apoi, punându-și sumanele și pieptarele sub cap, puștile și pistoalele lângă sine, la piept și pe dânsle o mână, după ce-și mai făcură o cruce, două, se culcară la dormit. Desagii cei grei, ce-i dusei eu, îi văzui sub capul lui Darii, împreună cu pușca lui și a mea.

– Culcă-te, Tănasă, aici, lângă mine – zise el –, cu picioarele spre foc, și hai să tragem un somn popesc, să vedem ce-om mai visa și ce-om mai face!

De culcat, culcatu-m-am și eu, în fața lui Darii, după cum îmi porunci el, dar de ochii mei somnul nu s-a prins nici o clipită. Eram pierdut de necaz și de-o jale de acasă, încât gândeam că mi se frânge inima. Cântau sturzii, cântau mierlele pe întrecute și, în depărtatele măguri sunau, acum, în revărsatul zorilor, buciumele stânelor, de ți se părea că te leagănă îngerii și te ridică la cer și că nu linul vântuleț de

dimineată, ci mândrețea acelor glasuri de bucium mișcă alean vârfulurile uriașilor brazi și molizi. Dară inima mea, care altădată s-ar fi topit de atâta rai, ce umplea, acum, codrul și lumea, inima mea, zdrobită fiind de necaz și de grijă, pe mine toată această mândrețe din adâncimile codrilor mă umplu de o nespusă durere. Nu cugetam nimic alta, decât: oare, în adevăr, aicea, cu acești oameni să-mi fie rămânerea? eu să mă fac hoț? să... vai, nu mai putui gândi; mi se punea nu știu ce ca un bolovan pe inimă.

În ahtul meu atât de greu și de amar, aud, dinspre partea din care am venit, iarăși, ca aseară, în poiană, sunet de frunze călcate de cineva. Iacob, care, cum zisei, nu se culcase, ci tot adăugea, din când în când, lemne de foc, se repezi în picioare, să vadă că ce este ori cine vine și, după ce căută în aceea parte, făcu semn cu mâna, ca și când ar fi dat poruncă, să nu facă vuiet, căci dorm toți; și, apoi, se așeză, iarăși, dincolo de foc, arătând cu mâna la o parte din merinzirea noastră. Eu mă temeam să mă uit îndărăt, să văd că ce ar fi, dară văzui că trei inși, toți înarmați cu puști și pistoale și cu securi băgate, cu codiriștile, pe după suman, la spate, vin și, pe încetul dezbrăcându-se, merinzesc și apoi se culcă pe lângă ceilalți. Mi se păru că-s aceia care, aseară, după ce spusese Darii unuia ceva, în taină, rămaseră îndărăt. Pe la un aprânz, se sculară, unul după altul, toți, în urmă și Darii și, cu dânsul, și eu. Unul după altul, se scoboară în vale, de unde, cum cunoscui, veneau spălați pe față.

Darii vorbi ceva cu cei trei, veniți de curând, și-apoi, venind la mine, zise:

– Ei, cum ai dormit, Tănăsucă, și ce ai visat, aicea, la noi? Spune-mi și hai, colea, la șipoțel, să ne spălăm!

El înainte, eu după dânsul.

– Nu spui, n-ai visat nimic?

– Ba am visat, bade Ioane, am visat că mi-a murit tata și te rog...

– Nu-i drept!, mă întrerupse el. N-a murit, trăiește și va trăi încă, și, dacă vrea Dumnezeu, ți-a juca încă și la nuntă!

„Adică – gândeam eu la aceste vorbe, eu încă și mai necăjit gândii – Da’, de rămân cu tine și cu voi, m-a vedea...” (aicea își făcu tatăl meu o cruce).

Ne spălarăm la ciurgău, ne șterserăm cu mânecile cămeșii și Darii, întors cu fața spre soare, zise rugăciunile în glas. Cu ce inimă le zise el și în ce gând știe Cela de sus; dară eu le zisei, cum mi se pare, că nicicând așa cu evlavie nu le mai zisei ca acum și tot numai cu unicul gând să mă scape Dumnezeu de aicea și să-mi văd casa și părinții.

După ce își sfârși Darii rugăciunile și-și făcu încă și câteva cruci, se întoarse spre mine, mă netezi pe cap și zise:

– Vină, Tănasă, colea și șezi, jos, lângă mine!

Făcui și aceasta.

– Măi fecior, tu știi cine-s eu?

– Nu știu, bade.

– Nu știi? D-apoi tu, aseară, mi-ai zis pe nume.

Eu slobozii capul în jos și tăcui, mă temeam să spun mai mult.

Darii, pesemne pricepând aceasta, că adică eu nu cutez să-i spun totul, cum adică îl numeau oamenii și, de acoloa, știu și eu că cine-i el; apoi, poate îi trebuia să nu mă apuce cam cu răul, să nu mă sperie, zise:

– Apoi, așa-i cum zici, că nu știi ce ai auzit de la tatăl tău sau de la alți oameni, că-s eu și ceilalți unsprezece, cu mine. Dară-i și așa, dragul meu, și nu prea așa.

Aicea, tăcu Darii puțin, parcă gândea ce să spună și, apoi, urmă:

– Eu și tovarășii mei nu suntem hoți și tâlhari, de care să se plângă o vădană ori un om sărac, că le-am luat vacușoara de la copii. Nici năframa nu o luăm noi din mâna celui ce plânge și nici nu furăm banul ce trebuie pe o sfântă tămâie.

Tăcu, iarăși, puțin și, apoi, adause:

– Zilele cuiva încă nu le-am luat. Tu ești tânăr; auzit-ai tu de oameni vârcolici, ce beau, fără milă, sânge de creștin?

Aceste cuvinte le zise Darii apăsător și cu glas ca de mânie. Eu ridicai, ca cu sfiială, ochii spre dânsul, că ce vrea oare să zică, ce-s aceia ce fac ca săracii și vădanele să n-aibă cu ce se hrăni pe sine și pe copilașii lor, ce răpesc năframa din mâna celui ce plânge și banul de sfânta tămâie.

Tăcu puțin și Darii, apoi sfârși cu un glas ca scos din iad:

– Și, apoi, tot aceia-s care vorbesc încă de dreptate, de lege și de Dumnezeu!

Mă speriai, când mă uitai, acum, la Darii: fruntea-i cea lată îi era încrețită ca niște brazde pe ogor, ochii, pe jumătate închiși și tot parcă fulgerau foc și pară; parcă tremura cu tot trupul și-și mușca stufoasele-și mustețe. Se repezi, apoi, drept în sus, mă apucă de mână și, tot cu acel glas de spaimă, zise:

– Pentru aceia-s tovarășii mei și eu, Ioan Darii, vătaful, hoți și tâlhari!, și, uitându-mi-se, apoi, în față, sfârși: La acel lucru ai să-mi fii tu tovarăș și, de mi-i asculta, drag ca feciorul meu te voi avea! Haidem!...

Tremurând pielea pe mine de vorbele acestea, urcai, ținut de mână de Darii, la vatră, unde și vedeam, acum, iarăși crăcanele cu ceaunul pe foc, pe unul, nu mai mult Iacob, grijind de el și de niște carne, ce o întorcea pe jărat, ba pe o parte, ba pe alta, iar ceilalți stau deoparte, unii așa, răzimați cu spatele de copaci, și vorbeau ceva nu în glas, ci pe încetul. Acum, văzându-i pe acești oameni mai bine, mi se părură că-s toți unul mai de speriat lumea cu dânsul, decât altul.

Unii erau în cușme țurcănești, alții în pălării și alții în comănace, și toți cu pene în ele, pare-mi-se că de vultur ori de huhurez de codru, și nici unul nu avea cușmă, pălărie ori comănac sus, pe creștet, ci pe frunte și apăsător pe sprâncene, de ce, dacă te uitai la ei, încă și mai multă groază-ți făceau. Toți aveau trăiști, unii de piele, alții de lână, din care se vedea, la unii, și câte un mănunchi de pistol, măcar că toți aveau câte două și după curea. Cămeșile și pieptarele lor erau, la toți, ca la ciobani, adică negre, iar Darii, căpitanul, era, după toată statura și arătarea lui, ca un stejar între ulmi! Nu prea înalt la trup, dară în frunte, cum se zice, de o palmă și în spete, de trei!

– Noroc, măi fărtați!, le zise Darii.

– Noroc, Ioane!, îi răspunseră ei și Darii mai zise:

– Băiatul acesta e, de acum, al nostru; să știți, deci, cum să fiți și voi către el!

Luă, apoi, pușca mea de sub căpătâiul său și mi-o dete, cu cuvintele:

– Pe vârcolici să-i nimerești, oameni buni să-i ocolești!

Prânzirăm ca și astă-noapte. Niște nori groși se arătară pe cer, din parte despre apus. Darii, văzându-i, zise:

– Mă tem, măi, că om mai lăsa coasa, să nu ne fie lucrul degeaba, cum gândiți?

– Cam așa seamănă, ziseră unul, după altul.

Se mai porni și un vânt, care mâna norii cei întunecați mai cu grabire.

– Cum stăm cu merindea?, întrebă Darii.

– Cam pe sfârșite, răspunse Iacob.

Andrei, Toadere – zise Darii –, mergeți la stâna Mutului și aduceți ce trebuie! Vă dă baciul, poate că va trebui să mai ședem pe acasă.

Andrei și Toader se duseră, la deal, spre Poiana Mărului, iar Darii mai zise:

– Mihalache, Niță, ia-n mai duceți-vă unul spre plai, altul spre bătcă, mai trageți cu ochiul și cu urechea, nu seamănă a știți voi, și a alți nori?

Se duseră și ăștia doi, iar Darii se întinse, cu fața în sus, pe culcușul lui, sub molid, și zise, așa, ca la toți cei rămași:

– Mă, oare ce prună era ciociul de alaltăieri? Grăia rău moldovenește și, apoi, încă și parcă șepelea!

– Nu știi, răspunse unul, dar vorbă ca a lui mai auzii eu, odată, tot dincolo, peste hotar, și despre acela ziceau oamenii că-i Grec; nu știi ce liftă a fi.

– Ce i-ați mai lăsat în sipet, să nu sughițe prea tare după măruntaiele lui, măcar că nu se cădea să-i mai lăsăm ceva, păgânul de el?!

– Lăsatu-i-am destul, cât să aibă încă cu ce trăi, în ocinașe și mătăanii, până și-a ispăși fărădelegile ce le-a făcut cu bieții creștini din satul unde-i arendaș.

În ziua aceasta, nu plouă, dar nici cerul nu se răzbună. Andrei și Toader veniră, încărcăți cu câte un berbec și cu desagii plini de caș, urdă, făină și sare.

– Ce-a zis moș Toma, baciul?, îi întrebă Darii.

– S-a închinat cu sănătate și-a zis că, de-a mai trebui, de ce-a dat Dumnezeu gospodarului, lui badea Ioniță Mutu, din Frumosu, să mai venim, că așa i-a poruncit badea Ioniță, să nu ne oprească ce-om cere.

– Bun, zise Darii, deie-i Dumnezeu, pentru puțin, mult!

Eu, vorbind Darii cu ai săi aceste și altele, le ascultam și nu prea, căci gândul meu și inima mea erau în alte părți. Către seară, veni Nițu, unul din cei ce-i trimise Darii să vadă de nu-s semne și de alți nori, veni și, încă cam cu grabă și ostenit, și, după dânsul, încă un om, pe care eu încă nu-l văzusem, și Nițu, de departe, zise către Darii:

– Iată-l, cimpoiul nostru vine; dar el nu-și-ce zice, că pe aicea nu-i de a i se auzi bârzoii!

Cum aflai, mai pe urmă, cel ce veni cu Niță era cimpoșul lui Darii, Ioan Bordeianul din Volovăț.

– Noroc, Ioane!, zise Darii.

– Unde te-ai pierdut, de atâta vreme, și ce aud ce spune Nițu, nu-i ceva de-a cântecului tău:

Măi bădiță, măi fărtaș,

Ce s-aude prin oraș?

– Ba-i cam tocmai așa, răspunse cimpoiașul:

Oi, rea vestea, măi fărtaș,

Că te-ntreabă de răvaș.

– Așaaa?, zise Darii. Bun, avem noi răvașe, și încă cu pecete domnească; nu le vezi și slova le-o simți, colea, la sulița pieptului.

Aceste Darii zicând, arată la pistoalele de lângă dânsul și, apoi, adause:

– Și mai de ales ce-i, Ioane, cum îi?

Cimpoiașul, văzându-mă pe mine, merse aproape de Darii și-i vorbi ceva și cam mult în taină; iar pe Nițu îl încungiurară ceilalți și își plecau urechile spre el, ce spune. Darii, cum luai eu seama, la povestirile cimpoiașului – acum ce i-a fi fost povestit –, tot mai mult își încreți fruntea; dar, la urmă, zise în glas, ca să audă toți:

– Cum mai cânti tu, Bordeiene:

Cui i-i dor de rai ori iad,

Treacă dincoace de vad!

– Da, urmă cimpoiașul, și:

Cui i-i dor de iad ori rai,

Urce-ncoace, către plai!

– Măi fărtați, întrerupse, aici, Darii pe cimpoieș, cu glas tare:

Dar cui p-astă lume-i bine,

Cerce-și norocul cu mine!

Și se sculă în picioare, scoase, de după curea, ambele pistoale, niște pistoale lungi, arnăuțești, și ferecate bogat cu niște alămi albe, se uită la ceilalți și zise, cu glas de biruință:

– Rând cu voi, inimi de Zmeu!

Și, apoi, căutând la ambele-și brațe zdravene și vânjoase și la pistoalele din mâini, adause, tot cu acel glas puternic:

– Și cu voi, frați și fărtați!...

Merse, apoi, înspre tovarășii săi, vorbi ceva cu ei și numai văzui că-și cată cu toții de puști și de pistoale, până și de securi și de cuțitele din teacă, apoi de cornurile de praf și de pungile cu gloanțe; iau, apoi, fiecare câte ceva de-ale lor, de bagă în trăiști ori le leagă arciși peste umeri, și doi și pornesc înainte, spre culme, cu pistoalele la brâu și cu pușca în spate.

– Focul să nu-l stângeți, știți voi!, zise Darii, iar către mine: Fost-ai tu, Tănasă, la oi? Facem și noi, acum, mutare, că, pe aicea, s-a cam sfârșit pășunea. Ia-ți desagii ceia și haidem!

Vai, cum mi se făcu, iarăși, tot pieptul boț, cum mi se întuneca înaintea ochilor și cum mă părăsiră toate puterile! Nu știu ce-mi venea: să plâng, să mă rog de Darii să-mi dea drumul ori să strig, să mă împotrivesc, doar îmi face el sfârșitul aicea. În acest minut, însă, un şuier puternic se auzi dinspre culme. Eu parcă tresării, parcă căpătai inimă. Unul din cei ce porniră înainte vine, cu pași mari, și, arătând cu mâna spre partea din care veniseră ieri, zise către Darii, încet, dar apăsător:

– Pe-acolo, miros rău și cam gros!

– Gros, tare gros?

– Tare! Pe aici s-o luăm – zise acela și arată cu mâna, ca să mergem hăisa, pe coasta muntelui.

Darii scoase un pistol de după curea și zise:

Mergeți înainte, eu rămân înapoia voastră. Pe Tănasă, între voi!, spuse, apoi, lui Iacob, care, la întoarcerea celui dinspre culme, veni aproape de Darii, să afle ce-i; îi spuse câteva cuvinte în taină, din care eu numai atâta auzii:

– ... spune și celora, să știe!

Și o luă spre culme. Iacob spuse, la toți ceilalți, ceva, adică ce-i porunci Darii ca să le spună; iar mie, la cuvintele lui Darii, „Pe Tănasă, în mijloc!”, îmi veni un gând, care amuși li-i auzi.

Întunecase tare și noi mergeam greu peste butuci de copaci doborâți de vânt și prin desișul pădurii. Deodată, auzim un pocnet de pistol, în partea dinspre culme, și sunetul pușcăturii se așternea peste întreaga pădure. Nu zise, la aceasta, nimeni nimica, nici steteră locului, ci, ca și când n-ar fi fost nimic, meraserăm tot mai departe. Iacob, care venea la spatele mele, îmi zice:

– Știi tu, Tănăsucă, ce pușcătură a fost aceasta?

– Nu, bade Iacobe.

– Vătaful nostru, ca om ce nu știe ce-i frica – că nici aceea nu-i ști-o, că de dânsul nici plumbul nu se prinde – a rămas înapoi, s-a dus acolo unde a pușcat, ca să se socoată că noi în acea parte ne învățăm. Tu nu știi, da' pe plaiul mare s-a înșirat o poteră, au adormicat Nemții cumva că suntem pe aici, și aceasta mi-a spus-o cimpioiașul (N.N. Ioan Bordeianu din Volovăț); iar că potera-i acum pe plai, ne-a adus știrea un păcurar.

Trecurăm o gârlă adâncă, prin care curge un pârau; dar o trecurăm numai Dumnezeu știe cum! Ajunși de cea parte de gârlă, o luarăm la deal și, lângă un brad gros și crengos, sub care era loc gol, bătucit și larg, cum sunt de acele prin păduri și le

zic oamenii „băteliști”, Dumnezeu cu noi și cruce de aur; lângă un brad, ne oprirăm și se așezară toți la pământ.

– Ioane, zise Iacob, de la o vreme, către cimpoieș, hai ghini s-ar lovi, acum, aici, în liniștea asta a nopții, una de-ale tale, știi tu; da-i geaba, aice-i... cea ce nu trebuie zădărat.

– Cela ca cela; i-aș zice eu una că și lui i-ar plăcea și-ar mișca din coadă și din cornițe; dar băja de dincolo (arătând spre plai) zice: mai rabdă o țără!...

Deodată, parcă mi se lumină în cap și-mi veni gândul ca, de-acum, înainte, să mă fac că-mi place a fi cu aceștia și să le și spun că nu m-aș mai duce de la ei. Văzându-mă, deci – socotii eu – Darii și ceilalți așa, crezând ei că eu m-am domesticit la ei, m-or slăbi, pe-ncetul, din pază și eu capăt, apoi, prilej să dau de cărarea spre casă. Gândul acesta, deși toată grija nu mi-o lua de la inimă, într-adevăr, mă înveseli câtva, căci îmi dete nădejde să scap dintre „zmeii” iștea, cum îi numi căpitanul lor, Darii, pe care, azi-măine – că și potera era pe-acolea – i-or duce în furci sau cum, Doamne ferește!, le zic pe aicea: „draiholt”.

Se auzi sunând prin frunze uscate. Venind acel sunet de pe malul de dincolo al gârlei ce-o trecuserăm, auzirăm ca dând, de două ori, cu muchia toporului, dar nu tare, în copaci, unul dintre cești de aicia răspunse cu o lovitură, și doi din ei meraseră într-acolo, de unde se auziră loviturile.

În curând, veni Darii.

– Ce-i pe acolo?, îl întrebă Iacob.

– Ce să fie? Răspunse Darii, Ia, babe-caie șvăbești, de care le știm noi, amu, pe de-arostul. Cu de aceste jucării, nu se prinde Darii și frații lui. Din clopotnița Solcii, dintre cătane, am trecut și ei, proștii, socot că aicea, în largul nostru, ne-or prinde ca pe niște becisnici? Ce ni-a spus Bordianul știam eu și de la alții, că cine din creștinii noștri ni-i dușman și cui din ei am făcut noi vreun rău? Deci ce numai se aude în sat am eu cine să îmi spuie.

Gândi puțin și, apoi, zise:

– Aveți ceva în ploști, că într-a mea-i secetă?

– Este, zise unul, ne-a adus Costea, păcurarul, când văzu pâcla de oameni venind spre plai, parcă la noi e hram!, zise cu râs batjocoritor și dede plosca lui Darii, carele, după ce trase din ea, o dădu altuia, și acesta, mai departe, pe rând, la toți.

– Dați și lui Tănăsucă!, zise Darii și, apoi, urmă: Se apropie Sântă-Maria; vă aduceți aminte ce ni se întâmpla, cam pe astă vreme, când, tot așa ca astăzi, mânăra Nemții pe bieții oameni pe din dos de Dealul lui Vodă, ca să prindă iepuri cu... sare pe coadă?

– Da!, răspunseră mai mulți, iar unul adause:

– Și Sandu Olariul, cumătrul tău din Clit, veni și ne spuse că le-au poruncit domnii din Solca Arborenilor, Clitenilor și Solcanilor să-și ieie sare pentru coada iepurilor... (aici răs) și să vie să ne... (răs iar); noi ședeam pe Vârful lui Vodă și ne uitam la vitejia și la hătria ștaipucilor, ce se învăteau printre norod, acolo, pe ulițele Solcii...

– Da' eu ce făceam, atuncia?, întrebă cimpoiașul, la carele tocmai atunci ajunsese plosca.

– Ce făceai tu?, zise acela. D-apoi ție-ți crăpa cimpoiul de cele de-ale tale și de-ale noastre; parcă așiși chemai anume potera, să urce la noi, în vârful dealului.

– Așa-i!, zise Darii. Și-apoi, ca să nu stricăm plimbarea domnilor la Bâtca lui Vodă, unde zice-se că Ștefan Vodă, ce-a făcut mănăstirea Solcii, când venea cu gloata sa la mănăstire și era zi frumoasă, se suia cu toți ai săi, cu Doamna, cu copiii și cu cei mari ai țării, ce veneau cu el, pe vârful acelu munte, și-și petreceau, acolo, sus, cred

că nu și fără un păhar de Cotnariu, de cel domnesc, știți, cam de acela la care, anțărț, acolo, la Bogdănești, cu grea inimă se uita ciocoiul că îl slobozim din antalaș, pe gârliciul nostru, și ne umplem cu el ploscele... Ca să nu stricăm, zic, plimbarea domnilor la vârful celui munte, ne luarăm hăisa, la vale, și trecurăm prin mijlocul Solcei, spre Părteștii de sus, unde ne ospătară oamenii frumos și de unde, apoi, ca să trecem dincolo, la chiaburul armean din Baia, o luarăm, pe de-ntreg, pe din sus de Cacica, unde, către seară, auzirăm, în pădure, un copil plângând și țipând.

– Ai făcut și tu, Ioane, atunci, una ca zece!, îl întrerupse, aceea, Iacob. Eu, unul, n-o făceam.

– Că am gogolit copilul, ce se vedea că e de domn – urmă Darii – și-l dusei, în brațe, prin mijlocul Cacichei, la părinții săi, unde, aflând de la niște băieși, ce-i întâlnisem, al cui e copilul, mersei la casa părinților lui și, acolo, între mai mulți domni și doamne, care veniseră să afle ce întâmplare e cu copilul, ce auziră că s-ar fi pierdut, dădui copilul pe mâna părinților lui și mă întorsei iar, noaptea, pe întuneric, la voi¹²², de unde, apoi, trecând peste tărnița Stirigoaei, ânvățarăm, a doua noapte, la Baia, pe hoțul de ciocoi cum să-și deșerte ce s-a umplut cu habăuca. Dară, haidem – sfârși Darii – să-i lăsăm pe cei cu dorul să ne vadă mai cu pofta-n sân!

Se sculară toți, Darii o luă înainte, mie zicându-mi să-l urmez, și ceilalți după noi. Trecurăm prislopul și, coborându-ne la pârau Dragoșa, mersem pe el până unde dă în Moldovița; acolo, poposirăm până la crăpatul de zi, ca să vedem ceva, pe unde ar fi, adică, acel râu de trecut. Îl trecurăm și ne urcarăm în muntele numit Dealul lui Vasile, acolo ne ospătară baciul și ciobanii unei stâne din Vama, fără a arăta cât de puțină frică de noi sau codire de a ne ospăta cu ce avură mai bun. Nu auzeam altă vorbă, de la ai noștri, către ceia, și de la aceia, cu dânșii, și am venit la ei în ospetie. Acolo rămaserăm ziua întreagă, aducându-ne un păcurar, ce-l trimise Darii, o ploscă harnică de rachiu, de la crâșma din Frumosu, iar Bordeian, zicându-ne din cimpoi, de parcă ascultau și copacii dinprejurul nostru.

Dis-de-dimineată, a doua zi, plecarăm de acolo, grijiți cu merinde destule de la stână, și ne răsări soarele dincolo de apa Moldovei. Era într-o Sâmbătă. Ne coborârăm, pe dincolo de apa Moldovei, la vale. Ne întâlneam cu oameni, ce mergeau ori la vite, ori la pădure; ei ne vedeau înarmați și așa mulți la un loc, dar nu se fereau de noi. Ne deteră binețe nouă, și noi lor, unii adăugau către Darii și numele „bade Ioane”.

Seara, trecurăm, pe lângă satul Valea Seacă, în Moldova și maserăm în marginea pădurii, între satul Drăceni și mănăstirea Slatina. Când, după miezul nopții, sunară clopotele mănăstirii, săriră toți în picioare și, cu dânșii, și eu, și toți ne făcurăm cruce și ne închinaram spre mănăstire. Darii, apoi, zise:

– Astăzi e Duminică, mergem la sfânta mănăstire, la biserică!

¹²² Lucru adevărat: acel copil, ca de patru ani, era al unui impiegat de la salinele Cacica, ce, luându-se cu alți copii de băieși, după fragi, ceia, ca copiii, nici habar n-aveau că acesta rămăsese undeva, prin pădure, și copilul, în loc să iasă din ea, se duse tot mai adânc. Dând Darii cu ai săi de dânșii, îl luă și-l duse în apropiere de Cacica și, aflând al cui e, îl dete părinților, cu cuvintele: „Al Dumneavoastră-i copilul? V-a dat Dumnezeu copii, aveți grijă de ei! Io-s Darii”. Zise și lăsă și pe părinți, și pe cei cu ei ca trăzniți de fulger. Acel copil fu, între anii 1860 și 1870, repausatul controlor de saline din Cacica, Peșke, și fiind el, mai înainte de această slujbă din Cacica, mandatar la Vama, îmi povesti singur întâmplarea cum îl găsi Darii, în pădure, și aduse, în brațe, la părinții săi; iar fiul său, Alexis „Olasiu” Peșke, ce fu adjunct de Prefectură în Rădăuți și muri la Cernăuți, știind și el de episodul acesta, mi-l povesti și el mie și altora.

Nu-și aprinse nici unul pipa, ci merseră, pe rând, la pârau și se spălară și se pieptănară. Făcui și eu așa. Ascuseră, apoi, toți desagii și armele după butuci, iar la doi le zise Darii să rămână pe-acolo și, simțind ceva, să alerge unul la mănăstire și să-i dea de știre.

Eu hotărâșcă încă nu eram; și totuși, mergând cu Darii și cu ceilalți, pe când trăgeau, la mănăstire, clopotele de slujbă, la biserică, parcă mă strângea o frică grozavă de inimă, o frică și de Dumnezeu, și de oameni, și această frică cu atâta tot mi se mări, cu cât mă apropiam de mănăstire și vedeam oameni îmbrăcați ca de zi sfântă, mergând la biserică. Mă miram că nu ne zice nimeni nimic: se uitau numai la noi; dacă eram aproape de ei, le dădeam ori noi, lor, ori ei, nouă, „bună dimineată” și „Dumnezeu să vă ajute încotro mergeți!”. Ei, apoi, cum luam seama, se apropiau cap la cap și-și spuneau ceva în taină.

Aproape de mănăstire, Darii îmi băgă ceva în mână și zise:

– Na, să aibi de o slujbă și la dicos!

Era o șestacă de cele mari și o grivnă (jumătate de sorcoveț).

Ajunși la poarta mănăstirii, toți își descoperiră capul, își îndreptară părul, își tocmiră și-și îmbumbară sumanele, și, de la poarta mănăstirii și până în biserică, tot cruci își făceau și ziceau „Doamne, iartă-ne și ne miluiește!”.

În biserică, unde acum se începuse slujba, merse Darii, înainte, și noi, toți, după el, la ușa stângă a altarului, și deterăm unui călugăr de câte o liturghie. Eu, cu mare frică, spuse călugărului cum mă cheamă.

În biserică, se uitau toți ba la icoane, ba la noi. Luarăm și naforă, cu oamenii, în rând, după care ieșirăm din biserică, tot cu oamenii, în rând, și Darii, și ceilalți, vorbind cu dânșii ca cu niște cunoscuți, venirăm în sat, intrarăm, cu un om, în casa lui, dădurăm toți binețe gospodinei, ce rămăsese acasă, iar cei mai tineri îi puparăm mâna; însă cunoșteam că ea, biata-i cu sfială de noi și ne răspunde numai ca cu jumătate de gură.

Darii ieși, cu cimpoiașul nostru, afară, poftind și pe gospodarul de casă cu sine. Nu târziu după aceea, veniră tustrei, aducând Darii câte o ploscă în amândouă mâinile, iar gospodarul și cimpoiașul, câte trei-patru pite de grâu. Gospodina scoase din cuptorul ce, până acum, era înfundat cu lespede, o oală și o tavă acoperită și, până puse ea, în blide, pe masă, ce o avea în acea oală și în acea tavă, veniră trei-patru oameni, și ei cu oale și cu traiste de ceva pline, și cu vorbe și voie bună, ca și când ar fi venit ei cu colaci la nuntă; le puseră pe masă și ce nu încăpu pe masă, pe vatră și pe cuptor.

Gospodarul de casă mai aduse, de afară, o scândură lată și un poloboc, făcu din aceste lucruri încă o masă și gospodina, acoperind-o cu o față de lână, părea, într-adevăr, că-i la o nuntă. Oamenii veniți își descărcară mâncările ce le aduseră, până și linguri și talgere de lemn, și, apoi, să vezi trai! Ospăț, băutură și Bordeianul nostru, cu cimpoiul! Luai, însă, seamă că, din când în când, ieșea câte unul de-ai noștri afară, ba și gospodarul, singur, și se uitau prin prejur și, apoi, iar intrau în casă. Abia după-amiază, după ce mai umplură ploștele, de vreo câteva ori, la crâșmă, cu vin, ne duserăm de-aicea, neuitând de cei doi tovarăși, ce rămăseseră în pădure, pe lângă lucruri, să luăm cu noi de toate, câte ceva și pentru dânșii.

– Cum îți place cu noi, Tănăsucă?, mă întrebă Darii, mergând spre pădure.

– Bine, tare bine; mai bine decât acasă.

– Nu ți-am spus eu că nu-i bănuiești, dacă-i fi cu noi?

– Tot cu Dumneavoastră, de acum, rămân.

– Așadar – zise Darii –, dragul meu, nu numai cum zice vorba: „la plăcinte, înainte, iar la nevoi, înapoi!”, că vom avea și de lucru!

Ceia râseră, iar eu zisei:

– N-ai grijă, bade Ioane!

Se vede că Darii tot nu se nădăjduia prea mult în toți oamenii ce i-a văzut și i-au văzut astăzi; curând după ce ajunserăm în pădure și ospătară și cei doi, încărcărăm ale noastre, eu luai iarăși desagi cei de piele și cu lacăt pe ei și pornirăm, hăisa, prin pădure, la deal, cum se prinde printre hotarul Bucovinei și Moldovei, în sus, și, când trecurăm o bucată, mai la deal de mănăstirea Slatinei, o luarăm ceala („hăis” și „ceala”, îndemnuri pentru animale de a o lua la stânga sau la dreapta – n.n.) și urcarăm spre vârful dealului, de unde auzeam, acum, seara, bucium de oi. Ajunserăm la stână, lângă o poiană, unde nu găsirăm pe alții, decât numai pe baciul, căci oile, cu ciobanii, erau duse „la porneală”, după mulsul de seară. Baciul acesta se cam sperie, când ne văzu; dar nu știu, de voie ori de nevoie, spunându-i Darii că nu suntem oameni răi și nici nu-i cerem nimic, că nici flămânzi nu suntem, se păru împăciuit.

Maserăm acolo, schimbând Darii, cu baciul, apoi și cu ciobanii – care și ei, la o vreme, veniră cu stâna la strungi – vorbe și sfaturi multe și bune; dar când baciul luă, dimineața, până în zori, trâmbița și dete semnul sculării și mulsului, noi încă eram în picioare și pornirăm, după un „rămas bun” de la baciul – care ne dete un caș și o urdă harnică – mai departe, spre culmea dealului și, pe ea, tot înainte.

Când se lumină binișor de ziuă, eram în dreptul Humorului, dar, uitându-ne ceala, departe, în vale, vedeam, pe drumul cel mare, în jos, spre Cornu Luncii ori spre Valea Seacă, că merg mulți oameni pe jos, cu ceva poveri pe umeri, și, înaintea lor, vreo două-trei căruțe, în care, după cât se părea din depărtare, ședeau domni și aveau ceva în mâni ce seamănă a puști. Steterăm îndosiți după copaci și ne uitarăm într-acolo, și, la o vreme, zise Darii ca în răs:

– La noi? D-apoi n-om fi acasă, poftim încoace!

Ne mai uitară, cât ne uitarăm, într-acolo, zicând Darii către noi:

– Ori tot acei de la Poiana Mărului, ori alții, de pe aicea: drum bun! Da’ noi haidem!

Merserăm, toată ziua, poposind deasupra sătulețului Doroteea, în alt munte și codru, și abia din sus de Bucșoaia trecurăm, fără a vedea pe cineva, apa Moldovei, dincolo, și, într-o fundoaie de poiană, ne culcarăm și dormirăm pe sub brazi până după miezul nopții, când ne sculă Darii și, tot pe întuneric, urcarăm la deal, cam spre acele părți în care, după părerea mea, nu prea departe se află și Poiana Mărului.

Ajunserăm în vârful muntelui, dar așa de greu că nu mai puteam! Acolo, după ce prânzirăm bine, ne odihnim până spre amiază. Darii vorbi ceva cu ceilalți și văzui că patru din ei o iau înainte, iar noi rămaserăm acolo. Darii întrebă cum stăm cu merindea și i se răspunse că cam slab. Se sculă și se sui pe gruețul muntelui, care era tare ascuțit, și, după vreo câteva clipite, se întoarse și zise:

– Iacobe și încă doi, faceți ceala, din cea parte miroase fum, veți găsi ceva.

Se făcea seară și nici cei patru, și nici cei trei nu se întorceau. Darii parcă era pe gânduri și nu vorbea nimic. Când înseră și soarele, cum se zice, se uita încă numai cu un ochi înapoi, spre lume, veniră cei trei și aduseră o oaie și, într-un burduf, făină. Auzii numai zicându-i. „De la odaia Bocănilor”. Merserăm numai ceva mai dincolo de gruețul muntelui, dar nu știu de ce nu merserăm mai departe.

A doua zi, pe la prânzul cel mare, veniră cei patru și aduseră veste rea, că pe baciul și pe păcurarii de la stâna Mutului i-a dus potera, legați, la Solca... Eu răcii în inima mea; iar Darii, că se bizuia în ceva ori ca să deie inimă la ai săi, zise, și încă vesel:

– Legați i-au dus, dezlegați s-or întoarce, că eu încă sunt viu!

De astăzi, Luni, și până Vineri, ne învățăm toți prin părțile acestea, mergând și venind, trimiși de Darii, unii încolo, alții încoace: unii aducând vești că cum și ce-i prin cea și cea parte, iar alții merinde: miei, oi, caș, făină și altele.

În aceste zile și nopți, luai seama că n-ar fi Darii fără grijă, ca mai înainte. Umbla și el, și alții, cu pază și foc mai că nu făceam, nici ziua, nici noaptea, însă Vineri, până în ziuă, ne scularăm și ne luarăm, cu totul, de acolo, ne duserăm, prin pădure și prin marginea poienilor, iarăși spre Pietrele lui Dragoș, căci aduseră cei trimiși de Darii veste că, pe acolo, s-a răzbunat și-i senin cu totul.

La Poiana Mărului nu mai era stână... Noi ne luarăm calea la vale și oprirăm, iarăși, sub acel brad cu bătește dracului, de pe râpa înaltă a adâncului pârâu. Era pe după amiază. Darii se luă cu mai toți ceilalți, trecu pârâul dincolo și se duse mai departe, rămânând lângă acel brad numai eu, cimpoiașul și doi alții. Ședeam fără foc și ne era foame, căci afară de puțin caș nu mai aveam nimic de rândul gurii. Eu eram tare îngrijat că ce săracul de mine mă așteaptă cu acești oameni și cu trebile lor și prilej de a-mi împlini gândul meu nu mi se îndemâna.

La un târziu, seara, auzirăm, dincolo de pârâu, bătând, pe încetul, cu muchea toporului în copaci. Era semn să venim într-acolo. Trecurăm, iarăși, cu greu și pe întuneric, pârâul și, la o vreme, văzurăm, printre copaci, zare de foc. Erau ai noștri, iarăși, acolo unde ne era vatra, în săptămâna trecută. Ce să văd acolo? Unii jupuiau niște miei, alții făceau țigle, alții strângeau lemne; iar pe sub brazi, clituri de pâini și de sare, pe lângă șipuri și balerci.

Darii, vesel, zise:

– Bieții huțani se ținură de cuvânt...

Asta vrea să zică, după cum aflai eu mai pe urmă, că, fiind poimâine, Duminică, Sântă-Măria Mare și, la Rușii Moldoviței, hram, Darii, încă înainte de intrarea mea la „învățătură” la dânsul, puse, cu bieții huțani de acolo, la cale ca, venind ei, de la târg, de la Rădăuți, cu cele ce trebuie de hram, să aibă știre și de dânsul cu ai săi și, astăzi, Vineri, fiind ziua de târg în Rădăuți, huțanii întorcându-se de la târg, unii puseră, în locuri anumite, lângă plai, „dajdia” lor pentru Darii, care, apoi, o aduse cu cei ce merseră după ea; iar alții, care abia seara se întorceau cu miei nevânduți la târg, îi deteră așiși în mână acei trei miei, ce-i jumuleau ai noștri...

– Astă noapte – zise Darii către mine – vei îngriji tu, Tănăsucă, de foc, dă pușca ta încoace!

I-o dădui și el o puse, cu a sa, sub pieptar, la capul lui. Vorbi, apoi, cu ceilalți și, cum auzeam, ei puneau la cale cum să scape pe baciul și ciobanii lui badea Mutu din Frumosu din închisoarea de la Solca, ce așiși poimâine noaptea să urmeze... La auzirea acestor vorbe, prin inima mea trecea înghețul Bobotezei. Cina era gata. Se aduseră șipurile de pe copaci, pe scoarțe de brad se tăiară fripturile, iar Darii zise:

– Pe cine-i rândul să aibă ochi la hotare să meargă!

Se duseră doi, luându-și cu sine un șip și, pe lângă el, câte o pită și câte un șold de friptură.

– Apucă, Ioane, iute – zise Darii cimpoiașului – și mai mișcă-ți bârzoii, că, de când tace, și-a uita vorba!...

Eu, dincolo de foc, aveam și eu în mâini o bucată de pâine de târg și o bucată de friptură și, mai cătând lemne, pe ici, pe colea, gândeam ceva la Dumnezeu.

De la șipuri, văzui că veni rândul la balerci. Bordeianul sufla în cimpoi de i se făceau obraji mălaie și cheful ajunse deasupra. „O, Doamne – gândii eu – nu-i oare mâna ta, aicea, pentru mine?”

Darii se scoală, ia pe Iacob de după gât și strigă:

– Una, băieți!

Numai ce văd că se înșiră și ceilalți, toți luându-se, unul, după altul, de după gât, și se înșiră, de la Darii, înainte. Bordeianul, văzând ce vrea Darii, porni o „Arcană”. Mă prinse și pe mine cel din urmă de după grumaji și o mânarăm, o bucată, cum se cade, ba încă poate și mai!

– Ni-a fi pentru astăzi!, zise Darii, la o vreme, și, cum văzui, chefuluit hăt bine.

Mai luară câte o dușcă din balerci și, apoi, se culcară, care încotro, iarăși sub copaci, și Darii, ca totdeauna, cu picioarele la foc, zicând:

– Dormiți și hodiniți-vă, și, mâine, la drum și la treabă!

Eu, deși puseseș șipul și balerca la gură, nu băui; eram, deci, la cap limpede. Când pricepui, deci, că adormiră cu toții, mă dusei, câțiva pași deoparte și zisei rugăciunile, toate câte le știu, dară cu o simțire că mi se părea că stau așîși înaintea lui Dumnezeu aievea și tot cuvântul îl scot din fundul inimii. Mă întorsei spre foc, mai scormonind în el, cu sunet, să văd de nu s-a trezi careva; mă uitai, de-a rândul, la toți, nu se mișca nici unul. Atunci, vai!, gândind ce vreau să fac, mi se păru că-mi sare inima din piept! Mă dusei, pe-ncetul – parcă nici nu călcam pe pământ și nici nu suflam – lângă Darii, pusei mâna pe pușca mea, de sub capul lui; mi se întuneca înaintea ochilor, mă speriai singur de mine. Darii se mișcă și gemu, eu mă dădui în lături și, făcându-mă că iau un vreasc, de jos, mă dusei și îl pusei pe foc. Mai așteptai puțin, mai scormonii în foc și pusei un butuc pe el și, apoi, mă dusem pe-ncetul, iarăși, la căpătâiul lui Darii și, de-acum, înainte, nu știu ce se făcu cu mine!... Mă simții cu pușca în mână...

Devale, dincolo de șipot, unde ne spălarăm, săptămâna trecută, acolo, de-abia, mă trezii ce-am făcut! Ca fără suflet și încheștat de frică, o luai, prin pârauț, printre crengi și peste butuci, la ocele, părându-mi-se că tot mă apucă careva de dinapoi. Dădui de brazi, căzuți de-a curmezișul, peste pârauț; ca să nu fac sunet, mă vârai, în brânci, sub ei, trăgând, cu socoteală, pușca după mine, ca să nu se sloboadă. Ajunsesem, acum, hăt, departe de acei de care mă temeam că mă apucă, când parcă nu știam să mai prind la inimă ori să mă gândesc că m-am băgat în mai mare primejdie prin ceea ce am făcut; stătui și ascultai și, neauzind nimic, iarăși mai mersei o bucată. Deodată, aud un şuier, de la deal... și ceva sudălmi! Eu încremenii! Încă un şuier și iarăși strigăte de sudălmi! „Știu că am făcut-o!”, gândeam, atunci, în spaima mea... „Ha, dar acum nu-i ce mai gândi: voia ta, Doamne!”, și înainte, tot pe pâriu, la vale!...

Mi se făcu ziuă la marginea pădurii, spre Poiana Șoarecelui, dar nu mi se făcu ziuă în inima mea! Eram, de grijă și de frică, ca zălud de cap! Mă temeam să ies din pădure, o luai, tot pe marginea ei, spre Capul Dealului Suceviței; stătui și așteptai, cu grijă, și mă uitam și ascultam în toate părțile despre pădure, de n-oi vedea, de n-oi auzi ceva. Nu se simțea nimic. O luai, prin pădure, spre Sucevița – mă temeam parcă de toți copacii, de nu-mi iese vreun tovarăș de-al lui Darii ori poate și el, singur, de undeva. Abia făceam doi-trei pași și iar stam și ascultam. Când se răspundea vreo veveriță de prin copaci, gândeam că nu pe mine, ci pe unul de aceia îl simțește.

Eram ostent și de trudă, și de frică, că abia mai puteam pași.

Satul meu, Sucevița, era colea, la vale, în dreapta mea; eu, însă, parcă eram cine știe unde, departe de el, între Turci și Tătari, așa mă temeam că hoții mi-or ieși, de undeva, înainte și, atunci, sunt pierdut! Și, apoi, de-oi și scăpa, cumva, până acasă, ce se afla în capătul din sus, ce-oi folosi! Oh, și încă dacă tatăl meu, bietul, e poate mort?

Era, acum, pe la toacă, ajunsei pe Dealul Negru, ce-i deasupra mănăstirii. La crucea de pe acel deal, mă oprii, o sărutai și suspinai adânc. Trăgeau toate clopotele la

mănstire, că mâne-i Sântă-Măria. Fără a căuta, de frică și de grijă, în sus, spre casa noastră, ce puteam să o văd, de aicea, pașii înainte...

O, Doamne!, ce văd, din deal, când ajunsei în preajmățul casei noastre! Tata ședea afară, pe prispă, plecat pe un băț; razele soarelui, ce se mai vedea ceva, pe deasupra dealurilor, luminau drept asupra lui...

– Bună vreme, tată!, strigai, de dincoace de poartă.

Vai de mine!, răspunse tata, cu glas slab și rar. Da' unde ai fost tu, măi băiete?

Îi pupai mâna, mama sări din casă, își puse mâinile în cap și mă privi, cu vrerea, nu știu, să se bucure că mă vede ori să mă probozească; îi pupai mâna și ei, și-abia numai începui eu a spune pățania mea, când tata strigă, cum poate striga un om slab de boală:

– Taci, netrebnice! Da' cine, în noaptea aceea, spre care te-ai pierdut tu de-acasă, a răzimat un căprior de ușa mea?... Și ce pușcă ai tu?

Săracul de mine, eu, în zăpăceala mea, luai, în locul puștii mele, pe a lui Darii!... Și ce frică grozavă mă ținu, toată ziua, se poate din aceasta ști, că eu nu dădui de greșea cu schimbul puștilor.

– Am sfârșit!, gândii, atunci...

Acum, însă, și pricepui de ce le spuse Darii nu știu ce la cei trei tovarăși ai săi, care, după ce mă luă el de la poiană, rămaseră înapoi. Auzind el, adică, de la mine, că tatăl meu e bolnav și pofteste sălbăticiune, le dete, prin unul, la cei trei poruncă să facă, numaidecât, ce-or face și ei și făcură, și aduseseră căpriorul și-l răzimară, noaptea, de ușa noastră!...

Pușca lui Darii, încă într-acea noapte, o luă Iacob, aducând-o pe a mea și, numai cu atâta, pupând mâna tătâne-meu, zise către el:

– Nu bănuiești, moșule, te roagă Darii, că ți-am făcut puțină grijă! Vedem noi că Tănase nu-i de noi!

Și, întorcându-se, apoi, spre mine, zise:

– Da' tu, auzi tu, n-ai auzit, n-ai văzut, nu știi nimic! Că, de altfel, și noi, altfel: numai numele ți-a rămâne!

Zise și ieși pe ușă.

Auzirăm că Darii, într-adevăr, scăpă pe baciul și pe ciobanii lui Mutu din închisoare, lăsând pe străjeri legați și cu căluși în gură, dar nu mult după aceea, auzirăm și alta. Auzirăm, adică, că-l duc pe Darii pe toloaca Marginei, să-l spânzure, ce și urmă".

Autoritățile austriece din Bucovina au dus o campanie amplă și complexă împotriva haiducului mărginean Ioan Darie, inclusiv prin înființarea de colonii germane și în jurul satului său natal, Marginea, dar și prin văile munților pe care și-i alesese drept reședință, la ceasuri de primejdie, localitatea premeditată ca atare fiind, după spusele istoricilor germani, Poiana Miculi sau a Micului, numită, în germană, Buchenheim, din vecinătatea Mănăstirii Humorului. Numai că povestea colonizărilor cu nemți, pentru a îngrădi arealul lui Darie, haiducul, este o legendă, Poiana Micului fiind înființată, drept vatră germană de sat, ceva mai târziu, la peste un deceniu de la uciderea lui Darie, în 1838, cu emigranți germani din Boemia, o singură familie, David Fiber, venind din Bavaria. Primul colonist german din Poiana Micului a fost Jokl Kisslinger, urmat, curând, de alte 41 de familii, cele ale lui Sebastian Baumgartner, Anton Beer, Johann Beutel, Georg Binder, Josef Buganiuc (slovac), Mathias Eigner, David Fiber, Josef Flachs, Adalbert Fuchs, Johann Fuchs, Mathias Fuchs, Johann Hable, Wenzel Hackl, Andreas Hartinger, Josef Heiden, Georg Hellinger, Adam Herzer, Georg Hofmann, Stefan Honers, Wenzel Kisslinger,

Andreas Klostermann, Jakob Kufner, Anton Landauer, Andreas Lang, Josef Lang, Georg Neuburger, Wenzel Rach, Ignaz Rankl, Karl Reitmajer, Martin Reitmajer, Wenzel Reitmajer, Franz Schelbauer, Leopold Schuster, Stefan Schuster, Günther Stor, Anton Tischler, Andreas Winzinger, Andreas Weber și Josef Weber.

Legendările, expresii ale nevoii românilor de speranță, dar și de demnitate de împrumut, au cuprins veacul lui Ioan Darie, copleșindu-l, spre sfârșitul acelui veac, și pe Iraclie Porumbescu, pasionat căutător de povestiri cu haiduci și mărturisitor al lui Darie, care, după cum rezultă și din textul anterior, avea și motive intime, lăuntrice, de a simpatiza cu legendarul haiduc mărșinean.

O a doua povestire a lui Iraclie Porumbescu¹²³ despre haiducul mărșinean Ioan Darie, „Haiducul Darie și moș Mateiu Bercheșanul”, la care deja s-a făcut referire, completează povestirea anterioară, reliefând și alte trăsături de suflet și de caracter ale haiducului.

Povestirea încredințează memoriei și câteva informații, pe care și istoria, și legende obișnuiesc să le omită:

„Haiducul Darie, născut în satul Mărginea, în Bucovina, și, mai pe urmă, acolo, adică pe șesul dintre Margine și Dealul Ederii, la anul 1816, și spânzurat, era prin toate comunele, de-a lungul Carpaților bucovineni, ba și ai celor din Moldova, un nume foarte popular.

Mic și mare cunoșteau năzdrăvăniile lui cele haiducești, care erau, seara, povestite la gura cuptorului, ziua, la lucrul prin țărini. Se înțelege că fiecare, după bogăția fanteziei sale, le povestea care din care cu culori mai vii, mai drastice și mai cornurate, atribuindu-i „căpitanului Darie” și niște puteri supranaturale, pe care, apoi, le ilustra cu un nimb cât mai misterios și mai transcendental.

Ba că, ziceau unii, Darie a găsit iarba fiarei și deschide orice încuietore și frânge orice lanț; ba că, adăugau alții, s-a scăldat în șapte Iordanuri, de nu-l prinde plumbul; ba că, întăreau, iarăși, alții, are năfură de Paști de la șapte biserici, de nu-l poate prinde nimeni; și de acestea, mai multe.

Dar nu numai numele, ci și persoana lui Darie era, mai pe tot locul, cunoscută: pentru că el nu umbla numai pe furie, pe la capetele pâraielor și potecile ascunse ale codrilor și nu ședea tot numai prin fundoaiele pădurilor și pe după stâncile măgurelor, ci el venea foarte adesea și în sate, mergea la biserică, cu ceilalți creștini, după aceea, și la cârciumă, la scrânciob, se prindea cu feciorii la horă și apoi mai trăgea, câteodată, și din fluier, de-l ascultau nu numai, roată împrejurul lui, toți oamenii, bărbați, flăcăi, femei și fete, dar până și păsările, și frunza de pe copaci... Atunci porunca Darie făgădarului să-i aducă vin, cu ridicata, și să-i umple și cupa, roată, pe la toți și toate.

Darie avea unsprezece „feciori”, adică tovarăși; el era al doisprezecelea. Acei unsprezece, când venea căpitanul lor în vreun sat, se împrăștia pe ici, pe colea, de strajă, de nu s-ar ivi, de undeva, știți – „procletii de poterași, ce te-ntreabă de răvaș”... căci de sătenii înșiși Darie nu avea nici o frică, deoarece, pe lângă aceea că trăia cu dânșii bine, îi cinstea și îi omenea; el nu numai că nu făcea nimănui din ei nici un rău, dar mai și boteza, cununa și miluia, dând la fini și la fine junci și chiar și perechi de boi, și nu o vădană își îndulcea copiii cu lapte de la vaci căpătate pomană de la căpitanul Darie.

¹²³ PORUMBESCU, IRACLIE *Haiducul Darie și moș Mateiu Bercheșanul*, în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, pp. 80-83

Banii de cheltuială și straiile de primeneală, aceste Darie nu și le căuta de pe la bieții săteni, ci de pe la ciocoi chiaburi și hapsâni și de pe la negustori „cu chimiruri groase”

Se spune că el ar fi zis, de multe ori, „feciorilor” săi:

– Măi fărtați, să nu cumva să luați voi tămâia ce o duce vădana la biserică și năframa din mâna celui ce plânge: pricepeți ce vreau să zic?...

Nici de omorât Darie să nu fi omorât pe nimeni, decât, în urmă, pe un cârciumar jidov din Marginea, care, „mituit de domni”, merse furiș la Solca, de-l denunță că chiar acum, noaptea, se află el în cârciumă, la dânsul, și benchetuiește cu oameni, dus. „Feciorii” pândăși să fi oblicit aceasta și să fi făcut lui Darie semn să iasă din cârciumă. Ieșit, dacă auzi de hăinia Jidanului, care, și până atunci, avusese și avea încă să aibă mulți „zimțuiți” de la dânsul, să-i fi mers în întâmpinare, pe drumul spre Solca, și, văzând, în întunericul nopții, într-adevăr sclipind baionete, ce se scoborau, de pe Dealul Ederii, la vale, întâlni și pe trădătorul său, o distanță bunicică înaintea soldaților, și, acolo, pe acel loc, unde, mai pe urmă, îi fu osânda, Darie să-l fi prins pe crășmar numai cu o mână de gât și să-l fi strâns puținel, dar așa de puținel încât mârțoaga-i să-l fi adus acasă mort cum se cade. Însă aceasta o atinserăm, aici, numai așa, în treacăt, și, de astă dată nici nu-l prinseră pe Darie.

După această mică întâmplare, Darie încungiură satul și cârciuma din Marginea și, într-o sărbătoare, se coborî, de la Pietrele lui Dragoș – un munte dintre Dragoș și Humorul, în Bucovina – în sat, la Sucevița. Intră în cârciumă, dară, fiind încă numai ceva după-amiază, nu era încă nimeni în cârciumă, decât numai cârciumarul singur. Acesta era un creștin din loc. Darie îi dete „bună ziua!” și, văzând că nu-i nimeni și fiind trudit – poate că chiar se întorsese de la o expedițiune de ale sale, acolo, pe la Hărlău sau Bacău – scoase pistoale argintate de la curea, le puse pe masa din fundul cârciumii și, singur, făcându-și sumanul căpătâi, se culcă jos, cu capul la pistoale.

Vine un om, vine altul, vine al treilea; cârciumarul le face la toți semn să tacă, arătând la cel de jos. Oamenii, cunoscându-l pe Darie ca și cârciumarul și văzând că el e cel culcat, se așezară cu toții încet pe laviță, fără a grăi un cuvânt. În sfârșit, mai că se umplu cârciuma de oameni. Vine, apoi, și un moșneag bătrân, cu barba până la brâu. Acesta era Mateiu Bercheșanul, din sat de acolo, din Sucevița, care, pe cât era stimat de toți consătenii săi pentru bătrânețile sale, căci trecuse de mult de șaptezeci de ani, pe atât era el și de temut de toți, până și de satele vecine, fiindcă el trecea de un mare solomonar și farmason; el închea apa și pe la Sfântul Ilie, când era soarele drept în creștet...

Cârciumarul face și moșneagului semn, arătând pe cel de jos. Moșneagul stă, se uită lung la cel culcat, apoi la oamenii molcomi de prin pregiur, dă, apoi, cu ochii și de pistoalele de pe masă, stă, gândește, cu fruntea încrețită, își dă cușma ceva înapoi, mai caută la dormitor ca și când ar fi voit să se încredințeze de doarme ori ba; mai gândește ceva și, apoi, încungiurându-l pe cel de jos, merge încet spre masa cu pistoale. Se mai uită, o dată, la dormitor și, apoi, luându-și cușma țurcănească din cap, înfinge ochii în pistoale, se pleacă asupra lor și șoptește oarece. Face, apoi, un semn mistic, pare că cruce, asupra lor, își pune cușma în cap și, întorcându-se către oameni, zice cam cu jumătate de glas:

– Amin, de acum, plumbilor din buza lor!...

– Ce ai zis, moșule?!, strigă, atunci, Darie, sărit drept în sus.

Sar și oamenii, de pe lavițe, surprinși de acest accident, stă și moș Mateiu și se uită, ceva intrigat, la Darie, apoi, după o pauză, îi răspunse rar și cu tocmeală:

– Ce am zis, fătul meu, e zis și ce am făcut e făcut!

– Moșule!, strigă Darie cu mânie, dar ce ai cu mine, ce ai cu pistoalele mele? Ce rău ți-am făcut?

Și, roșu în față ca bujorul, de mânie, face un pas către moșneag.

Acesta, tot rar și așezat, zice:

– Destul, fătul meu, destul de haiducie, mai gândește, de acum, și de...

Taci, moșnege!, curmă Darie, bătrânului, ultimul cuvânt, înfuriat peste fire și, întorcându-se iute către pistoale, băgă mâna în curea, scoase o frunză, din ea niște cenușă, o pune în palmă, zice, peste ea, în taină, câteva cuvinte și apoi suflă cenușa peste pistoale. Le ia, apoi, în mâini pe amândouă, le trage cocoșul și, întors către moșneag, strigă:

– Moșule, unde să pun „plumbii din buza lor”?

– Aici, fătul meu!, răspunse Bercheșanul dârz și apăsător. Aici!, și-i arătă lui Darie pieptul gol și cărunț...

– Vai de mine!, strigară oamenii ca cu o gură, căutând speriați ba la moș Mateiu, ba la Darie.

Acesta, și el, parte nedumerit, parte îngrijat de vorba și siguranța moșneagului, dă, deocamdată, un pas înapoi, îl soarbe cu ochii țintă la el și, apoi, ca și când și-ar fi adus de ceva aminte, ia iute pistoalele în stânga, iar în dreapta ia barba albă ca omătul a moșneagului, o pupă și, tremurând de mânie, zice:

– Moșule, aceasta te apără!

Și, îndreptat spre dulapul crâșmei... brrrum!, tună din ambele pistoale, deodată, încât numai țărâțe se făcură șipurile și paharele din dulap, iar borțile de doi plumbi se vedeau una, în perete, lângă alta... Spaimă cumplită prinse pe toți, și pe moșneag, care, apoi, trezindu-se, zise cu glas slăbit:

– Bre, asta-i alta!

Și, apoi, îndreptat către Darie, îi zise:

– Voinice căpitane, eu sunt meșter bătrân, dar tu m-ai întrecut!

Iese, apoi, pe ușă, cu capul plecat și, de aici, înainte, nu-l mai văzu nimeni printre oameni...¹²⁴.

Patrimoniul folcloric bucovinean păstrează o parte dintre „cântecele” cimpoiașului haiducului Darie, Ionică Bordeianul din Volovăț, cumătrul lui Darie, baladele românilor sau „cântecele bătrânești” fiind, după cum spun cronicarii și cărturari cei vechi, alcătuite de anume oameni iscusiți și încredințați poporului, spre desfătare și spre păstrare.

„Literatura poporană nescrisă, ca răsuflu și manifestare a vieții sentimentale a întregului popor, se naște deodată cu el, se dezvoltă împreună cu dansul, este nedezlipită de el ca sufletul de trup și ne prezintă un depozit de toate emoțiunile mai puternice și permanente, petrecute în sufletul lui, în decursul vieții sale. Deci existența ei nu poate fi pusă la îndoială în nici un răstimp din viața poporului, dar e foarte greu a constata cu acuratețe timpul ivirii diverselor producțiuni din diferitele ei stratificări. Numai la acele producțiuni care sunt legate de întâmplări istorice, politice sau culturale e cu putință aceasta”¹²⁵.

¹²⁴ Acest episod, care, ca o întâmplare adevărată, mi-o comunică tatăl meu, de loc din Sucevița, eu o povestii la mai mulți, dintre care aud că cineva să o fi publicat în oarecare foaie, fără ca să-i fi spus proveniența ei, după cum mi se mai întâmplă și cu alte comunicațiuni, ba chiar și scrieri mărunte de ale mele.

¹²⁵ I. G. SBIERA, *Mișcări culturale și literare / la / Români din stânga Dunării / în / răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți 1897, pag. 272

Și tot vrednicul profesor bucovinean de literatură al lui Mihai Eminescu, Ion alui Gheorghe Sbiera, avea să descopere că „renumitul mitropolit al Moldovei, Dosoftei, ne spune că, până în timpul său (1614-1693), se păstrase, prin viu grai, un „Cântec ostășesc”, compus de însuși Ștefan cel Mare (1457-1504), care se cânta la ospețe.

Acest cântec sună:

„Haideți, frați, hai, frați, la năvală dați,
La năvală dați, țara v-apărați!
Hai, frați, hai, frați, la năvală dați,
La năvală dați, crucea v-apărați!
Hai, frați, hai, frați, la năvală dați,
La năvală dați, steagul v-apărați!”.

Acest cântec însumă, în trei cuvinte: țară, cruce, steag, idealul spre care ținea marele erou Ștefan”¹²⁶.

Astfel, „alăutele”, numite, în vremea lui Ștefan cel Mare, „scripci sârbești”¹²⁷, acompaniau mai ales cântecele bătrânești, deci baladele, care se cântau și la Curtea Domnească. „Cronicarul polon Matei Strykowski încă ne povestește că el însuși a văzut și auzit, când călătorea prin Moldova, Ardeal și Țara Românească, în anul 1574, cum, prin adunările populare de acolo, se celebrau faptele oamenilor mari și renumiți, prin cântece cu acompaniere de vioare, alăute, cobze și harfe, și că păturile de jos ale poporului se desfătau peste măsură, ascultând glorificarea vitejiilor marilor lor principii și voinici”¹²⁸.

Iar cronicarul spune, cu fireștile lui obide, că, în 1591, „după ce s-au așezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de altă, numai afară de a prădarea și dinlăuntru, nu să satura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, carii îi ținea de măscării!”¹²⁹, singurul voievod evreu din istoria românilor iubind, ca și Ștefan cel Mare, care-și compusese singur o baladă, ca și Matei Corvin, cântecul bătrânesc, acompaniat, în acele vremuri, mai ales de cimpoi și de cobză.

Ioan Darie, deci, nu făcea o excepție, atunci când angaja un lăutar din Volovăț, care-i devenise și cumătru, pentru a-i scrie cântecele, grija voinicilor pentru memoria lor, încredințată posterității, fiind, se pare, aproape o tradiție.

Cântecele lui Darie aveau să înflăcăreze, de-a lungul anilor, întreaga Bucovină, determinând chiar și apariția unui spectacol de teatru folcloric, în cadrul datinilor de iarnă, „Ceata lui Darie”, drept contrapondere bucovineană la mitizările moldovenești din „Banda lui Bujor”, ambele variante, dedicate celor doi prieteni de haiducie (se pare că Darie ar fi fost ginerele lui Bujor), dezvoltând numeroase

¹²⁶ I. G. SBIERA, *Mișcări culturale și literare / la /Românii din stânga Dunării / în / răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți 1897, pp. 272, 273

¹²⁷ STRYKOWSKI, MACIEJ, *Călători străini despre țările române*, II, pag. 454

¹²⁸ SBIERA, I. G., *Mișcări culturale și literare / la /Românii din stânga Dunării / în / răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți 1897, pag. 273

¹²⁹ URECHE, GRIGORE *Pentru limba noastră moldovenească*, Letopisețul țării Moldovei

variante, care se mai pun în scenă, ritualic, odată cu moartea și reînvierea timpului, chiar și de sătenii bucovineni contemporani.

Cele mai vechi cântece despre Darie au fost adunate, drept relicve sfinte, de Simeon Florea Marian, uneori și cu sprijinul prietenului său, Iraclie Porumbescu, și încredințate memoriei, odată cu necesare și benefice adnotări, care întregesc povestea reală a personajului real.

Publicată de Simeon Florea Marian, în 1873, la Cernăuți, în tipografia viitorului său socru, Gheorghe Piotrovski, colecția de „Poesii / populare române / adunate și întocmite / de/ Simeon Fl. Marian. / Tom I”, grupează, în primele pagini ale Părții I, „Balade / cântece bătrânești” și textele care vorbesc despre Darie, haiducul, cu „Note” explicative la finalul cărții, dar la care noi vom recurge mai întâi, folosindu-le ca explicații ale fiecărui text.

„1. Darie și maica sa.

Culeasă în Marginea.

Renumitul hoț Darie s-a născut pe la finea secolului XVIII (1784 – n.n.), în Marginea, sat în ținutul Rădăuților, în Bucovina, din părinți țărani.

El a fost contemporanul și amicul lui Bujor, după cum se va vedea în balada IV. Avea pe lângă sine la 40-50 de feciori, toți oameni aleși și voinici.

Voichița, o fată din ținutul Odobeștilor, după cum spune tradiția, să-l fi luat în banda sa, pe când era el de vreo 15 ani, și aceasta să fi purtat și comanda, până ce fu omorâtă din oarece cauze, pe Ascunsul Mare, un râu aproape de satul Voitineli; după aceasta, a purtat el comanda, până ce fusese prins și spânzurat, în Ianuarie 1808 (Simion Florea Marian greșește data, anul sfârșitului tragic al haiducului Darie fiind 1816 – n.n.), într-o etate de 32 ani, pe imașul Marginii, sub Dealul Jedrii.

Darie a cutreierat toată Bucovina și Moldova, de care se ținea, pe atunci, și Basarabia, apoi Ardealul, Maramureșul, Rusia și Țara leșească, jefuind și scurgând de bani mai ales pre ciocoi și pre jidovi, carii, ca niște lipitori flămânde, sugeau sângele bieților Români din toate părțile, lăsându-i, de multe ori, numai cu sufletul.

El nu omora pre nime și era vai și amar de capul aceuia dintre consoții săi, carele îndrăzneă măcar să maltrateze pe cineva.

Față cu văduvele și cu cei sărmani era el foarte îndurător; totdeauna le împărțea pungi pline de bani. Făcea, parte, dreptate, luând de la cei avuți și dând celor nevoiași.

Frunză verde de-lămâie,
Mă suii în deal, la vie,
Mă uitai spre slobozie,
Văzui casele pustie,
Iar în jos de slobozie
Numai una nu-i pustie
Și-acolo-i câncilărie,
Șede-un domnișor și scrie,
Și tot scrie cu mânie
Pe-o bucată de hârtie,
S-o trimită-n starostie
Ca să-l prindă pe Darie...

– Mă duc, maică, să-l învăț
Cum se scrie-n lume cărți
Și, de-a fi un om de-a nost',
L-oi lăsa unde-a mai fost,
Iar de-a fi vreun prăpădit
De prin alte țări venit,
Rade-i-oi un pumn zgârcit
Să-i sară ochii din cap,
De el lumea ca s-o scap!...

– Dragul mamei, nu te duce,
Că te-oi scălda-n lapte dulce!
– Să mă scalzi chiar și-n zahar,
Dacă trupul mi-i amar...

– Stai, Darie, nu te duce,
Că mă tem să nu te-apuce
Dușmanii cu armele
Să-ți sfârșească zilele,
Să-ți rămâie-averile!...
– Maică, nu vorbi-n zadar,
Trupul meu n-are habar,
Trupul meu are putere
Und' se duce, unde mere,
Nu te teme de pierdere!...

– Dragul mamei Ionică,
Ascultă tu pe-a ta maică
Și te lasă de furat
Că te-oi plânge spânzurat!
Chica ta cea gălbioară
N-a mai bate-o vânt de vară,
Ochii tăi muri și frumoși
I-oi privi de cioare scoși!
– Atunci, maică, m-oi lăsa,
Scândura când mi-a suna,
Popa cu cadelnița,
Dascălul cu clopotul,
Să se mire norodul
Ce-am făcut cu capul meu
Și nu m-am temut de rău!...

2. Darie și mândra sa.

Culeasă în Stupca, sat în ținutul Suceava, de la cantorul bisericesc de acolo:
Ionică Andreescu.

Că te-or prinde și te-or duce
La Suceava-n stărostie...

(f. 5) – „Stărostia mai multe înșămănânte, aici însă se înțelege un fel de judecătorie.

Când în deal la Tărășeni,

Când acolo, la Botușeni.

(f. 5) – Tărășeni se numește un sățisor din Bucovina, situat între codrii satului Cuciurul Mare, lângă drumul de țară, ce duce din Cernăuți spre Siret. Sățisorul acesta este renumit prin multele prăzi și omoruri ce s-au comis aici, în timpii trecuți, de către jidovii care țineau în arânde făgădăele din el, și care erau „gazde tâlharilor”.

Botușeni, oraș în Moldova.

Frunză verde de-lămâie,

Mă sui, dragă,-n deal, la vie,

Mai din jos de slobozie,

Căci într-o căncilărie

Șede-un ciocoiăș și scrie,

Scrie carte de mânia,

S-o trimită-n stărostie

Ca să-l prindă pre Darie.

Mă duc, puică, să-l pripesc

Și de bani să-l mântuiesc,

Ș-apoi, dragă,-l voi lăsa

Ca să scrie cât a vrea,

Că-i ciocoi de cei mai mari,

Ce se-nchină la grițari,

Și-i ciocoi de cei zgârciți,

Ce n-au milă de lipiți:

Pe țărani îi chinuiește,

Pe săraci nu-i miluiește.

Mă duc, dragă, și-i voi spune

Ce fel se trăiește-n lume!

– Stai, Darie, nu te duce,

Căci te-or prinde și te-or duce

La Suceava-n stărostie

Să-ți gătească moarte ție:

Caută-ți de casa ta

Ca să nu dai de belea!

– Puică, nu-mi vorbi-n zadar,

Trupul meu n-are habar,

Căci prin șase țări am fost,

Pe ciocoi îi știu de rost:

Pe ciocoi și pe jidani,

Carii mult i-am stors de bani,

Când în deal la Tărășeni,

Când acolo, la Botușeni.

Și când pungile-mi umpleam,

Multe sate colindam

Și puțini îmi mai păstram.

Și-acum, dragă, să nu pot
Pe-un ciocoi să-l storc de tot?!

3. Darie și potira.

Culeasă în Stupca, de la Ionică Andreescu.

Sus de-al Suceviței vad...

(f. 7) – Sucevița e un pârau, ce izvorăște sub poalele munților din sus de satul cu avest nume, trece pe lângă partea miazănoptană a Marginii și se revarsă, lângă Bădeuți, în Suceava.

Și-a trăit cu harhalic
Ca să scape de beilic.

(f. 7) – „Harhalic” și „beilic” sunt cuvinte turcești. Cel dintâi înseamnă o câtime de oameni la un loc adunați, cari petrec cu mult huet și vorbă deșartă; rar, cel de-al doilea înseamnă scoaterea a unui sau a mai multor sate cu carele și cu palmile la îndreptarea unui drum, a unui pod sau orișilace lucru, care numai din poruncă și silă trebuie să-l facă, fără de-a căpăta vreo răsplată pentru munca împlinită.

Măi panțiri cu strae dalbe
Și cu chimirele albe...

(f. 13) – Cimir, cuvînt turcesc, înseamnă curea. Potira care l-a prins pre Darie, în cea din urmă oară, era compusă din panțiri, soldați și feciori adunați de prin toate satele din împrejurimea Rădăuților și Solcei.

I.

Frunză verde trei aluni,
Auzit-ați, oameni buni?
Că deasupra satului
Potira ținutului
De-mprejur că s-a sculat,
Câmp și codru-a-ncunjurat,
Mare număr că s-a strâns,
Pe Darie l-a cuprins.

Darie de veste prinde
Cum că potira-l cuprinde,
Dă să scape, dar nu poate
Căci potira-i deasă foarte,
Și se-nfrică, se-nspăimântă,
Și suspină, și-apoi cântă:

– Frunză verde lemn uscat,
Astă noapte stam culcat
Sub tulpina unui brad,
Sus de-al Suceviței vad;
Un somn greu m-a-ntâmpinat
Și-un vis groaznic am visat:

Vulturaș cu șarpe-n gură,
Deasupra de curmătură,
În zbor parcă se rotea
Și din șarpe tot ciupea!
O!, nu-i semn de bucurie,
Ci de greu și de urgie!

Aripi negre răschirate,
Ah!, sunt negrele-mi păcate;
Vulturul cu ciocul său
Este groaznicul călău,
Iară șarpele din gură
Ștreangul de spânzurătură,
Să-l zugrume pre Darie,
Ce-a trăit în haiducie
Și-a trăit cu harhalic
Ca să scape de beilic.

Cinci pistoale de-ale mele
Le-am visat făr' de oțele,
Semn că voi fi prins îndat'
Și spre moarte judecat!
Hei, și pușca mea cea nouă
Am visat-o ruptă-n două,
Astfel și viața mea
Se va rupe, vai de ea!
Ce să fac, ce să gândesc
Să mă scap, să mă-ndosesc?
Căci potiră multă vine
Să mă ia legat pre mine!

II.

Hei, Darie s-ar ascunde
Și-ar fugi, dar n-are unde,
Căci potira năvălește
Și mereu îl strâmtorește;
Astăzi Darie-a fi prins,
Mândra-i leșină de plâns,
El cu jale o privește
Și din gură mi-i vorbește:

— Sorioară, draga mea!
Iată vine vremea grea,
Potirașii se ivesc,
Se ivesc și mă găsesc
Și m-or duce acolo-n zare,
Sus, la locul de pierzare,
Deci te rog și te poftesc,
Dragă, până mai trăiesc,
Să-mi grijești de băieței,

Dragii tatii mititei!
Să mi-i crești cum vei putea,
Să-i ferești de calea mea!
Și, de-or crește mărișori,
Fi-ți-vor mâine de-ajutor!

– Of, bărbate, bărbățele,
Amar de zilele mele!
Căci pe iarnă n-am nemică,
Casa-mi cade și se strică
Și mi-s goi, ca vai de ei,
Scumpii mamei băieței!
Tu nu-mi lași nici o putere
Decât scârbă și durere!

– Roagă-te, iubita mea,
În toată duminica,
Roagă-te lui Dumnezeu
Și te-a scoate el din greu
Cu puternica sa mână,
Căci tu nu poți fi de vină
Pentru păcatele mele,
Ce-mi iscară-atâtea rele,
Știind cum că toate-aceste
Dumnezeu le rânduiește,
Voind să fiu pedepsit,
Căci mult i-am păcătuit;
Dar să-l rogi și pentru mine:
Cearcă totul să faci bine,
Ceea ce n-am putut eu
Face prin tot traiul meu;
Și mereu prin rugămintele
Să-ți aduci de mine-aminte,
Să dai câte-o liturghie
Pentru ca să-mi ierte mie,
Căci eu pentru casă-am tras
Groaznic chin și mult necaz,
Când prin codri m-ascundeam,
Nopti și zile-ntregi pân-deam
Și pre cei bănoși prin-deam
Și de bani îi despoiam;
Și de câștigam ceva,
Știi tu, dragă, draga mea,
Cum veneam și-ți aduceam
Și de tine mă-ngrijeam?

– Ah, Darie, bărbățele,
Vai de steaua vieții mele!
O!, de ce nu mi s-a stins
Steaua de pe ceriu-ntins,

De ce nu s-a stins îndată,
Nainte de ce-am fost fată,
Fată mare și frumoasă,
Când eram la tata-n casă?
Stânsu-mi-s-ar fi lumina
Mai nainte de-ați da mâna,
Decât să rămân vădană,
Fără casă, fără hrană, fără milă de bărbat,
Spre batjocura din sat;
Cu copiii mititei,
Dragii mamei frumoșei,
Lăsați pradă la dușmani
Ce n-au milă de sărmani!

III.

Frunză verde de neghină,
Iată potera se-nșiră,
Spre Darie năvălește
Și din greu mi-l strâmtorește,
Și-ntr-o clipă, cum mi-l văd,
Trei pașiri mi se răpăd,
Pe trei șoimi cu stele-n frunte
Și cu zăbalele crunte,
Și la Darie, cum vin,
Schimbă treapă în pas lin
Și dintrînșii unul, iată,
Prin vorbire apăsată
Spre Darie se-ndreptează
Și astfel îi cuvântează:

– Măi Darie, hoț de țară,
Ce ții drumul la hotară,
Măi Darie, pui de lotru,
Ce ții drumul strâmt din codru
Și despoi pe călători
De-avuții, de bănișori!
Potiri multe te-au cătat,
Multe potiri te-au scăpat,
Multe brațe-ai doborât,
Case multe-ai săracit,
Dar, azi, steaua-ți s-a sfârșit,
Dar, azi, steaua-ți s-a-nchinat,
Căci o să te dai legat!
Pune, deci, armele jos,
Să te prindem sănătos,
Ca să te mărturisești,
Păcatele să-ți căiești!
Căci să știi că te-nconjoară,
Înarmați până-n picioare,
Șapte sute de hăițași,

Și pe jos, și călărași,
Și, de te-i împotrivi,
Aici moartea-ți vei găsi!

– Măi panțiri cu straie dalbe
Și cu chimirele albe,
De voi nici că mi-ar păsa,
La voi nici că m-aș uita,
De n-ar fi pe lângă mine
A mea puică și-al meu bine,
Ce mi-a rămas credincioasă
De când am luat-o-n casă;
Și de-aceea sunt silit
Să fiu de voi biruit:
Deci, de-mi veți făgădui
Și dacă-mi veți jurui
Că soția-mi veți cruța
Să nu tragă munca mea,
Copilașii-mi mititei
Să-i crească-n sudoarea ei,
Aste voi de-mi le veți spune,
Jos eu armele voi pune
Și m-oi da, să mă legați,
Dacă este ca să pați!

Panțirii se sfătuiesc
Și cererea-i juruiesc.
Darie li se supune
Și armele jos le pune,
Potirașii se slobod
Și mi-l leagă cot la cot,
Și-l duc la-nchisoare-ndată
Ca să-i facă judecată.

IV.

Frunză verde mărdomnesc,
Pe Darie mi-l pornesc
Sus, la culmea dealului,
Sus, deasupra satului,
Către locul de pierzare,
Locul de spânzurătoare.
Și pre cale cum îl duc,
Șapte preoți îi aduc,
Preoți de la mănăstire,
Cari-i fac mărturisire
Și-l întreabă despre fapte
Și-l dezleagă de păcate.

Soția-n urmă-i pășește
Și cu plâns se tânguiește.

Darie cată spre ea
Și din gură-i zice-așa:

– Rămâi, dragă, sănătoasă
Și te du la prunci, acasă,
Dragii tatii mititei,
Ce rămân ca vai de ei,
Căci pe mine mă vor duce,
Seara ca să nu m-apuce,
Sus, la locul de pierzare,
Locul de spânzurătoare.
Dar să vii, din când în când,
Să vii, dragă, la mormânt,
Să dai țărna într-o parte,
Să vezi oase deșirate
Și mulțime de păcate
Lângă mine îngropate,
Și să-l rogi pe Dumnezeu
Ca să am milă și eu!

Astfel Darie vorbește
Și, plângând, se despărțește.
Între panțiri mi se duce,
Seara ca să nu-l apuce,
Sus, la culmea dealului,
Sus, deasupra satului:
Și-i se face judecată
Și, astfel, viața-i se gată.

4. Darie și Bujor.

Culeasă în stupca, de la Ionică Andreescu.

Vestitul hoț Bujor era, de loc, din satul Orășu, ținutul Bacăului, în Moldova.
Începutul hoției lui datează din timpul lui Alexandru Moruz. El fu prins într-o
bărbierie din Focșani și spânzurat la Movila Săranda. Balada lui se află între poeziile
populare, adunate de Dl. V. Alecsandri. București, 1866, f. 156.

Frunză verde nicorete,
Darie-un răvaș trimite
Și-l trimite iutișor
La prietenul Bujor:

– Măi fârtate, fă ce-i face
Și repezi-mi-te-ncoace,
Să mă scoți din greu pe mine,
Cum te-am scos și eu pe tine!

– Nu-ți pot, frate, ajuta,
Nu te pot, acum, scăpa,

Potira nenumărată
Și pre mine, azi, mă cată!

Ah, prietine Bujor,
Eu te las cu-alai și dor,
Te las cu dor și suspin
Căci, de azi, n-om mai bea vin,
Vinul roșu din cristal
Astăzi-l simțesc cu amar!”.

Haiducul Darie, în obiceiurile bucovinene

Haiducul mărginean Ioan Darie nu are un mormânt pământesc știut. A fost înmormântat, ca toți condamnații la moarte, în afara cimitirului, iar odată cu extinderea acestuia, locul odihnei lui veșnice a fost pierdut de către superficiala memorie obștească a generațiilor. Haiducul mărginean Ioan Darie nu are un mormânt pământesc știut, dar nici nu-i era de trebuință, el continuând să trăiască în obiceiurile bucovinene de iarnă, acolo unde, pe un fond spiritual ancestral („Bunghierii” și „Irozii”), „Ceata lui Darie” sărbătorește, anual, moartea și învierea Timpului (Cerbul, Capricornul adică, numit, în vechime, Cernunos – cerul îndepărtat, neguros, din care cerne zăpada, știut fiind că nu ninge niciodată din Ur Anu, din Roata Cerului înstelat, care provoacă gerul, cerul zilei numindu-se, în acele vremi ancestrale, Deaus).

„Ceata lui Darie” are șapte personaje (cât numărul zilelor săptămânii. Darie, haiduc, îmbrăcat în costum național, cu suman sau manta (suman purtau numai iobagii, iar manta numai răzeșii); are plete; poartă arme. Nevasta lui Darie, îmbrăcată în costum național, reprezintă, ca și personajul din datina Călușarilor, Zeița Vetrei. Căpitanul I și Căpitanul II, care alcătuiesc potera, poartă haine militare, împodobite precum cele bunghierești. Ceata mai cuprinde un vânător, Anul Nou, îmbrăcat ca un înger, și Anul Vechi, îmbrăcat și travestit în moșneag.

Formă de teatru popular, „Ceata lui Darie”¹³⁰, care descinde din datina primordială a „lebedelor”, despre care vorbește Strabon, în „Geografia” sa, dar și din datina creștină a Irozilor, pe care o descrie, pentru prima dată, Paul de Alep, în 1653, seamănă cu obiceiul moldovenesc „Banda lui Bujor” (contemporanul și aliatul lui Darie, care i-a fost și socru), dar evoluează, cu întreaga ei încărcătură mitică, filosofică și națională, pe melodii populare bucovinene și, mai ales, pe cele ale jocurilor cu comenzi, reminiscențe ale unor străvechi dansuri ritualice românești. Nu lipsesc, desigur, din repertoriul acestui obicei nici vechile cântece ale lui Darie, născocite de cumătrul și cimpoeșul acestuia, Ionică Bordeianu din Volovăț, apoi desăvârșite de vocația artistică obștească din Bucovina:

Anul Vechi:

Frunză verde de mărari,
Bună seara, gospodari!

¹³⁰ CIORNEI, AURELIAN; DRĂGUȘANUL, ION, *Veniți de vă veseliți!*, Grupul editorial Mușatinii – Bucovina viitoare, 2001, pp. 171-175

Greu-i, greu cu barbă și mustață
De cum treci de dimineață!
Bună, bună, An Nou!

Anul Nou:

Bună seara, veteran!
Tu ești mândrul căpitan?
Cine ești, voiești a-mi spune
Care este al tău nume?

Anul Vechi:

Da, poți tu să iscodești
Un veteran din povești!

Anul Nou:

Aaa, tu ești un veteran,
Poate și trecutul an!?

Anul Vechi:

Da, eu sunt trecutul an,
An de jertfă și credință,
Dar purtat de biruință.
Dar tu, care cam glumești,
Cu ce nume te numești?

Anul Nou:

Eu sunt Anul Nou, sosit,
Și locul tău va fi părăsit;
Iar pe tine, gânj bătrân,
Cu barbă de păgân,
Am să te prefac în colb și scrum
Că de nimic nu ești bun
Și nimic n-ai folosit
Acestui popor cinstit!

Anul Vechi:

Of, Doamne sfinte și-ndurate,
Cum de un astfel de om rău poate
Și are îndrăzneala a mă certa pe mine
Și mă întreabă cine sunt?
Căci eu sunt Anul Vechi, trecut,
Care pentru acest popor cinstit
Multe am tras și am suferit...

Anul Nou:

Decât să ne certăm,
Mai bine un cântec să cântăm!

(amândoi cântă:)

Anul Nou, cu bucurie,
Noi de mult îl așteptăm
Și, cu multă veselie,
Noi cu toți îl colindăm!

(ceata întreagă începe să cânte un cântec al lui Darie:)

De la maica am supt lapte,
Lapte dulce, românesc,
Sunt voinic, zdrobesc pe șapte
Și n-am frică de nimic!

Darie:

Frunză verde de-o lămâie,
Mă suii în deal, la vie,
Căci într-o cânălărie
Șade-un boieraș și scrie.
Mă duc, dragă, să-l găesc
Și de bani să-l mântuiesc,
Căci ciocoi cei mai mari
Se închină la grițari,
Iar ciocoi de cei zgârțiți,
Ce n-au milă de lipsiți,
Pe țărani îi chinuiesc,
Pe săraci nu-i miluiesc.
Mă duc, dragă, și voi spune
Cum să mai trăiască-n lume!

Nevasta lui Darie:

Stai, Darie, nu te duce,
Că te-or prinde și te-or duce
Dușmanii cu armele
Și ți-or sfârși zilele!
Și lasă-te de furat,
Că te-oi plânge spânzurat!
Chica ta cea gălbioară
N-a mai bate-n vânt, la vară,
Iar ochii tăi frumoși
I-oi privi de cioară scoși!

Darie:

Puică, nu vorbi-n zadar,
Trupul meu n-are habar!
Trupul meu are putere,
Und' se duce, unde mere,
Nu se teme de pierdere;
Că prin șase țări am fost,
Pe ciocoi îi știu de rost,
Pe ciocoi, pe chiaburani,
Care mult i-am stors de bani.
Iar când pungile-mi umpleam,
La săraci bani împărțeam
Și puțini îmi mai păstram;
Iar acum să nu pot
Pe-un ciocoi să-l storc de tot?!
Frunză verde trei aluni,
Am auzit, oameni buni,
Că deasupra satului
Îi potera ținutului,
Dimprejur mi s-a sculat,
Câmp și codru-a-nconjurat,
Mare număr mi s-a strâns
Și pe mine m-au cuprins.
Of, că tare m-aș ascunde
Și-aș fugi, dar nu am unde!

Toți (cântă:)

Frunză verde lemn uscat,
Astă-noapte stam culcat
Lângă-un stejărel uscat
Și spre moarte judecat;
Și pușcuța mea cea nouă
Am visat-o ruptă-n două,
Semn că și viața mea
Se va rupe, vai de ea!

Darie:

Puiculiță, draga mea,
Iată, vine vremea grea,
Potirașii se ivesc,
Se ivesc și mă găsesc
Și m-or duce colo-n zare,
Sus, la locul de pierzare,
Dar te rog și te poftesc,
Dragă, până ce trăiesc,
Să-ngrijești de băieței,
Dragii tatii frumoșei!
Să mi-i crești cum îi putea,

Să-i ferești de calea mea,
Că, de-or crește mărișori,
Ți-or fi mână de-ajutor!

Nevasta lui Darie:

Of, Darie, bărbățele,
Vai de steaua vieții mele,
Căci pe iarnă n-am nimică,
Casa-mi cade și se strică
Și mi-s goi ca vai de ei
Scumpii mamei băieței!
Tu nu-mi lași nici o putere,
Numai scârbă și durere!

Darie:

Roagă-te, iubita mea,
În toată duminica,
Roagă-te lui Dumnezeu
Să te scoată de la greu!
Căci eu pentru casă-am tras
Groaznic chin și mult necaz;
În codri, când m-ascundeam,
Nopti și zile-ntregi pândeam
Și, de câștigam ceva,
Știi tu, dragă, draga mea,
Cum veneam și-ți aduceam
Și de tine îngrijeam!

Nevasta lui Darie:

Of, bărbate, bărbățele,
Amar de zilele mele!
Of, de ce nu mi s-a stins
Steaua de pe ceru-ntins!
Stinsu-mi-s-ar fi lumina
Înainte de-a-ți da mâna!
Decât să rămân vădană
Fără casă, fără hrană,
Fără milă de bărbat,
De batjocură în sat,
Cu copiii mititei,
Dragii mamei băieței,
Lăsați pradă la dușmani,
Că n-au milă se sărmani!

Căpitanul I:

Măi Darie, hoț de țăară

Ce ții drumul la hotară,
Măi Darie, pui de lotru
Ce ții drumul strâmt în codru
Și dispoi pe călători
De arginți și bănișori,
Multe poteri te-au cătat,
Multe poteri te-au scăpat,
Multe brațe-ai doborât,
Case multe-ai sărăcit,
Dar, azi, steaua-ți s-a sfârșit!

Căpitanul II:

Azi, steaua ți s-a-nchinat,
Căci o să te dai legat,
Pune-ți, deci, armele jos,
Să te prindem sănătos!
Că de-afară te-nconjoară,
Înarmați până-n picioară,
Șapte sute de ostași,
Și pe jos, și călărași,
Și, de te-i împotrivi,
Aici moartea-ți vei găsi!

Darie:

La voi nici nu m-aș uita,
De voi nici că mi-ar păsa
De n-ar fi pe lângă mine
A mea puică și-al meu bine,
Care mi-a fost credincioasă
De când am luat-o-n casă!
Și, de asta, sunt silit
Să fiu de voi biciuit,
Dar dacă mi-ați jurui
Și îmi veți făgădui
Că soția mi-ți cruța
Să nu tragă munca mea,
Copilașii mititei
Să aveți grijă de ei,
Astea voi de mi le-ți spune,
Jos eu armele le-oi pune!

Căpitanul I:

Soția ta eliberăm
Și pe tine te legăm!

Toți (cântă:)

Rămâi, dragă, sănătoasă
Și te du la munci acasă,
Că pe mine mă vor duce,
Seara ca să nu m-apuce,
Sus, la locul de pierzare,
Locul de spânzurătoare!
Dar te rog, din când în când,
Să vii, dragă, la mormânt,
Să dai țărna într-o parte,
Să vezi oase deșirate
Și-o mulțime de păcate
Lângă mine îngropate!
Roagă-te lui Dumnezeu
Ca să am milă și eu!
La Anul și la mulți ani!

Gruparea vechilor cântece ale haiducului mărginean Ioan Darie într-o formulă de teatru popular, jucat, la cumpăna anilor, în mai toate satele Bucovinei, a contribuit la salvarea acelor cântece și ca melodii, în condițiile în care colecția lui Carol Mikuli¹³¹, viitorul prim inițiator al lui Ciprian Porumbescu în tainele cântatului la vioară, colecție realizată în anii 1844-1848, conține și „Cântecul lui Dari”, dar fără text, în notație muzicală simplă, pentru pian.

„Ceata lui Darie” se joacă și la Marginea, la cumpăna anilor, haiducul mărginean Ioan Darie însemnând, pentru întreaga Bucovină, un simbol al neostoitei dorințe de libertate a românilor, de-a lungul veacurilor de amar și de împovărare.

Despre ocupațiile mărginenilor

Așa cum o dovedesc și toponimele (Pârâul Stânii, Dealul Stânii), mărginenii au fost, dintotdeauna, adică și în vremurile cele vechi, când încă nu se așezaseră vetrele de sat, păstori neîntrecuți, care împărțeau între ei plaiurile și văile pâraielor montane, dar care, primăvara, precum în urătură, coborau pe platoul înalt de la marginea codrilor pentru a ara și semăna.

Gospodăriile mărginenilor se aflau, în vremurile vechi, sus, pe munte, pentru că așa era datina străveche, mărturisită, până astăzi, de ritualurile folclorice, care, după spusa lui Mircea Eliade, „se afundă... în universul de valori spirituale care preexistă apariției marilor civilizații din Orientul Apropiat și din spațiul mediteranian”¹³², mărginenii cei vechi au fost români (flaci sau volohi, cum le-au zis slavii), o dovadă în acest sens constituind-o numele râușorului, lângă vadul (prundul) căruia și-au durat primele bordeie de agricultori, Voloh-vățul (al volohilor, al flacilor,

¹³¹ MIKULI, CHARLES, *Douze airs nationaux roumains / Ballades, chants de bergers, airs de dance etc.*, Paris, 1853, p. 6

¹³² ELIADE, MIRCEA, *De la Zalmoxis, la Gingis Han*, Humanitas, 1995, p. 7

deci al românilor), care, din vremurile mai noi (din 18 septembrie 1744, conform documentelor adunate de Teodor Bălan) „acum se cheamă Sucevița”¹³³.

Românii continuă, la nord de Dunăre, cea mai teribilă civilizație a începuturilor europene, cea numită boreală, confirmată de mitologie și de istoriografie, dar foarte puțin și de arheologie, ei fiind, în fond, continuatorii unei ramuri târzii a hyperboreilor, pelasgii (legendarul Flachus, din care pretindeau românii că se trag, reprezenta memoria subconștientă a lui Pelasg, inițiatorul în construcția de case, în confecționarea de îmbrăcăminte și în arta culinară).

Pindar îi menționează pe hyperborei „pe țărmurile Istrului de Jos”, iar Strabon precizează că „cei de întâi care au deschis diferite părți ale lumii ne spun că Hyperboreii locuiau deasupra Pontului Euxin, a Istrului și a Adriei” (Geografia, XI, 6.2), dar nici un autor antic nu-i localizează și în timp, deși menționează ocupații agrare și pastorale, dar și existența unei capitale, „Piroboridava, pe Hieratus”, deci Tecuci, pe Siret.

„Păstorii hyperborei, spune Pausaniae, au întemeiat Templul lui Apollo din Delphi; ei trimit, în tot anul, daruri la Delos din fructe și din prima lor recoltă”, iar Hecateu Abderida, citat de Strabon, susținea că „pe Apollo ei îl venerază mai mult decât pe oricare alt zeu”. De altfel Abaris, de pildă, celălalt inițiator, alături de Zalmose, pe care unii îl dau drept scit, este cunoscut ca fiind „originar din țara hyperboreilor și preot al lui Apollon”¹³⁴.

„Ce limbă vor fi vorbit pelasgii nu pot să spun fără greș”, scria Herodot, în Cartea I (LVII) a „Istoriilor” sale („Logoi”), apoi, amintindu-și de numeroșii pelasgi care, în vremea sa (cca 485-425 î. H.), populau ținuturile rurale grecești, „părintele istoriei” (cum l-a numit Cicero) continuă: „Pelasgii vorbesc o limbă barbară, vorbesc o limbă pe care o înțeleg numai ei, dovedind astfel că graiul ce-l păstrează este acela pe care l-au adus, când s-au strămutat pe aceste meleaguri”. Herodot știa că agricultorii și păstorii pelasgi, care populau și întreaga Peninsulă Balcanică, constituiau temelia societăților elenistice, și o și recunoaște, în aceeași Carte I (LVIII), printr-un superb elogiu disimulat: „Neamul elinilor, după câte mi se pare mie, de când s-a ivit, s-a folosit neconținut de aceeași limbă. Pornind de la începuturi modeste, puțin numeros, s-a avântat spre locul cel mai înalt și s-a înmulțit până a atins numărul neamurilor din zilele noastre, mulțumită mai ales amestecului ce s-a făcut cu numeroșii pelasgi și cu multe alte neamuri barbare”.

Fără îndoială că „numeroșii pelasgi” ai lui Herodot și „divinii pelasgi” ai lui Homer formează populația de agricultori, cea căreia i se și adresează Hesiod, în „Munci și zile”, povățuind-o, printre altele, cum să-și dureze îmbrăcămintea, după ce „soarele însuși” părea că pleacă „spre țara și neamul bărbaților negri”, înspăimântat de venirea iernii. Atunci, când „nemărginita pădure mugește de vifor cuprinsă”,

„corpul atunci ți-l îmbracă, urmând povețele mele:
pune-ți o bundă de lână peste tunica cea lungă,
chiar dacă-i rară urzeala, fă-i bătătură mai deasă,
și-nveșmântează-te bine...
Pielea de bou, cu putere izbit între coarne, croiește-o
pentru ale tale picioare opinci și cu păru-nlăuntru,
iar când gerul e în toi, ferește-ți de ploaie spinarea,

¹³³ BALAN, TEODOR, *Documene bucovinene*, vol. IV / 1720-1745, Ed. Mitropoliei Bucovinei, Cernăuți, 1938, p. 229

¹³⁴ ELIADE, MIRCEA, *De la Zalmoxis, la Gingis Han*, Humanitas, 1995, p. 45

pieile primilor iezi, haină făcând, iar pe umeri
prinde-o cu vine de bou, pe cap potrivește căciulă,
ca să păzească urechile tale de burnița rece,
căci dimineața-i geroasă, când Crivățul vine asupra-i”¹³⁵.

Noi, cititorii români de astăzi, recunoaștem în antica descriere caracteristicile costumului nostru popular contemporan, deși, în vremurile de demult, așa cum susține și Henri Hubert, „aceleași tehnici de țesut și de decorat îmbrăcămintea au fost folosite în întreaga Europă”¹³⁶. O Europă dinamică, aflată în continuă mișcare, dar necunoscută mărturisitorilor greci, care preferă să numească populațiile de dincolo de Dunăre Keltoi, adică popoare aflate dincolo de nordicul oraș grecesc Keltoi (romanii aveau să-i numească Galatai, deci gali sau... daci). Populația pe care tot grecii o numiseră pelasgă („locuitorii pământului negru”), continua să existe, dar, după obiceiul elen, toate populațiile de la nord de Dunăre sunt numite, într-un timp sau altul, după cel al tribului din imediata lor vecinătate sau al tribului cu care s-au confruntat.

Chiar dacă exagerează mitic, autorii antici vehiculează numele unor șefi de triburi din largul areal al populațiilor boreale (Rudolf Steiner confirmă că doar două rase-rădăcină sunt acceptate de scrierile filosofice, polară și hyperboreană), cu rol de protopărinți, care împrumută sau nu numele lor unor triburi. Adrian susține că părintele tracilor ar fi fost Doloncos, fiul lui Cronos, care ar fi avut multe neveste și, drept consecință, foarte mulți copii. Herodian stabilește în Scythes și Agathysos, doi dintre feciorii lui Hercules, pe protopărinții sciților și ai agatârșilor.

Descendența din Cronos (Saturn), deci din Moș Timp, trăită nostalgic de mai toți poeții latini, dar și de Hesiod, care, în „Teogonia”, vorbește de „generația de aur”, cea de dinainte ca prima toporișcă aruncată de mâna unui om să ucidă un alt om (La Voluspa), este descendența de dinainte de constituirea structurilor (orașele-cetate) primei statalități europene, cea elină, după migrarea spre sud a polarilor ionieni, care au de înfruntat, în drumul lor, populația agrară a civilizației hyperboreice, cea numită de arheologii noștri cucuteniană. Păstorii ionieni vor întemeia state, ca produse sociale, istorice și civilizatorii ale orașelor-cetate. Orașul, precum într-un poem al lui Constantin Berariu, este aidoma unui cuțit înfipt în identitatea spirituală a locurilor.

O superbă și esențializată istorie a începuturilor civilizației europene, „De Natura rerum”, datorată lui Titus Lucretius Carus (97-58 î.H.), marchează reperele evolutive ale civilizației pe continentul european:

„Și tot natura, urzitoarea lumii,
Ce-a arătat întâi și-ntâi la oameni
Cum pot sădi și altoi copacii,
Deoarece semințele și ghinda
Căzând pe jos, pe sub copaci, puzderie
De pui dădeau, la timpul lor, din ele.
Și oamenii s-au apucat atunce
Să-nfigă-n ramuri tinere mlădițe,
Butașii noi în țarină să-i îngroape,
Apoi, pe ogorașul lor cel dulce,
Ei au cercat și alte, alte roduri,

¹³⁵ HESIOD, *Munci și zile*, București, 1973, pp. 74, 75

¹³⁶ HUBERT, HENRI, *The Greatness and Decline of the Celts*, London, 1934, p. 124

Și au văzut îndată că pământul
Își îmblânzește roada pădureață,
Dacă-l răsfeți și-i porți cu drag de grijă.
Din zi în zi, ei tot mai mult siliră
Pădurea să se tragă mai la munte,
Lăsând în vale locul cel de hrană,
Pentru ca ei, pe câmpuri și pe dealuri,
Să aibă pajiști, iazuri și grânețe”.

Atmosfera aceasta este, în fond, cea hyperboreică, pelasgă, tracică, getică, dacică și valahă, pe care o regăsim, de-a lungul vremii, în descrierile reprezentanților neamurilor mărturisitoare: „Ei trăiesc pe creștetele munților, departe de orice civilizație și, de aceea, erau mai sălbatici... Ei nu erau obișnuiți să asculte nici măcar de regi, decât atunci când doreau... Aveau oricând curajul necesar pentru libertate sau moarte” (Tacitus, Istoriei). „Apoi oile nu numai că-i satură prin belșugul brânzei și al laptelui... iar unor neamuri lipsite de grâu le procură toată hrana, de aceea cei mai mulți dintre nomazi și dintre geți se numeau băutori de lapte” (Columella, Despre agricultură).

Și pe teritoriul țării noastre existau, și în vechime, două culturi ocupaționale, cele menționate de Iorga, a păstorilor și a agricultorilor. Păstorii ocupau munții, coborând, precum în „Urătură”, în văile largi, pentru a ara, semăna și, la vremea potrivită, pentru a recolta. Agricultorii ocupau șesurile și dealurile domoale, devenind, încetul cu încetul, victimele organizărilor statale, ocazionale sau de durată, inclusiv prin contactul cu civilizația, în dezvoltare și, în egală măsură, în decădere. Păstorii trăiau izolați, iar datina, obiceiul și tradiția se conservă la ei mult mai bine și mai durabil. În fond, adevărații hyperborei, descriși de Pliniu cel Bătrân, dar și de ceilalți autori vechi, sunt ei, muntenii, chiar și în zilele de astăzi. Ei aveau să și conserve, subconștient, memoria neamului pelasg, din care și ei se trag, prin dreptul obștesc și prin numele de valahi, pe care le păstrează aproape intacte, pe creștetele munților, din Balcani și până în Moravia, ba până și la văile Rhinului. Iar odată cu numele, muntenii, făcând „să nu-nceteze / Cântarea păstorească niciodată”, păstrează și vestimentația pelasgilor, și zestrea de simboluri, cunoscută, după desacralizare, sub numele de artizanat. În fond, în izolarea „lângă cer”, departe de bunele și relele civilizației dinamice, muntenii au o superioritate metafizică, moștenită de la legendarii „Blajini” și încredințată, pe cale orală („legile se cântau, ca să nu se uite”, ne încredința Aristotel), drept sistem de valori ale acelor comunități izolate.

Iar din sistemul acesta de valori ancestrale face parte și stâna, cu „focul viu” și cu „legile” ei ascetice, pe care Dimitrie Dan avea să le identifice și să le încredințeze viitorului.

Stâna, la Marginea, și astăzi un teritoriu inițiativ inconfundabil, respectă, și în rețetele de conservare a laptelui (caș, urdă, jândiță, balmoș etc.), și în specificitățile pastorale, specificul profund românesc al stânei din ținutul cel mai românesc al Bucovinei, cel al Rădăuților. Fără îndoială că, printr-o reînviere a datinii mitice („focul viu”, de pildă, de care s-a cam uitat), stâna mărgineană ar putea redeveni un fapt stilistic, cum spunea Lucian Blaga, remarcabil, dar și un element de turism cultural imposibil de egalat ca valoare mitic-ocupațională. Tocmai de asta, apelăm la memoria vremii, pentru a ajuta la re-conștientizarea a ceea ce ne definește.

Înainte de toate, însă, trebuie să ne reamintim că, așa cum mărturiseau anticii, pe munteanul din Carpați „oaia îl hrănește și-l îmbracă, din cap până la căpuța

picioarelor, cu călduroasele cușme de miel, cu sau fără urechi, cu elegantele bondițe și pieptare, cu lungile și ca neaua de albe cojoace, făcute din întregi piei de oaie, cu brunele sumane și albele mantăli, cu albii țăari (cioareci) de vară și berneveci de iarnă, cu călduroasele meșini (cioareci din piei de oaie, cu lâna înlăuntru), cu mânecări de iarnă, împletite din lâna sau făcute din blană de oaie, și cu catrințele (pregitoarele), țesute de Româncele noastre cu mare iscusință, din călduroasa și trainica lâna. Ba chiar și obiectele țăranului sunt de lâna. Nu ne mai oprim la neîntrecutele scoarțe, laicere și pănuri de lâna, care împodobesc căscioarele satelor noastre”¹³⁷.

În spiritualitatea păstorească bucovineană, au apărut, de-a lungul vremii, numeroase „credințe”, deci eresuri, multe dintre ele, mai ales cele acvatice, malefice, fiind de origine slavă (contaminarea civilizației păstorești cu civilizația agrară), iar celelalte sunt solare, deci păstorești.

Conform „credințelor”, preluate din mediul agrar, „țăranul nostru știe, mai dinainte, de ce gen vor fi mieii, căci, dacă în Ajunul Crăciunului sau al Bobotezei îi va intra în casă un bărbat, atunci oile lui vor fâta cărlănași, iar dacă oaspetele lui, în acele dimineți, va fi o femeie, atunci oile vor avea numai mielusele.

La mieii mici și, mai ales, la cei întorși de la țăță nu-i iertat să te uiți rău, căci îndată se bolnăvesc de diochi și pier, dacă nu li se sting cărbuni, spălându-se, apoi, cu apa cărbunilor sau cu urina unui copil.

Mieii, umplându-se de chercheliți (căpușe sau păduchi), trebuie spălați cu apa în care a mocnit sterigoae sau cornișor sau corniș”¹³⁸.

„Din focul din colibă, rezemat de bușteanul naclad, „nu este bine să se deie cuiva cărbuni, căci, atunci, cu ei, împreună, s-ar da și somnul ciobanilor, care și așa este foarte scurt”.

Pe naclad nu se șede, căci, dacă cineva ar șede pe un capăt al lui, atunci oile se împărțesc, adică nu se țin la un loc și sunt greu de păzit”¹³⁹.

„Oile, când pleacă la stână, se descântă, recitându-se formula: „Când or fi gângăniile în deal, voi, oilor, să fiți deval, iar când voi îți fi pe vale, gângăniile să fie în deal!”.

E obicei străvechi că, dacă sosesc oile la stână, se aprind **două focuri vii** dinaintea strungii...

Imediat după aprinderea acestui foc viu, oile se mână, prin foc, la muls, ca ele să fie scutite și ferite de boli și dihăanii, și nimeni să nu le poată lua mana.

Din acest foc viu nimeni n-are voie să ieie cărbuni, spre a aprinde alt foc sau pentru aprinsul lulelelor, pentru că el este viu...

Câteodată, se fac focuri de acestea la fiecare mutare a oilor din loc în loc. Dar foc viu e bine să facă omul nu numai la stână, ci și pe lângă casă, și anume de Paști și de Sfântul Gheorghe, căci focul ista are darul de a apăra vitele de mușcatul șerpilor, de deochi, de dihăanii și altele...

În timpul cât petrec oile la stână, ciobanii n-au voie să îmble la joc și petreceri, căci, de altfel, oile își pierd laptele, ba chiar și iese, adică se trec”¹⁴⁰.

¹³⁷ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 3, 4

¹³⁸ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 4, 5

¹³⁹ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, p. 13

¹⁴⁰ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 16, 17

Există, desigur, și alte credințe păstorești, legate de vreme, rod al unei observații atente, de-a lungul vieții, dar și al unei încredințări din generație în generație. Astfel, „când fluierul, trâmbița sau cimpoiul oilor sună bine, e semn a vreme bună, chiar dacă-i vreme ploioasă.

În presara anului nou, oile se ung cu usturoi, ca să fie ferite de duhurile cele rele și de strigoaicele ce umblă să le ieie mana.

Pe timpul mulșului oilor acasă sau la stână, nu-i bine a zice din trâmbiță sau fluier, căci, de cântec, oile se împrăștie.

Sosind cineva la stână, pe când se mulg oile, nu i se dă bună ziua și nici nu i se mulțumește, dacă dă bună ziua.

Oile împrăștiate sau pierdute nu trebuie căutate în vale, ci totdeauna la gruiete, adică deluțuri, căci ele se trag spre vârf, pe când caprele trag la pâraie, pietre și lanuri.

Culcându-se oile pe dâmburi, departe de colibă, îi semn de vreme bună, iar culcându-se aproape de stână, se zice că-i semn de vreme rea.

Când oile sar și saltă neconținut, când se bulucesc cu coarnele, bătându-se cap în cap, când sunt neliniștite și răspândesc un miros greu, atunci îi semn de furtună cu tunete.

Dacă visezi carne multă sau grăunțe, vei avea pagubă între oi.

Se crede că oaia e foarte evlavioasă și că, atunci când scurmă locul, înainte de a se culca, își face cruce și se roagă la Dumnezeu.

Intrând în coliba stânii vreo broască, se crede că este trimisă de cineva cu vreun fapt, iar dacă intră furnici, de cele mari, cu aripi, se zice că ele au venit să ieie fructul sau mana oilor.

Românul, când vinde o oaie, îi taie, mai întâi, păr din frunte sau coadă și face o bortă, cu sfredelul, în peretele grajdului, unde vâra părul tăiat, ca norocul oii să-i rămână lui. Dacă vânzătorului i-ar părea rău după oaie, atunci cumpărătorul n-are haznă dintr-însa, căci oaia sau se prilejește sau piere.

Mare nenorocire pentru oi e dacă se întâmplă ca o rândunică să zboare pe sub dânsule. Oile se mulg, atunci, cu sânge.

Ciobanii, când fulgeră, își fac cruce, ca să nu vie diavolul, cu fulgerul, între oi și să le detune.

Ciobanii, în stână, n-au voie să se fure unul pe altul, căci, de altfel, s-ar întâmpla precaz și pagubă între oi. Tot așa, nu li-i iertat ciobanilor să se apuce în rămășag.

Cât stau la stână, ciobanii consumă mai mult usturoi și ceapă hagină, pentru a paraliza efectul cașului și laptelui gras de oi, care le-ar pricinui greață.

Se crede că, dacă în ziua de Simion Stălpnicul plouă, atunci nu-i bine a băga oile în iarnă, căci toate pier de gâlbează. Semn a ploaie este când oile hută, adică scutură cu capetele și plioscăiesc din urechi.

Nu-i bine ca, toamna, oile să mănânce jir, căci se îngrașă și, primăvara, le cade lâna înainte de timpul tunsului.

Iarna, când e goliște, adică nu-i omăt, nu-i bine a lăsa oile să hlepăiască, adică să roadă pe cele câmpuri, căci capătă gușă și li se umflă capul și, apoi, pier.

Oile care se înmoaie, adică nu sunt iuți, în săptămâna albă, și dorm cu capul întins pe pământ vor pieri de gâlbează.

Românii, care doresc ca oile lor să fete câte doi miei, leagă, dinapoia cornului și lângă capul oilor, câte o perjă gemănare și pun, în sălașul lor, câte un buhășel, îngropându-l în pământ, cu o cruciuliță în vârf.

Peste iarnă, se lasă, de obicei, berbeci şuți, adică fără de coarne mari, ca ei să nu poată bate (cu coarnele) oile, de la mâncarea fânului.

Gospodarii, care doresc ca oile lor să aibă mieluțe, lasă berbeci cu coarne drepte sau în lături, iar cei care-și doresc cârlănași lasă, de sămânță, berbeci cu coarne învârtite”¹⁴¹.

Aceste „credințe” și multe altele asemănătoare au determinat un ansamblu de „practici păgâne ale bacilor”, dacă nu cumva toate aceste practici vin din metafizicul preistoric, deci din religia care a existat dintotdeauna și pe care, acum, o numim creștinism, după cum susținea Preafericitul Augustin.

Printre practicile stranii, mai ales în ochii preoților, Dimitrie Dan, el însuși preot, reținea:

„La prima mulsoare a oilor, se pune, în găleată, un ban de argint, sare mare și două fire de urzică, apoi se mulge laptele, ca oile să fie iuți, adică lacome la mâncare, cum sunt oamenii de lacomi după argint și cum de iute este urzica, și ca bulzul (cașul) să fie dulce, cum e sarea în bucate de dulce”¹⁴².

„La stână se țin și zilele de post și, în zilele acestea, nu-i iertat să te înfrupți. Bici la biserică nu se duce frupt, în zilele acestea, pentru că-i „păcat” și s-ar putea întâmpla „prilej”, adică pagubă între oi. Tot din pricina aceasta, nu-i iertat ca oamenii desfrânați să vie la stână, și păstorii oilor trebuie să fie curați la trup și la suflet”¹⁴³.

„Fiindcă oile care vărează, mai ales prin munți, sunt primejduite de fiare răpitoare, de aceea li s-a dat lor și un Sfânt apărător. Apărătorul acesta e Sân-Petru...

Afară de Sâmpetru, Românii din Bucovina mai țin următoarele zile, ca oile lor să fie ferite de dihănii și să nu bolească: 1. Ziua Sf. Nestor (27 Octomvrie); 2. Ziua Sf. Filip (14 Noemvrie); 3. Ziua Sf. Chiric (26 Septemvrie); 4. Sf. Andrei (30 Noiemvrie); 5. A doua zi de Sâmpetru (30 Iunie); 6. Sărbătoarea oilor (11 Noemvrie) ca oile să nu cobească de vărsat; 7. Sf. Trif cel Nebun (1 Faur), patronul lupilor; 8. Întâmpinarea Domnului (2 Faur) sau Filipii de Iarnă, pentru lupi; 9. Sf. Alexie, omul lui Dumnezeu (17 Martie), contra dihăniilor, șerpilor și gângăniilor; 10. Sf. George (23 Aprilie); 11. Sf. Nicolai (6 Decemvrie); 12. Sf. Procopie (8 Iulie); 13. Pocroavele (1 Octomvrie); 14. A doua zi de Bunavestire, ca vitele și oile să fie scutite de jivinii”¹⁴⁴.

„În seara fiecărui Ajun, oile se afumă și se stropesc cu aghiazmă, pentru însănătoșare, iar în ziua Bobotezei, pe timpul sfințirii apei Iordanului, oile se scot afară din staulul lor, ca ele – deși din depărtare – să fie de față la această sfântă lucrare. Cu aghiazma Iordanului se stropesc, apoi, atât oile, cât și hrana lor, ca oile, peste an, să fie scutite de boli.

Ca lupul să nu se apropie de stână, baciul, îndată după suirea oilor la stână și mânărea lor în parcan, împrejură parcanul, de 3 ori, în pielea goală. Ca dihăniile să nu „zică”, adică să nu facă nimic rău oilor, baciul, la cea de-a treia „împrejurare”, zice: „Cum am împrejurat, de 3 ori, stâna și n-am zis nemică, așa lși tu, dihanie, n-ai voie să zici nemică oilor!”.

¹⁴¹ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 32-34

¹⁴² DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, p. 17

¹⁴³ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, p. 23

¹⁴⁴ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, p. 25

Lupul, vara, nu zăhăie oile, la stână sau și la gospodăria omului, dacă se ia o bucată de potcoavă de cal, găsită pe drum, și se pune în șperla (vatra focului) de pe vatra stânii, unde trebuie să steie până la mutarea stânii în alt loc și unde potcoava iarăși se pune în foc.

Când intră ciobanii în vatră, iau foarfecele și, legându-le cu ață, le pun undeva, deoparte, pentru a lega gurile dihăniilor.

Gospodarii care țin oi postesc lunile de peste an și Vinerea Mare, ca oile să fie ferite de dihăanii și șerpi.

Ca dihăniile și, mai ales, lupii să nu nimerească vreo oaie și s-o mănânce, se fierbe ceva în vatră și, ridicându-se ulcica sau căldarea de pe vatră, urma ei se împrăștie, căci, făcându-se așa, jivina așa nu va da de urma oii cum nu se poate da de urma spuței împrăștiate.

Ca gurile dihăniilor să fie astupate și, așa, oile ferite de dânsule, se unge gura cuptorului, în ziua „Ciudei” (adică Minunii Arhanghelilor Mihail și Gavril, pe care Românii o țin în postul cel mare).

Îmbolnăvindu-se vreo oaie, se fac 2 focuri vii, se ia iască și se aprinde la acele focuri, se încălzește, apoi, la focurile acelea oleacă de apă, cu care se spală oaia bolnavă. Mânând-o, apoi, prin cele 2 focuri, oaia se vindecă.

Ca oile îmbolnăvite la stână să se însănătoșeze, se face, pe un dâmb, o groapă, în pământ, prin care trebuie să treacă fiecare oaie. Oile se stropesc, apoi, cu apă în care s-au stins cărbuni. Ciobanii care trec oile trebuie să fie în pielea goală. După ce toate oile au trecut prin acea groapă, apoi se trece și un câine, pe care, apoi, se duce toată boala și care dispare de la stână, ducându-se pe lume, de unde nu se va mai întoarce. După o procedură ca aceasta, oile, de bună seamă, se însănătoșează.

Îmbolnăvindu-se vreo oaie de limbar, baciul pune lemn de tisă la mocnit în apă și, dacă oaia bolnavă bea din apa aceasta, atunci se vindecă.

Dacă sângeră o oaie, pentru că a mâncat vreo buruiană pe care paingănul și-a făcut casă, atunci i se taie, cel mai târziu până într-un ceas, o ureche, din care se scură sângele cel rău. O seamă de ciobani obicinuiesc, la prilejul de sângereare, să sângereze oaia, slobozindu-i sângele, cu cuțitul, dintr-o vânuță de pe frunte, de deasupra ochilor.

Oile capătă și vărsat, adică niște bubuțe peste tot trupul și piept. Oile bolesc și de ocniță, dacă beau apă stătută, care se strânge în coșniță și ajunge în maiul cel negru. Boala aceasta n-are leac.

Îmbolnăvindu-se oile, la stână, fără să se știe de ce boală, atunci baciul sau unul din ciobani îi stânge cărbuni în apă neîncepută, din care îi dă să bea.

Ca șerpilor să nu se apropie de dobitoacele și oile oamenilor, se afumă ele și grajdurile lor cu busuioc și tămâie, cu care se și înconjură grajdul, în ziua de Sf. Alexie.

Oaia mușcată de șarpe o tămăduiește baciul mergând spre dânsa, fără a se uita înapoi, și spălând-o, pe la pulpe, cu apă neîncepută, luată dintr-un izvor cu o ulcică nouă de lut, care apă o amestecă cu rădăcinile a 9 fire de iarbă, ale căror vârfuri le ține în mână și, apoi, îi dă să beie dintr-însa, după ce a spălat cu acea apă și acele fire de iarbă locul mușcat și spinarea oii.

Nevoind oaia să beie din acea apă, îi toarnă în gură, cu de-a sila, zăr călduț și o descântă, așa ca nimene să nu audă descântecul, recitat de 9 ori și foarte încet (...).

Alții lecuiesc oile mușcate de șarpe în următorul chip:

Merg la un izvor, fără a vorbi cu cineva, iau apă neîncepută și 3 fire de iarbă nemușcată, pe care le pun în ulcica cu apă, și descântă (...). Acest descântec se zice de 9 ori, apoi se sting cărbunii pe secure, îndărăpt de 9 ori, până la unul și, deci, niciunul, se spală oala și se mai zic următoarele:

„De diochi
De mirare
De strigare
De făcătură
De minune
De năjit
De pricăjit”.

(Năjitul este îmbolnăvirea țâțelor la oi, din care cauză se mulge sânge, dar și durerea de urechi la om).

O seamă de baci obișnuiesc încă să afume oaia mușcată, după spălarea ei cu apă, în care s-au stins cărbuni, cu putregai de răchită.

Oaia mușcată de șarpe se vindecă, dacă se oblojește locul mușcat cu buruiana șerpelui, care constă din 3 rămurele, cu cel din mijloc mai scurt și o floare albastră foarte mică.

O seamă cred că, ungându-se oaia mușcată de șarpe cu usturoi, ea s-ar vindeca.

Oaia mușcată de țâță își pierde țâța, fiindcă-i pică.

La caz că se năjește, adică se umflă pulpa unei oi sau se fac bube pe pulpe, atunci oaia se descântă așa:

„Fugi, năjite, pricăjite,
Că te-oi prinde pe cărare
Și te-a iubi fată mare,
Pe cât îs eu fată mare!”.

(După descântec, pulpa trebuie masată. Comunicat de Ioana, soția lui Grigorie Cotos din Straja).

Năjitul se mai vindecă dacă oaia se mulge printr-o gaură făcută într-o pietricică de Curcubeu sau printr-o bortă de cute, adică gresie, sau printr-un inel de cununie.

O seamă de baci vindecă năjitul la oi, ungând pulpa oii cu humă, luată de pe un spălător și, apoi, afumată cu putregai de răchită.

Oile se îmbolnăvesc și de albeață și, atunci, li se pune în ochi făină de păpușoi sau scuipit de tabac sau zahăr pisat. Alții ard un culbeci alb, uscat, și suflă, printr-o țevă, cenușa lui în ochiul bolnav sau iau o broscuță galbenă și roșie pe pânțe și freacă cu dânsa ochiul cu albeață.

Șchiopătând vreo oaie, pentru că s-a mustit, adică i s-a infectat pielea între ratețe, atunci piciorul cel bolnav se curățește între ratețe, unde se pune sare, rășină și măcriș, pisate la un loc, sau numai lut sărat, și se leagă piciorul, ca cele puse să nu cadă.

Dacă oaia care a mâncat o buruiană cu paingăn se umflă, i se toarnă, înlăuntru, zăr calduț sau lapte dulce sau se freacă bine și i se sloboade sângele dintr-o ureche.

Românul crede că laptele de oi, turnat în focul aprins de fulger, are darul de a stinge acel foc, dar el este și leac pentru durerea pieptului.

Cea mai grea boală a oilor este gălbeaza, căreia îi mai zic moartea oilor. Oile se îmbolnăvesc de gălbează dacă pasc prin locuri mlăștinoase, unde pe iarbă se află un vierme (*distomum hepaticum*), care, odată cu iarba, intră în ficatul oii și-i cășunează moartea. Deci, oile trebuie păzite, primăvara și toamna, să nu pască pe locuri umede,

nici pe otavă sau trifoiște, până nu se ridică roua. Cel mai bine-i dacă, toamna, oile pasc pe miriște.

Oaia care toamna-i voioasă îi, de bună seamă, și sănătoasă, pe când aceea care scapătă de picioare e gălbăgioasă.

Oile molipsite de gălbează se cunosc după ochii lor **văscuți** în seu, adică au seu pe dinlăuntrul pleoapelor, pe când cele cu ochii roșii sunt sănătoase.

Oile gălbăgioase se cunosc și pe următorul semn: ningându-le, iarna, omătul, acesta ușor se topește pe dânsule, pe când pe cele sănătoase, foarte greu. Cele gălbăgioase se cunosc și pe aceea că n-au lapte și mieii lor trebuie **aplecați** la alte oi. Oile acestea nici nu trebuie băgate în iarnă, căci pier, desigur, de gălbează.

Oilor băgate în iarnă li se dă, întâi, ovăz. Alții taie o oaie, înainte de a băga oile în iarnă, și pun maiul, în cuptor, la fript. Dacă maiul se face vârtos ca mălaiul, atunci oile sunt sănătoase; dacă, însă, maiul se risipește, atunci oile sunt gălbăgioase și se taie.

O seamă de gospodari apără, cu folos, oile lor de gălbeaza provenită și din mănecarea plantei fierea pământului (*Erythrarea centaurium*), pe care se ține viermele gălbezei, dându-le să mănânce, toamna târziu și primăvara, în toate diminețile, pleavă de cânepă sau, de trei ori pe săptămână, în postul cel mare, sămânță de cânepă, amestecată cu hrean, duminat mărunțel, și cu uruială sărată.

Alt mijloc de a vindeca gălbeaza este că, în moare de pepeni, se pune chipărușă, piatră vântă și mujdei de usturoi, care se fierbe și, apoi, după ce s-a răcit, se toarnă, în fiecare oaie, câte un polonic mic (o seamă fierb chipărușă în horilcă și-o dau oilor să beie, după ce s-a răcit). Alții împiedică, la început, lățirea gălbezei în oaie, dându-i să mănânce, în tărâțe, cenușă de tei, amestecată cu nisip mărunțel.

Îmbolnăvindându-se mieii, se toarnă în ei apa în care s-a amestecat dihil pisat, adică planta numită diclie.

Gheochii = diochii oilor sau mieilor se vindecă dacă li se sting 9 cărbuni în apă neîncepută, cu care se stropesc, spunându-li-se descântecul:

„Ochi boldiți,
Ochi răhniți,
Ochi ghe diochi,
De te-o gheochiet fată,
Să-i crape țâțele și cosița,
De te-o gheochiet barbat,
Să-l văd și pe el crăpat!”.

Dacă le crapă oilor țâțele, atunci se ung cu untură de pe mațele porcilor sau cu unt de oi și țâțele îndată se moaie, și oile slobod laptele.

Când laptele ce fierbe dă în foc, atunci focul trebuie huscuit, adică trebuie presărat cu sare de huscă (căpătână de sare albă) și cu ceva iarbă verde. Se mai toarnă și apă în foc, pentru ca oile să nu se spuzească, adică să nu facă spuze (bube lungi ca negeii, pe țâțe), care, la muls, se sparg și slobod sânge.

Cărbunii pe care a curs laptele se strâng undeva, la o parte, ca nu cumva să calce cineva pe ei, pentru că, atunci, țâțele oilor s-ar face călcători sau cioașpe, adică niște bube albastre, mari cât aluna, și, atunci, oile nu stau la muls.

Întâmplându-se ca o helgie să muște vreo oaie de pulpă sau de altă parte a trupului, atunci se ia burdujel de helgie și se toarnă prin el apă, de 9 ori, pe locul mușcat. Alții spală oaia mușcată cu acea apă peste tot trupul și-i dau chiar de băut apă petrecută prin burdujel.

Îmbolnăvindu-se vreo oaie sau vreo vită de arici, i se dau de mâncat mățișoare, sfințite în ziua de Florii.

Dacă oile pier sau ies vara în pripă, fără să fie sângerate, atunci au șopârlaiță. La boala aceasta, li se dă de băut apă, în care a mocnit buruiana șopârlaiță. Boala aceasta poate fi stabilită cu certitudine, dacă, tăindu-se oaia și desprinzându-se picioarele de coaste, găsim, acolo, carne galbenă.

Îmbolnăvindu-se oile de răceală, ele colnicează sau colnicesc. Atunci li se vără păr de pe capul unui om în urechi și tot astfel de păr li se leagă la picioare. Alții practică următoarea metodă de vindecare a acestei boale: iau o oaie din cele bolnave, o duc pe o punte, unde o învârtesc de 3 ori îndărăpt și, apoi, îi taie capul; atunci, celelalte oi se vindecă și ele.

Umflăturile la oricare parte a capului oii se vindecă oblojindu-se umflătura cu nalbă și cu miere, până ce umflătura se sparge.

Tusa oilor se vindecă, dându-li-se de băut, dimineața, înainte de a paște, apă în care a mocnit, o zi și o noapte, o rădăcină de steghe sau steghie.

Mieilor care colnicesc li se oblojesă picioarele cu lemn de tulopchină (un lemn ca nucul și tare ca sârma, cu o floare roșie) și păr din cap de om.

De răceală, oile și căpchiază, adică fac viermi în cap. Boala aceasta n-are leac. Ca să nu se umple și celelalte oi de capchie, i se taie oii bolnave capul, la fel ca la cele ce colnicesc.

Apa cu care s-au spălat gălețile, la stână, trebuie să se verse numai într-un loc curat, unde nu se calcă cu picioarele, căci, de altfel, oile capătă iar călcători și felurite bube.

Se crede că nimeni nu-i în stare să strice, adică să ieie laptele oilor.

Untul de oi este leac, căci, dacă cineva și-a smintit sau sclintit sau vulcezit mâna, de i s-a umflat, atunci, ungându-se mâna bolnavă cu unt de oi și pălindu-se (încălzindu-se la foc, până ce untul s-a uscat, intrând în mână), mâna se vindecă.

Dar și staulul oilor e de leac, căci caii care nu se pot uda se duc în staulul oilor și mirosul oilor le ușurează udatul. Și copitele cailor nepotcoviți, roase și din cale-afară micșorate, cresc curând, dacă, mai multe zile, caii stau în staulul oilor¹⁴⁵..

Civilizația păstorească are și un calendar propriu, preistoric și acesta, dar suprapus peste calendarul creștin, practicile păgâne (de la „pagane”, care, în latină, înseamnă „sate”) beneficiind, astfel, de-a lungul timpului, de acceptul tacit al Bisericii.

„În ziua de Florii, sosind gospodarii, acasă, de la biserică, ating cu mățișoarele (stâlpările) sfințite vitele cornute și oile, pentru ca, peste an, să fie așa de înflorite ca mățișoarele din acea zi.

În presara Sfântului Gheorghe, se alege mieii, iar în dimineața zilei de Sfântul Gheorghe se mulg oile și, din întâiul lapte muls, se face cașul, care se duce jertfă la biserică, ca oile, în cursul verii, să aibă multă mană. Tot în acea zi, se pornește trâmbița oilor, care durează până la Sâmedru (Sfântul Dimitrie).

Presara Sfântului Gheorghe este foarte primejdioasă pentru oi, căci atunci îmblă vrăjitoarele și strigoii pe la târlele oamenilor și iau mana, adică laptele oilor, zicând „Să le rămâie ud și baligă!”. Dar acești răuvoitori abat și pe la stâni, în același scop, unde îngroapă, în poarta stânii, sare și tărățe, și oile care trec peste aceste își pierd mana. Pierderea manei poate fi împiedicată sau, dacă e acu pierdută, poate fi redobândită, dacă respectivele oi se spală pe spinare, de trei ori, cu udul lor.

¹⁴⁵ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Români din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 23-32

O samă de Români mulg oile și de Paști, fac caș și-l duc la biserică, dimpreună cu pasca, la sfințit. Cașul acesta e socotit, apoi, ca leac împotriva frigurilor.

Românul, de dragul oilor sale, se lipsește, în ziua Sfântului Gheorghe, și de somn, ca nu cumva să ieie somnul mieilor.

O strânsură de mai multe oi se numește botei, iar o mulțime de 500-1.000 oi, turmă, care poate forma o stână.

La Sfântul Gheorghe, se aleg oile, cele mulgătoare, de cele sterpe, și se iau și mieii de la oi. Atunci se năimesc ciobanii, cârlanarii și baciul.

Mieii înțărcați se trimit la vreo păscătoare dintr-o pădure, căci acolo le merge foarte bine și mițele (lânele) se fac negre ca mura, pe când mieii care pasc pe câmp devin roșietici...

Oile se tund în săptămâna de după Sfântul Gheorghe, când dă căldura, iar mieii, abia între Sâmpetru și Sântilie.

Tunsul se începe de la fruntea oii, merge peste spinare și sfârșește pe ambele părți ale trupului. O seamă pornesc cu tunsul de la cap, grumaz, merg până la picioarele cele de dinainte, de unde, apoi, o duc până la spinare. Oile tunse trebuie ferite, mai ales în timpul nopții, de răceală, care este în stare să le bolnăvească de sânger.

Înainte de a începe tunsul, se face, cu foarfecile, cruce în fruntea oii, fiindcă norocul oii este în frunte și pentru ca oaia să fie ferită de orice beteșug...

Lâna, adunată din tunsul oilor, trebuie cântărită cu dreptate, căci, dacă cineva se încumetă să șterpească ceva dintr-însa, pe furiș, atunci urmează, de bună seamă, pagubă între oi.

Lâna unui miel, numită mniț, e mai puțin preț decât cea a unui miel noaten, adică cea de pe o mioară sau de pe un berbec de un an, și lâna noatenuului e mai puțin prețuită decât cea a unei oi bătrâne.

Lâna oilor, nu numai că-l îmbracă pe Român, dar îi este și de leac împotriva reumatismului, care se vindecă, dacă bolnavul se învelește cu dânsa la mâini și la picioare sau stă, trei ore, în apa în care s-a spălat lâna, căci ursucul, adică grăsimea din lâna, scoate reumatismul din trupul omului.

Mortului, însă, nu-i bine să-i dai ceva haine de lâna, căci, la județul de apoi, pământul va arde și, arzându-le lâna, le va pricinui un miros rău.

Oile pot fi stricate, dacă li se ia, din urmă sau din lapte, când li se fac moțochini, adică umflături vârtoase pe pulpe.

Timpu farmecelor și stricării laptelui începe cu seara Sfântului Andrei și durează până la Dumineca Mare. Cel mai primejdios timp pentru oi este presara Sfântului Gheorghe. De la Rusalii, însă, și până la Sfântul Andrei, farmececele nu mai au nici o putere¹⁴⁶.

Din vremuri imemoriale, pregătirea, organizarea și exploatare stânei se fac după același tipic, inclusiv în Marginea zilelor noastre:

„Strânsoarea pentru stână se face în următorul chip: cutare gospodar arendează, pe timp de o vară, un munte sau o păscătoare. Arendașul acesta adună oile pentru vârat. Tot el își năimește, la Sfântul Gheorghe, un baci și câțiva ciobani cârlanari.

Strânsoarea oilor se face la două-trei săptămâni, înainte de Duminica Mare. Proprietarii oilor, adică sâmbrașii, plătesc pentru braniște, adică pentru păscătoare sau,

¹⁴⁶ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 5-8

mai bine zis, pentru văratul unei oi suma hotărâtă în tocmeală și încă ceva pe deasupra, pentru sare, însă, Dumineca, nu li se dă de lins oilor, pentru că, atunci, le-ar curge ochii.

Sâmbrașii mai dau și mai dau și câte o ocă de făină de păpușoi, pe care o duc la stână, când se suie să-și ieie brânza.

Sarea se pune, în timp senin, peste noapte, pe crivăli, adică crăcane sau furci de lemn. În fiecare stână, se află 4-5 crivăli de felul acesta.

Braniștea unei stâni constă din cel puțin 2 sau 3 mutări, adică locuri de păscut. Când, într-o păscătoare, se gătește pășunea, atunci oile se mută în alt loc, încă nepăscut.

Dacă, la o astfel de mutare, o stână întâlnește în cale o altă stână, care și ea se mută, atunci ciobanii din ambele stâni caută să încunjure cealaltă stână cu stâna lor. Această încercare stârnește multă supărare, sfadă, ba chiar și păruială, pentru că se crede că stâna care a încunjurat pe cealaltă i-a luat celei încunjurate și laptele.

La stână, se împarte fructul, mai întâi sâmbrașilor cu mai multe oi și, apoi, celor cu mai puține; cei din urmă ies mai bine la capăt, pentru că – zice credința – cașul lor este cu mai mult saț.

Arendașul se învoiește, pentru fruct, cu sâmbrașii oilor, cu baciul și cu ciobanii năimiți pe măsură, adică la ocă; și sâmbrașul primește câte 3 ocă sau 5 kilograme, de oaie, tot așa, baciul, adică de la toate oile cam 6-7 vedre de caș, iar ciobanii, 4-5 vedre, dacă timpul verii este mistreț, adică nici prea sec, nici ploios.

Untul strâns este al baciului, al ciobanilor și al strungarului.

Dacă învoiala se face pe cumpănă, care-i și cea mai dreaptă, atunci sâmbrașul, care are oi mai bune de lapte, capătă și cel mai mult caș.

Lucrul se face așa: oile fiecărui sâmbraș se mulg, pe rând și deosebit, într-un vas anumit și baciul măsoară cantitatea mulsă, cu un băț numit carâmb, încreștându-l cu o creștătură; ia, apoi, un alt băț, lung cât măsura carâmbului, de la creștătură, până la capătul de jos, numit răbuș sau țincuș, și-l dă sâmbrașului. Carâmbul, cu creștăturile tuturor sâmbrașilor, rămâne la baci.

Venind sâmbrașul, după 7 săptămâni, să-și ieie fructul, baciul ia răbușul sâmbrașului și, după ce-l aseamănă cu carâmbul său, îl vâra în apa din căldare, care trebuie să ajungă până la înălțimea răbușului, apoi cântărește acea cantitate de apă și-i dă sâmbrașului de 10-12 ori atâta caș, cât a tras la cântar acea apă.

O samă de baci obicinuiesc a cumpeni laptele unei oi de la o mulsoare și, apoi, dau sâmbrașului de 10-12 ori atât caș. Carâmbul și răbușii (țincușii) au valoare numai pentru o vară și sâmbrașul care și-a primit fructul de la oile sale trebuie să predeie răbușul la mâna baciului.

O samă de sâmbrași dau oilor, cu câteva zile înainte de suire la stână și mulsoare, să mănânce sămânță de cânepă sau mătrăgună cu slatină, ca oile lor, la mulsoarea de cumpănă, să deie mult lapte. Alții le dau să mănânce, în seara Sfântului Gheorghe, câte o bucățică de pască, sfințită în ziua de Paști. Alții le dau tărățe, de cele care le pun, la Ajunul Bobotezei, supt fața de masă, dimpreună cu ceva fânicel sau otavă, care se stropește de preot cu aghiazmă. De acestea se dau oilor în scopul ca ele, peste an, să fie sănătoase”¹⁴⁷.

¹⁴⁷ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Români din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 8-11

Stâna, așezată, la Marginea, pe Dealul Stânii, în vecinătatea Pârâului Stânii, se organiza ritualic, o parte dintre practicile vechi supraviețuind și astăzi:

„După ce s-a făcut strânsoarea oilor și arendașul și-a ales un baci și ciobani, aceștia merg, cu câteva zile înainte de sosirea oilor, de obicei în 21 Aprilie, adică în ajunul Sfântului Gheorghe, de aleg locul pentru stână și fac părcanul, apoi coliba (în Roșoșa îi zice coșmagă, iar în România, aciotă) și strunga stânii.

Părcanul este un gard de drugi, înșirați cam câte 7-9 între 4 pari, bătuți în pământ și legați la un loc cu câte un gânj de cepuri de brad. La șes, părcanul se face dintr-un gard împletit din nuiele. Terenul cuprins în părcan este cam o falce de loc.

În mijlocul părcanului, se face coliba sau stâna, înțepenindu-se patru furci de lemn de brad sau molid în pământ, care, apoi, se prind cu pari și se leagă cu gânji; în urmă, coliba se cornește, se lețuește și se acoperă cu draniță. Înainte vreme, coliba se acoperea cu foltea, adică scoartă, jupită de pe molizi, pe care se așezau pietre grele, ca vântul să nu poată descoperi coliba.

În colibă se face, pe un stâlp bățut în pământ, un pod de scânduri, acoperit cu dranițe, numit cămarnic, pentru păstrarea cașului. Cămarnicul, mai demult, se făcea afară, cam trei pași de la colibă, astăzi, însă, se face numai în colibă, ca nu cumva să se piardă ceva caș.

În colibă, se pune o furcă de lemn, prins sus de dânsa cu un gânj și care stă, jos, într-o scobitură de lemn, așa că lemnul se poate răsuci în dreapta și stânga. Acest lemn, numit vârtej, are, la mijlocul său, o dăltuitură, în care intră un capăt al altui lemn, numit cal, pe al cărui capăt încrestat, care ajunge cam până la mijlocul colibei, se așează toarta căldării, sub care arde un foc răzimat de un butuc, numit naclad. Aceasta scutește peretele colibei de foc și ține focul neconținut nestins. Din acest foc nu este bine să se deie cuiva cărbuni, căci, atunci, cu ei, împreună, s-ar da și somnul ciobanilor, care și așa este foarte scurt.

Pe naclad nu se șede, căci, dacă cineva ar șede pe un capăt al lui, atunci oile se împărțesc, adică nu se țin la un loc și sunt greu de păzit.

Într-un ungher al colibei, se bate acarnița, adică traista în care ciobanii țin acele, foarfecele și alte mărunțișuri trebuincioase.

Dinaintea colibei sau stânii, se îngrădește o ogradă, adică o bucată de loc, unde se taie lemnele trebuincioase și se spală gălețile, care, apoi, curate, se anină de sărcior, adică într-un vârf de fag, cu mai multe cornări, tăiat și înfipt în pământ, ca pe cornării lui să se scurgă și usuce gălețile stânii.

Lângă colibă, se face strunga, adică locul unde se mulg oile. Se trag, adică, 3 pereți spre colibă. Într-un perete, sunt zăvoară, adică un fel de poartă, pe care se mână oile în strungă, care trebuie să fie așa de largă, ca să cuprindă toate oile.

Al doilea perete al stânii este cu totul închis. Al treilea formează strunga propriu-zisă. Ea constă din spătare, adică leături înfipite în pământ. Distanța dintre două leături este cam de un cot, adică așa de mare ca între două leături să poată trece o oaie. În fiecare strungă, se află, de obicei, trei, adică pentru 3 rânduri de oi și 6 mulgători.

Spătarii au o înălțime cam de 2 coți și se sprijină de o lungă prăjină, numită **ceriu**, care se ține strâns de spătari printr-o altă prăjină, numită durobeață. Durobeața este tot atât de lungă ca și ceriul, de ale cărui capete este prinsă cu gânji.

Spațiul între spătari constă dintr-o împletitură de nuiele sau din scânduri.

Intrările strungii se numesc strungușoare sau strunguțe. Aici șed, față în față, câte 2 ciobani și mulg oile, pe care băiatul numit strungar le mână la muls. Strungarul este ajutorul baciului.

Ciobanii, înainte de muls, se așează, câte doi, înaintea unei strunguțe, pe scaun sau ȗoldac, adică un butucaș de lemn, așa ca genunchiul drept al unuia să ajungă genunchiul stâng al celuilalt și, așa, să formeze un unghi și, prin urmare, o stavilă, ca nici o oaie să nu poată trece nemulsa prin strunguță.

Ciobanii așezați la strunguțe, cu mânecile cămeșii suflecate în sus și prinse la umăr cu un nasture, strigă, către băiatul strungar „Mână!”. Acesta, atunci, mână oile în țarc, adică în ocol, șuierând și strigând hurăst, strigăt care indică oilor direcția încotro să meargă, ca, bunăoară, hăis și cea, uzitate la mânatul vitelor cornute.

Oile mulse ies din strungă, în dreapta și stânga, în părcan.

Strunga de dinainte, adică acolo unde șed și mulg ciobanii, este acoperită cu dranițe, ca să fie scutită la vreme de ploaie.

La fiecare stână se mai află, în preajma stânii și ogrăzii, încă și câte-o colibiță, acoperită cu scoarță de molid și numită zavatră, unde veghează, în fiecare noapte, lângă focul aprins, câte un cioban, întovărășit de câte un câine, și păzește oile, în timpul nopții, de oameni răi și dihăanii. Acești ciobani au rândul, adică de perindă, să meargă, dimineața, după mulsoare, cu oile la păscut. Baciul, însă, și ceilalți ciobani, care nu-s de rând, dorm în stână, pe o mare scoarță de molid, având sub cap câte o perinuță, umplută cu bugeag (adică mușchi), și acoperiți fiind fiecare cu sumanul său, care, de altfel, la stână, se îmbracă numai pe timp de ploaie”¹⁴⁸

Focurile vii, elemente purificatoare ancestrale, dar și metodă dibace de a păstra focul multă vreme aprins, fără mare cheltuială de combustibil și fără a pune în pericol mediul înconjurător, înseamnă o datină care s-a pierdut, dar care ar trebui reluată și cu ocazia oricărei manifestări folclorice tradiționale, pentru că, în fond, focul viu simbolizează și menhirul (piatra căzută din cer), deci un simbol sacru și păstoresc, dar și meșteșugăresc (din menhir au făcut fierarii cele mai tari săbii, după cum o demonstrează și mitul lui Siegfried):

În lumea păstorească, „e obicei străvechi că, dacă sosesc oile la stână, se aprind două focuri vii dinaintea strungii.

Focul viu se face luându-se o bucată de lemn, care se despică la ambele capete, iar în despicături se pune iască.

Apoi se înțepenesc două scânduri, una în fața alteia, în pământ, după ce s-a făcut, cam în mijlocul lor, câte o bortă, în care se vără, în ușor, capetele lemnului cu iască.

După aceea, se leagă acest lemn, care trebuie să aibă forma unui vălătug, c-o funie, așa ca el, fiind tras de funie, să se poată învârti în dreapta și stânga.

Deci, prinde un cioban neînsurat funia de-o parte, și altul, și el holtei, pe altă parte, și trag de funie așa că vălătugul se mișcă în dreapta și stânga, timp până când se aprind capetele vălătugului, iasca din ele și scândura.

Imediat după aprinderea acestui foc viu, oile se mână, prin foc, la muls, ca ele să fie scutite și ferite de boli și dihăanii, și nimeni să nu le poată lua mana.

Acest foc viu arde, în locul unde s-a aprins, fără să se mai pună lemne pe dânsul, până se stinge de sine.

Din acest foc viu nimeni n-are voie să ieie cărbuni, spre a aprinde alt foc sau pentru aprinsul lulelelor, pentru că el este viu.

Câteodată, se fac focuri de acestea la fiecare mutare a oilor din loc în loc. Dar foc viu e bine să facă omul nu numai la stână, ci și pe lângă casă, și anume de Paști și

¹⁴⁸ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 11-15

de Sfântul Gheorghe, căci focul ista are darul de a apăra vitele de mușcatul șerpilor, de deochi, de dihanii și altele...

În timpul cât petrec oile la stână, ciobanii n-au voie să îmble la joc și petreceri, căci, de altfel, oile își pierd laptele, ba chiar și iese, adică se trec¹⁴⁹.

Mulsul oilor și facerea cașului determină o întreagă artă culinară păstorească, aceeași din vremuri ancestrale.

„La prima mulsoare a oilor, se pune, în găleată, un ban de argint, sare mare și două fire de urzică, apoi se mulge laptele, ca oile să fie iuți, adică lacome la mâncare, cum sunt oamenii de lacomi după argint și cum de iute este urzica, și ca bulzul (cașul) să fie dulce, cum e sarea în bucate de dulce.

Găleata în care se mulge laptele este un polobocel, cu cercuri de lemn sau de fier, care, la fund, este ceva mai larg decât la gură. Două din doagele lui, care stau față în față, sunt, sus, mai lungi decât celelalte și găurite cu borți, numite urechi, prin care se vâra un baier, adică o nuia groasă.

După mulsoare, baciul și ciobanii prind, cu mâna dreaptă, de mijlocul baierului și duc gălețile, cu laptele muls, din strungă, în colibă, unde le așează lângă budacă, un ciubăr înalt, cu gura mai largă decât fundul, și înzestrat, și el, cu urechi.

Apoi, toți își spală mâinile, precum o făcuseră și înainte de muls, și unii din ciobani pleacă cu oile, alții, însă, rămân în stână. După ce baciul a făcut rânduială cu laptele, spală gălețile și face și alte trebi de ale stânii.

Baciul, la rândul său, ia câte o găleată cu lapte și strecură laptele printr-o strecurătoare, adică o bucată de pânză de câlți, de 2 părți cu șfere (cu sfori la ambele capete – n.n.), care se ține, cu dânsule, peste hârzobul de deasupra budăcii.

Hârzobul este un cerc de lemn, pe deasupra căruia se leagă, cruciș și în toate părțile, ațe groase de cânepă. El are menirea să țină strecurătoarea deasupra budăcii.

Apoi, baciul ia, din cigorniță (un fedeleș cu cheag), cu un polonic de lemn, 2-3 polonice de cheag, după mulțimea laptelui, le toarnă în budaca cu lapte și mestecă, cu polonicul, cheagul în lapte, face semnul crucii deasupra lui, pune capacul de lemn deasupra budăcii, pe care a așezat-o dinaintea focului, ca laptele să se încălzească ceva și o mai acoperă cu un suman, ca laptele să nu se răcească.

Cheagul trebuincios se pregătește în următorul chip: Se ia un miel frumos, imediat după ce l-a fătat oaia, și se închide într-un coteț podit, unde nu se află nimic de mâncare. De aici, se scoate mielul numai la supt. După două săptămâni, mielul se taie și i se scoate rânza, în care se află un fel de cășuț. Rânza aceasta se sarează și se anină în drăgar, în dreptul hornului, unde stă cam 2-4 săptămâni, să se usuze. Pentru facerea cașului, se ia, deci, cășuț de acesta, se lungește cu zăr și se toarnă în cigorniță, iar de aici, cu polonicul, în budaca cu lapte.

Laptele, după 1 ½ – 2 ore, se prinde și, atunci, baciul descopere budaca și bate bine laptele în budacă, cu un bătlău de lemn, numit roată, așa că laptele se face, iar, ca laptele cel dulce. Această procedură se face numai după ce baciul, mai întâi, a înfipt bătlăul în lapte și a luat 2-3 polonice de zăr, ieșit deasupra laptelui, și l-a turnat în cigorniță, ca cheagul să nu se sfârșească.

Bătlăul este un băț tare, cam de un metru lungime, înțepenit, în mijlocul a 2 tălpi de lemn, puse cruciș, prin care trec, jur-împrejur, 3 rânduri de vergele, din care fiecare formează un cerc.

Baciul, după procedura arătată, își suflecă mânecile cămeșii, își spală mâinile, apoi bagă o mână în budacă, ocolește laptele dimprejur, până se îndesește, așa că

¹⁴⁹ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Români din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 16, 17

devine vârtos, apoi strânge bulzul (cașul din laptele ieșit din mulsoarea tuturor oilor), îl scoate afară și-l pune pe strecurătoare de deasupra unei budăcuțe și-l scurge de zăr, apăsându-l de 3 ori.

Acest prim bulz, numit cocârțiță se taie în felii și se împarte între toți sâmbrașii care se află la stână, ca toți să se îndulcească din mana oițelor.

Baciul scurge bulzul, așezând hârzobul și strecurătoare pe prima budacă, și punând cașul pe strecurătoare, unde-l rumpe în 4 bucăți, ca să se scurgă mai bine. Apoi ia cașul, cu strecurătoare, cu tot, și-l anină, de șferele strecurătoarei, în cui, unde stă până a doua zi, dimineața, sau până la al treilea lapte, când se ridică, de aici, făcând loc altui caș, și se pune pe podul din comarnic.

După ce a pus cașul în cui, baciul toarnă zărul, ieșit din caș, în căldarea care stă pe calul de deasupra focului din colibă. Mestecă, apoi, zărul, care clocotește în căldare, cu meleșteul, numit șterț. Șterțul este un băț, cu capătul de jos mai gros și despicat în mai multe despicături. Mestecatul se continuă până ce zărul fierbe și se face urda și pentru ca urda să nu se afume sau să se prindă de căldare. Baciul mai rumpe, apoi, urda cu polonicul, ca ea să fiarbă mai bine.

Urda se scoate, apoi, din căldare, se pune într-o anume strecurătoare, ca zărul dintr-însa să se scurgă bine, într-o anume budacă, și așa să poată sta mult în bărbânțe și să nu se strice.

Grăsimea care iese deasupra zărului fierbând se strânge într-o bărbânță, în care se colbotește (bate) până se alege untul.

Zărul, scurs din urdă, amestecat cu fulgi de urdă, se numește jintiță. Băută pe inima goală, jintița curăță repede stomacul.

Amintita operație cu laptele, zărul, cașul și urda se repetă după fiecare lapte, adică mulsoare.

Când căldarea stânii este mică, atunci zărul trebuie fiert de mai multe ori, ceea ce durează până noaptea, târziu, și bietul baci, pe la Sâmpetru, când este mult lapte, n-are maică defel de somn.

Mulsul oilor se face de trei ori pe zi, și anume primul – la 4 ore, dimineața, adică la mânecate, ceasul când baciul își trezește ciobanii din somn cu trâmbița, și, după mulsoare, oile merg în porneală, adică la păscut, întovărășite de ciobani și câini.

La fiecare porneală a oilor se trâmbiță. Din trâmbiță sau din cimpoi știu zice (cânta) numai acei bărbați care au fost ciobani la oi și o seamă de femei, care, ca fete, au vârat cu vitele pe munte.

Ciobanii călăuzesc oile prin păscători, purtând în mână cața (bățul ciobănesc, destul de înalt și cioturos la capătul de sus), și zicând din fluierul frumos împestrit și îngălbenit doine și alte cântece de dor și jale, ca să se zăbăvească. După ce se satură de cântat, își taie bețe pentru băte sau lemn pentru polonice și linguri, pe care le încrestează seara.

Pe la orele 11, la prânz, baciul iarăși trâmbiță, dând semn ciobanilor să vie cu oile la mulsoare. Oile se mulg și la ora 1, după-amiază; după ce ciobanii au mâncat, oile iarăși trebuie să fie în porneală.

Seara, la orele 6, oile iarăși se mulg și, apoi, merg ciobanii cu oile, după răsăritul luceafărului, numit steaua ciobanului, adică după achindie, de iznou în porneală, până la 9 ceasuri, când oile se mână la părcanul stânii, la mas sau în sălaș sau în târlă.

Fiecare stână are câini harnici (dulăi), care păzesc oile. Numele lor e, de obicei, Negriu, Grivei, Grivor, Dâns, Cotei, Albei, Labuș, Țigan, Tarcuș, Socical, Tambur ș.a.

Pentru ca dulăii să nu turbe, ciobanii bat în troaca dulăilor un cui de la o potcoavă de cal, găsită, sau le dau să mănânce lapte dulce, amestecat cu usturoi pisat...

La stână se află felurite vase de lemn, pentru trebuința laptelui, zărului, și anume: Budace și budăcuțe, cu capace și toarte, cofele, cupe cu mănunchi, săpate dintr-o bucată de rădăcină, ocă, racle, polonice și untărițe de ales untul, care toate sunt proprietatea baciului.

Baciul, care strânge fructul oilor, trebuie să fie om cu dreptate, căci, în altfel, s-ar întâmpla pagubă mare între oi. El împarte frățește brânza, cașul și urda, între sâmbrași, în fiecare săptămână, până ce i-a mulțămît pe toți.

Oile stau la stână de la 12-16 săptămâni, în care răstimp stâna nu stă locului – după cum am amintit mai sus – ci se mută de mai multe ori, în mai multe locuri, unde este pășune¹⁵⁰.

Răscolul stânei, adică desfacerea acestei forme de întovărășire obștească (sâmbra înseamnă întovărășire, ca și la sâmbra plugului), începe cu plata ciobanilor, care, în curând, vor părăsi asceza autoimpusă și se vor întoarce la petrecerile obștești de toamnă. „Primind sâmbrașii, baciul și ciobanii fructul care li se cuvine, stâna se răscolește, adică se desface. Lucrul acesta se întâmplă în postul Sântămăriei.

Atunci, ciobanii voioși cântă:

Și-apoi legea voastră, oi,
Iute treci tu, vară hăi!
Iute treci și iat-o-i toamna
Să nu stau s-îmbļu de-a valma!
Păpușoi-s de cules,
Fete multe dintr-ales!
Grâu-i gata secerat,
Fete mândre de pupat!.

La răscol, se adună toți sâmbrașii, înștiințați de cu bună vreme, mulțămesc baciului și ciobanilor pentru truda lor, pentru buna îngrijire a oilor și fructului, dorind ca „Dumnezeu să ajute cu bine și sănătate și la anul”. Ciobanii, la rândul lor, le urează sâmbrașilor ca sâmbrașii, la anul, să aibă și mai multe oi.

În ziua răscolului, se ia puiul, adică smântâna de pe urdă. Din smântâna aceasta, apoi din făină de păpușoi și sare, se face balmoș. Toți sâmbrașii aflători la stână ospătează din balmoșul acesta. Tot atunci, se mai mănâncă și jintiță. Jintița se ia cu polonicul dintr-o cupă sau dintr-un cofăiel.

Dacă, la răscol, rămâne ceva din balmoș, atunci se zice că răscolul a fost sătul, de altfel, răscolul e flămând.

După mâncarea balmoșului, sarea rămasă la stână se sfarmă și se împărțește între toți sâmbrașii, care, luându-și fiecare oile sale, se duc, în voie bună, care încotro, la sălașul său. Atunci, baciul vâra răbușul, lângă un izvor, în pământ, ca nime să nu-l afle.

Oile sosite acasă, după răscolirea stâniei, sunt întâmpinate de gospodină sau gospodar cu mare bucurie.

¹⁵⁰ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Români din Bucovina*, Cernăuți 1923, p. 17

Acasă, se mulg oile cam până la Ziua Crucii, dar numai de 2 ori pe zi, adică dimineața și seara. Din laptele muls, însă, nu se mai face caș, ci el se mănâncă dulce sau se prinde acru sau se amestecă cu cel de vacă, ca să iasă mai multă smântână”¹⁵¹.

Despre meșteșugurile mărginene. Olăritul

Mărginenii sunt, dintotdeauna, cossași fără egal și, pe merit, li s-a dus buhul pe toate continentele lumii. Din vechime, creșterea animalelor, lucrul la pădure și agricultura tradițională sunt îndeletnicirile lor de bază, deși nici meșteșugurile străvechi nu le sunt străine, fiecare mărginean pricepându-se cum să-și încheie o casă, de la temelie, până la acoperiș. Dar faima comunei Marginea o dă olăritul, multă vreme, adică mai bine de un veac și jumătate, ceramica neagră de Marginea, produsă aproape în fiecare gospodărie, asigurând cele necesare traiului pentru întreaga familie. Statisticile, inclusiv cele ale lui Torouțiu, inclusiv cele, cu rol publicitar, ale gazetei bucovinene „Deșteptarea”, nu-i menționează pe olarii mărgineni, deși, la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea, existau, în Marginea, peste o sută de olari, toți anonimi, dar în aprigă concurență cu vestiții olari rădăuțeni, mulți dintre ei – mărgineni la origine, stabiliți la Rădăuți, adică în imediata vecinătate a târgului de oale, olari rădăuțeni ai anului 1902, precum Petru Ungurean, Constantin Bălței, David Colibaba, Ioan Scînteii, Vasile Bodnar, Ilie Marciuc, Daniil Simota și Zaharie Marținco¹⁵². Și în tradiția mărgineană supraviețuiesc nume de olari vestiți, precum Vasile Magopăț, Arcadie, Dumitru și Vladimir Berenghean, Florea Bodale, Toader și Dumitru Pascaniuc, Ion Maloș, Simion Repciuc și Onofrei Geană, urmașii lor la fel de vrednici fiind Gheorghe, Ion și Corneliu Magopăț, Gheorghe, Ionel și Radu Pascaniuc, Vasile Adochiței sau Marius Bodnarescu.

E drept că Torouțiu, în tabele sale statistice, preluate din „Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina”, Heft XVII, Czernowitz 1913, deci dintr-o „publicație oficială, care cuprinde rezultatele celei mai recente catagrafii din Bucovina, de la 1910”¹⁵³, menționează, în Marginea (p. 263) 24 meseriași români, cei mai mulți dintr-o localitate rurală bucovineană, 2 meseriași evrei și 7 străini, din acei 24 de români și 7 străini, adică ruteni, o mare majoritate fiind olari.

Că Marginea domina piața ceramicii, în târgul Rădăuților, e lesne de dovedit, datorită unei insolite iconografii, realizată de profesorul gimnazial Ilie Vișan (se numără și printre ctitorii revistei rădăuțene a gimnaziștilor „Muguri”), cel care, în 1934, valorifica o bună parte din colecția de fotografii făcute de Carol Krepler prin localitățile județului interbelic al Rădăuților.

Cartea, „Județul Rădăuți / în imagini”¹⁵⁴, cu o prefață trilingvă (română, germană și franceză), cuprinde și 5 instantanee din Marginea („Biserică romano-catolică” – p. 63, „Fete din Marginea” – p. 79, „Joc pe toloaca satului” – 84,

¹⁵¹ DAN, DIMITRIE, *Stâna la Românii din Bucovina*, Cernăuți 1923, pp. 17, 18

¹⁵² CĂLINDARIUL POPORULUI BUCOVINEAN, Anul XV, 1902, p. 112

¹⁵³ TOROUȚIU, I. E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, Biblioteca Bucovinei, București, 1916, p.57

¹⁵⁴ VIȘAN, ILIE, *Județul Rădăuți / în imagini*, Institutul de Arte Grafice „Ed Marvan”, București, 1934

„Dumineca la joc” – 94, și „La munca câmpului” – 97¹⁵⁵), instantanee în care mărginențele nu poartă catrințe, precum româncele și huțancele, ci fuste colorate, largi și încrețite, de model galițian.

În instantaneele din târgul Rădăuților („Zi de târg” – p. 115, „În piața oalelor” – p. 116, „La cumpărat oale” – p. 125, „La ales străchini” – p. 126¹⁵⁶) doar femeile care vând oale, nu și cele care cumpără sau doar întreabă de preț poară fustele acelea galițiene (Ilie Vișan precizează, în notițele de la sfârșitul cărții, p. XVIII, care explică fotografia „Olarul”, de la p. 107, că „oale de lut se fac la Marginea și Rădăuți”, stabilind, deci, și o înțâietate pentru Marginea), pe care, probabil, le croiau și coseau cei doi croitori evrei din Marginea, pe care îi menționează Torouțiu, după gustul sau tradiția nevestelor de olari, deși noi înclinăm să credem că este o tradiție, olarii mărgineni trăgându-se din coloniștii ruteni de la 1776, ceramica neagră de tip Kutty însemnând încă o dovadă, în sprijinul acestei afirmații, asupra căreia vom mai zăbovi.

Românizarea totală a acelor ruteni s-a produs lesne, datorită condițiilor economice (aveau de vândut produsele meșteșugului lor într-un amplu și dens spațiu românesc, la fel ca și huțanii și rutenii din Breaza, care cereau, cu astfel de motivații, în 29 decembrie 1899¹⁵⁷, școală în limba română¹⁵⁸), iar caracterul românesc al satului Marginea nu poate fi pus la îndoială, pentru că, în fond, caracterul unei spiritualități este dat de adeziunea la mit, „cea care spune mai multe despre sufletul lui profund decât un mare număr de întâmplări istorice”¹⁵⁹, mitul mărginean, dominat de Spiritul Pământului, deci de Zeița Vetrei, găsim numeroase formule de exprimare artistică, începând de la tradiții (legende) și terminând cu arta ceramicii.

La Marginea, după cum o probează menționata carte a profesorului rădăuțean Ilie Vișan, nu se făcea doar ceramică neagră, necesară doar într-un anumit segment al gastronomiei rurale, ci și ceramică albă, colorată sau pictată, pasiunea pentru această superbă unicitate planetară de astăzi, ceramica neagră de Marginea și Rădăuți, lucrată precum ceramica Kutty, renăscând odată cu creșterea interesului estetic al turiștilor din întreaga lume, care vizitează Marginea, pentru un astfel de produs meșteșugăresc, dar care, de mai bine de o jumătate de secol, nu mai este privit ca un produs meșteșugăresc, ci, așa cum se și cuvine, drept un produs artistic.

Ceramica neagră de Marginea, unică în lume, pentru că se obține culoare neagră prin ardere mocnită, fără aerisire, descinde, peste milenii, din ceramica de Kutty, arta aceea ancestrală fiind reînviată, în Bucovina, de emigranții galițieni, în tradiția cărora chiar și grâul fiert, de Crăciun, se numește „kutty” (probabil că se servea în vase negre), spre deosebire de grâul fiert de paște, care se numește

¹⁵⁵ Reproduse, la sfârșitul cărții, în „Iconografie”

¹⁵⁶ Reproduse, la sfârșitul cărții, în „Iconografie”

¹⁵⁷ PATRIA, Anul III, Nr. 366, Miercuri în 5/ 17 Decemvrie 1899, pag. 2

¹⁵⁸ Nevoia de învățământ în limba română era cerută de „toți Rușii, fără deosebire... pentru că au neapărată trebuință de ea, căci îs încunjurați, din toate părțile, numai de Români și, încotro se mișcă, numai tot cu ei (Românii) vin în atingere. / Orașul cel mai apropiat îi Câmpulungul și, acolo, nu poți nimică începe fără limba română. Pân' la Câmpulung, însă – de Putila nu mai amintim, căci îi mult mai depărtată și nu mai merge nime la ea, pentru că ne-am prea hrănit de cămătari – avem de trecut prin Fundul-Moldovei și Pojorâta, tot numai sate curat românești. Oamenii noștri îs, mai departe, mai că de-a rândul, lucrători la lemn și, ca atari, vin încă numai cu Românii în atingere. / Și, în fine, nici în Breaza, chiar când ne-am pune de gând să nu ieșim niciodată din sat, nu putem trăi fără limba română, căci aici au moșii întinse românii câmpulungeni. Cea mai mare parte din an, petrec ei pe aici și ai noștri trebuie, ori de vreau, ori de nu vreau, să învețe românește”.

¹⁵⁹ ELIADE, MIRCEA, *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, Humanitas, 1995, p. 208

„kollyvo”, de unde și pământeașca delicatese, coliva. De altfel, în slavonă, cuvântul „magopeț”, care a devenit numele celei mai importante familii de olari din Marginea, cu o tradiție profesională de cinci generații știute, familia Magopăț, înseamnă „paznic al cuptoarelor” sau „brutar”, cu referire probabilă la îndepărtatele epoci ale cuptoarelor de pâine obștești, iar odată cu înlocuirea acestora cu cuptoare de gospodărie individuală, termenul a început să desemneze, probabil, olarul.

La Marginea, așa cum o probează contemporaneitatea noastră, în care Corneliu Magopăț, de pildă, licențiat în relații economice europene (domeniu în care a luat și un masterat), dar și olar destoinic încă din copilărie, reconfigurează prestigiul ceramicii de tip Kutty, olăritul înseamnă și o tradiție, și un mod de subzistență, dar și o artă prin care se rostesc generațiile, Corneliu, fiul olarului Gheorghe Magopăț și al soției lui, Elena, și nepotul fratelui tatălui său, olarul Ioan Magopăț, și al soției lui, Rodica, avându-i bunici pe olarul Vasile Magopăț și pe soția lui, Ana, străbunici – pe olarul Ilie Magopăț și pe soția lui, Aurelia, și stră-străbunici – pe olarul Gheorghe Magopăț și pe soția lui, Maranda . A mai existat un stră-stră-străbunic olar, dar numele lui s-a pierdut.

Gheorghe Magopăț, tatăl lui Corneliu, s-a născut în primăvara anului 1951, pe 7 mai, iar fratele lui, Ioan Magopăț, în 22 noiembrie 1952, ambii specializându-se în arta ceramicii, ca și Corneliu, încă de copilărie. Corneliu Magopăț, „viitorul” ceramicii negre de Marginea, a văzut lumina zilei în 5 octombrie 1984.

De-a lungul anilor, prin atelierul din Marginea al familiei celor 6 generații de olari Magopăț, au trecut Împăratul Japoniei, Akihito, Regina Olandei, Juliana, Regele Spaniei, Juan Carlos și Regina Sofia, Regina Fabiola a Belgiei, fostul şahinșah al Iranului Reza Pahlavi Aria Mehr, Regele României, Mihai I, Guvernatorul Canadei, toți ambasadorii străini la București, precum și personalități politice românești precum Traian Băsescu, Ioan Rațiu, Petre Roman, Radu Câmpeanu, Radu Vasile, Theodor Stolojan sau Gelu Voican Voiculescu, actorii Radu Beligan, Florin Piersic, Ilarion Ciobanu, Jean Constantin, Draga Olteanu-Matei, Iurie Darie, Tamara Buciuceanu, Sebastian Papaiani, Dionisie Vitcu, Vasile Murariu, Adrian Păduraru, Radu Duda (actualul print), precum și folcloriști de calibrul lui Tancred Bănățeanu sau a lui Ioan Vlăduțoiu.

Ceramica neagră de Marginea nu lipsește, la ora actuală, din nici o mare colecție muzeală sau particulară din lume și, în vreme ce ba Gheorghe Magopăț, ba Ioan Magopăț, însoțiți de roata vocației lor, participă, cu rol de mesageri ai artei bucovinene, la marile târguri și expoziții de prin marile orașe ale Europei, Corneliu Magopăț, specialist în relații economice internaționale cu masterat, pune, încet, dar sigur, temeliele unei afaceri europene durabile, o afacere prin care sufletul mărginean se rostește în cosmica lui deplinătate.

Despre casele Marginii, comori de artă românească

La Marginea, satul acesta întins din zare în zare, până în fața altarului sfânt al obcinilor bucovinene, în care construcțiile moderne amintesc de zonele rezidențiale din Elveția, din Austria sau din Germania, încă se mai păstrează casa tipică

bucovineană, pe care o putem regăsi, și peste timp, în iconografia salvată de profesorul Ilie Vișan, la care am făcut deja referire („Biserică catolică” – p. 63¹⁶⁰).

În fotografia făcută de Carol Krepler, casa de lângă biserica zveltă și înaltă, are mărția ei, dată de acoperișul negru în patru ape (casele slave și nemțești sunt în două ape), dar și de noblețea chenărilor albe, pe fundalul negru al pereților, în jurul ferestrelor și a ușii.

Casa tradițională de Marginea desăvârșește o arhitectură rurală tradițională moldovenească, despre care s-a mărturisit încă din 1653 („Toate casele au acoperișuri în povârniș, făcute din șindrilă, și aceasta s-a născocit din pricina ninsorilor mari, pentru ca zăpada să nu se poată așeza pe ele. Toate casele au coșuri și sobe”¹⁶¹), iar desăvârșirea a fost determinată, după cum susține Iorga, sub „înfrumusețarea coloniștilor străini (care înfrumusețară) a făcut să înainteze mult vechiul tip al casei moldovenești”¹⁶², remarcabilă fiind, în fiecare casă din Bucovina, inclusiv din Marginea, „așezarea cu gust a interiorului. Aceeași împărțire simetrică... cu cele două încăperi principale în dreapta și în stânga intrării, cu săliță la mijloc și cu cămară în fund. Aceleași podoabe înfrumusețază încăperile, pereții, grinzile, ferestrele și același cuptor se odihnește măreț, cuprinzând jumătate din „odaia cea mare”.

Nu-i casă unde să nu zacă, îngropată între cliduri de scoarțe, lada cu zestrea femeii, după cum nu-i fereastră sau ușă care să nu aibă înnodeate, deasupra-le, ștergarul ce cade în falduri înflorite. Mereu pânzeturi și chilimari cu motive românești, cămeși cu arnici, scoarțe cu flori de câmp sau cu figuri de animale, mereu vrednicia și hărnicia gospodinei, care lucrează, vara, cu sapa câmpul, iar iarna, cu stativale, în casă, pânza”¹⁶³.

O astfel de casă, bogat înzestrată cu mobilier, țesături și îmbrăcăminte, accesibilă celor care vizitează Marginea, se află în curtea atelierului de olărit al fraților Magopăț, în care curte, drept bijuterie de preț, se află casa părinților, Vasile și Ana Magopăț, doamna Ana Magopăț așteaptându-și, zilnic, oaspeții pe prispă și folosind casa în care i s-au născut copiii pentru valorificarea scoarțelor, covoarelor, ștergarelor, mantalelor, sumanelor, catrințelor, iilor, ițarilor, trăistuțelor, chimirelor, brâielor și căciulilor pe care i le aduc țăranii din multe sate, direct din lada de zestre a străbunilor lor, pentru a fi etalate, în cliduri de zestre autentic bucovineană, pe piața interesului călătorilor din toată lumea pentru tezaurul incredibil al satului românesc.

„Străbunii noștri, ca fii credincioși ai munților, au înțeles că prindă frumosul din natura împrejmuitoare și să-l întipărească pe lucrurile lor, ce le aveau pe atunci, pentru viața simplă ce o duceau. Ca locuitori ai regiunilor muntoase, Românii au început a prelucra lemnul pentru case și alte clădiri din lemn și a face din lemn felurite acareturi, ce dovedesc, până-n prezent, un simț pentru frumos, un simț artistic.

Un strălucit document despre comorile de artă țărănească ni-l dau lucrările arhitectonice ale țăranului român. Acestea ne arată că străbunii noștri, deja în acele vremuri mohorâte, aveau o netăgăduită înclinare pentru artă și simțul frumosului. Și acest gust pentru arhitectura țărănească s-a dovedit îndeosebi la locuitorii părților muntoase, s-a dovedit în părțile bogate în lemn, unde mai că fiecare vale, fiecare sat, se deosebește prin modul de clădire (...).

¹⁶⁰ Reproduse, la sfârșitul cărții, în „Iconografie”

¹⁶¹ ALEP, PAUL DE, *Călători străini despre țările române*, vol. VI, p. 300

¹⁶² NICOLAE IORGA, *Neamul românesc în Bucovina*, București 1905, p. 61

¹⁶³ AUREL I. GHEORGHIEU, *Priveliști din Bucovina pitorească*, București 1924, p. 38-43

Ce privești marea și încântătoare se dezvăluie înaintea ochilor, când, în decursul unei călătorii, ni se oferă ocaziunea de a vedea satele locuite de Români, situate pe mănoasele șesuri și plaiuri românești, scăldate în razele aurii de soare și peste care domnește atâta pace plină de evlavie și de sfințenie!

Și-n aceste sate, cu ale lor modeste căsuțe, care ocrotesc un popor, cu toate nevoile și suferințele, cu toate bucuriile lui și unde generațiuni întregi de oameni se perindă pe calea vecinicii, stau, sporadic, monumentele de o veche arhitectură țărănească. Sunt casele vechi țărănești, făcute de mâna chibzuitoare a străbunilor noștri, încă cu veacuri înainte. Ele se înfățișează, față de celelalte case ale satului, atât de demn și atât de serios!

Simple de tot și naive, în privința arhitectonică, se înfățișează ele ochiului simple ca și viața ce-o duceau străbunii, pe acele vremuri. De ele stă strâns legată viața lor sufletească, în ele se oglindește viața culturală și socială, de pe acele vremuri. După zisa bătrânilor, mai toate casele vechi țărănești sunt făcute pe loc, adică din copaci tăiați de pe același loc, unde s-a clădit casa; căci locurile, pe unde, astăzi, se înșiră idilice sate și se ridică fruntașe orașe, erau, pe acele vremuri, neatinse de mâna omenească. Peste ele se întindeau păduri întinse și codri seculari.

Casele vechi țărănești erau, ca și acum, situate cu fața spre miazăzi și făcute din bârne necioplite, clădite, de-a lungul, în direcțiune orizontală, una peste alta și încheiate, la cornuri, în cheutori, astfel că capetele bânelor se prelungeau, cu 15-25 cm, peste cornul casei. Li se zicea și case în cheutori sau în cheutori cu urechi (...).

În cele mai multe cazuri, pereții casei nu erau tencuiți pe dinafară. Se aflau, însă, și case cu pereții tencuiți, pe dinafară, cu lut și dați, în loc de var, cu mal alb sau humă, după cum i se zice la țară, o culoare cenușie-deschisă.

Un brâu pedestal, tras cu mal albastru, forma trecerea, de la temelie sau prispă, la pereții casei. Jos, la temelie, împrejurul casei, era prispa de lut, de obicei cercuită cu bârne și prinsă, la cornuri, cu cheutori. Prispa, pe care poporul român, în conservatorismul său, a păstrat-o, din acele vremuri, până în zilele noastre, o vedem, și astăzi, la cele mai multe case țărănești. Înălțimea ei era de 35-60 cm, iar lățimea, 40-80 cm. Ea servea, pe de o parte, ca scut pentru temelia casei, contra gerului și a frigului, în decursul iernii, iar pe de altă parte, în anotimpurile calde de peste an, ca loc de șezut, ca masă, ba chiar și ca pat pentru dormit. Pe ea vezi, și-n zilele noastre, bătrâni îngândurați și încărunțiți de apăsarea vremurilor grele, reamintindu-și pățaniile vieții sau ținând sfat cu ai săi despre cele ce-o să aducă ziua de mâine.

În seri frumoase de vară, când soarele își trimite ultimul salut, de după crestele munților, își întind bătrânii, cu toți glotașii, masa lor de seară, pe prispa casei. Se-nșiră, pe-ntrecute, în povestiri, snoave și glume, care le fac bucatele simple atât de gustoase. Astfel se petrec, până ce noaptea tăcută, cu aripile ei cernite, îi ademenește la odihnă. Tăcere sfântă învăluie toată firea! Ici, colea, doar un glas de fluier, doinind, sau glasul privighetorilor mai tulbură tăcerea nopții. Și, la aceste melodii, se odihnesc ei, după munca zilei, atât de dulce, pe prispa casei, până ce, din nou, amurgul dimineții îi deșteaptă, din lumea visurilor, la o muncă nouă.

Astfel, de prispa casei e legată o mare parte din viața țaranului nostru. Chiar când zbuciumările unei vieți de muncă și suferințe își cer tributul lor, când aceste îi rup firul vieții, tot pe prispa casei și se desfășoară durerosul tablou, când îl vezi pe țaran, rece și cu fața galbenă ca ceara, așezat, cu fața-n sus, pe prispă, și cu mâinile chinuite încrucișate, de veci, pe piept.

Acoperișul afumat al acestor case vechi, case cu streășina lor lată, era în patru table sau în patru lați. Ele se compuneau din patru table, și anume din două table în formă de trapez, iar două în formă triunghiulară. Prin fumul ce ieșea din cahla

hornului și se înfunda în podul casei, până ce, prin deschizături anume lăsate, își afla ieșirea, acoperișul acestor case era bine conservat și putea rezista prin timp îndelungat putrejunii.

Acoperișul caselor țărănești este de tot tipic și caracteristic. Nicicând nu-i vedea, la țăranul român, case cu acoperișul în două table sau în doi lați, după cum îl găsești la casele Nemților.

Pe acele vremuri, se acopereau casele bătrânești cu scânduri, despicate numai din secure din trunchiul unui copac, îndeosebi, însă, se acopereau ele cu dranițe foarte lungi, de o lungime de 1,5-2 m. Aceste dranițe lungi erau puse, una peste alta, pe prăjinile sau leăturile cioplite, ce erau întărite cu pene de lemn de căpriorii casei; iar, ca să nu le ia vântul, se puneau, curmeziș, la capătul acestora, prăjini sau căpriori subțiri, care se întăreau, apoi, bine cu gânjuri, de leăturile de dedesubt. Mai târziu, când uneltele de fier au ajuns a fi mai cunoscute – în cazul acesta, sfredelul – ele se sfredeau și se întăreau de leături cu cuie de lemn, și anume cu cuie din lemn de tisă, tei sau și răchită. Cei mai bogați le drănițiau cu cuie de tisă, cei mai sărmani, cu cuie de răchită.

După ce ȣiganii fierari se încuibaseră prin satele românești, după ce fierul și aplicarea lui ajunse a fi cunoscută poporului, se drănițiau casele țărănești și cu cuie de fier, făcute de ȣigan (...).

La streășina acoperișului, din fața casei, atârna prăjina, legată de vârful căpriorilor cu gânjuri. În unele părți, se numește această prăjină și drughină, grindă, rudă sau și rudiță. Ea servește pentru atârnarea schimburilor, a hainelor, precum și a altor lucruri.

Modeste de tot erau cerințele poporului român, pe acele vremuri, modest întocmită era și casa lui. Afară de tindă, ce era situată înspre apus, mai era încă o odaie, pe care o întrebunțau bătrânii ca odaie de locuit. Această odaie, căreia îi ziceau și „casă”, se afla înspre răsărit.

O ușă simplă de lemn, făcută din scânduri, despicate din trunchiul unui copac și netezită numai din secure sau bardă, forma intrarea în tinda întunecoasă și, de obicei, fără ferești. Această ușă joasă și îngustă era de o înălțime de 1,70-1,90 m și de o lățime cam de 70-85 cm. Ea era cu țățâni și încuietore de lemn, și prinsă numai în cuie de lemn.

Astfel mai toate lucrurile, mai toate acareturile și sarsamurile, ce le aveau Românii, pe atunci, astfel toate înjghebările atât de originale, de pe acele vremuri, erau executate numai din lemn. Așa aflăm, și-n zilele noastre, care vechi de lemn, pluguri de lemn, precum și felurite acareturi pentru economia țăranului nostru, pe care bătrânii le țin ca o mărturie vie a acelor vremuri.

Atât la țară, cât și, îndeosebi, în părțile muntoase, se găsesc, încă, multe uși cu încuietore (broască) și cheie de lemn, atât de artistic construite, că nimeni n-ar fi în stare să le deschidă, afară de stăpânul cheii. Și câte alte lucruri vechi, câte obiecte frumoase, din vechiul mobilier țărănesc, nu se pot afla, încă și astăzi, împrăstiate pe la țărani (...)!

Spre asigurarea contra oamenilor răuvoitori, în acele vremuri de puțină siguranță personală, se trăgea, în decursul nopții, la ușă, zăvorul, de obicei, un par gros și tare, care prindea, de-a curmezișul ușii, din perete în perete. Atari zăvoare se pot afla, încă, sporadic, pe la casele bătrânești, precum și la porțile de intrare ale vechilor mănăstiri din țară (Putna, Vatra Moldoviței).

Pragul de la ușa tinzii era foarte înalt; el servea și ca loc de șezut.

Tinda casei, un spațiu de o formă dreptunghiulară, de întindere de 8-10 mp, servea, pe atunci, totodată și ca cămară. Aici păstrau bătrânii felurite lucruri pentru

trebuințele casei. Ea era, jos, nisipită cu pământ și unsă cu lut, iar sus, despodită sau desfundată, așa că puteai să ai privire liberă în podul casei. Din tindă, era, pe o scară simplă, sușul în podul casei, care, de asemenea, servea ca loc de păstrare pentru felurite lucruri. Aici țineau bătrânii, în obroace, bine păstrate bucatele, iar în desagi, hainele și schimburile lor, precum și alte lucruri.

O ușă de tot modestă și simplă, cu un zăvoraș de lemn, o ușă din scânduri simplu netezite, numai din secure sau bardă, forma intrarea în „casa” țăranului. Călcând în această încăpăre patriarhală, în care străbunii noștri și-au trăit viața ce le-a fost îngăduită, ești, inconștient, stăpânit de simțăminte pline de evlavie și venerațiune față de această încăpăre.

Aici, fiecare ungher, fiecare lucru, fie el cât de primitiv, cât de neînsemnat, își are povestea sa. Această odaie, de o suprafață cam de 16-18 mp și de o formă aproximativ pătrată, era, jos, nisipită cu pământ și unsă neted cu lut. Sus, la o înălțime de 1,70-2,00 m, se află podul casei sau tavanul, făcut din scânduri, simplu netezite și puse, una lângă alta, peste grinzile sau drăgarii casei. În direcția crucișă a grinzilor, se află, pe de dedesubtul acestora, grindariul sau coarda, după cum o numesc prin alte părți, pe care se păstrau felurite lucruri casnice, precum și fel de fel de flori și plante bune de leac și descântec.

Tot mobilierul, original și simplu, era orânduit, de obicei, în jurul odăii, pe lângă pereți, așa că mijlocul odăii rămânea mai mult liber, ceea ce da ochiului privitor o înfățișare atât de plăcută.

Îndată, la intrare, în cornul odăii, din stânga, era legendara vatră bătrânească, cu hornul și cuptorul, iar în cornul din fund, tot din stânga, era așezat patul, cu stâlp în pământ și prins de pereții casei. De la pat, se întindeau în jur, pe lângă pereții casei, până-n dreptul ușii, laița de șezut, pe care se afla și lada bătrânească.

În peretele de către miazăzi, se aflau, de obicei, două ferestruici micuțe, făcute aproape una lângă alta, iar pe cel de către răsărit se afla numai o ferestruică, adese, însă, și două. Ele erau puse sau pe dinafară, sau pe dinăuntru, și, la mijloc, prevăzute cu o cruce de lemn. Li se ziceau ferești în cruci. Aceste ferestruici erau, de obicei, pe acele vremuri, prevăzute și cu obloane de lemn, care, iarna, se închideau, în decursul nopții. Ele erau de o formă aproximativ pătrată și de o mărime de 25-40 cmp, așa că cu anevoie ar fi putut intra prin ele un om înăuntru. Ca transparent, la aceste ferestruici mici, servea o piele de bîrdăzan sau burduf, prin care numai anevoie străbătea lumina zilei, răspândind în odaie o lumină mistică, ca vremurile de pe atunci.

Noaptea, petreceau bătrânii, adunați în jurul vetrei străbune, la scânteia focului vecinic nestins. Îi vedeai cum, cu fachie de mesteacăn aprinsă, în mână, își pregăteau bucatele, îi vedeai cum, la lumina roșietică a focului, se așează la ospăț, în jurul vetrei.

Aici, în jurul vetrei străbune, ascultau cei tineri, cu nesaț, din graiul cumpănit al bătrânilor, în nopțile lungi de iarnă, frumoase povești, despre Feți-Frumoși, cu părul de aur, despre Ileana Cosânzeana, despre luptele voinicilor cu zmeii și balaurii, iar para șerpuitoare a focului de pe vatră făcea să joace umbre fantastice prin odaia întunecoasă și pe pereții ei mohorâți.

Erau atât de frumoase acele vremuri, cu lumea lor de povești, care ne-au rămas până în vremurile noastre ca niște scumpe mărgăritare pentru mitologia poporului român. Însă veneau și clipe vitrege, clipe de grea încercare, asupra neamului nostru.

În acele timpuri nesigure, străbunii noștri erau nevoiați să grijească pentru asigurarea vieții și a avutului lor. Ei își întocmiseră astfel și vechea lor casă. Așa aflăm, încă și astăzi, la unele case bătrânești, „tainițe”, adică încăperi tainice, numai de dânșii știute și cu intrare secretă.

Tăinuțe se află și la vechile mănăstiri, pentru scutul călugărilor, în timp de primejdie. Tăinuța casei bătrânești se afla, de obicei, în partea de miază-noapte a casei și era despărțită prin un perete, în care se află și intrarea secretă. Această intrare secretă era, din casa de locuit, pe sub pat, pe după cuptor sau și prin podul casei. Din cauza întocmirilor lor, le și spun țăranii, în zilele noastre, „case tâlhărești”. În aceste tăinuțe, care aveau o înălțime cam de un metru, își păstrau bătrânii cele mai scumpe odoare, ca: haine, arme, bani și celelalte lucruri prețioase, adese îngropate în pământ sau prin pivnițe secrete.

Aceste case vechi, în simplitatea lor, aceste monumente patriarhale ale străbunilor noștri, stau, și astăzi, sporadic, prin cele sate ca o vie mărturie a vremurilor din trecut. Poporul român, conservativ în cele ce a moștenit de la ai săi, a știut a păstra, cu credință statornică, vechiul meșteșug de clădire. Iar astăzi, dacă aruncăm privirile noastre asupra caselor țărenești, presărate, atât de pitoresc, pe văile mănoase și pe cele plaiuri, înconjurată de plăcuta verdeață a munților, vom observa, în privința arhitecturii țărenești, o mare schimbare, un mare progres spre bine. Acest progres, care nu se atribuie unei influențe exterioare, a purces de la însuși poporul român. Pe când, în mare parte, pitorescul costum național și lucrările textile femeiești sunt nefavorabil influențate de motive străine, importate, în sânul poporului nostru, din alte părți, arhitectura țărească, casa țărească, se prezintă ochiului încă într-o vergură originalitate. Popoarele din Vest, locuitoare pe unde valurile culturii au nimicit arta naivă a poporului de la sate, nu se mai pot mândri cu o arhitectură țărească. Urmași străbunilor noștri au știut să îmbogățească arhitectura moștenită cu picuri curați, izvorâți din simțirea și cugetarea lor senină de țăran. Astăzi, conform timpului, referințelor și cerințelor de trai ale țăranului nostru, ne apare casa lui, ce se află înconjurată de frumoase livezi și grădini roditoare, primenită într-o altă haină.

Și acuma, ceva despre clădirea și modul clădirii casei țărenești, ceva despre credințele frumoase, păstrate, încă din vremurile basmelor, în sânul poporului.

Pentru clădirea casei, își alege țăranul un loc bine situat și, de obicei, la o distanță anumită față de uliță. Aici, în liniștea unei livezi cu pomi roditori, îi place țăranului, potrivit firii sale, să petreacă în pace și liniște viața sa.

Pe locul ales, toarnă stăpânul casei aghiazmă, înfige, apoi, în pământ un chip de cruce, în semn de credință nestrămutată, și, cu inima plină de umilință, invocă harul celui de sus, ca locul ales pentru sălășluire să fie scutit de orice rău. În acest loc, sub ceriul curat și liber al unei regiuni pline de farmecul naturii, vezi cum meșterii țărani, cu capul dezgolit, făcându-și, cu dreapta, semnul crucii, încep a întruchipa dorința stăpânului.

Lucrul începe, mai întâi, cu punerea temeliei, pe care o zidesc din piatră. Însă, după cum sunt legate de viața țăranului nostru atâtea credințe, moștenite din depărtarea vremurilor, așa, și la clădirea caselor, are el credințele sale.

Există credința că fiecare casă nouă cere jertfirea unui suflet. Nefăcându-se aceasta, se crede că trebuie să moară stăpânul casei. De aceea, în cornul temeliei de către răsărit, zidesc meșterii, de viu, un cocoș negru, punându-i de mâncare și apă pe trei zile (această credință există în ținutul Câmpulungului). După o altă versiune, auzită în ținutul Humorului, se pune în temelie numai un cap de cocoș negru.

La clădiri mai monumentale, ca biserici, mănăstiri, există, iarăși, credința cum că numai atunci poate să fie dusă la un bun sfârșit clădirea, dacă se aduce o jertfă mai mare. La atari clădiri, măsoară meșterii, pe furiș, umbra unui om, cu un stângen sau cu

o ață, și o îngroapă, apoi, în temelie, iar omul căruia i s-a îngropat umbra trebuie să moară.

După terminarea temeliei, se începe cu clădirea pereților, care se fac din lemn de brad, molid sau și stejar.

La așezarea tălpilor, care se fac dintr-un lemn tare, sănătos, iarăși se pun, în fiecare corn, în găuri anume făcute, tămâie și smirnă, ca simbol al sfințeniei, grâu și sare, în semn de mană, contra deochiului – usturoi, iar bani – ca cei din casă să fie norocoși.

După ce le-au pus pe toate acestea, urmează cu clădirea pereților, care se compun din 10-12 bârne cioplite și încheiate, la cornuri, cu cheutori.

Pe când mai toate casele vechi se făceau în cheutori lungi, se fac casele, în timpul de față, în cheutori retezate și încheiate în coada rândunelei, așa că pereții casei formează, la cornurile casei, unghiuri dreptunghiulare.

În unele părți locuite de Români, se fac casele și în amnari, adică în stâlpi verticali. Printre acești amnari jghebuiți, se pune bârnuiala, în o direcțiune orizontală.

Casele făcute din bârne sunt mult mai trainice decât cele din amnari.

Bârnela cele mai de sus ale pereților, care, de obicei, sunt, la multe case, prelungite peste cornul casei și care au menirea de a ține grinzile, se numesc „clește”. Pe capătul grinzilor, iarăși se așează cununile sau costoroavele, de care se întăresc căpriorii casei. Căpriorii se deosebesc în căpriori legători și căpriori din corn sau și scurt numiți „corni”. Căpriorii corni se întăresc cu căpriori scurți, numiți altfel și căpriorași, țepe sau și sepe. Căpriorii legători se pun, perechi, de-a curmezișul casei, și au menirea de a forma tabla din față și cea din dos a acoperișului.

Când se pun cei dintâi căpriori legători, de către răsărit, se pune, din partea stăpânului casei, în vârful acestora, un pomișor verde sau un brădănaș, împodobit cu flori și năfrâmi înflorite. De obicei, pentru fiecare meșter, câte o năframă.

Acest pomișor încoronează, pe de o parte, opera meșterilor, iar pe de altă parte, se pune acest pomișor contra deochiului, așa ca privirile celor trecători să fie, involuntar, ațintite mai mult spre pomișorul împodobit și nu asupra casei sau a meșterilor.

Pe căpriori se pun, în distanțe, anumite leături. Mai toate casele țărănești sunt acoperite cu dranițe, cu șindrilă, iar prin părțile mai sărmene în lemn, cu paie, cu stuf sau și maldări.

Casele, drănițite de meșterii țărani cu mult gust și cu o dibăcie neîntrecută, au, de obicei, 7-15 rânduri de dranițe. Cornurile casei sau sunt cu chibzuință rotunjiu învelite, sau dranițele se pun, de-a lungul, muchii dreptunghiulare peste olaltă. Celor dintâi li se zice case cu cornuri învelite, pe când celor din urmă, case cu cornuri în străji.

Pe partea din față a acoperișului se află unul, până la trei fumare bine orânduie. La multe case se află numai două fumare, iar ceva mai sus, peste aceste, un foișor mic, frumos împetrișat, în vârf, cu un bold crestat. Astfel, acoperișul caselor țărănești, cu streășina lor lată, cu fumarele împetrite, iar sus, cu coama sau creasta atât de frumos înflorită, apoi cei doi stâlpișori înfloriți, de pe muchiile acoperișului, cărora li se zice și bolduri (Horodnic, Putna), îi dau casei țărănești un aspect de tot pitoresc.

După ce dulgherii sau tâmplarii au adus la bun sfârșit lucrul de tâmplărit, stăpânul casei, fiind de credință că cel dintâi ce intră în casă trebuie să moară, lasă să intre în casa nouă, mai întâi, un animal mic, ca: găină, mât.

Fiind casa pe deplin terminată, stăpânul ei, potrivit obiceiului vechi, o sfințește după ritul bisericesc, iar după sfințirea acesteia de către preot, se înconjoară casa, pe afară, și în borțile sfredelite ale celor tuspătru cornuri de casă pune preotul în ele, în semn de mană, pâine și sare (în unele locuri, și bani) și le astupă, apoi, cu un cui de fag.

Cu această ceremonie religioasă, stăpânul casei se mută în ea, spre a-și întemeia vatra, în jurul căreia să petreacă el, cu ai săi, să petreacă și cei ce vor urma.

Atât sus, la munte, cât și jos, la țară, vedem casa țărănească situată cu fața spre miazăzi. Ea este, de obicei, împărțită, prin tindă, în două încăperi neegale. Sunt casa cea mare, dinspre răsărit, care se întrebuințează numai la diferite ocaziuni festive, și casa cea mică sau căsuța, care servește ca încăpere de locuit.

Cu privire la încăperile casei țărănești și situarea acestora sunt foarte multe variațiuni. Așa, de exemplu, potrivit cerințelor de trai, sunt case țărănești cu 3, 4, ba chiar și cu 5 încăperi. Astăzi, vedem casa țărănească mult mai mare și cu încăperi mai spațioase, ce corespund mai bine și în privința igienică.

Lungimea ei este de 9-12 m, iar lățimea de 5-8 m.

Ferestuicile mici, cu piele de bîrdizan, de odinioară au făcut loc altor ferești, mult mai mari, cu 4-6 geamuri de sticlă, prin care lumina zilei străbate mai ușor în încăperile pașnice ale țaranului nostru și le împlă de-o lumină lină și ademenitoare.

Casa cea mare are, către miazăzi, două, iar către răsărit, de regulă, numai o fereastă, pe când căsuța, una către miazăzi și alta către apus. Înălțimea ferestilor este, de obicei, de 0,80-1,10 m, iar lățimea de 60-80 cm. În locul crucilor de lemn, de odinioară, vedem, astăzi, la ferești, cruci împodobite cu fier, făcute de țiganul fierar. Aceste cruci servesc, la ferești, pe de o parte ca decorațiune, pe de altă parte, însă, ca scut contra furtașurilor.

De asemenea, și ușile înguste și joase de odinioară, cu țâșnile de lemn, s-au priment. În locul acestor uși scârțâitoare, vedem uși mai înalte, mai largi și cu balamale și încuietori de fier, iar deasupra acestora, 2-3 ferestuci, care lasă să străbată lumina în tindă. Astăzi, deosebim uși în chingi, uși blănite sau căptușite și țintuite cu ținte de fier. Astăzi, vedem, la casele țărănești, și uși în cruci, care, de asemenea, sunt țintuite.

Înălțimea lor ajunge la 1,90 m, iar lățimea la 0,95 m.

La multe case țărănești, se pot observa, la intrare, și uși blănite cu două aripi sau uși duble. Dimensiunile acestora sunt, aproximativ, de 2,30/1,25 m.

Podul sau tavanul casei ajunge la o înălțime de 2,30-2,80 m, ba chiar și până la 3 m, iar jos, în locul pământului uns cu lut, începe țaranul a pune podele sau dușumele.

Formele de clădire ale arhitecturii autohtone de la țară, cu multele ei încheieturi originale, au luat, de asemenea, un avânt îmbucurător. Azi vedem case cu fel de fel de foișoare. Ce frumos este să privești la casele țărănești, cu streășina lată și înconjurată, jur-împrejur, de un gang frumos împeștrit și cu stâlpi sau colonne, ce se orânduiesc ritmic, în distanțe anumite, în jurul casei.

Casele țărănești se împart, după vechimea lor, cam în următorul mod:

A. Case cu prispă

- I) Case cu prispă înaintea casei.
 - II) Case cu prispă înainte și la acea latură unde o cere trebuința.
 - III) Case cu prispă pe trei părți, înainte și pe laturi.
 - IV) Case cu prispă împrejurul casei.
- Sunt, însă, case țărănești și fără prispă.

La multe case țărănești, se pun, în loc de prispă, pe capetele prelungite ale tălpilor de la casă, scânduri groase, care servesc ca laițe (lavițe) de șezut.

Toate casele cu prispă pot să aibă, înaintea intrării, un foișor (cerdac, pridvor). Acoperișul acestui foișor este sau în trei table și cu cornuri învelite sau în străji, sau și numai în o tablă, ce se prelungește, deasupra intrării, din tabla din față a acoperișului.

La casele cu două odăi, se află, de obicei, foișorul în dreptul tinzii, iar la casele numai cu o despărțitură, se află foișorul la o lature, înaintea intrării.

Prin urmare, deosebim, în al doilea rând, casele țărănești în:

B. Case cu foișor

- I) Case cu foișor la mijloc.
- II) Case cu foișorul la o lature.

Foișorul de la mijlocul caselor e, de obicei, cu acoperișul în trei table. Sunt, însă, și abateri.

Acest foișor, în diferite variante, cu stâlpi înfloriți și de o extindere cam de 4 mp, îi dă casei un aspect de tot pitoresc. El este, de obicei, până la o înălțime de 1 m, îngrădit sau cercuit cu bârne, prinse la colțuri cu cheutori și prevăzut și cu o porțiță de intrare. Sus, este acest foișor liber sau desfundat. În el se află, adese, și o masă și laițe de șezut. Aici vezi, în timpul verii, după munca zilei sau în zilele de sărbătoare, cum glotașii casei stau la sfat și petrecere.

Acestui foișor îi zic muntenii șopru, iar în alte părți i se zice și pridvor sau cerdac.

Casele cu foișor datează, de asemenea, din timpurile mai vechi.

Un al treilea fel de case țărănești, care datează din timpurile mai noi, sunt casele cu gang și cu stâlpi împrejur. Se găsesc, însă, și case cu gang și fără stâlpi.

Gangul are, înaintea casei, la intrare, de obicei, o înălțime de 1 m, pe când pe laturi, 80 cm. Și aici deosebim mai multe variațiuni:

C. Case cu gang

- I) Case cu gang numai înainte.
- II) Case cu gang pe două părți; înainte și la acea lature, unde cere trebuința.
- III) Case cu gang pe trei părți; înainte și pe laturi.
- IV) Case cu gang împrejur.

Toate casele cu gang pot să fie și cu foișoare înaintea intrării, conform tabelii indicate.

Pereții caselor țărănești sunt tencuiți și dați cu var.

În părțile muntoase, mai rar poți observa case văruite pe de-afară. Se observă numai în jurul fereștilor și a ușii câte un brâu alb, iar, încolo, rămân pereții netencuiți.

La multe case țărănești, este, îndărăpt, spre partea miază-noptală a casei, alipită și câte o șandrama, cu mai multe despărțituri, care se întrebuințează ca cămări, iar pentru oameni mai sărmani, care nu posedă grajd, în special pentru ținerea vitelor, servește această șandrama și ca grajd.

În regiunile muntoase, pe unde sătenii nu posedă șuri mari, ca la țară, pentru păstrarea cerealelor, i se zice acestei șandramale șură.

De șandrama lipit, se află, adeseori, șoprul pentru lemne.

Motivele decorative, atât de naive, cu atâta gust și pricepere aplicate, le știe prinde țăranul din natura înconjurătoare. Zace, deja, în firea lui ca să-și împodobească lucrurile sale. Așa vezi, la țăran, fluier și băț împestrite, vezi țăranca cu furca împestrită, vezi minunate țeșături, ieșite de sub mâna ei iscusită, cu fel de fel de ornamentări.

Astfel, observăm frumoase creste de acoperiș, cu aplicarea-mbelșugată de motive după natură, ca: coada rândunelei, coarnele berbecului, coada peștelui și altele.

Ceva caracteristic e, la poporul român, și aplicarea crucii ca motiv decorativ pe cele mai multe lucruri ale sale. O observăm pe creasta și pe muchia acoperișurilor de la case, pe la porți și porțițe, pe mobilierul țăranesc, precum și pe multe lucrări textile ale femeii române. În multe sate, putem vedea decorați pereții casei cu cruci de busuioc, atât pe dinafară, cât și pe dinăuntru.

Astfel se prezintă arhitectura țăărănească, plină de un farmec estetic, plină de o frumusețe veche tradițională, astfel se prezintă ea, când valurile unei culturi importante n-au putut a o influența. Poporul român, departe de centrele culturale, a știut conserva, cu credință, de la străbuni, iscusința de a clădi, a știut a se dezvolta, și mai departe, pe terenul arhitecturii țăărănești și a frumosului. Tot ce posedă țăranul român, pe terenul arhitecturii, este efluxul curat al cugetării și al simțirii sale.

Arhitectura tradițională de la sate merită, deci, atenție și din partea forurilor competente, și ar fi bine ca ea, prin școli profesionale bine organizate, să se dezvolte mai departe, conform tradiției și cerințelor moderne.

Vechile forme de clădire și vechile încheieturi ar trebui pe deplin considerate. De asemenea, regiunea și împrejurimea naturală ar trebui considerată, așa ca clădirea să formeze un întreg armonios cu regiunea împrejmuitoare.

Numai arhitectura de la sate va fi în stare să pună o bază solidă și pentru arhitectura românească de la orașe. O arhitectură românească, cu o individualitate pronunțată, trebuie să se reazeme numaidecât pe produsele artistice ale țăărănimii, ea trebuie să-și ia motivele, inspirația din sânul poporului român.

Și dacă pentru noi, cei din Bucovina, e aceasta un vis cu greu realizabil, pentru România trebuie să fie o datorie. Atunci, orașele românești s-ar prezenta, și din afară, în o haină curată românească, însă nu ca până acum, în o haină împrumutată de la alte neamuri, ce nu au nimic comun cu poporul român.

În arhitectura țăărănească, nu observăm nimic din măreția uimitoare a clădirilor de pe malul Rinului, nimic din arhitectura trufașă a marilor orașe din Occident, pe unde veacuri întregi de liniște și siguranță au îngăduit omului să-și lege temeinic viața lui și a urmașilor lui de aceeași vatră, de același colț de pământ; însă, cu toate acestea, arhitectura țăărănească este, pentru noi, o scumpă și neprețuită comoară, din care cei chemați vor scoate aurul curat la lumina zilei.

În arhitectura țărănească se întrupează atâta poezie populară, în ea se reoglindește blânda și îndurătoarea fire a unui neam întreg. / Ion Ștefureac”¹⁶⁴.

Marginea de astăzi încă mai este un muzeu în aer liber al satului bucovinean, în casele Marginii regăsindu-se toate elementele caracteristice unei zone sau alteia din provincia aceasta românească, beneficiară, și ca blestem, dar și ca noroc, al statutului de ducat european, timp de aproape un secol și jumătate din istoria ei.

Marginea, platou neted la poalele munților, îngemănează, în arhitectura sa țărănească și elemente muntenești, și elemente câmpenești, iar armonia incredibilă a acestei armonizări poartă, deja un nume, celebru în toată lumea: Marginea.

Despre portul, cântecul și jocul mărginenilor

Cele mai interesante mărturii vechi despre portul și jocul mărginenilor, în perioada de după înființarea comunei Marginea (1786, anul în care s-au înființat comunele în Bucovina), le datorăm lui Iraclie Porumbescu, sucevițeanul care a deprins tainele buchiilor pe hotarul Suceviței cu Marginea, la Voievodeasa.

Feciorii ieșeau, în 1815, la strânsura de pe toloaca satului, „în cămașă cu mâneci late, pieptar în mătăși nou, curea, după statura flăcăului, în trei și patru cătărămi, ciobote lungi până la genunchi și încrețite la încheietură, apoi pălărie „retezată” și încinsă în gherdane și cordele mândre”, iar fata, „tot împodobită cum era mai bine și, afară de păpușii galbeni sau negri și călțunii, nu în flendure de târg, ci toate lucrate în casă de fată, singură, sub învățătura mamei”¹⁶⁵.

Într-o altă descriere, și mai amănunțită, dar și mai plină de viață, feciorul purta „cămașa de in cu mâneci largi, pieptarul nou cu primuri de jderi, brâu în ciubuce, sumanul negru de mițe pe umeri, pălăria cu flori, cu păuni și cu gherdane-n cap, iar în picioare ciubote cu turețe lungi, încrețite la încheietură”, iar fata, „Frumoasă ca o zână! Păr mănos, blond, împletit în două cosițe și date peste piept, de pe care sclikea o salbă de mai multe șiraguri și fel de fel de monete, albe și galbene, mari și mici. O cămeșă cu altițe, de pe care fluturii sclicicioși îți luau ochii, nu alta! Catrința, în colori oacheșe și cu dungi de chir (peltea), și brânețe de asemenea la fel, ba și mai sclicicioase decât chirul cu care erau întreșesute”¹⁶⁶, portul acesta reprezentând o anumită evoluție estetică, influențată de conviețuirea mai mult sau mai puțin densă cu reprezentanți ai altor etnii.

Primul guvernator al Bucovinei, generalul Spleny, care a lăsat după el și un raport amănunțit asupra strării lucrurilor, susținea că, în Bucovina, „moldoveanul este îmbrăcat simplu, dar bine apărat de frig; țesutul femeilor le pune la îndemână rufăria și așa-numitele sumane sau paltoane țărănești, postavul fiind țesut de ei înșiși, mai ales la munte” și că, în ceea ce „privește îmbrăcămintea, cea a rusnacilor este ceva

¹⁶⁴ ȘTEFUREAC, ION, *Casa țaranului român din Bucovina*, în „Junimea Literară”, Anul VI, Nr. 2, Februarie 1909, pp. 31-36, Nr. 3-4, Martie-Aprilie 1909, pp. 74-79

¹⁶⁵ PORUMBESCU, IRACLIE, *Zece zile de haiducie în Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, p. 68

¹⁶⁶ PORUMBESCU, IRACLIE, *Încă însurat nu fusesem în Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898, pp. 150 și 154

mai dragălașă”¹⁶⁷. Numai că, în Bucovina, și în privința costumelor, ca și în privința muzicii, diferențele „nu sunt, comparativ, mai mari decât diferențele dintre muzicile diferitelor regiuni din România”¹⁶⁸, evoluția și involuția, funcție de mode și influențe, ținând și de un anume oportunism, manifestat prin orgolii și fudulii locale, deseori păguboase pentru acuratețea și autenticul moștenirilor.

În cazul Marginii, unde, încă de prin 1880, baticul înflorat huțanesc, ca mai în toate satele din zonă, ia locul miniștergului, iar fustele largi, încrețite și viu colorate, toate de tip galițian, iau locul catrințelor, doar costumele bărbătești, simplu, gospodăresc, în care bundița cu prim negru sau cojocul alb, și el cu același prim, dau sobrietate mândră și identitate ancestrală, în rest, și prin port, și prin cântec (la Marginea cântau doar bande cu alămuri, după modelul nemțesc; în 1960, preluând această tradiție, profesorul Arcadie Sfârnașciuc, ajutat de tropetiștii Simion Repciuc și Ioan Grigorean, avea să înființeze o excelentă fanfară), și prin joc (jocul de doi făceau uitate horele, bătutele și celelalte jocuri de grup), mărginenii grăbeau spre o mondenitate care abandona sacralitatea folclorului, în favoarea dezlănțuirii laice de plăcere.

E drept că și la Marginea încă se mai puteau asculta cântece vechi, păstrate, până de curând, și de ultimul rapsod al Marginii, regretatul zicălaș poli-instrumentist Constantin Magopăț, dar datina nu mai însemna de mult o prioritate, mimetismul lui „așa am apucat”, atât de specific românilor, fiind înlocuit de pragmaticul „să fim în rând cu lumea”, care și modernizează, dar și înstrăinează.

În 1881, încă se mai cânta la Marginea un cântec de cătanie superb, cules de Radu Nour, „Grădină cu flori de mac”, dej pierdut prin tazele uitate și ignorate de spiritualitate bucovineană:

– Grădină cu flori de mac,
Ia-n ieși, maică, până-n prag,
Vine-al nostru cel mai mare
Cu cinci sute de cătane.

– Nu-s catani, da-s Moldoveni,
Feciori mari sunt de boieri,
S-au lăsat de boierit,
S-au înscris la cătănit,
Pentru-o pușcă ruginoasă
Au lăsat părinți acasă¹⁶⁹.

De aici, de la „înscris la cătănit”, în 1848, odată cu împrăștierea țăranilor, de fapt pornește, și la Marginea, abandonarea sau poate că modernizarea, contemporaneizarea laică a datinii.

Începând din 1848, recrutorii austrieci veneau prin sate, cu muzică militară și cu ostași ardeleni chipeși, iar pe toloacă, „la Bărbunc (locul mai ridicat de pe toloacă – n.n.), se auzeau cântând muzica, iar lumea năvălea ca la o comedie într-acolo.

¹⁶⁷ SPLENY VON MIHALDY, GABRIEL, *Descrierea districtului Bucovina*, în „Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice”, București 1998, pp. 59 și 203

¹⁶⁸ ONCIUL, GEORGE CAV. DE, *Din trecutul muzical al Bucovinei*, în „Șaptezeci de ani de la Înființarea „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” / 1862-1932, Cernăuți 1932, pp. 221-226

¹⁶⁹ AURORA ROMÂNĂ, nr. 3, 1881, p. 46

În mijlocul tolacei se afla masa ofițerului „Bărbuncului” (WERBUNG, scrie pe un carton mare, așezat pe masă), cu condică lângă dânsul și cu o lădiță plină de bani; mai jos se afla o ladă mare, cu chipie ostășești.

Prinprejur juca o roată din cei mai voinici soldați minunate jocuri de prin țări străine și laudau viața de tabără; nu lipseau nici vivandiere frumoase, care închinau cu plosca plină de vin la toți voluntarii recruți și se sărutau cu dâșii.

Lumea se ferea de Bărbunc ca de foc, dar, totuși, erau unii care cădeau în capcană, căci inimă de piatră să fi avut și tot nu te-ai fi stăpânit, când vedeai cum cătanele luau cele mai frumoase fete din împrejurime ca să atragă pe feciori. Iar mulți dintre aceștia aveau drăguțe și nu puteau suferi ca ele să joace cu cătanele cele străine, de aceea se prindeau și ei în joc lângă dâșele.

Jucai un joc, două, apoi doi căprari cât bradul te duceau de subsuori, cu vorbe dulci, la o vivandieră, care te cinstea din ploscă și-ți dădea buzele ei subțiri și roșii. Ofițerul îți puneă, pe dinapoi, șapca-n cap și erai, de acum, vrând-nevrând, cătană la împăratul.

În vremea asta, vestita bandă a lui Nicolai Picu zicea să-ți rupă inima, iar feciorii, după ce erau jurați sub steagul cel mare, ce flutura în mijlocul pieții, se cuprindeau de după cap și cântau din gură, însoțiți de plânsul nevestelor și al drăguțelor:

Vino, mândră, pân' la cruce
De vezi neamțul cum mă duce,
Că ne duce ca pe boi
Și ne tunde ca pe oi,
Ne-aruncă păru-n gunoi,
Vai săracii, vai de noi!”¹⁷⁰.

Din Marginea a cules folclor și Dimitrie Dan:

Mor, mândruță, și m-aprind
Cânt te văd pe drum trecând
Și din mână pălăind
Și din coate vânt făcând...
Nu-s eu slobod să te prind,
Să-ți cuprind doar mijlocelul
Cum cuprinde lupul mielul!

*

Foaie verde, foaie lată,
Nu stă lumea într-o fată,
Fata-i doară ca o floa,
Crește colo-n strat, la soare,
 Și mai crește
 Și-nflorește...

Foaie verde de bujor,
Da' stă lumea-ntr-un fecior,

Că fecioru-i grădinar,
Are flori și mici, și mari...
Când se bagă în grădină,
Toate florile-i se-nchină,
El se uită pe la toate
Și mai smulge... cât socoate...

*

M-o trimăs mama de-acasă
Să-i joc fata cea frumoasă
Și-am jucat-o: cea mai hâdă,
Cu cămeșa cea mai mândră,
Ce-i cusută de-o vecină
Pentr-un căuș de făină
Și-o felie de slănină...
Ba i-o dat curechi și moare
Să-i facă și „pui” la poale,
Și cu hrișcă și cârnaț
I-o-ncrețit-o la grumaz!¹⁷¹

Ironie, inspirat, bine formulat, născocit de bărbați, folclorul mărginean încă mai supraviețuiește, în contemporaneitatea noastră, printr-un grup vocal bărbătesc, condus de vrednicul senior Aurel Halip.

Costumul popular contemporan al mărginenilor, uniformizat în epoca străjeristă și în cea comunistă, este unul tipic bucovinean, bogat ornamentat, după modelul costumului popular studentesc, creat și impus în întreaga Bucovina de I. G. Sbiera, în 1860, la Viena.

Costumul acesta se mai poartă, duminica, la biserică, foarte rar pe la petreceri care țin de identitatea satului (hram, hore ale gospodarilor) sau cu ocazia datinilor de iarnă, de către membrii grupurilor de colindători sau urători.

Despre spiritul exponențial al Marginii, Vasile Gherasim

Mărginenii sunt mândrii de ei – și bine fac – așa cum sunt mândri și de fiecare om al satului în parte, indiferent de timpul pe care l-a locuit acel consătean.

Mărginenii sunt mândri că din rândurile lor s-au ridicat secretarul Consiliului Național al Unirii, din 1918, Vasile Bodnărescu, preotul și profesorul Dumitru Bodale, autor al unei interesante exegeze biblice, doctorul inginer în mecanică aviatică Mușat-Vasile Bodnărescu, conferențiarul universitar în silvicultură Florin Clinovschi, conferențiarul universitar în electronică Marcel Derevlean, doctorul în științe juridice Dimitrie Gherasim, pictorul și profesorul universitar Marin Gherasim, doctorul în construcții civile Dumitru Ilioi, doctorul în științe biologice Constantin Maloș, doctorul în manageriatul resurselor de apărare Gavril Maloș, sculptorul Gavril Nichitean (n. 31 octombrie 1932), doctorul în enologie Nicolai Pomohaci, pictorul

¹⁷¹ FĂT-FRUMOS, nr. 2, 1927, p. 59

colonel Arcadie Pruteanu (n. 23 septembrie 1927), reprezentantul României la NATO – colonelul Mircea Popovici, pictorul Traian Sfințescu, doctorandul în științe medicale Laurian Tonenchi sau doctorul în agronomie Constantin Traci.

Mărginenii sunt extrem de mândri că au dat politici românești patru parlamentari, senatorul Constantin Moldovan (1992-1996), deputatul Nicolae Lazăr (1992-2000), deputatul și, apoi, senatorul Orest Onofrei (2004-2008, 2008-2012) și deputatul Aurel Olărean (2004-2008), actual primar al Rădăuților.

Mărginenii se mândresc cu consilierii județeni, dați de obștea lor, Orest Onofrei (1996-2000) și Dumitru Curea (2004-2008), așa cum se mândresc și cu cetățenii lor de onoare, Gavril Mîiraza și Mihai Grozavu, fotul președinte și, respectiv, vicepreședinte al Consiliului Județean, ÎPS Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, Jean Calvet, primar adjunct în localitatea franceză înfrățită Pontault Combault, profesorul pensionar Arcadie Sfârnațiu, artistul ceramist Gheorghe Magopăț, inginerul arhitect Teodor Buliga, a cărui memorie o cinstesc post-mortem, cu îngrijitoarea de persoane în vârstă, de două ori decorată de Președintele Italiei, cu „Ordinul Național de Merit al Republicii Italiene”, în grad de cavaler, doamna Marioara Halip, și olandezul Klaas Kerstholt, care a asigurat cu mobilier și corpuri de iluminat toate școlile din comună.

Doar cu fiul fostului cântăreț bisericesc, de pe la sfârșitul veacului al XIX, George Gherasim, și al nevestei lui, Domnica, nu se prea mândresc mărginenii, deși feciorul acela este, sub colbul greu al ignoranței bucovinene și din sudul provinciei, și din nordul ei, spiritul exponențial al Marginii, ba chiar al întregii Bucovina, ba chiar al întregii României neîntregite.

Născut la Marginea, în 26 noiembrie 1893, Vasile Gherasim e o dâră de lumină cosmică pe cerul Bucovinei, pe care, din păcate, nu o mai conștientizăm, pentru că până și simțurile noastre au fost abandonate în sipetul ferecat al uitării. A trăit puțin, doar până în 10 februarie 1933 (regretatul Grigore Bostan menționează ziua de 12 februarie, care a fost, de fapt, ziua înhumării). Semăna, la chip și la suflet, cu Mihai Eminescu și, aidoma Luceafărului, a ars intens, trăind în doar 39 ani de viață o adevărată eternitate. S-a format ca om de cultură, ca exeget, ca filosof, ca poet și ca prozator la gimnaziul greco-ortodox din Suceava, pe care l-a absolvit în 1914, în 1915, spre sfârșitul anului, mergând la Viena, unde va rămâne până în 1918.

La Viena, Gherasim s-a înscris la Facultatea de litere și filosofie, dedicându-se studiilor clasice și scriind primele sale nuvele, pe care le va publica mai târziu.

Întors la Cernăuți, în 1919, funcționează ca bibliotecar al Universității (1919-1921) și ca profesor de filosofie la Liceul „Aron Pumnul”, la Școala Normală de băieți și la Liceul nr. 4. Profesor titular la Catedra de Istoria filosofiei, al cărei profesor suplinitor fusese din 1927, ajunge mult prea târziu pentru el, în 1932.

Ca poet, Vasile Gherasim, „pribeagul suflet (care) trimite nostalgii”, „vrea parcă-o rugăciune să șoptească” pentru a mărturisi, cu o incredibilă neostenire („puterea uriașă-a re-nvierii”), că „iubește-adânc viața nesfârșită”, chiar dacă, în jurul său, „vreme ne-implinită se scurge tot mai multă”, „și tu, trudite suflet, cauți pace / Zadarnic pribegind prin spații goale, / În tine însuși cearcă-a te întoarce / Și vei afla tămăduiri de boale”.

În poemele sale, Vasile Gherasim și recrează identitățile și dialoghează, deși, „simțind adânc, nu-ți trebuie cuvinte”, deși el cunoaște conturul păsării și conturul zborului, deși e înzestrat cu memorie („Mi-aduc aminte: / Sufletu-mi trăia când s-a născut Hristos”) și poate mărturisi veacurilor: „E-atâta liniște în lume / Că-mi vine-a crede că acum se naște Dumnezeu. / Și-i ger / Și stelele lucesc”. Pentru mărturisire, el nu are nevoie de cuvinte (și Iulian Vesper avea să susțină că tăcerea este cel mai

desăvârșit poem), ci doar de „clipa cea cu-adevărat trăită”, care desigur că-i „mai presus de seaca veșnicie”, clipa iubirii ca o întoarcere a păsărilor călătoare sau ca o trecere a mugurilor în floare (aluzie cât se poate de străvezie și de legitimă la un filosof ca Vasile Gherasim la Argimpassa, la mitologica trecere a zăpezii în iarbă), clipa mai presus de eternitate („Să cadă-n nopți cu lună oricât o vrea doar bruma! / Ce schimbă-aceasta oare în rostul mării vieți?”), clipa învăluirii în singurătate ca într-un „mormânt al voioșiei”, singurătatea lui Gherasim însemnând, în fond, revenirea în acel „cândva am fost sferici și pe deplin fericiți” care consacră mitul androginului.

Vasile Gherasim, poetul, este un „dor fără margini”, o pasăre cu o aripă în iarbă și cu cealaltă în cer, numai că „pasărea măiastră zburat-a într-o seară / Spre locuri unde este mai multă primăvară”, iar Bucovina spiritului s-a făcut arbore, „iar arborele-n urmă rămase părăsit / Și-n bezna cea opacă pustiu și desfrunzit”.

Și-au trecut zece ani de altfel de singurătate, cea în care nu ne-am inițiat prin opera lui Vasile Gherasim, o singurătate cenușie, ostilă, fărâmițată deja de începuturile demente ale altui măcel planetar, iar Constantin Loghin, veșnicul înfometat de memorie, a scrijelit pe cremenea cerului („Albastru-i cerul și-nghetă / Și stele strălucesc pe el ca niște ochi de lup în nopți”, observa Gherasim) această frumoasă poveste („Era și-atuncea nopți: eu stăteam / Ca și acuma și priveam / La cerul nesfârșit și rece ca de gheață. / Simțeam că-n adâncimea sufletului meu / Străbate Dumnezeu):

„Vasile Gherasim și George Voevidca sunt cei dintâi poeți bucovineni apăruiți după Unire, ei sunt aceia care, la un moment dat, atunci când amuțise glasul de trubadur al vechii generații bucovinene și încă nu începuse să cânte noua generație, sunt singurii poeți care constituie puntea tradiției dintre Bucovina austriacă (politicește!) și Bucovina românească. Ei sunt aceia care trec steagul literar al acestei generații către generația nouă...

Gherasim a scris mult, foarte mult: a scris articole și studii filosofice, în care caută să dibuiască spinoasa cale înspre o filosofie românească, el a scris studii pedagogice și articole de istorie literară. L-au preocupat diferite aspecte ale istoriei literare, l-a preocupat mai ales fenomenul Eminescu. Dacă atâtă alții și-au legat numele de Eminescu prin simple îngăimări stilistice, Gherasim l-a pătruns adânc, l-a înțeles și ni l-a tălmăcit. În două direcții ale studiilor eminesciene și-a câștigat merite deosebite: prin cercetări în satul Eminovicienilor din Bucovina, Gherasim a stabilit, odată pentru totdeauna, în ciuda atâtor teorii care de care mai extravagante, originea românească a lui Eminescu, și, al doilea, prin alte studii temeinice, ni-l prezintă pe Eminescu, împotriva atâtor teorii contrare, ca poet optimist, preocupat în largă măsură de toate problemele care agitau spiritele românești din acea vreme.

Pe lângă filosof, pedagog și istoric literar, Gherasim a fost și poet, poet în adevăratul înțeles al cuvântului. Cine l-a cunoscut și cine vede chipul lui Gherasim, nu poate să nu fie izbit de oarecare asemănare între el și Eminescu. Această apropiere nu este numai incidentală. Dacă, vorba Latinului, ne este permis de a compara lucrurile mari cu cele mici, între Gherasim și Eminescu nu este asemănarea numai de înfățișare, ci și în opera lor.

Găsim, în poezia lui Gherasim, aceeași dragoste de natură:

„Bătrâne codru-ți zic: rămâi cu bine,
Eu azi mă duc în lumi străine ție
Și frunza ta se face aurie –
Încet, încet și ție toamna-ți vine“

(Rămâi cu bine),

întâlnim aceeași dragoste pentru femeie, același suflet chinuit de suferința omenească, aceeași înclinare statornică înspre reflexivitate, deci, cum se spune curent, teme eminesciene, care, în genere, sunt tot atâta de bine teme ale poeziei de pretutindeni și de totdeauna, ceea ce nu înseamnă, însă, că Gherasim a fost unul din imitatorii de duzină ai lui Eminescu, cum îi întâlnim în literatura noastră.

Această asemănare de teme se datorește soartei lor aproape identice, temperamentului lor comun și preocupărilor egale în viață. Ca și Eminescu, Gherasim a dus aceeași viață de zbucium, care se stinge la 40 de ani, ca și dânsul, poetul nostru a cântat aceleași motive de inspirație – natura și femeia – a fost frământat de aceleași probleme eminesciene.

„La ce-i făcută viața, moartea, dorul?“ (Vorbe, vorbe, vorbe), se întreabă și Gherasim, pentru a ajunge la aceeași concluzie: „Doar vis e viața ce-ntrepe somnul neființei“ (Către Poezis...) și, mai ales, îi caracterizează pe amândoi aceeași fire înclinată spre meditație, spre reflexivitate.

Totuși, între Eminescu și Gherasim există o mare deosebire în ceea ce privește atitudinea lor față de viață: pe când Eminescu, atât de des și crunt dezamăgit de viață, îi arată tot disprețul, râvnind nirvanic „setea liniștii eterne“, Gherasim cântă viața, este, prin excelență, poetul elanului de viață, ca și Cerna.

Ce-i spune sufletul?

„Iubește-adânc viața nesfârșită,
Psalmodiază-i imn de bucurie!
Iară iubirea, din etern simțită,
O rugăciune de-nălțare fie!“
(Vecernie).

„Nu mor, chiar cruci la capul meu de pun“ (Vorbe, vorbe, vorbe), sfidează el, plin de soare, moartea. Un cărbune din soare căzu pe pământ și-l însuflești: „Iar un cărbune arzător căzu / Și-n lutul meu“ (Devenire) și, de atunci, toată viața-i e plină de soare.

„În plânsul meu dintâi strigat-am soare
Și soare fost-a gândul meu dintâi.
Și soare am văzut în ochii tăi,
Spre el mă avântau gândiri ușoare“
(Al vieții mele soare).

Îmbătat de soare, se crede un titan: „Ne credem zei, având pe Dumnezeu în noi“ (Stropul):

„Credeam că sunt menit a dezlega
Al veșniciei glas; credeam c-ascult
Cum florile-mi șoptesc, și tot mai mult
Parcă-mi vorbea zefiru-n limba sa.
Și picuri de-adevăr cădeau din stele,
Și soare, lună se topeau în minte-mi:
Un zeu eram, căci totul eram Eu...“
(Sunt om).

Și, totuși, constată că nu e decât un simplu om:

„Vârtej de patimi, doruri de puteri
Titanice și de blestem, de vreri,
De farmece ce mintea n-a cuprins...”
(Iadul).

... Și eroii navelor sale, destul de numeroase, sunt mai degrabă niște romantici cerebrali, niște ființe eterice, în genul „Sărmanului Dionis”, decât oameni de acțiune.

Atât pictorul Niță Mândrea, din nuvela „Înspre soare”, cât și profesorul Vereanu, din „Emaus”, părintele Iov, din „Orfanul”, ca și Moș Anghel, din „Turnul din Soroceni”, sunt oameni singurateci, care trăiesc și se zburcă pentru ființele lor dragi și, atunci când ele dispar, se mistuie și ei nostalgici pe calea întinericului. Sunt ființe care, departe de zgomotul lumii din jur, își plăsmuiesc o lume a lor, țesută din singurătate, liniște, pasiune pentru artă și adâncă credință în cel Atotputernic.

Nu știu dacă nu trebuie să vedem în aceste ființe pe însuși Gherasim: retras de lărmuiala lumii, pasionat pentru artă, adânc cucernic, trăindu-și intens lumea plăsmuită interior, care, atunci când și-a văzut zdrobit idealul vieții, s-a retras în lumea cealaltă, unde continuă să trăiască fericit ca și eroul din „Emaus”¹⁷².

După Vasile Gherasim au rămas și câteva studii eminesciene, inventariate meticolos de Leca Morariu și publicate, ulterior, de cărturarul bilcan George Muntean, studiile acelea însemnând, probabil, și expresii ale unei cosmice solidarități: „Eminescu în serviciul școlii” (Școala, 1921, pp. 242-246), „Eminescu ca oprimit” (Convorbiri literare, 1922, pp. 485-503), „În satul Eminovicenilor” (Convorbiri literare, 1922, pp. 834-845), „Eminescu la Viena” (Junimea literară, 1922, pp. 374-379), „Familia Eminovici” (Convorbiri literare, 1923, pp. 185-188), „George Drogli” (Adevărul literar și artistic, 1923, nr. 194, pg. 4), „Iarăși originea lui Eminescu” (Revista Moldovei, 1923, nr. 5, pp. 1-11), „Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu” (Transilvania, 1923, pp. 520-559), „Ipotezile lui Eminescu” (1924), „Mihai Eminescu” (Junimea literară, 1929, pp. 281-284), „Eminescu – Luceafărul” (Junimea literară, 1930, pp. 419-430).

Sonet

De ce te-nvălu în singurătate
Și-n ea îți sapi mormântul voioșiei,
Privirea-ți blândă în melancolie
De ce o-nmoi? Când doar în juru-ți toate

Dor de viață-ar trebui să-nvie...
Te uiți la frunze seci, ce-s presărate
Pe recele pământ și zici că-s moarte
Și-n ele viață n-are să mai vie?

Dar orice șoaptă-a vântului nu-ți spune

¹⁷² LOGHIN, CONSTANTIN, *Vasile Gherasim*, Revista Bucovinei, nr. 2/1943, pp. 49-53

Că tot ce-n lume-i caută viață
Și dorul de a fi e tot mai mare?

Răspuns:

Viața-mi toată-o ține-o răsuflare:
Așa durerea-mi, doru-mi mă învață
Doar ce mă poate-opri de a apune?¹⁷³

Se naște Dumnezeu

Albastru-i cerul și-nghețat
Și stele strălucesc pe el ca niște ochi de lup în noapte.
E-atâta liniște în lume
Că-mi vine-a crede că acum se naște Dumnezeu.
Și-i ger
Și stelele lucesc...

O clipă zboară după alta:
Tic, tac, tic, tac...
Din veșnicie se desfac
Și iarăși se scufundă-n veșnicie,
De unde niciodată n-or să vie.
Și stele se desprind din goluri nesfârșite
Și cad în adâncimi nebănuite.
... Tic, tac, tic, tac...

Mi-aduc aminte:
Sufletu-mi trăia când s-a născut Hristos;
Era și-atuncea noapte: eu stăteam
Ca și acuma și priveam
La cerul nesfârșit și rece ca de gheață.
Simțeam că-n adâncimea sufletului meu
Străbate Dumnezeu.

Și s-a născut atunci Hristos.
În lume-atâta liniște era
Că se-auzea când vremea-și număra
Clipele: tic, tac
Tic, tac...¹⁷⁴

Mare

Mare!
Ești iar departe; - în zare

¹⁷³ REVISTA BUCOVINEI, nr. 11/1942, p. 418

¹⁷⁴ REVISTA BUCOVINEI, nr. 2/1943, p. 54

Îți bănuiesc furtuna, clocotul și spuma...
În vis numai te văd, te simt, te-aud acuma
Și iar doresc
Să te privesc
Aproape, lângă mine să te am
Și iar să chiui, cum atunci chiuiam
De bucurie și iubire,
De neînchipuită fericire.
Să cânt cu tine cântecul puterii,
Să simt în mine
Crescând
Și clocotind,
Spumând
În inimă, în creier și în vine
Puterea uriașă-a re-nvierii...

Eram copilul răsfățat al tău:
Mă cuprindeai cum își cuprinde mama fiul său,
Mă sărutai – adânc și pătimăș mă sărutai.
La pieptul uriaș, tu mă strângeai,
Cu glasul de sirenă îmi cântai;
Astfel din mine sclav supus făceai...
Și mă lăsam ademenit
Spre zările albastre, fumurii – spre Infinit.
Ah, zările acelea de opal
Mă cheamă azi și veșnic m-or chema
Și marea-n veci va spumega:
Furtuna îi va frânge val de val.

Din depărtare-ți aud a ta chemare,
Mare!¹⁷⁵

Pastel de toamnă

... Și frunzele-s cu aur îmbelșugat vopsite,
Mătase funigiei țesut-au pe câmpii;
De-opal curat e cerul în zări nemărginite
Spre cari pribeagul suflet trimite nostalgii.

Și al blândeței farmec pe toate le pătrunde,
Și în privirea noastră-i un ce atât de rar:
E-un semn că-i toamnă poate și-n noi – ca orișunde,
Când inimile astăzi cu spaimă-n noi tresar?

La gerul iernii, totuși, nu mă gândesc acuma,
Când lumea este plină de-atâtea frumuseți;
Să cadă-n nopți cu lună oricât o vrea doar bruma!

¹⁷⁵ REVISTA BUCOVINEI, nr. 2/2943, p. 55

Ce schimbă-aceasta oare în rostul mării vieți?

În noi doar pârguite cad roadele iubirii –
Sunt doruri cari, odată născute, nu mai mor.
Să credem, dar, iubito, în veșnicia firii,
Dar și în nemărginirea adâncului amor!¹⁷⁶

Vecernie

Preludiu:

Se pun troiene mari pe înserate,
Iar cerul cu pământul una sunt –
Auie clopote îndepărtate:
E timpul de vecernie-n curând.

Și vântul a-ncetat să mai gonească
În drumu-i fără țintă, fără rost:
Vrea parcă-o rugăciune să șoptească
La-al zidului himeric adăpost...

Eu către suflet:

Și tu, trudite suflet, cauți pace
Zadarnic pribegind prin spații goale,
În tine însuți cearcă-a te întoarce
Și vei afla tămăduiri de boale.

E ceas de rugăciune – ia aminte!
Iar Dumnezeu e-atât de blând și mare...
Simțind adânc, nu-ți trebuie cuvinte
Spre a găsi la dânsul ascultare.

În veșnicia care te străbate
Chiar suferința Golgothe-i nimic,
Și toate fericirile visate
Ce sunt în sufletul unui pitic?

Sufletul către mine:

Dar clipa cea cu-adevărat trăită
Nu-i mai presus de seaca veșnicie?
Vecernia, azi, oricât e de cernită,
Vestește doară sfânta Liturghie.

Iubește-adânc viața nesfârșită,
Psalmodiază imn de bucurie!

¹⁷⁶ JUNIMEA LITERARĂ, nr. 1-6/1932. p. 15

Iară iubirea, din etern simțită,
O rugăciune de-nălțare fie!
(Junimea literară, nr. 1-6/1932, pg. 70).

Metamorfoză

... Și pasărea măiastră zburat-a într-o seară
Spre locuri unde este mai multă primăvară...
Iar arborele-n urmă rămase părăsit
Și-n bezna cea opacă pustiu și desfrunzit...

Așteaptă solitarul aleasa iar să-i vie
Cu fâlfâiri de aripi – când vântul lin adie,
El vârful până-n nouri l-înălță trist și-ascultă:
Dar vreme ne-mplinită se scurge tot mai multă.

Și dorul fără margini, de care-a fost nutrit,
Pe crengile-i uscate încet a-nmugurit,
Iar cântul de iubire ce ea-l va intona,
Când se va-ntoarce iarăși, în flori se va schimba”¹⁷⁷.

Marginea, o minunăție atemporală

Marginea este o creație desăvârșită a naturii, dar este, în egală măsură, și o creație, pururi surprinzătoare și clătinătoare de suflet, a mărginenilor. Așezată, altar divin, în fața treptelor templului obcinilor bucovinene, Marginea se răsfață, ca desfășurare de case, de gospodării și de livezi, aidoma unei zâne capricioase, dintr-un punct cardinal în celălalt, marcând și o răscruce a legendelor, dar și o răscruce a căilor sacre ale Bucovinei, și ele atemporale ca și Marginea.

Marginea este o minunăție atemporală, spiritul ancestral al pământului încă respirând prin fiecare mărginean în parte, bărbat sau femeie, copil sau bătrân, pentru că Marginea, „și pasăre măiastră, zburat-a într-o seară / spre locuri unde este mai multă primăvară”, senzația asta primăvăritică, indiferent de anotimp, fiind săvârșită de unicitatea luminii, care ni se tot dezvăluie, la Marginea, cu o moliciune pură și misterioasă, îndemnând la o neprihănită evlavie.

Marginea este singurul loc de pe pământ, unde fiecare dintre noi, poate avea revelația supremă: „Mi-aduc aminte: / Sufletu-mi trăia când s-a născut Hristos; / Era și-atuncea noapte: eu stăteam / Ca și acuma și priveam / La cerul nesfârșit și rece ca de gheață. / Simțeam că-n adâncimea sufletului meu / Străbate Dumnezeu”.

¹⁷⁷ JUNIMEA LITERARĂ, nr. 1-6/1932, pg. 80

Bibliografie

- ACADEMIA RPR, *Documente privind istoria românilor / Veacul XIV, XV / A. Moldova / vol. I (1384-1475)*, București, 1967
- AȘSP a RSR, *Documenta Romaniae Historica*, I, București, 1975
- ACAD. ȘT. RSS MOLD., *Moldova în epoca feudalismului*, VII, I, Chișinău 1975
- ALEP, PAUL DE, *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1967
- ANDRONIC, MUGUR; URSU, EMIL, *Voitinul, com. Gălănești, com. Marginea, jud. Suceava*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România / Campania 2002*, editată de Ministerul Culturii și Cultelor / Direcția Arheologie, cIMeC – Institutul de Memorie Culturală, 2003
- BALAN, TEODOR, *Documente bucovinene*, vol. I / 1507-1653, Cernăuți 1933
- BALAN, TEODOR, *Documente bucovinene / vol. IV / 1720-1745*, Editura Mitropoliei Bucovinene, Cernăuți 1938
- BLAGA, LUCIAN, *Trilogia cosmologică*, București 1988
- BOGDAN-DUICĂ, GEORGE, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895
- CANTEMIR, DIMITRIE, *Descrierea Moldovei*, București, 1967
- CIORNEI, AURELIAN; DRĂGUȘANUL, ION, *Veniți de vă veseliți!*, Grupul editorial Mușatinii – Bucovina viitoare, 2001
- CORFUS, ILIE, *Însemnări de demult*, Ed. Junimea, 1975
- COSTIN, MIRON, *Letopisețul țării Moldovei, de la Aaron-Vodă încoace, de unde este părăsitu de Ureche vornicul de Țara de Giosu, scos de Miron Costin vornicul de Țara de Giosu, în orașul Iași, în anul de la zidirea lumiei 7183, iar de la Nașterea Mântuitorului lumii, lui Iisus Hristos, 1675*
- CRĂCIUN, GAVRIL – POPESCU, CRISTINA-VIOLETA, *Mică enciclopedie a localității Marginea*, Editura Lidana, 2007
- DAN, DIMITRIE, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912
- DAN, DIMITRIE, *Mănăstirea Sucevița / Cu Anexe și Documente ale Suceviței*, Tipografia Bucovina, București, 1923
- DAN, DIMITRIE, *Stâna la Români din Bucovina*, Cernăuți 1923
- ELIADE, MIRCEA, *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, Humanitas, 1995
- GHEORGHIU, AUREL I., *Privești din Bucovina pitorească*, București 1924
- GRĂMADĂ, ION, *Jurământul Țării la 1777*, în „Cartea sângelui”, Gr. Edit. „Ion Grămadă” 2002
- GRĂMADĂ, NICOLAI, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Ed. Anima, 1996
- GRECULESI, ELENA, *Puținătăți*, Ed. Mușatinii, Suceava, 2011
- GRIGORAȘ, NICOLAE, *Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare / 1359-1457*
- GRIGORIVITZA, EM., *Cum a fost odată*, București, 1911
- GRIGOROVITZA, EM., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908
- GRIGOROVITZA, EM., *Nuntași și ciocli, în Chipuri și graiuri din Bucovina*, București, 1905
- HESIOD, *Munci și zile*, București, 1973
- HUBERT, HENRI, *The Greatness and Decline of the Celts*, London, 1934
- IACOBESCU, MIHAI, *Din istoria Bucovinei*, vol I, Ed. Academiei Române 1993
- IORGA, NICOLAE, *Neamul românesc în Bucovina*; Ed. Inst. Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1996
- JITARIU, PROCOPIE, *Monografie folclorică a satului Berchișești*, București, 1964

KAINDL, RAIMUND FRIEDRICH, *Das Ansiedlungswesen in der Bucovina seit der durch Besitzergreifung Österreich*, Innsbruck: Verlag der Universitäts Wagner'schen-Buchhandlung, 1902

LOGHIN, CONSTANTIN, *Vasile Gherasim*, Revista Bucovinei, nr. 2/1943

MARIAN, SIMION FLOREA, *Dragoș Vodă*, în *Tradiții poporane din Bucovina*, București, Imprimeria Statului, 1895

MARIAN, SIMION FLOREA, *Ștefan Tomșa și Mitropolitul Crimca*, în *Tradiții poporane române / din / Bucovina*, București, 1895

MAZEREAN, VARTOLOMEI, *Condica mănăstirii Solca, scrisă de părintele Vorftolomei archimandrit, și am scris eu aice în zilele părintelui Meftodi igum. Solcăi, 1775 Noem. 10*, publicată, pentru prima dată, de Simion Florea Marian, în *Revista Politică*, Nr. 7, 1889

MIHALY, I., *Diplome maramureșene din secolul XIV, XV*

MIKULI, CHARLES, *Douze airs nationaux roumains / Ballades, chants de bergers, airs de dance etc.*, Paris, 1853

MITROPOLIA BUCOVINEI, *Averile bisericești din Bucovina*, Cernăuți 1939

MITROPOLIA BUCOVINEI, *Schematismul der Bukowinaer*, Czernowitz, 1843, 1876, 1907

MORARIU, CONSTANTIN, *Școalele românești din Bucovina*, Revista Politică nr. 7/1890

NICOLAE, EUGEN, *Monede de cupru bătute în Orașul Nou (Șehr al-cedid)*

NISTOR, ION I., *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți 1921

ONCIUL, GEORGE CAV. DE, *Din trecutul muzical al Bucovinei*, în „Șaptezeci de ani de la Înființarea „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina” / 1862-1932, Cernăuți

ONEY, GEORGE, *Belleten*, New York, 1970

PANAITESCU, P. P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova / Orânduirea feudală*, București, 1964

POPESCU, IOAN D., *Dosarele suferinței*, Suceava, 1999

PORUMBESCU, IRACLIE, *Încă însurat nu fusesem în Scierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898

PORUMBESCU, IRACLIE, *Haiducul Darie și moș Mateiu Bercheșanul*, în *Scierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898

PORUMBESCU, IRACLIE, *Zece zile de haiducie în Scierile lui Iraclie Porumbescu*, Cernăuți 1898

ROUX, JEAN-PAUL, *Syria*, Paris, 1980

SBIERA, I. G., *Amintiri din viața autorului*, Cernăuț, 1899

SBIERA, I. G., *Mișcări culturale și literare / la /Românii din stânga Dunării / în / răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți 1897

SIMIONESCU, ION, *Țara noastră*, Fundația pentru literatură și artă Carol, ediția a doua revăzută și adăugită

SPLENY, GABRIEL VON, *Descrierea districtului Bucovina*, în „Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice”, București 1998

STRYJKOWSKI, MACIEJ, *Călători străini despre țările române*, II, București, 1967

ȘTEFUREAC, ION, *Casa țaranului român din Bucovina*, Junimea Literară, Anul VI, Nr. 2, Februarie 1909, Nr. 3-4, Martie-Aprilie 1909

TOROUȚIU, I. E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, Biblioteca Bucovinei, București, 1916

URECHE, GRIGORE, *Pentru limba noastră moldovenească*, Letopisețul țării Moldovei

VĂRATIC, VITALIE, *Şase zile din Istoria Bucovinei – mărturia plutonierului Vasile Săvescu*, Rădăuți, 2001
VIȘAN, ILIE, *Județul Rădăuți / în imagini*”, Institutul de Arte Grafice „Ed Marvan”, București, 1934
XENOPOL, A. D., *Cuvântare festivă*, Iași, 1871

AURORA ROMÂNĂ, nr. 3, 1881
CĂLINDARIUL POPORULUI BUCOVINEAN, Anul XV, 1902
FĂT-FRUMOS, nr. 2, 1927
JUNIMEA LITERARĂ, nr. 1-6/1932, nr. 1-6/1932
LUPTA POPORULUI, An. I, nr. 32 din 2 februarie 1947
GAZETA BUCOVINEI, *O comună înșelată*, Anul II, Nr. 5 din 16/28 ianuarie 1892, Nr. 31/1891,
PATRIA, Anul III, Nr. 366, Miercuri în 5/ 17 Decemvrie 1899
REVISTA BUCOVINEI, nr. 11/1942, p. 418, nr. 2/1943, nr. 2/2943
REVISTA POLITICĂ, Anul II, nr. 5 din 15 iulie 1887, Anul III, nr. 14 din 1 august 1888, Anul V, nr. 4 din 15 februarie 1890